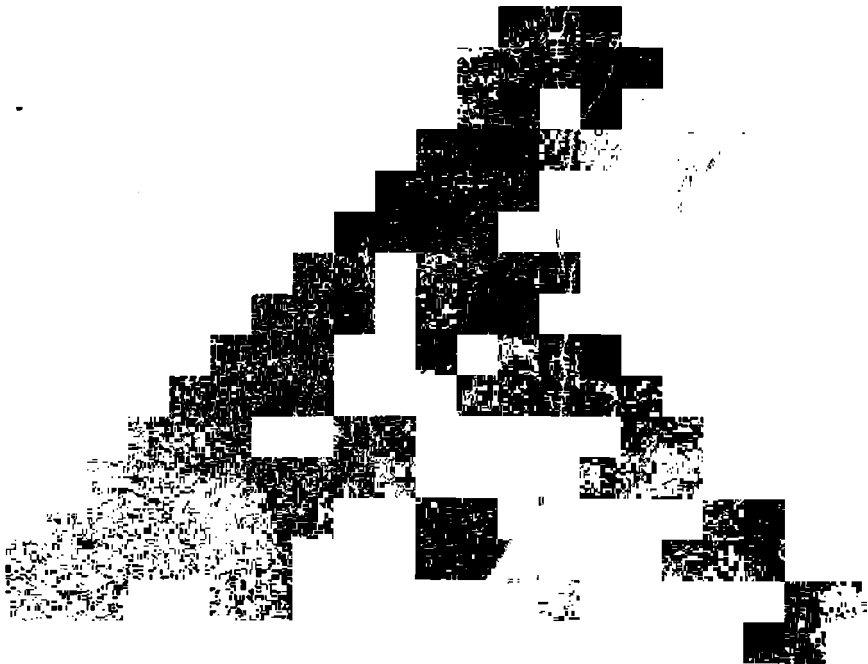

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
INSTITUTUL DE ISTORIE

Revistă de istorie

ANUL VIII

IULIE—AUGUST 1955

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE www.dacoromanica.ro

„STUDII“ REVISTĂ DE ISTORIE

APARE DE 6 ORI PE AN

COMITETUL DE REDACȚIE

PROF. UNIV. V. CHERESTEȘIU și CONF. UNIV. A. ROMAN (redactori responsabili), PROF. UNIV. L. BĂNYAI (Cluj), ACAD. P. CONSTANTINESCU-IAȘI, CONF. UNIV. BARBU CÎMPINA, CONF. UNIV. I. GHEORGHIU, CONF. UNIV. GE. HAUPT, PROF. UNIV. I. IONAȘCU, CONF. UNIV. V. MACIU, CONF. UNIV. P. NICHIȚA, CONF. UNIV. V. POPOVICI (Iași), PROF. UNIV. S. ȘTIRBU, ACAD. D. PRODAN (Cluj), ACAD. M. ROLLER.

BUCUREȘTI, B-DUL GENERALISSIMUL STALIN nr. 1

ABONAMENTELE SE FAC LA OFICIILE POȘTALE PRIN FACTORII POȘTALE ȘI DIFUZORII
VOLUNTARI ALIȘI LA ADRESA: www.dacoformanica.ro

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
INSTITUTUL DE ISTORIE

STUDII

Revistă de istorie

4

ANUL VIII

IULIE — AUGUST 1955

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

www.dacoromanica.ro

„STUDII“ REVISTĂ DE ISTORIE

APARE DE 6 ORI PE AN

COMITETUL DE REDACȚIE

PROF. UNIV. V. CHERESTEȘIU și CONF. UNIV. A. ROMAN (redactori responsabili), PROF. UNIV. L. BĂNYAI (Cluj), ACAD. P. CONSTANTINESCU-IAȘI, CONF. UNIV. BARBU CÎMPINA, CONF. UNIV. I. GHEORGHIU, CONF. UNIV. GH. HAUPT, PROF. UNIV. Î. IONAȘCU, CONF. UNIV. V. MACIU, CONF. UNIV. P. NICHITA, CONF. UNIV. V. POPOVICI (Iași), PROF. UNIV. S. ȘTIRBU, ACAD. D. PRODAN (Cluj), ACAD. M. ROLLER.

BUCUREȘTI, B-DUL GENERALISSIMUL STALIN nr. 1

ABONAMENTELE SE FAC LA OFICILE POȘTALE PRIN FACTORII POȘTALE ȘI DIFUZORII
VOLUNTARI DIN ÎNTRINDERI ȘI INSTITUȚII

CUPRINSUL

<i>STUDII ȘI REFERATE</i>	<u>Pag.</u>
STELIAN SAFTA, Aspecte din înarmarea Romniei burghezo-moșierești împotriva U.R.S.S. în perioada crizei economice mondiale (1929—1933). (Afacerea Skoda)	7
P. CONSTANTINESCU-IAȘI, Cu privire la legăturile lui Gheorghe Dimitrov cu mișcarea muncitorească din România. 1912-1917	31
D. HUREZEANU, Situația social-economică a țărănimii înainte de răscoala din 1907	41
D. KÁROLY (Cluj), Mișcarea antihabsburgică din Transilvania de sub conducerea lui Makk-Gál (1849—1854)	67
 <i>DISCUȚII</i> 	
DAN BERINDEI, Despre unele probleme privind știința istorică în R.P.R.....	87
 <i>NOTE ȘI DOCUMENTE</i> 	
DAN BERINDEI, Știri noi cu privire la Mircea Mălăeru și la mișcarea țărănească din 1862	95
I. IONAȘCU, Documente inedite din perioada 1517—1774.....	103
C. TURCU (Iași), Șteaza, instalație primitivă sătească, pentru perfecționarea unor țesături casnice	113
 <i>DIN ȚĂRILE DE DEMOCRAȚIE POPULARĂ</i> 	
L. DEMÉNY, Conferința istoricilor din U.R.S.S. și țările de democrație populară despre problema răspîndirii mișcării revoluționare husite în Europa.....	119
 <i>VIAȚA ȘTIINȚIFICĂ</i> 	
AR. PAGU, Despre activitatea Societății de științe istorice și filologice din R.P.R.	125
 <i>RECENZII</i> 	
** Conspirația împotriva Germaniei (P. Gălățeanu)	127
NEO STERN, Influențele primei revoluții ruse din 1905—1907 asupra Germaniei (M. Kandol)	128
MARIO LEPORATTI, Nicolae Bălcescu și redeschiderea națională din România (Gh. Georgescu-Buzău)	131
** Istoria Bulgariei (Florin Constantiniu).....	133
** Studii și referate privind Istoria Romniei (R. Vulpe, I. Vlăduțiu și S. Morintz)	137
 <i>NOTE BIBLIOGRAFICE</i> 	
** «Revista de referate» asupra materialelor sovietice sosite în Institutul de studii romîno-sovietic — Istorie, nr. 1—2, 1955 (Ar. Pagu)	167

'SOMMAIRE

	Pag.
<i>ÉTUDES ET EXPOSÉS</i>	
STELIAN SAFTA, Quelques aspects de la course aux armements dirigée contre l'U.R.S.S. dans la Roumanie des bourgeois et des propriétaires fonciers, pendant la crise mondiale de 1929 à 1933. (L'affaire Skoda)	7
P. CONSTANTINESCU-IAȘI, Au sujet des rapports de Guéorgui Dimitrov avec le mouvement ouvrier de Roumanie de 1912 à 1917	31
D. HUREZEANU, La situation sociale-économique de la paysannerie avant la révolution de 1907	41
D. KÁROLY (Cluj), Eine Bewegung gegen die Habsburger in Siebenbürgen unter der Führung von Makk-Gál in den Jahren 1819—1854	67
<i>DISCUSSIONS</i>	
DAN BERINDEI, Sur certains problèmes en ce qui concerne la science historique dans la République Populaire Roumaine	87
<i>NOTES ET DOCUMENTS</i>	
DAN BERINDEI, Nouvelles données en ce qui concerne Mircea Mălăeșu et le mouvement paysan de 1862	95
I. IONAȘCU, Documents inédits de la période 1517—1774	103
C. TURCU (Jassy), Le foulon, installation technique primitive paysanne pour l'amélioration de la qualité de certains tissus d'industrie domestique.	113
<i>ÉCHOS DES PAYS DE DÉMOCRATIE POPULAIRE</i>	
L. DEMÉNY, La conférence des historiens de l'U.R.S.S. et des pays de démocratie populaire sur la question de l'expansion du mouvement révolutionnaire hussite en Europe	119
<i>LA VIE SCIENTIFIQUE</i>	
AR. PAGU, De l'activité de la Société des Sciences historiques et philologiques de la R.P.R.	125
<i>COMPTES RENDUS</i>	
* ** La conspiration contre l'Allemagne (P. Gălățeanu)	127
LEO STERN, L'influence sur l'Allemagne de la première révolution russe de 1905—1907 (M. Kandel)	128
MARIO LEPORATTI, Nicolae Bălcescu et la renaissance nationale en Roumanie (Gh. Georgescu-Buzău)	131
* ** L'Histoire de Bulgarie (Florin Constantiniu)	133
* ** Etudes et exposés sur l'Histoire de Roumanie (R. Vulpe, I. Vlăduțiu et S. Morintz)	137
<i>NOTES BIBLIOGRAPHIQUES</i>	
* ** « Revue des exposés » sur le matériel soviétique arrivé à l'Institut d'études roumano-soviétiques. Histoire. nos. 1—2. 1955 (Ar. Pagu)	167

СОДЕРЖАНИЕ

СТАТЬИ И РЕФЕРАТЫ

- С. САФТА, Аспекты вооружения буржуазно-помещичьей Румынии против Советского Союза в период мирового экономического кризиса (1929—1933) (Дело Шкоды) 7
- П. КОНСТАНТИНЕСКУ-ЯШЬ, О связях Георгия Димитрова с рабочим движением в Румынии. 1912 — 1917 31
- Д. ГУРЕЗЯНУ, Социально-экономическое положение крестьянства до восстания 1907 г. 41
- Д. КАРОЛИИ (Клуж), Антигабсбургское движение в Трансильвании под руководством Манка — Гала (1849—1854) 67

ДИСКУССИИ

- Д. БЕРИНДЕЙ, О некоторых вопросах исторической науки в РНР 87

ЗАМЕТКИ И ДОКУМЕНТЫ

- Д. БЕРИНДЕЙ, Новое о Мирче Мэлэеру и о крестьянском движении 1862 г. 95
- И. ИОНАШКУ, Неопубликованные документы периода 1517—1574 гг. 103
- К. ТУРКУ (Яссы), Валяльная машина — сельская примитивная техническая установка для улучшения тканей кустарного производства 113

В СТРАНАХ НАРОДНОЙ ДЕМОКРАТИИ

- Л. ДЕМЕНИ, Конференция историков СССР и стран народной демократии по вопросу распространения гуситского революционного движения в Европе 119

НАУЧНАЯ ЖИЗНЬ

- А. ПАГУ, О деятельности Общества исторических и филологических наук РНР 125

РЕЦЕНЗИИ

- ** Заговор против Германии (П. Галэтяну) 127
- ЛЕО ШТЕРН, Влияние первой русской революции 1905—1907 гг. на Германию (М. Кандел) 128
- МАРИО ЛЕПОРАТТИ, Николай Бэлческу и национальное возрождение Румынии (Г. Джордэеску-Буэзу) 131
- ** История Болгарии (Флорин Константину) 133
- ** Статьи и рефераты об истории Румынии (Р. Вулпе, И. Владуциу и С. Морилци) 137

БИБЛИОГРАФИЧЕСКИЕ ЗАМЕТКИ

- ** Сборник рефератов о советской литературе, поступившей в Румыно-Советский Научный институт. История, 1955, 1—2 (А. Пагу) 167

STUDII ȘI REFERATE

**ASPECTE DIN ÎNARMAREA ROMÂNIEI
BURGHEZO-MOȘIEREȘTI ÎMPOTRIVA U.R.S.S.
ÎN PERIOADA CRIZEI ECONOMICE MONDIALE (1929-1933)**

(AFACEREA SKODA)

DE

STELIAN SAFTA

ASPIRANT ÎN ȘTIINȚELE ISTORICE

La începutul anului 1929, cînd în întreaga lume capitalistă se desfășura puternica criză economică, la conducerea statului român se găsea un guvern al partidului național-țărănist, care prin lozincă „egalității de tratament a capitalurilor străine și românești în fața legilor și administrației“, căuta să-și atragă nu numai simpatia marilor trusturi și a cercurilor imperialiste, dar și mijloacele financiare pentru crearea unor poziții puternice în viața economică. Aceasta, cu scopul de a contrabalansa pozițiile ocupate de finanța liberală și de a-și întări mijloacele de exploatare a maselor muncitoare din România.

Lupta partidului național-țărănist, și în special a conducătorilor acestuia, pentru „a scăpa țara de atotputernicia și neofeudalismul partidului național liberal“, însemna doborîrea atotputerniciei finanței liberale și întărirea pozițiilor economico-financiare ale celorlalți exploatați aflați în conducerea partidului național-țărănist. Politica național-țărănistă de „despoliticianizare a Băncii Naționale prin stabilizare“, urmarea de fapt trecerea Institutului român de emisiune sub controlul marilor trusturi internaționale, care, în baza împrumutului de stabilizare, obținuseră dreptul de a numi un consilier tehnic străin la Banca Națională.

În propaganda lor deșănțată, conducătorii național-țărăniști promiteau, desigur, măsuri pentru combaterea și limitarea puterii capitalului monopolist, a trusturilor și a cartelurilor. Faptele au dovedit însă cu prisosință că, sub guvernarea național-țărănistă, capitalul monopolist, trusturile și cartelurile, departe de a fi combătute și înlăturate, au găsit, dimpotrivă, condiții de activitate mai favorabile ca în trecut. Politica anti-sovietică dusă de guvernul național-țărănist, trebuia să pregătească toate condițiile pentru ca România burghezo-moșierească să-și poată juca rolul în marele război pregătit de imperialiști împotriva Uniunii Sovietice.

Pe această bază se sprijinea întreaga politică de înarmare a României și de sprijinire a fascismului. Dar această înarmare nu s-a făcut pe calea dezvoltării unei industrii proprii de armament, ci pe baza înfeudării economice și politice a țării față de puterile imperialiste, prin încheierea unor contracte înrobitoare, care puneau țara noastră cu totul la dispoziția marelui capital monopolist internațional. Acesta avea nevoie ca în România să nu se dezvolte o industrie proprie de armament, ci să stea la dispoziția puterilor imperialiste, care, în acest fel, puteau manevra așa cum interesele lor o cereau. Și aceasta a fost una din cauzele care au determinat transformarea României într-o țară semicolonială, dependentă de marile puteri imperialiste.

Caracterizând această situație, Partidul Comunist din România arăta în 1930 în documentul intitulat „Rezoluție asupra situației economice și politice din România și a sarcinilor partidului comunist”: „Politica porților deschise pentru capitalul străin, prin care național-țărăniștii pretindeau că vor putea înviora industria, nu poate da rezultate pozitive, fiindcă capitalul financiar *anglo-francez* și din toată lumea nu este deloc interesat în dezvoltarea industriei în România, în afara aceleia de război pentru intensificarea pregătirilor de atac împotriva Uniunii Sovietice”¹.

Încă din timpul guvernării național-liberale, în anul 1925, s-a pus problema înființării unei fabrici de armament în țară. Pentru rezolvarea acestei probleme, guvernul liberal a intrat în tratative cu marile uzine Vickers și Skoda. În România, Vickers Ltd. era interesat la uzinele Reșița și Titan-Nadrag-Calan.

Skoda, la rindul ei, era de asemenea încadrată într-un trust cu ramificații internaționale. Ea era controlată de Zivnostenska Banka din Praga și de grupul Union Européenne, în fruntea căruia se afla Banque de l'Union Parisienne și marele trust francez de armament Schneider-Creuzot. Pe de altă parte, Skoda controla fabrica de armament Zbrojovka Brno.

Întreaga Europă fusese împărțită în „sfere de influență”, atribuite uzinelor de armament pe care le controla Union Européenne: Skoda avea monopolul înzestrării cu armament a Europei orientale, iar zona occidentală fusese rezervată uzinelor Schneider-Creuzot. După cum se vede, România cădea în sfera de influență a uzinelor Skoda și nu putea da o comandă la uzinele Creuzot, fără aprobarea Skodei. De altfel, reprezentantul Skodei în România avea și reprezentanța uzinelor franceze. Uzinele engleze Vickers lucrau însă direct în România fără a cere asentimentul Skodei.

Cu toată opoziția conducătorilor uzinelor Skoda, în 1925 statul român încheie un contract cu uzinele Vickers, pentru constituirea societății Uzinelor Copșa Mică-Cugir. De această acțiune, nu a fost, desigur, străin faptul că un cumnat al lui Dinu Brătianu deținea un important pachet de acțiuni la Reșița, iar ginerele acestui cumnat era reprezentantul lui Vickers în România. În cadrul acestui contract, statul român aducea ca aport, în această societate, terenuri, construcții și instalații. Reșița trebuia

¹ Documente din istoria Partidului Comunist din România. Ed. P.M.R., 1951, p. 88.

să aducă mașini, iar Vickers aducea instalații speciale, pentru care primea un pachet important de acțiuni și suma de 75 milioane lei.

Prin această convenție, încheiată între statul român și Vickers-Reșița, statul garanta acestora un dividend de 7%. Pe de altă parte, statul se obliga să dea toate comenzile de armament și muniții uzinelor Reșița, iar cele ce nu puteau fi executate în țară, uzinelor Vickers. În plus, pentru comenzile date în țară, statul se obliga să plătească un preț cu 5% mai mare decât prețurile mondiale. După cum se vede, acesta nu era decît un monopol deghizat acordat grupului Reșița-Vickers, pentru înzestrarea armatei.

Ca urmare a încheierii acestui contract, uzinele Reșița-Vickers nu numai că nu se grăbeau să înzestreze și să pună în funcțiune uzinele Copșa Mică-Cugir, dar Reșița ridicase de la Copșa Mică o parte din mașinile aduse de statul român, drept aport și le mutase în propriile ei uzine, punindu-le în funcțiune după ce le reparase în contul statului. Vickers în schimb, trimisese în țară „niște mașini vechi neproductive — după cum arata un raport oficial — care zăceau la Constanța în vamă, și care după 5 ani de zile au fost complet deteriorate și făcute imposibil de întrebuițat“. În schimb, comenzile executate de Reșița erau socotite nu cu 5% peste prețul mondial — așa cum prevedea contractul — ci cu 40% mai mult. Astfel, pentru șemizarea unei țevi de tun se lua 250 000 lei, în vreme ce alte uzine se ofereau să execute aceeași operațiune cu numai 160 000 lei, iar pentru un cap de obuz se plătea 2 400 lei, cînd alte uzine cereau 1 500 lei.

Aceeași situație a durat, însă, numai pînă la venirea la putere a partidului național-țărănist, care avea strînse legături cu uzinele Skoda.

Bruno Seletzki, reprezentantul Skodei în România, își făcuse de mult timp legături în cercurile, apropiate de Iuliu Maniu. El a întărit aceste relații, angajînd la Skoda pe inginerii Mircea Vaida, fiul lui Al. Vaida-Voevod, și Măldărescu, nepotul lui Mihai Popovici.

Pentru a putea încheia însă un contract imediat cu uzinele Skoda, guvernul național-țărănist a trebuit să creeze și condițiile necesare unei masive comenzi de armament la aceste uzine, care să justifice înarmarea în fața maselor populare și schimbarea contractului în fața cercurilor financiare engleze. Ce alt motiv mai bun pentru burghezia și moșierimea romînă putea fi decît acela al unei amenințări de război din partea Uniunii Sovietice? Ca la un semnal întreaga presă burgheză, coruptă, a început să țipe alarmată de faptul că la granița cu România, Uniunea Sovietică aduce trupe și se pregătește de război. Era desigur o infamă calomnie la adresa Uniunii Sovietice, a cărei politică pașnică a putut fi constatată întotdeauna. Pentru cercurile guvernante din România, acesta a fost un motiv destul de puternic pentru o nouă jefuire a țării, a maselor muncitoare, pentru creșterea cîștigurilor claselor dominante și mai ales pentru pregătirile războinice pe care burghezia și moșierimea le făcea, în scopul atacării Uniunii Sovietice.

Calomnia scornită de clasele dominante din țara noastră, a fost demascată chiar de unul din reprezentanții burgheziei și moșierimii. În declarațiile făcute într-una din ședințele Camerei, deputatul N. Lupu spunea: „Dumneavoastră vă aduceți aminte cu toții că prin vara anului 1930, o

grozavă panică cuprinsese întreaga provincie a Basarabiei. Mi-aduc aminte că prieteni de ai mei veniseră la București, gata să-și facă bagajele și să se mute. unii în Cehoslovacia, alții în altă parte. Era teama unui atac rusesc. Se înțelege că eu nu puteam să am documentele necesare, dar dintr-o practică a mea știu bine că de cite ori marile companii de armament pe orice parte a globului au nevoie să-și desfacă mari cantități de munițiuni, inventează prin presă, și de multe ori chiar real, un conflict¹.

Acesta a fost, așadar, adevăratul pretext pentru încheierea contractului de armament cu uzinele Skoda. În acest timp uzinele engleze Vickers, nu vroiau să se mai intereseze de dezvoltarea fabricii de armament Copșa-Mică, deoarece le-ar fi costat mai mult decit producerea armamentului în Anglia și propun guvernului român să colaboreze cu Skoda, în ceea ce privește uzinele Copșa Mică. Într-una din telegramele lui Seletzki către centrala de la Pilsen se arăta: „Vickers declară principelui Nicolae dezinteresul său la Copșa Mică și propune colaborarea cu Skoda. După examinarea propunerilor uzinelor Skoda, va da prințul Nicolae ordin a se lucra repede”². În acest fel se ajunge la înțelegeri între guvernul român și Skoda, pentru fabricarea de armament și munițiuni.

Un rol principal la încheierea acestei afaceri, l-a jucat reprezentantul Skodei în București — Bruno Seletzki. Acesta fusese colonel în armata austriacă. În urma pensionării sale pe motiv de invaliditate, el intră în serviciul uzinelor Skoda și cere conducerii din Pilsen să-l numească reprezentant al său în România.

Aceasta era în anul 1922. Din primele zile, Seletzki s-a înconjurat de o armată întreagă de oameni din toate straturile sociale, și în special din rindul conducătorilor partidelor burgheze. În scurt timp, Seletzki își asigurase un contingent destul de numeros, compus din ingineri, avocați, ofițeri, parlamentari și diverși oameni politici, cu legături și aderențe serioase în tot mecanismul vieții românești. Majoritatea oamenilor săi fuseseră aleși din rindul politicianilor corupți, dar mai ales se înconjurase de oameni care aveau cele mai multe și mai intime legături cu armata. După cinci ani, în 1927, trimsul uzinelor Skoda era la Ministerul Armatei, ca la el acasă. Cunoștea toate planurile de inzestrare a armatei, toate mișcările, toate comenzile, dispunea de toate licitațiile. Aceste legături la Ministerul Armatei i-au servit deosebit de mult lui Bruno Seletzki pentru încheierea contractelor între statul român și centrala de la Pilsen, contracte prin care România pierdea miliarde întregi de lei, stoarse de pe spina masei muncitoare.

Ca urmare a tratatelor purtate între guvernul român și uzinele Skoda de la Pilsen, se încheia la 17 martie 1930 contractul nr. 6102. Prin acest contract se comandau tunuri de cimp de 75 mm; tunuri antiaeriene de 75 mm; obuziere model 1928 de 100 mm și obuziere de 150 mm cu 181 138 proiectile. Pe lângă acestea au fost comandate 444 chesoane, 688 care de transport, 180 căruțe port-țeavă etc.

¹ • Adevărul •, 25 martie 1933.

² Bibl. Acad. R.P.R., Arhiva palatului regal, mapa 63, p. 40—46, III, 49, nr. 50, 6711 1930.

Incheierea acestui acord a avut loc cu câteva zile după ce Seletzki primise o telegramă din partea centralei de la Pilsen, în care acesta primește ordin să plaseze în România niște tunuri vechi, fier vechi, pe care nu le-a putut plasa în Polonia. Și acest fier vechi trebuia plasa¹ în țara noastră „cu orice mijloc“, așa cum suna ordinul centralei.

La 2 martie 1930, deci numai cu 15 zile înainte de incheierea contractului, Skoda scria lui Seletzki la București, referitor la tunurile pe care uzinele le oferiseră Poloniei și aceasta le refuzase: „Puteți forța, cu toate mijloacele posibile, vânzarea acestor tunuri în România“¹. În urma primirii acestei telegrame, chiar în aceeași zi Seletzki se prezintă la direcțiunea armamentului din Ministerul de Război, unde depune proiectul de contract în care se prevedea: cantitatea și caracteristicile materialului și munițiilor ce urmau a se comanda, precum și prețurile unilare și globale ale acestor materiale și muniții. Fără a mai analiza oferta și a controla materialul, guvernul român încheie contractul, urmind ca după aceea o comisie să plece la Pilsen, pentru a controla calitatea materialului, care s-a dovedit a fi extrem de proastă și făcea materialul imposibil de utilizat.

Prin incheierea contractului se acorda exclusivitate fabricării armamentului uzinelor Skoda. „Statul român — se spunea în contract — autoriză și asigură uzinelor Skoda toate drepturile față de celelalte uzine; autoriză societatea de a fabrica și furniza arme și munițiuni care, conform prezentului contract, urmează să se fabrice în România“². Conform acestui contract, uzinele Skoda erau obligate să construiască în România o uzină de armament, la care statul român trebuia să facă toate celelalte comenzi.

Pentru incheierea acestui contract în condițiile cele mai avantajoase pentru Skoda, centrala de la Pilsen avertiza pe Seletzki: „Vă rog personal pe dvs. să procedați foarte precaut la incheierea „afacerii mari“ și în nici un caz să nu conveniți la ceva obligatoriu fără a avea asentimentul meu prealabil. Deci la pertractarea finală să nu promiteți nimic definitiv, ci spuneți că veți înainta toată afacerea la Praga și trebuie să veniți înainte de a se întâmpla ceva definitiv, deoarece situația internațională pentru țara de acolo (România) este momentan foarte nefavorabilă. Vă facem răspunzător ca să procedați foarte precaut“³.

Prin presiuni în legătură cu greava situație în care se găsea România, Skoda urmărea să determine guvernul român să accepte contractul în cele mai avantajoase condiții pentru ea.

Clasele dominante din țara noastră se arătau extrem de zgircite, cind era vorba de îmbunătățirea condițiilor de existență ale muncitorilor români, cerind fără cruțare „economii bugetare prin reducerea salariilor și aplicarea curbelor de sacrificiu“ — în schimb se vedeau foarte darnice... cu banii țării, atunci cind era vorba de fonduri pentru comenzi în străinătate.

¹ Al. V. Cazimir, *Afacerea Skoda pe înțelesul tuturor*. București, 1935, p. 35 (Scri-soarea nr. 15, p. 14).

² „Monitorul oficial“, *Dezbaterile Adunării deputaților*, nr. 63/1935, p. 2206.

³ *Bibl. Acad. R.P.R.*, Arhiva palatului regal, maza 63, p. 40, III, 49, nr. 50; 6711 1930.

Prima afacere încheiată cu Skoda de către guvernul național-țărănist, a fost recontrolarea munițiilor vechi, rămase din timpul primului război mondial. S-au dus o serie de tratative cu firme străine, care de fapt nu erau decît agenți camuflați ai Skodei. Toate ofertele făcute oscilau în jurul sumei de 7 miliarde lei. După o serie de tratative apare Skoda care se oferă să recontroleze muniția la suma de 6½ miliarde lei.

În momentul cînd contractul era pe punctul de a fi încheiat, se ivește o ofertă poloneză la numai 1 miliard. Această a stricat însă toate socotelile Skodei. Datorită presiunilor Skodei, guvernul român refuză oferta poloneză. Același guvern care putea plăti 6½ miliarde lei Skodei, nu mai vroia să plătească acum 1 miliard ofertei poloneze, din moment ce aceasta nu plătea nici un comision.

Seletzki, însă, duce lupta mai departe și reușește să încheie în scurt timp un contract pentru fabricarea de puști mitraliere în valoare de 1½ miliarde lei. Sînt livrate astfel 25.000 de puști mitraliere la prețului de 50.000 lei bucata, în vreme ce o firmă elvețiană oferise aceeași pușcă cu 9.100 lei bucata, deci de 5½ ori mai puțin. Statul pierdea astfel 1 miliard lei la o comandă de 1¼ miliard. Contractul încheiat la 17 martie 1930 între guvernul român și Skoda avea o valoare de 5½ miliarde lei și a fost mult mai pagubitor pentru țara noastră decît toate celelalte contracte. Contractul a fost încheiat de guvernul Maniu fără observarea formelor legale, fără consultarea prealabilă a specialiștilor militari și chiar iară întocmirea unui caiet de sarcini, care să prevadă în amănunt condițiile tehnice ale comenzii. Conducătorii Romîniei burghezo-moșierești erau atît de corupți, încît au încheiat acest contract la simpla dispoziție a finanței internaționale, fără a se interesa dinainte de condițiile realizării contractului. Din examinarea corespondenței dintre reprezentanță și centrală se poate vedea clar că Seletzki era atît de puternic la Ministerul de Război, încît el anunța dinainte centralei aminările ce se vor face la licitații, anunța hotărîrile pe care le dădeau diferitele consilii militare și inspira centralei majorările de prețuri ce puteau fi făcute fără a risca să piardă comenzile, întrucît obținea în acest scop toate indicațiile cunoscute de la minister. În legătură cu concurența făcută uzinelor Skoda de către Reșița, Seletzki telegrafia centralei: „Ministerul de Război a comunicat azi subsemnatului că chestiunea se află pe calea cea mai bună; că uzinele Reșița și consorții, precum și puternica concurență din străinătate pornesc la atac împotriva poziției noastre; noi însă ne bucurăm de orice sprijin din partea Ministerului de Război“¹.

Din corespondența Skodei, reiese limpede că atît guvernul român, cît și guvernul cehoslovac, se găseau la dispoziția marilor uzine de la Pilsen. În scrisoarea din 17 aprilie 1930, trimisă de Skoda lui Seletzki se spunea: „Ministerul Apărării Naționale Român a întrebât Ministerul Apărării Naționale de aici prin Ministerul de Externe pentru material furnizabil imediat: „25 bombardiere 260 mm; 950 mitraliere „Maxim“; 100 tunuri franceze cu muniții; 20 de tunuri antiaerice“.

¹ Afacerea Skoda și înarmarea țării, p. 16-17.

Și, mai departe, scrisoarea cerea : „Am recomandat d-voastră urgența Ministerului Apărării Naționale de aici să se abțină... Rugăm să faceți tot posibilul ca : 1) Numitul să capete informația că întrebarea este azi fără obiect (se încheiase contractul — *St. S.*) 2) Ca Ministerul Apărării Naționale de acolo să anuleze acțiunea inițiată la Ministerul Aparării Naționale de aici. Confidențial am aflat că întrebarea românească mai conține trei poziții : 3.000 pistoale, 10.000 puști, 2.000 mitraliere ușoare. înervenți pentru refuzare, fiind tratată chestiunea cu noi“¹. Încă din anul 1923, Seletzki își făcuse oameni de încredere la Ministerul de Război, plătiți cu mari comisioane și care făceau jocul Skodei.

Un reprezentant al Ministerului de Război, colonelul Popescu, declara într-o scrisoare : „Cit despre mine, domnule, am merite față de Skoda cu mai multe titluri și am probat amicitia mea pentru societate și spiritul meu pacific, cind în 1928 cu prilejul unei comenzi de 9.500 corpuri de proiectile am oferit lotul în numele casei Breda pe care o reprezentam cu prețul de 17.550.000 lei. Comanda totuși a trecut societății Skoda, pentru prețul de 31.200.000 lei. La o comandă de 31 milioane o diferență de 14 milioane. După insistențele pe care un amic comun, care ocupa o situație din cele mai importante, le-a făcut, am renunțat să fac contestația dintre cele mai întemeiate, de altminteri, cum v-a prezentat lucrul spre semnare, reprezentantul dvs. la București. Intirzierile de plată ne-ar cauza pagube importante“². După cum se vede, cei mai corupți și mai lipsiți de scrupule reprezentanți ai burgheziei și moșierimii române, nu se sfiu să recunoască deschis că au încheiat contracte inrobitoare pentru țara noastră, prin care se plăteau sume fantastice și fara nici o rușine cereau plata neintirziată a comisioanelor convenite pentru aceste excrocherii.

Paralel cu acapararea industriei de armament, capitalul monopolist internațional, este „invitat“ cu insistență să pătrundă în agricultura românească pentru a-și mări profiturile de pe urma țărănimii noastre muncitoare. În momentul cind s-a tratat contractul cu Skoda, s-a cerut ca ofertantul să semneze la Creditul Agricol obligațiuni în valoare de 300 milioane lei. În cele din urmă Skoda a semnat obligațiuni ale Creditului Agricol în valoare de 2 milioane dolari, ceea ce însemna aproximativ 300 milioane lei. Acestea sînt cele 300 milioane lei de care pomenea generalul Sică Popescu cind chema pe reprezentantul Skodei să vină să semneze contractul „întrucit cele 300 mil. au fost semnate“³.

Abia în 1931, guvernul român trimite o comisie de experți la Pilsen pentru controlul materialului prevăzut în contract. Generalul Rudeanu e trimis de guvern să asiste la experiențele de tragere cu tunul de 75 mm. La întoarcere el a raportat că acest tun n-are nici o valoare și nu îndeplinește nici una din calitățile tunului modern. Totuși, guvernul nu a ținut seama de părerea acestor specialiști ai Ministerului de Război.

Cu toate acestea, guvernul dorea încheierea de contracte fabuloase care să aducă mari profituri capitaliștilor străini, și implicit și guvernarea

¹ « Monitorul oficial », Dezbaterile Adunării deputaților, nr. 52/1935, p. 1443.

² « Adevărul », 25 martie 1933 (Discursul lui Gr. Iunian în Camera deputaților).

³ Ibidem, 31 martie 1933.

ților romini prin uriașele comisioane pe care le primeau la încheierea acestor contracte. Fără a ține seama de greaua situație financiară a țării, de mizeria în care se zbăteau masele muncitoare, guvernul burghezomoșieresc plătea prețuri uriașe, mai mari chiar decît i se cereau, pentru a-și dovedi în acest fel atașamentul față de marele capital monopolist internațional și pentru a obține cîștiguri din ce în ce mai mari de pe urma acestor afaceri.

Din tabloul comparativ redat mai jos, se vede, limpede diferența de prețuri între oferta Skodei și prețurile plătite prin contract de către guvernul român¹.

Nr. curent	Denumirea materialului	Prețul contractului nr. 6102/17 martie 1930	Prețul ofertei din 11 iulie 1929	S p o r	
				Total	Procent
1	Tun antiaerian 76,5 mm 1 baterie	5 540 000 cr. ceh.	5 320 000 cr. ceh.	220 000 cr. ceh.	4,1%
2	1 proiectil 76,5 mm	1 655 „	1 500 „	155 „	10,3%
3	Obuzier 150 mm 1 baterie	5 520 000 „	4 960 000 „	560 000 „	11,3%
4	Proiectil de obuzier de 100 mm	1 660 „	1 440 „	220 „	15,3%
5	Proiectil de obuzier de 150 mm	3 790 „	3 065 „	725 „	23,6%

Din simpla cercetare a acestui tablou reiese că prețurile din contractul încheiat cu Skoda erau la diferite articole cu 4,1%—23,6% mai mari decît cele prevăzute în oferta prezentată de ea la 4 iulie 1929 guvernului român, deci cu 8 luni înainte de încheierea contractului nr. 6102. De altfel, aceleași materiale au fost vindute Iugoslaviei la preț mult mai mic decît cel cerut statului român. Într-o petiție trimisă unei persoane cu o înaltă situație în stat, Skoda recunoaște că valoarea materialului prevăzut în contractul românesc, care corespundea cu materialul din contractul iugoslav, se urca după prețurile din contractul român la suma de 716.251.800 coroane cehoslovace, pe cînd după prețurile prevăzute în contractul iugoslav, valoarea acelei furnituri era de numai 563.971.231 coroane. Plusul era de 152.280.569 coroane față de contractul iugoslav².

Iată de altfel și diferența de prețuri prevăzute în contractul iugoslav și cel românesc³:

	Preț iugoslav	Preț românesc
Bateria de cîmp	10.550.000 lei	18.800.000 lei
Proiectilul tunului de cîmp	835 coroane	1.235 coroane
Bateria de tunuri antiaeriane	17.496.900 lei	27.700.000 lei
Proiectilul	5.380 lei	8.325 lei
Bateria de obuziere	9.215.000 lei	16.300.000 lei
Proiectilul acestei baterii	5.530 lei	8.300 lei

¹ • Monitorul oficial », Dezbaterele Adunării deputaților, nr. 52/1935, p. 1476.

² Afacerea Skoda și înarmarea țării, p. 9—10.

³ • Monitorul oficial », Dezbaterele Adunării deputaților, nr. 64/1935, p. 2242.

Examinarea succintă a prețurilor din contractul Skoda ne duce la convingerea fermă că ele au fost în mod ilicit majorate în prejudiciul statului român.

Majorarea prețurilor însumează, la valoarea totală a contractului, circa 1½ miliard lei. Misterul dărnicei guvernului național-țărănist a fost lămurit în cadrul procesului lui Seletzki, a campaniei de presă dusă în jurul acestui proces, precum și a anchetei parlamentare întreprinse în legătură cu comenzile date la Skoda. Din toate acestea, reiese în mod limpede că reprezentantul Skodei, izbutise să cîștige „bunăvoința” unor miniștri din guvernul național-țărănesc, a unor parlamentari și chiar a unor elemente din conducerea armatei, împărțind cu dărnicie „comisioane” uriașe.

Pentru a stabili o deplină înțelegere între ei, capitaliștii străini trimit pe Seletzki la Reșița pentru a propune o colaborare în genul celei pe care aceasta o avea cu Vickers. Seletzki cerea Reșiței să preia de formă o parte din comanda de tunuri, pentru a camufla în felul acesta caracterul monopolist al contractului și a ascunde faptul că întreaga comandă mergea în străinătate. Toate aceste manevre aveau ca scop asigurarea pentru uzinele Skoda a unui uriaș contract de furnituri de armament, în valoare de peste 14 miliarde lei.

Tratativele erau destul de înaintate, dar contractul n-a mai putut fi semnat și parafat, din cauza căderii guvernului național-țărănesc în aprilie 1931. După revenirea la guvern a național-țărăniștilor, tratativele pentru preluarea uzinelor Copșa Mică-Cugir au fost reluate. De data aceasta însă, cu totul sub altă formă. Aceste manevre nu dovedeau altceva decît lupta dintre marile monopoluri imperialiste pentru cucerirea pieții românești.

În decursul anilor 1929—1930, societatea Skoda reușește să acapareze o parte din industria metalurgică din țara noastră. Au fost duse cu „succes” tratativele pentru preluarea „uzinelor metalurgice Ploiești”, care au fost cumpărate de Skoda cu circa 50 milioane lei.

Marile monopoluri imperialiste voiau să acapareze întreaga industrie metalurgică din România, pentru a sprijini din plin războiul ce se pregătea împotriva Uniunii Sovietice. În această vreme, relațiile internaționale erau întreținute nu de reprezentanții diplomați, ci de reprezentanții marilor monopoluri imperialiste care făceau tot ceea ce voiau de comun acord cu guvernul țării în care se găseau. Din declarațiile din Camera deputaților ale lui C. Argetoianu, unul din reprezentanții burgheziei și moșierimii romine, se vede clar aceasta: „și eu cunosc firme... care au în fruntea lor oameni, care sînt mult mai aproape de oficialitatea țărilor lor, decît înșiși trimișii diplomați oficiali”¹.

În urma unei percheziții făcute la sediul central al lui Seletzki, au fost găsite o serie de acte compromițătoare despre care a fost încunoștiințat ministrul de justiție — Mihai Popovici. Acesta însă a oprit ancheta și a ordonat comisarilor să părăsească locuința reprezentantului societății Skoda. Între timp, Seletzki a aflat de percheziție și temîndu-se de rezultat

¹ • Adevărul •, 26 martie 1933.

a înștiințat pe primul ministru, Iuliu Maniu, care a ordonat lui M. Popovici să oprească cercetările deoarece descinderea „va produce conflict diplomatic și mai ales acum când s-a semnat contractul de armament...”¹. În cadrul descinderii făcute la locuința lui Seletzki s-au găsit copii de pe contractele Ministerului de Război cu celelalte case furnizoare; tabele cu situația calibrului gurilor de foc: foaia calificativă a generalului Amza; copii de pe corespondența Ministerului de Război cu direcțiile din interior; copii de pe procesele verbale ale Consiliului Superior al Apărării Naționale (Arhiva secretă), relatate Serviciului Comercial de la Praga; copie de pe rapoartele Ministerului de Război, însoțită de tabela cu materiale de care armata avea nevoie.

Intr-o notă trimisă de Seletzki centralei de la Pilsen, se spunea: „Artileria română este fără valoare, dispune de foarte puține muniții bune”². De asemenea, se arată într-o altă scrisoare că Ionescu-Munte, cel care recepționa armamentul, este omul de încredere al societății Skoda³. După cum se vede, reprezentantul uzinelor Skoda în România se ocupa nu numai cu plasarea de material stricat și cu acapararea pieții românești, dar se ocupa — și aceasta se pare că era una din ocupațiile principale — cu spionajul. Până în 1933 când s-a făcut ancheta cu totul întâmplătoare la reprezentanța uzinelor Skoda, aceasta reușise să scape de toate sancțiunile penale pentru manevrele ilegale pe care le făcea, prin acordarea unor urașe recompense. Știrea despre actele de spionaj găsite cu prilejul percheziției, a stîrnit un interes deosebit, în special în rindul liberalilor care se găseau în opoziție și erau strîns legați de capitalul englez. În acest fel, afacerea a fost adusă în fața parlamentului care, în cele din urmă, a dispus intentarea unui proces lui Seletzki.

Procesul lui Seletzki începe la 4 august 1933, la secția I-a a Consiliului de Război al Corpului II Armată. Miniștri, generali, deputați, doamne elegante vin să asiste la acest proces care de la început s-a dovedit o sinistă comedie. Seletzki apare în boxă singur fără a fi „însoțit” de sentinelă. Comisarul regal dă mina cu acuzatul și i se adresează politicos: „Domnule Seletzki”. După ședință, Seletzki pleacă, împreună cu soția, într-o elegantă mașină Skoda, tip sport, însoțit doar de un plutonier care îl urma respectuos de la distanță.

Intr-o altă parte a Consiliului de Război, se judeca un alt proces, al căferiștilor. Acuzați de a fi comuniști, muncitorii erau ținuți în lanțuri, păziți de zeci de jandarmi cu baioneta la armă, schingiuiți și batjocoriți pentru că ceruseră dreptul la viață. Două procese, două lumi.

Ordonanța definitivă de dare în judecată a lui Seletzki, era surprinzător de blindă. Aproape că nu reținea nici o acuzare împotriva reprezentantului Skodei. Era mai mult o pledoarie. Rechizitoriul primului comisar regal era, și el, destul de blind. Totuși, ruperea sigiliilor puse de autoritățile fiscale la sediul lui Seletzki și procurarea de acte militare secrete

¹ « Monitorul oficial », Dezbaterile Adunării deputaților, nr. 64/1935, p. 2250.

² « Adevărul », 25 martie 1933.

³ Ibidem.

nu puteau fi trecute cu vederea. Ruperea sigiliilor era un fapt necontestat. Justificările lui Seletzki erau prea neserioase pentru a putea fi luate în considerație. Deținerea actelor militare de asemenea nu putea fi tăgăduită. Guvernul național țărănist arăta însă toată „bunăvoința” față de Seletzki. Pentru a-i ușura situația, guvernul ridică starea de asediu. E semnificativ faptul că starea de asediu a fost ridicată chiar în ziua începerii procesului. Totul era aranjat pentru ca acuzatul să scape cu o pedeapsă cât mai ușoară, dacă nu cu o achitare. În cursul procesului, apărarea căuta să prezinte pe Seletzki ca o victimă a unor manevre politice. Președintele Curții evită cu grijă orice mărturie care ar fi ieșit din cadrul acuzațiilor de rupere a sigiliilor și de deținere de acte militare secrete. Nimic despre comenzi, nimic despre comisioane, nimic despre cei care au încasat șperțuri uriașe. Se interzice pronunțarea numelor lui Maniu și M. Popovici. Și totuși, din descoperirea corespondenței secrete a lui Seletzki cu centrala și din declarațiile unor militari și oameni politici, care au avut legături cu aceștia, adevărul a ieșit cu prisosință la iveală. Se află cu această ocazie că la trei ani de la încheierea contractului, nu se livrase nimic. Se descoperă de asemenea, în dosarele secrete ale lui Seletzki, un raport al generalului Sică Popescu către Ministerul de Război care cuprindea cifre și date secrete. Un raport al generalului Samsonovici, pe atunci ministru de război, către primul ministru, în care se cerea dărîmarea uzinelor Cugir, — așa cum sunau directivele cercurilor imperialiste străine — este descoperit tot în arhiva reprezentantului uzinelor Skoda din București. Prin're altele, fusese găsită o scrisoare a colonelului Popescu care se găsea atunci la Statul Major, prin care cerea de la Skoda un mare comision pentru că înlăturase o fabrică franceză pentru proiectile care ceruse 17 milioane lei. Datorită acestuia, comanda a fost dată Skodei cu 30 milioane lei. O serie de acte compromițătoare care ar fi arătat într-o lumină și mai clară toate manevrele capitalismului străin pentru acaparea pieței romine de desfacere a armamentului și întreaga corupție și trădare a aparatului de stat burghezo-moșieresc, au fost dosite și mai apoi arse.

Silit de ecoul uriaș produs de această afacere, parlamentul român a fost nevoit să deschidă o anchetă parlamentară care a făcut numeroase încercări de a mușamaliza totul. Totuși, opoziția făcută de național-liberalii guvernului național-țărănesc și existența în parlament a altor deputați ce se găseau în opoziție față de național-țărăniști, au făcut ca în cele din urmă să iasă la iveală o serie de materiale, care arătau în adevăra a lor lumină, atât pe guvernanții romini, cât și metodele de jaf și acaparare ale cercurilor imperialiste străine. Majoritatea parlamentului român fiind național-țărănistă, s-a încercat să se treacă ușor peste „afacerea Skoda”, cum a fost denumită ulterior. Această situație a determinat pe deputatul radical țărănist N. Lupu, care se găsea atunci în opoziție față de guvernul național-țărănesc să denumească în plină ședință Camera deputaților „Camera lui Seletzki”¹. Și adevărul nu era departe de această afirmație. Dezvăluind starea de teroare în care se găseau masele muncitoare,

¹ N. Iorga, Memorii, vol. VII, p. 76.

deputatul N. Lupu arată : „daca un simplu muncitor și-ar fi permis să rupă niste sigilii sub stare de asediu, nici n-ar mai fi ajuns la Jilava. Ar fi fost impușcat pe loc“¹. Într-o altă cuvîntare, același deputat arată : „...Din aprilie 1932 erau denunțuri asupra neregulilor acestei administrații. Totuși, timp de un an, în care timp se vind toate țoalele și boarfele tuturor țărănilor din țară, cînd percepătorul vinde și cel din urmă purcel al omului, o fabrica care face afaceri de miliarde în țară, nu plătește nici un impozit și-i trebuie statului un an de zile de cercetări ca să ajungă la ce? Nu la încasarea impozitului, ci la dezvăluirea acestui grozav scandal, a acestei afaceri fără pereche în anele corupției tuturilor statelor moderne“².

Exprimînd contradicțiile tot mai acute din sinul claselor dominante, înșiși deputații parlamentului burghezo-moșieresc au trebuit să recunoască starea deosebit de grea în care se găseau masele muncitoare din țara noastră și totala corupție a guvernanților. Pe de altă parte, au fost mulți deputați național-țărăniști care proslăveau activitatea lui Seletzki prin efectul caruia puteau să-și asigure, fără nici o efortare, sume imense de bani. Unul dintre aceștia, fascistul Ilie Lazăr spunea : „Sînt fericit că am putut să cunosc pe acest om. Declar aici, sus și tare, că nu mulți dintre dvs. sînt de corectitudinea acestui om“³. Sărînd în apărarea lui Seletzki, Ilie Lazăr dezvăluia întreaga față hidoasă a parlamentului român, compus în marea lui majoritate din escroci, șantajisți, trădători, spioni și agenți ai imperialismului străin. Declarațiile lui Seletzki și corespondența sa cu centrala din Pilsen, dovedesc că parlamentul român, ca și guvernul național-țărănist se aflau în întregime la dispoziția imperialismului străin și puteau fi convocate oricînd la reprezentantul uzinelor Skoda. Într-o scrisoare în limbaj convențional găsită la Seletzki, înainte de a fi trimisă centralei de la Pilsen, se scria : „Avînd în vedere că sesiunea parlamentară se va termina miercuri 1 aprilie, este bineînțeles imposibil ca chestiunea noastră să fie adusă în discuția parlamentului. Din acest motiv *am dispus deci ca în a doua jumătate a lunii mai, parlamentul să fie convocat în vederea legii*“⁴.

Așadar, legile statului român erau făcute în birourile somptuoase ale noilor capitaliști străini, la masa cărora conducătorii Romîniei burghezo-moșierești formulau legile pentru acapararea economiei țării și supunerea completă a țării noastre imperialismului internațional. De altfel, după cum se preciza într-o altă scrisoare, reprezentantul Skodei la București cerea direcțiunii comerciale să-i dea o sumă mai mare, pentru a-și putea face o locuință mai bună, în care să poată veni neobservat, cei în legătură cu el.

Conducătorii uzinelor Skoda nu se sfiau să amenințe cu scăderea comisionului pe reprezentanții politici și militari romîni în cazul cînd statul român nu va plăti integral și la timp sumele cerute de societate.

Dintr-o scrisoare a lui Seletzki către colonelul Georgescu, principal intermediar între Skoda și Ministerul de Război, reiese destul de clar aceasta :

¹ «Adevărul», 22 martie 1933.

² Ibidem, 25 martie 1933.

³ Ibidem.

⁴ Ibidem.

„Veți primi — spune scrisoarea — asupra comenzii încheiate în legătură cu Ministerul Apărării Naționale și care se ridică la 3 miliarde de coroane cehoslovace un comision de 2.250. 00 de coroane cehoslovace, adică 0,75% din valoarea comenzilor, plătit în 10 ani, în 10 rate egale de 225.000 coroane cehoslovace. Comisionul va fi plătit trimestrial, dar numai după ce statul român va fi efectuat plata trimestrială. În cazul când valoarea comenzii nu va atinge cifra efectivă, comisionul dvs. va fi scăzut în proporție cu valoarea comenzii, dar se va ridica tot la 0,75%. În schimb dvs. vă angajați a ne susține din toate puterile negocierile noastre cu Ministerul Apărării Naționale și a face să fie acceptate condițiile ale căror contururi sînt deja menționate în buionul de contract supus de noi. Vă angajați a ne informa întotdeauna despre intențiile Ministerului Apărării Naționale în legătură cu comanda, astfel încît să fiu întotdeauna în curent cu comenzile de material pentru armată. Comisionul pentru alte comenzi va fi fixat separat după înțelegerea mutuală”¹.

După cum se vede, metodele de lucru ale uzinelor Skoda erau clare și precise și cereau îndeplinirea promptă a sarcinilor pe care le primise aproape toată conducerea Ministerului de Război și de asemenea conducătorii partidului național-țărănesc.

De alifel, la proces, Seletzki a declarat precis:

„Cu ocaziunea acestei comenzi (de 5 miliarde lei — St. S.) a avut legături și a tratat chestiunea cu d-nii: Iuliu Maniu, V. Madgearu, M. Popovici, general Cihoski, generalul Ștefănescu-Amza și generalul Samsonovici”², ultimii trei, foști miniștri de război.

M. Popovici, fost vice-președinte al partidului național-țărănist și ministru de justiție, a fost unul din sprijinitorii principali ai încheierii contractelor de armament. El a încercat prin toate mijloacele să împiedice percheziția și desfășurarea procesului. Cu toate acestea, voind să-l determine și să pună în joc toată influența lui pentru a-l scăpa pe Seletzki, unul din avocații acestuia amenința că „va destăinui conversații prinse la microfon și fotografii care vor figura în toate cinematografele din lume. Ar avea multe dovezi contra lui M. P.” (adică Mihai Popovici)³.

Știindu-se destul de tare, prin relațiile pe care le avea, Seletzki s-a purtat la proces cu o îndrăzneală nemaipomenită și a declarat în legătura cu vina ce-i fusese atribuită:

„Aceasta este nulă, în comparație cu dezvoltarea în parlament a secretelor militare”⁴. Adică parlamentul român era mai vinovat pentru că aflase secretele militare ale României, decît reprezentantul imperialiștilor străini, care într-adevăr știa mai multe secrete militare ale țării noastre decît însuși ministrul de război. Problemele mai serioase care priveau economia și politica României erau discutate nu în consiliul de miniștri, ci împreună cu consilierii străini reprezentanți ai marelui capital monopolist internațional. De altfel Iuliu Maniu, cînd se afla în fruntea guvernului român,

¹ • Dimineața », 30 aprilie 1934.

² • Monitorul oficial », Dezbaterile Adunării deputaților, nr. 52/1935, p. 1470.

³ • N. Jorga, Memoriile, vol. VII, p. 102.

⁴ • Monitorul oficial », Dezbaterile Adunării deputaților, nr. 63/1935, p. 2212.

declara deschis că „problemele sînt prea importante pentru a fi discutate în consiliul de miniștri”.

În perioada cînd criza economică făcea ravagii din ce în ce mai mari în România, clasele dominante aduceau la sapă de lemn masele populare prin „împrumuturile agricole” și „curbele de sacrificiu”, din beneficiul cărora se înfruptau capitaliștii străini și romîni.

Salariile fuseseră scăzute cu 60%, iar concedierile muncitorilor se țineau lanț. Toate acestea erau făcute cu scopul de a asigura plata regulată a împrumuturilor străine, făcute cu scopul menținerii partidului național-tărănesc la putere. De asemenea, trebuiau plătite contractele încheiate cu marii capitaliști și în special cu Skoda, pentru înarmarea Romîniei, împotriva poporului sovietic și însăși a poporului romîn.

Fără a ține seama de situația deosebit de grea a Romîniei, imperia-liștii străini ridicau pretenții tot mai mari, pentru îndeplinirea obligațiilor pe care și le asumase guvernul romîn.

Aceste pretenții au fost formula'te de Seletzki, care cerea categoric : „Anularea tuturor actelor de sabotaj, ordonate de fostul ministru al apărării naționale Ștefănescu-Amza și de d. gen. Rudeanu”¹. Era vorba de anularea tuturor obligațiilor pe care statul romîn și le luase față de alte uzine de armament străine, și care mai apoi au fost anulate, conform pretențiilor Skodei (generalul Ștefănescu-Amza și Rudeanu, reprezentau interesele uzinelor Reșița, stăpînite de trustul englez Vickers).

Socotindu-se singurii stăpînitori ai țării, cercurile imperialiste străine cereau guvernului romîn : „Permutarea tuturor generalilor ca de ex. gen. Rudeanu, gen. Partenie, gen. Petrescu, care împreună cu gen. Ștefănescu-Amza au luptat contra tendințelor partidului național-tărănesc și care au declarat că toți membrii guvernului și generalii care au încheiat contractele, ar trebui în frunte cu d. Maniu să fie trimiși în fața Curții Marțiale”². Din însăși această dorință a marilor financiari străini se poate vedea întreaga trădare și vînzare a țării de către conducătorii guvernului național-tărănist.

În continuare, uzinele Skoda cereau : „Satisfacție morală tuturor ofițerilor care au fost urmăriți și pedepsiți. O declarație a guvernului că acesta este de acord ca d. director Seletzki să rămînă și mai departe ca reprezentantul uzinelor Skoda”³.

Stăpînii Skodei voiau să impună guvernului romîn pe reprezentantul lor Seletzki, care se dovedise a fi un spion internațional și care le reprezenta în cel mai fidel chip interesele. De asemenea, ei aveau „satisfacții morale” pentru spionii romîni din rîndurile armatei, care trădaseră uzinelor Skoda toate secretele militare ale țării.

„Cer acordarea de avantaje morale — spunea Seletzki — de compensație morală ofițerilor care au servit interesele casei Skoda și care au fost persecutați”⁴.

¹ «Adevărul», 25 martie 1935 (Declarațiile lui Gr. Iunian).

² Ibidem.

³ Ibidem.

⁴ Ibidem.

De asemenea, pentru a asigura situația spionilor din armata română, pentru faptele lor de fidelă deservire a uzinelor Skoda, reprezentantul uzinelor Skoda cerea: „doresc să am asigurarea din partea dvs., din partea comandantului Corpului II de Armată, din partea d-lui ministru al armatei, că fapta acestor ofițeri nu va fi privită ca spionaj, nici nu va fi trecută în foaia calificativă și nici mutarea din garnizoana București nu va fi determinată de acest fapt”¹.

Avind influență și asupra guvernului cehoslovac, ei l-au determinat pe acesta să decoreze cu „Leul alb”, pe ministrul de război al României (generalul Cihoski), pentru modul cum s-a comportat în afacerea Skoda².

S-a văzut că la trei ani de la încheierea contractului nr. 6102, nici o țeavă de tun nu fusese fabricată pentru România.

Suma de 3.000.000 lei a fost dată de Skoda lui Saligny, care avea trece la Ministerul de Război, numai pentru a-l „îndulci” pe generalul Amza, care declarase că are obiecțiuni împotriva contractului³.

În urma descoperirii „afacerii Skoda” guvernul este nevoit să trimită pe colonelul Tătăărăscu la Praga pentru a afla cifra societății Skoda cu care s-ar fi putut afla toate manevrele acesteia.

Reprezentantul Skodei — Loewenstein — îi promite acestuia cifra, însă a doua zi, citind în „Adevărul” că guvernul român a hotărât eliberarea lui Seletzki, îi refuză cererea. În același timp, Loewenstein propune guvernului român 20 milioane lei, pentru a-l elibera pe Seletzki⁴. Pentru o sumă, care fusese luată de Skoda tot din bugetul statului român, se cere eliberarea lui și posibilitatea de a se întoarce în Cehoslovacia.

De teama de a nu-și dezvălui legăturile, ceilalți monopolști străini n-au mai intervenit în favoarea lui Seletzki pe cale oficială, ci numai pe cale financiară, prin reprezentanțele lor. În parlament s-a arătat rezultatul descinderii făcute la societatea Via, unde s-a constatat că societatea Skoda prin Banca anglo-cehă plătitese mai multe sume de bani pe numele lui Bruno Seletzki⁵.

În procesul care s-a deschis împotriva lui Seletzki s-a dovedit pe deplin faptul că întreaga conducere a partidului național-țărănist fusese implicată în această afacere.

În momentul descoperirii „afacerii Skoda”, și mai ales atunci când aceasta se discuta în parlament, conducătorii național-țărăniști nu s-au sfiit să se declare pe deplin de acord cu faptele tuturor celor implicați, și cu acțiunile lui Seletzki.

În ședința Camerei deputaților din 27 martie 1935, Maniu spunea:

„Declar în numele meu și în numele întregului meu guvern, că sintem solidari cu colegii noștri, în special cu dl. general Cihoski..”⁶. Cum să nu fie de acord, când chiar el era vîrit pînă peste cap în această răsunătoare afacere! El nu uita în același timp să aîrme că este de acord cu „colegii”

¹ „Monitorul oficial”, Dezbaterile Adunării deputaților, nr. 63/1935, p. 2119.

² Bibl. Acad. R.P.R., Arhiva palatului regal, mapa 43, dos. Skoda, p. 14.

³ Ibidem

⁴ Ibidem, p. 30.

⁵ Ibidem, p. 31 bis.

⁶ „Monitorul oficial”, Dezbaterile Adunării deputaților, nr. 64/1935, p. 2236.

și în special cu Cihoski, care sub ordinele lui, în calitate de ministru de război, încheiase vestitul contract nr. 6102.

De asemenea, Al. Vaida-Voevod declara într-o scrisoare trimisă președintelui Camerei deputaților: „Vă informez domnule președinte că membrii cabinetului pe care am avut onoarea să-l prezidez în anul 1933, înțeleg să-și exprime solidaritatea lor cu actul fostului ministru de justiție M. Popovici”¹. Nici Vaida-Voevod nu putea fi împotriva acțiunilor uzinelor Skoda și trebuia să fie de acord cu ministrii care au încheiat această afacere, deoarece fiul său, inginerul Mircea Vaida, „era „plătit” regește cu zeci de mii de lei pe lună... și pe care patriotul Seletzki a făcut tot ce a putut ca să nu-l scape din mină”².

Un alt reprezentant al burgeoisiei și moșierimii implicat în această afacere și care a jucat de asemenea un rol important în încheierea contractului a fost Romulus Boilă, nepotul lui Iuliu Maniu.

Romulus Boilă avea datorii de 41.840.000 lei în 1929, iar în 1931 el ajunge să-și plătească toate datoriile și în plus să-și mărească patrimoniul cu achiziții noi, în valoare de 10.000.000 lei³.

În timpul discutării „afacerii Skoda”, s-a dovedit faptul că Romulus Boilă a intervenit de mai multe ori pe lângă președintele Consiliului de Miniștri, Iuliu Maniu, în chestiunile ce interesau societatea Skoda.

De asemenea, a reieșit faptul că la 5 septembrie 1930, Boilă a primit suma de 71.000.000 lei de la Wilhelm Radermacher, în contul uzinelor Skoda.

Din cercetările ulterioare s-au descoperit și unele sensuri reale ale scrisorilor secrete găsite în corespondența lui Seletzki cu centrala de la Pilsen. Unul din membrii cabinetului Iuliu Maniu arăta că: „lemn esc” însemna ministru de finanțe, „cauciuc” însemna ministru de război, „usohic” însemna subsecretarul ministerului de finanțe⁴. În acest fel întreaga afacere fusese descoperită, iar principalii „eroi” identificați.

Rămasese numai în sarcina comisiei de anchetă parlamentară să stabilească oficial pe principalii vinovați în această afacere. În moțiunea votată de Adunarea deputaților, în 27 martie 1935, se precizează:

„Dl. general Enric Cihoski, fost ministru de război, pentru vina de a fi încheiat și semnat contractul nr. 6102 din 17.III.1930 pentru procurarea de armament fără paza formelor legale și fără consultarea organelor competente, precum și de a fi desconsiderat imperatiivele legii în legătură cu industria națională de armament.

D. M. Popovici, fost ministru de justiție, pentru vina de a fi cauzat, prin intervenția sa neîngăduită de lege, întreruperea cercetărilor întreprinse de organele fiscului și ale parchetului militar la reprezentanța uzinelor Skoda în noaptea de 10.III.1933, întrerupere care a permis ruperea sigiliilor și dosirea probelor din care s-ar fi putut identifica toți cei vinovați

¹ « Monitorul oficial », Dezbatările Adunării deputaților, nr. 64/1935, p. 2236.

² Al. V. Cazimir, Afacerea Skoda pe înțelesul tuturor. București, 1935, p. 17.

³ « Monitorul oficial », Dezbatările Adunării deputaților, nr. 52/1935, p. 1464.

⁴ « Dimineața », 30 aprilie 1934.

de a fi traficat în prejudiciul țării cu prilejul încheierii contractului nr. 6102¹.

Desigur că în această acuzare formulată de comisia de anchetă a Camerei deputaților, nu erau trecuți toți cei vinovați, și în primul rând, conducătorii acestora, Iuliu Maniu și fostul rege Carol al II-lea. Dar și așa, această acuzare a rămas numai pe hirtie și nu a avut nici o urmare pentru toți acei care au ajutat și au contribuit la acapararea industriei metalurgice din România de către uzinele Skoda.

În raportul său făcut în Camera deputaților în legătură cu „afacerea Skoda”, deputatul A. Benteoiu reda versurile unui poet, care în puține cuvinte caracteriza întreaga mirșăvie a acestei afaceri. El cita:

*• Virtute, crimă ce să fie ?
Nici chiar Seletzki nu mai știe
Dar țara care a plătit
E sigur că s-a păcălit •².*

Descoperirea „afacerii Skoda” a arătat că nu numai reprezentanții partidului național-țărănist tratau cu imperialiștii străini vinzarea bogățiilor țării și suprimarea independenței sale. Toți reprezentanții burgheziei și moșierimii române, perindați la conducerea statului român, au mers pe aceeași linie, de trădare a intereselor poporului român și de înarmare a țării, în vederea participării la războiul antisovietic. La începutul anului 1934, se găsea la conducerea statului român partidul național-liberal, care a continuat să meargă pe același drum ca și celălalt partid al burgheziei și moșierimii române.

În anul 1935, în urma încetării discuțiilor asupra „afacerii Skoda”, guvernul liberal a început tratative cu aceleași uzine Skoda, pentru înarmarea României. E drept că orientarea spre fascism a României și pregătirea febrilă a războiului antisovietic, au făcut pe guvernul național-liberal, să nu mai stea pe gânduri și să încheie un nou contract cu aceleași uzine, care înșelaseră ani de-a rândul statul român și de pe urma activității cărora bugetul României fusese micșorat cu miliarde întregi de lei.

Noul contract încheiat de guvernul liberal român cu uzinele Skoda avea aproape aceleași clauze ca și vechiul contract nr. 6102, încheiat de național-țărăniști.

În noul contract încheiat la 24 februarie 1935 se prevedea la punctul 3: „prețurile unitare ale materialelor și munițiilor ce vor fi furnizate, în virtutea noului contract vor fi identice cu cele prevăzute în vechiul contract nr. 6102”³.

În ce privește condițiile de plată, contractul prevedea la punctul 4: „condițiile de plată ale noului contract vor fi analoge acelor convenite prin contractul 6102”⁴. Adică statul român se obligă să plătească aceleași sume enorme pentru armament și în afară de aceasta trebuiau plătite din nou noi sume pentru același vechi contract încheiat de guvernul român, plătit de guvernul român, dar neexecutat de uzinele Skoda.

¹ • Monitorul oficial », Dezbaterile Adunării deputaților, nr. 64/1935. p. 2254.

² Ibidem, p. 2237.

³ Ibidem, nr. 63/1935, p. 2187.

⁴ Ibidem.

În momentul cînd s-a încheiat noul contract cu Skoda, s-a văzut :

1. Că s-a tratat cu același furnizor imoral și corupt.
2. Modelele de tunuri cerute prin noul contract erau exact aceleași ca în contractul din 1930 și chiar s-au preluat un număr de baterii, care erau fabricate în baza vechiului acord.

3. S-au dat prețuri unitare identice cu cele prevăzute în 1930.

4. Reducerea globală de 15%, era rezultatul schimbării metodei de finanțare, care implica acum prin suplimentul de garanții acordat uzinelor de către guvern și prin emiterea bonurilor de tezaur, o scădere a creditului nostru în străinătate¹. Iată, așadar, ce a însemnat și cel de al doilea contract încheiat de guvernul național-liberal cu societatea Skoda.

Cu tot succesul obținut de Skoda, în urma încheierii contractului din 1935 cu guvernul național-liberal, totuși ea se găsea într-o situație grea datorită concurenței făcută de capitalul englez. Pentru rezolvarea acestor divergențe, uzinele Skoda doreau o împăcare cu Vickers. Se propune ca Skoda să rămînă cu numai 2/3 din comenzi, iar restul de 1/3 să fie executat în țară de Reșița, cu colaborarea trustului Vickers. În cele din urmă, conducătorul Reșiței ia contact cu directorul Skodei — Fialla — pentru a ajunge la o înțelegere, care se perfectează în 1936, în urma unui acord încheiat pe plan internațional. Vickers a cedat Skodei o parte din participațiile pe care le avea în industria metalurgică din România, inclusiv Reșița și Copșa Mică-Cugir². În urma acestor acorduri, România burghezo-moșierească, își intensifică acțiunea de înarmare împotriva Uniunii Sovietice.

Pe plan internațional, se intensificau de asemenea acțiunile de pregătire a războiului antisovietic, care începuseră încă din timpul crizei economice mondiale.

Au loc conferințele pentru realizarea pan-Europei sub conducerea Franței. Conferința balcanică de la Atena pentru crearea Uniunii balcanice antisovietice, formarea blocului antisovietic al statelor agrare din Europa, conferința Micii Antante, urmată de conferința militară de la București, tratativele de la Chequers, planul Hoover etc. Sub conducerea Franței s-a consolidat alianța militară între Polonia și România împotriva Uniunii Sovietice.

În România se construiesc noi linii strategice, precum și noi baze navale sub conducerea amiralității engleze.

Sub conducerea marilor puteri imperialiste se întăresc legăturile fasciste, stabilite între Iugoslavia, România, Polonia și Finlanda, pentru înăbușirea în sine a mișcării revoluționare în plin avînt și în același timp pentru organizarea și mai febrilă a intervenției armate împotriva U.R.S.S.

Pe cînd sute de mii de muncitori și țărani erau expuși celei mai negre mizerii și morții lente de foame, burghezia și moșierimea romină cheltuiau noi miliarde pentru pregătirea războiului antisovietic. Într-un document publicat de P.C.R. în 1931 se definea precis rolul rezervat Româ-

¹ • Monitorul Oficial », Dezbaterile Adunării deputaților, nr. 64 1935, p. 2256.

² Ibidem.

niei de puterile imperialiste: „România — se spunea în document — joacă un rol de frunte, sub comanda directă a marilor puteri imperialiste, în pregătirea intervenției armate ca avantpost al capitalismului împotriva socialismului. Imperialiștii români, ca vasali ai puterilor mari imperialiste, au rolul de a provoca sub orice pretext dezlănțuirea războiului contra U.R.S.S. și de a arunca sute de mii de muncitori și țărani în prima linie a noului măcel contrarevoluționar ce se pregătește...”¹.

Această politică inițiată de marile puteri imperialiste era cu totul adusă la îndeplinire de către guvernul național-țărănist, care se supusese cu totul marelui capital internațional, socotind că acesta (partidul național-țărănist), „reprezintă mai bine interesele lui în România”². Caracterizând precis politica partidului național-țărănist, partidul comunist din România arăta într-un document publicat în 1932: „Toată politica guvernului național-țărănesc a fost o politică de „tirire pe brinci” în fața experților străini...”³.

În România burghezo-moșierească, numai Partidul Comunist din România a luptat pentru organizarea tuturor muncitorilor și țăranilor muncitori, împotriva pregătirilor războinice ale claselor dominante. P.C.R. a demascat continuu politica de înrobire a țării, dusă de reprezentanții claselor dominante, în fața marelui capital monopolist internațional. El a chemat muncitorimea să se opună planurilor războinice ale imperialismului român. În tot acest timp masele muncitoare conduse de P.C.R. și-au arătat nețărâmură dragoste și încredere în Uniunea Sovietică și au luptat pentru zădărnicierea planurilor războinice ale guvernelor țărăniste și liberale fasciste.

Atitudinea muncitorilor români, față de înarmarea țării în vederea pregătirii războiului antisovietic, a fost arătată într-un document publicat de P.C.R. în 1932. Referindu-se la neplata salariilor muncitorilor și la uriașele sume cheltuite de guvern pentru înarmare, documentul spune: „Toate acestea în timp ce salariile pensionarilor, văduvelor și invalizilor de război, nu s-au plătit de 6 și 7 luni de zile!”. Și mai departe, referindu-se la comanda armamentelor în străinătate, se spune: „Pentru cine s-au adus tunuri și mitraliere? Pentru apărarea intereselor noastre, a muncitorilor, funcționarilor și pensionarilor săraci? Nu, tovarăși! Tunurile și mitralierele au fost comandate pentru a ne îneca în sânge pe noi, muncitorii de la orașe și sate, când cerem drepturile noastre! Tunurile și mitralierele sînt comandate, pentru că bancherii, fabricanții și moșierii vor să ne trimită la un nou război contra frașilor noștri din Uniunea Sovietică, care nu cunosc nici ce-i scădere de salarii, nici șomaj, pentru că ei clădesc socialismul în țara care a devenit patria tuturor muncitorilor și țăranilor săraci din lumea întreagă”⁴.

¹ Documente din istoria Partidului Comunist din România, 1929—1933. Ed. de stat pentru literatură politică, 1954, vol. III, partea I, p. 488.

² Ibidem p. 36.

³ Documente din istoria Partidului Comunist din România, Ed. P.M.R., 1951, p. 160.

⁴ Ibidem, p. 141.

Muncitorimea din țara noastră nu dorea război, nu dorea înarmarea țării împotriva Uniunii Sovietice. În tot acest timp, clasa muncitoare organizată și mobilizată de Partidul Comunist a luptat neconținut împotriva politicii claselor dominante de înrobire a țării în favoarea imperialismului străin, cu sprijinul căruia se mai puteau menține încă la putere. Împotriva politicii claselor dominante și în special împotriva politicii partidului național-țărănist, au avut loc uriașele lupte revoluționare ale proletariatului român, de la începutul anului 1933. Ele au rasunat pînă departe în străinătate și au silit guvernul reacționar al burgheziei și moșierimii romine să renunțe la o serie de măsuri fasciste pe care le pregăteau, pentru deplina înrobire a poporului și a României.

„Afacerea Skoda” a fost una din multiplele mașinațiuni întreprinse de burghezia și moșierimea romină cu scopul de a pune România cu totul la dispoziția imperialismului străin. În acest fel, exploatatorii romini își consolidau pozițiile, cu prețul trădării intereselor poporului român. Totala dependență a burgheziei și a moșierimii romine de marele capital monopolist internațional a dus la fascizarea României, la aplicarea unor măsuri din ce în ce mai reacționare, cu scopul de a înăbuși orice încercare de împotrăvire din partea poporului român.

În perioada de guvernare a partidului național-țărănist care devenise cel mai reacționar reprezentant al burgheziei și moșierimii romine, partid ai cărui conducători se orientau net spre fascism, au fost luate o serie de măsuri economice și politice, care au adus România într-o totală dependență față de marile cercuri imperialiste.

„Afacerea Skoda” a demonstrat încă odată că partidele burghezo-moșierești, național-țărănist și național-liberal, nu erau decît agenturi ale cercurilor imperialiste străine în România și serveau cu un deosebit zel interesele acestora, care, bineînțeles, se împleteau cu interesele de clasă ale imperialismului român.

În decursul procesului a fost demascată toată corupția aparatului de stat burghezo-moșieresc, legiferarea spionajului și a trădării de țară. Prin încheierea contractelor cu societatea Skoda, România a fost prădată de uriașe sume de bani care, stoarse de pe spinarea maselor muncitoare, se îndreptau spre buzunarele imperialiștilor străini.

În afară de faptul că burghezia și moșierimea romină se înarmau de pe urma acestor contracte împotriva Uniunii Sovietice și chiar împotriva poporului român, guvernării romini cîștigau suma fabuloasă din „afacerea comisiunelor”.

Împotriva burgheziei și moșierimii romine, ca și împotriva reprezentanților acestora, s-a concentrat întreaga ură a poporului român, în fața căruia Congresul al V-lea al Partidului Comunist din România pusese sarcina desăvîrșirii revoluției burghezo-democratice și a lichidării orînduirii de stat burghezo-moșierești.

АСПЕКТЫ ВООРУЖЕНИЯ БУРЖУАЗНО-ПОМЕЩИЧЬЕЙ РУМЫНИИ ПРОТИВ СОВЕТСКОГО СОЮЗА В ПЕРИОД МИРОВОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО КРИЗИСА (1929 — 1933)

(ДЕЛО ШКОДЫ)

(КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ)

В настоящей работе автор разоблачает политику экономического и политического подчинения Румынии империалистическим трестам и крупным концернам. В период прихода к власти фашистов в Германии, фашистские силы в Румынии крепнут и пытаются дать внешней политике страны новое направление, благоприятное гитлеровской Германии. В то же время фашисты ведут ожесточенную кампанию по вооружению страны для войны против СССР.

С этой целью, правительства, сменявшиеся у власти в Румынии в период мирового экономического кризиса и после него, заключили ряд контрактов с крупнейшими оружейными заводами Европы. Эти контракты совершенно закабалили румынское государство, так как по ним платились баснословные суммы, выжатые из трудящихся для удовлетворения империалистических стремлений румынской буржуазии и помещиков.

Таким образом, через заводы Решица была заключены контракты на поставку оружия с английскими заводами Викерс и позднее с чехословацкими заводами Шкода, контролируемые французским капиталом через посредство Banque de l'Union Parisienne, а также с крупнейшим французским оружейным трестом Шнейдер Крезе. Вся Европа была разделена на «сферы влияния», распределенные между оружейными заводами, контролируемые Union Européenne. Заводам Шкода была предоставлена монополия снабжения оружием восточной Европы, а западная зона была отведена заводам Шнейдер Крезе.

Румыния таким образом подпадала под сферу влияния заводов Шкода, располагавших по собственному усмотрению ее вооружением, так как ни один заказ на оружие не мог быть дан ею другим заводам без согласия заводов Шкоды. В результате такого распределения сфер влияния, Румынией был заключен с заводами Шкода контракт № 6102 от 17 марта 1930 г., согласно которому все снабжение Румынии оружием отдавалось в руки иностранных империалистов. На основании этого контракта, а также на основании других, предыдущих контрактов, вся внешняя и внутренняя политика Румынии была подчинена империалистам, которые могли бы располагать в течение 40 лет ее вооружением и открыто вмешиваться в ее внутренние дела.

Однако через 3 года после заключения этого контракта открылась вся низость, бесстыдство и шантаж буржуазно-помещичьих правителей Румынии, продавших интересы страны. Обнаружилось также, что буржуазно-помещичий парламент был ничем иным как социальным орудием в руках иностранных империалистов. Разоблачение всей подкупности господствующих классов старой Румынии привело не к наказанию виновных, а к заключению нового контракта с заводами

Шкода на тех же закабальюющих условиях. Не подлежит сомнению, что общие с иностранными империалистами интересы буржуазии и помещиков Румынии вели их по одному и тому же пути — пути вооружения, имевшего целью развязать войну против СССР.

QUELQUES ASPECTS DE LA COURSE AUX ARMEMENTS DIRIGÉE
CONTRE L' U.R.S.S. DANS LA ROUMANIE DES BOURGEOIS
ET DES PROPRIÉTAIRES FONCIERS
PENDANT LA CRISE MONDIALE DE 1929 À 1933

(L'AFFAIRE SKODA)

(RÉSUMÉ)

Dans ce travail, l'Auteur dévoile les menées de subordination de l'économie et de la politique de la Roumanie aux trusts et aux grandes compagnies impérialistes. Au moment de l'avènement du fascisme en Allemagne, les éléments fascistes affermissent leur situation en Roumanie aussi et cherchent à imprimer un autre cours à la politique étrangère du pays, cours favorable à l'Allemagne hitlérienne. Une campagne éhontée est menée pour l'armement du pays en vue d'une guerre contre l'U.R.S.S.

Dans ce but, les gouvernements qui se succèdent à la tête du pays pendant la crise économique mondiale, et après cette période, concluent toute une série de contrats avec les plus grandes usines d'armement d'Europe. Ces contrats étaient extrêmement onéreux pour l'État roumain. Les sommes fabuleuses qu'ils exigeaient étaient extorquées au peuple travailleur pour satisfaire aux tendances impérialistes de la bourgeoisie et des grands propriétaires fonciers de Roumanie.

De tels contrats furent signés avec les usines anglaises „Vickers“, par l'intermédiaire des usines de Reșița, et, plus tard, avec les usines tchèques „Skoda“, contrôlées par le capital français par l'entremise de la „Banque de l'Union Parisienne“ et du grand trust français „Schneider“ du Creusot. L'Europe était divisée en „sphères d'influence“, réparties entre les diverses usines d'armement contrôlées par l'„Union Européenne“. Aux usines „Skoda“ était échue l'exclusivité de la fourniture d'armements à l'Europe orientale, la zone occidentale étant réservée aux usines „Schneider“ du Creusot.

La Roumanie tombait donc dans la zone d'influence des usines Skoda qui avaient pleins pouvoirs sur l'armement du pays. En effet, la Roumanie ne pouvait passer nulle commande d'armements à d'autres usines sans l'assentiment des établissements Skoda. Par suite de la répartition des sphères d'influence, la Roumanie conclut avec les usines Skoda le contrat n° 1102, du 17 mars 1930, qui faisait des impérialistes étrangers les fournisseurs exclusifs de la Roumanie en matière d'armements. Ce contrat, tout comme ceux qui ont suivi, subordonnait la politique étrangère et intérieure du pays aux impérialistes qui acquéraient ainsi le contrôle de l'armement de la Roumanie pour une période de 40 ans et s'immisçaient ouvertement dans les affaires intérieures du pays.

Mais, trois ans après la conclusion de ce fameux contrat, toute l'ignominie de l'affaire, les abus et les chantages, furent dévoilés, révélant que les intérêts nationaux du pays avaient été vendus par les gouvernants de la Roumanie des bourgeois et des propriétaires fonciers. Le fait que le parlement des bourgeois et des propriétaires fonciers n'était qu'un instrument social aux mains des impérialistes étrangers devint ainsi évident. La corruption qui régnait au sein des classes dominantes de la Roumanie de l'ancien régime, une fois dévoilée, aurait dû entraîner le châtement des coupables. Néanmoins, le résultat fut la conclusion d'un nouveau contrat, pour la fourniture d'armements, avec ces mêmes usines Skoda, contrat signé cette fois-ci par le parti national libéral et dans les mêmes conditions avilissantes. Il est évident que la communauté d'intérêts entre la bourgeoisie et les propriétaires fonciers roumains, d'une part, et les impérialistes étrangers, de l'autre, les orientait vers un même but : armement, en vue de déclencher la guerre contre l'U.R.S.S.

CU PRIVIRE LA LEGĂTURILE LUI GHEORGHI DIMITROV
CU MIȘCAREA MUNCITOREASCĂ DIN ROMÂNIA
1912—1917

DE

ACAD. P. CONSTANTINESCU-IAȘI

În zilele de 28—29 iunie și la 1 iulie 1912 a avut loc la București cel de-al doilea congres al partidului social-democrat român și al patrulea congres al Uniunii generale a sindicatelor, eveniment însemnat în viața muncitorească din România. Cu doi ani mai înainte se pusese bazele partidului socialist, întrunind forțele vechi răzlețite după trădarea conducerii din 1899, — elementele cele mai conștiente ale clasei muncitoare. Deși partidul socialist român era dominat de ideile reformiste ale Internaționalei a II-a, în sinul său exista un curent de stînga în frunte cu muncitorii I. C. Frimu, Al. Constantinescu, Ștefan Gheorghiu și alții. Legăturile cu partidele socialiste de la sudul Dunării, îndeosebi cu partidul „strimților“ (tesneaki) din Bulgaria au avut darul să întărească curentul revoluționar printre socialiștii români. Unul din conducătorii „strimților“ era pe atunci Gheorghii Dimitrov, președintele Uniunii generale a sindicatelor muncitorești încă din 1905.

Deși numai în vîrstă de 30 de ani, era cunoscut nu numai în Balcani, dar și în întreaga mișcare muncitorească internațională: cu un an mai tirziu, în 1913, Dimitrov intră ca deputat în parlamentul bulgar, pionier sub această formă de activitate în tot sud-estul european. El este delegatul partidului „strimților“ la congresul de la București, călcînd, după cît se pare, pentru prima oară pe pămîntul țării noastre, a cărei viață o cunoștea destul de bine.

De la București, Dimitrov trimite în fiecare zi cîte o scrisoare ziarului „Rabotniceski vestnik“ organul comitetului central al partidului social-democrat „strimții“; aceste scrisori — șapte în total — au fost publicate în numerele 191—198, de la 3 la 11 iulie 1912, apoi editate sub titlul „Scrisori din România“. Prima scrisoare, din ajunul congresului,

cuprinde date interesante despre „România muncitoare și industrială”¹, bazate pe cunoașterea serioasă a izvoarelor și dovedind interesul lui Gh. Dimitrov față de situația din România. A treia scrisoare, de la 29 iunie, se ocupă de „Situația partidului și a sindicatelor”², celelalte se ocupă cu lucrările congresului.

Prin prezența lui Dimitrov la congres, ca și a altor trei delegați străini (Serbia, Austria și Ungaria), congresul înseamnă „prima manifestare internațională în România”, așa cum se subliniază în articolul de fond al foii partidului³.

În cea de a doua scrisoare a sa, de la 29 iunie, Dimitrov descrie lucrările primei zile a congresului. Aprecierile sale cu care începe scrisoarea, dovedesc o bună informație asupra situației muncitorești din România.

„Actualul congres al tovarășilor români este al doilea în ordinea congreselor ordinare. În anul 1906 s-a ținut prima conferință sindicală.

În 1907 s-a ținut a doua conferință, iar în 1908 a treia conferință, la care, în afară de sindicate, au participat și grupele politice socialiste organizate. În anul 1910 a avut loc primul congres social-democrat (partid și sindicat), cînd s-a format definitiv partidul social-democrat, care se deosebește de vechiul partid social-democrat format mai ales din intelectuali, printre care foarte mulți erau carieriști, asemănători politicienilor noștri; noul partid se trage din sinul sindicatelor muncitorești și se sprijină pe mișcarea muncitorească.

Ca și în Serbia, Bosnia și Herțegovina, partidul social-democrat românesc s-a format mai tîrziu, la șase ani după înființarea sindicatelor muncitorești. Ca urmare a acestui fapt, relațiile dintre sindicat și partid sînt nu numai foarte strînse, dar ceva mai mult, între aceste două aripi ale mișcării există legături organice. În organizația lor nu s-a ajuns încă la individualizarea necesară și nici la delimitarea domeniilor lor de activitate.

Și congresul actual al tovarășilor români este comun partidului și sindicatelor. Participă 96 delegați, dintre care 69 sindicaliști, 21 oameni de partid, cite un delegat din partea redacției și administrației organului partidului și sindicatelor, „România muncitoare”, 1 delegat al editurii socialiste și 3 tineri muncitori, delegați ai organizației muncitorești de tineret. Din toți delegații numai 6 sînt intelectuali”⁴.

În prima zi a congresului, după cuvîntarea de deschidere a președintelui congresului, ia cuvîntul și Gheorghii Dimitrov. În rezumat — după cum se relatează în „România muncitoare”⁵ — Dimitrov a spus: „Ne desparte Dunărea și nu ne cunoaștem. Cunoaștem, și noi și voi, în toate amănunțimile mișcările muncitorești din apus, și noi atît de aproape nu dorim să ne cunoaștem.

¹ Gheorghii Dimitrov, Săcinenia, Sofia, 1952, vol. I, p. 207—213.

² Ibidem p. 218—223.

³ „România muncitoare”, 8 iulie 1920.

⁴ Gheorghii Dimitrov, op. cit., vol. I, p. 214—215.

⁵ Date și în „Calendarul muncii pe 1913”, București, 1913, p. 63—65; de asemenea broșura: Dezbaterile Congresului, București, 1912.

În Bulgaria, deși industrialismul nu este dezvoltat, și proletariatul puțin numeros, totuși mulțumită socialismului revoluționar și propagandei întinse ce am făcut, am reușit să avem o mișcare puternică.

În sindicate avem 8000 de membri, iar în partid 3000 de membri cu cotele la curent. Avem un organ cotidian cu un tiraj de 8000 de foi și o revistă cu 1300 de abonați. Librăria partidului dă un venit de 400.000 de leva, iar tipografia un venit de 100.000 de leva. În curind vom avea o Casa a Poporului, pentru a cărei înfăptuire toți membrii organizațiilor fac mari sacrificii.

Mișcarea socialistă din Bulgaria a fost mai mult o mișcare de intelectuali, ca și mișcarea din trecut din România, și numai după 1904 devine o adevărată mișcare proletară.

Legăturile dintre noi ar trebui să fie mai strinse. Sintem așezați în drumul statelor mari, care de ani de zile urmează o politică potrivnică intereselor popoarelor noastre. Se pregătesc noi cuceriri în Balcani și statele balcanice, conduse de guverne naționale ce ignorează interesele masei.

Făcându-ne datoria și muncind fără preget, vom dărîm Barțilia modernă a Orientului și vom face să triunfe cauza proletariatului¹.

Au urmat lucrările congresului, care s-au ocupat, în afara dărilor de seamă asupra activității partidului, Comisiei generale a sindicatelor, presei și editurii — și cu alte probleme, ca tactica mișcării, votul universal etc.

Pentru a se vedea spiritul care domnea atunci printre membrii mișcării muncitorești menționam două atitudini, exprimînd cele două curente ce se întîlneau în sinul partidului și sindicatelor: revoluționar și oportunist-reformist. La punctul din ordinea de zi „reorganizarea”, care a prilejuit cele mai multe discuții, reprezentantul tipic al demagogiei și reformismului, trădătorul de mai firziu Gh. Cristescu, susținea, între altele, reorganizarea prin „vizitarea muzeelor și înființarea școlilor de gimnastică”. El este imediat dezaprobat cu energie de unul din delegați care era din altfel de acord cu majoritatea congresiștilor¹.

În privirea reformiștilor s-au ridicat elementele de stînga. În cuvîntul său, Ștefan Gheorghiu, delegatul muncitorilor din Prahova, spune categoric: „Nu există o conștiință socialistă. Sint cluburi socialiste, în care membrii habar n-au de socialism... Nefăcîndu-se o propagandă continuă și sistematică, muncitorimea rămîne în aceeași stare de ignoranță”².

În scrisoarea sa de la 1 iulie, prin care face o dare de seamă asupra lucrărilor congresului din ziua respectivă, Dimitrov a combătut pe reprezentantul social-democrației reformiste bulgare. Totodată Gh. Dimitrov arată: „Congresul și-a arătat printr-o rezoluție simpatiile sale fierbinți față de proletariatul bulgar și i-a urat deplină unitate, bineînțeles unitate muncitorească socialistă, pe care socialistii romîni, pînă la urmă, au realizat-o cu mare succes în sinul proletariatului romîn și pentru care partidul nostru se străduiește de ani de zile”³.

¹ « România muncitoare », nr. 51—52, p. 4.

² În ziua a doua a Congresului este anunțat celălalt delegat bulgar A. Cristof, reprezentînd pe socialiștii bulgari « largi » (siroki) cum se numeau reformiștii.

³ Gh. Dimitrov, op. cit., vol. I, p. 225.

Congresul mai votează o altă moțiune, în care se spune : „Congresul trimite eroicului proletariat rus în luptă, salutul frățesc și urări de izbândă cit mai apropiată a revoluției din Rusia, în interesul proletariatului mondial și indeosebi a proletariatului din Orientul Europei“.

Pentru caracterizarea lucrărilor congresului, credem nimerit să reproducem un pasaj sugestiv din scrisoarea lui Dimitrov din iulie : „Deosebit de vii și fructuoase au fost discuțiile referitoare la organizare și la tactică. Peste 20 de oratori, în exclusivitate muncitori, au participat la aceste discuții.

O impresie extraordinară de frumoasă a făcut faptul că delegații muncitori care au vorbit în diferite probleme, — aproape toți foarte buni oratori, — au reușit să se descurce relativ ușor și just în problemele multiple și complicate ale organizării și tacticii mișcării muncitorești care nu sînt încă suficient de clare în România.

Congresul a luat toate hotărârile importante în unanimitate, deși mișcarea muncitorească română se găsește astăzi într-o perioadă grea, acum cînd de fapt ia naștere ca organizație.

Este necesar să se sublinieze că în discuții, tovarășii romîni foarte des au dat ca exemplu organizația și activitatea noastră, fapt care într-adevăr trebuie să ne întărească și mai mult credința că sîntem pe drumul cel bun și să ne dea un imbold și mai puternic de a merge pe acest drum încercat și încununat, care duce cu succes la independența politică, la organizare sindicală și la lupta de clasă de sine stătătoare a proletariatului“¹.

În aceeași scrisoare, Dimitrov relatează despre expoziția de „literatură socialistă din Balcani“, organizată cu prilejul congresului : „Au fost expuse ziare, manifeste, broșuri și alte publicații ale partidelor și sindicatelor din România, Rusia, Bucovina, Serbia și Bulgaria. Cu un deosebit interes tovarășii romîni au consultat formularele expuse de administrația noastră sindicală. Aceeași administrație va fi introdusă și în sindicatele de-aici, mîine se vor deschide congresele profesionale ale metalurgiștilor și ale muncitorilor cizmari și cojocari“².

Despre aceste congrese Dimitrov relatează în ultima sa scrisoare, de la 3 iulie 1912³.

În zilele de 6, 7 și 8 iulie 1915 are loc la București a doua conferință socialistă interbalcanică, la care iau parte delegați din România, Bulgaria și Grecia. Cu această ocazie Gh. Dimitrov va călca pentru a doua oară, ca delegat al „strîmților“ pe pămîntul țării noastre. În lipsa delegaților Serbiei, în plină invaziune austro-ungară, conferința proclamă pe conducătorul socialiștilor sîrbi drept președintele de onoare al conferinței, „regretînd adînc absența delegațiunii sîrbe“ — cum se spune în telegrama conducerii socialiste sîrbe în refugiu⁴.

¹ Gh. Dimitrov, op. cit., vol. I, p. 226.

² Ibidem, p. 227.

³ Ibidem, p. 238—241.

⁴ « Lupta », București, 8 iulie 1915.

Din delegația romină făceau parte, între alții: Al. Constantinescu și D. Mărinescu; din delegația Bulgariei: D. Blagoev, S. Kirkov, V. Kolarov, Gh. Dimitrov — deputați, și C. Ticev, avocat. Gh. Dimitrov reprezenta și comisia generală a sindicatelor din Bulgaria.

Și de data aceasta se păstrează două documente de la Gh. Dimitrov în legătură cu activitatea sa la București: o informație asupra conferinței, care apare în „Rabotniceski vestnik“ de la 9 iulie 1915 și cuvîntarea sa ținută la mitingul de la Sofia, din 9 iulie, apărută sub titlul „Insemnătatea celei de a doua conferințe balcanice“ în „Rabotniceski vestnik“ de la 12 iulie¹. Delegații bulgari reprezentau numai pe socialiștii „strîmți“.

Ordinea de zi a contereinței, care se ținea în plin război mondial, se ocupa de „mijloacele pentru propagarea ideii Federațiunii balcanice“ și „partidele socialiste din Balcani și restabilirea Internaționalei socialiste“.

Intrîndu-se în dezbateri, de la început se alege o comisie pentru redactarea unei declarații de principii, care să formuleze baza lucrărilor conferinței. Participarea delegației bulgare la lucrări a fost foarte activă, îndeosebi a lui Vasil Kolarov și Gheorghii Dimitrov; primul a intrat în comisia amintită. Dimitrov intervine activ în discuții. Astfel, el este împotriva fixării unei alte zile, 4 august, în loc de 1 mai, ca zi a Federației balcanice, ca un semn de protest împotriva războiului — propunere făcută de delegatul romîn, dar respinsă de conferință.

O altă propunere — ca în biroul permanent al Federației să nu între reprezentanți ai sindicatelor, „întrucît ele nu urmăresc un scop socialist ca partidele“, primește un răspuns prompt din partea lui Dimitrov. El spune: „e drept că sindicatele au scop deosebit, dar după cum ele luptă alături de partidele socialiste împotriva războiului, ele trebuie deci să facă parte din biroul federal“².

În aceeași ședință se alege o comisie care să redacteze moțiunea, luînd ca bază propunerile partidelor romîn și bulgar; în comisie este ales și Gheorghii Dimitrov.

Moțiunea cu privire la atitudinea socialiștilor din statele balcanice față de Internaționala socialistă prezintă o deosebită importanță atît prin obiectul, cît și, mai ales, prin spiritul cuprinsului ei. Cîu toată împotrivirea oportuniștilor din partidele țărilor balcanice, „strîmții“ bulgari, conduși de fruntași revoluționari ca: Blagoev, Dimitrov, Kolarov au reușit să obțină ca socialiștii „largi“ bulgari să fie excluși din conferință.

„Aprobind principiul luptei de clasă ireductibile ca bază a activității sale — se spune în moțiune — Conferința socialistă interbalcanică se ridică împotriva „colaborării de clasă“, admise de o parte a socialiștilor din țările beligerante și pune în vedere deputaților socialiști din parlamentele balcanice să refuze orice concurs guvernelor și claselor dominante, care ar avea fatalmente ca rezultat de a le descărca de teribila răspundere care apasă asupra acestor clase în dezlănțuirea calamităților actuale“ Conferința recomandă partidelor socialiste din țările beligerante de a

¹ Publicate în Gh. Dimitrov, op. cit., Sofia 1952, vol. IV, p. 106—111.

² După „Lupta“, 8 iulie 1915, Date și în „Calendarul muncii pe 1915“, București, 1915, p. 106—116.

„rupe orice pact cu burghezia și de a interveni într-un mod energic, serios și eficient, pentru încetarea războiului și încheierea păcii“. De asemenea „angajează partidele social-democrate din Balcani să dea concursul lor oricărei inițiative socialiste care ar urmări încetarea războiului și restabilirea Internaționalei pe bazele socialismului revoluționar“.

O altă moțiune invită partidele socialiste balcanice să ducă „luptă continua în țările respective împotriva agitațiilor șovine și războinice, pentru o largă mișcare populară în favoarea păcii, pentru o neutralitate absolută și strictă“. Au mai fost votate încă trei moțiuni: de solidaritate internațională cu „masele proletare din toate țările beligerante“; de „admirație profundă pentru bravii tovarăși din țările beligerante, care cu prețul libertății lor au luptat împotriva războiului și pentru pace, susținând punctul de vedere adevărat socialist și internaționalist, aducând în primul loc omagiile sale tovarășilor Karl Liebknecht și Roza Luxemburg și altora care au suferit prigonire pentru activitatea lor socialistă“.

În fine, ultima moțiune exprimă atitudinea conferinței care „protestează cu multă energie împotriva politicii criminale a guvernului țarist, împotriva închiderii și deportării în Siberia a deputaților socialiști ruși din дума, și urind proletariatului rus izbândă în lupta pentru revoluție în Rusia solidarizându-se cu ei în această luptă“¹.

Conferința însărcinează comitetul să înceapă publicarea unui „Buletin socialist balcanic“, în limbile franceză și germană, pentru a informa proletariatul din întreaga lume „despre situația din Balcani“. Se mai hotărăște schimb de delegați și publicații, ajutor reciproc.

La întoarcerea în țară a delegației bulgare, în seara zilei de 9 iulie, se ține la Sofia o mare întrunire convocată de partidul socialist „pentru a arăta însemnătatea celei de a doua conferințe socialiste interbalcanice“².

La această întrunire a luat cuvântul și Gheorghii Dimitrov.

În prima parte a cuvântării sale Dimitrov arată limpede care a fost scopul și importanța acestei conferințe: „A doua conferință social-democratică balcanică din București a fost o continuare a lucrărilor începute în 1909, la prima conferință social-democrată balcanică, ținută la Belgrad. Ședința conferinței balcanice de la Belgrad a prelucrat și a formulat numai bazele principale ale situației privind unitatea și lupta comună a partidelor social-democrate din țările balcanice și a lăsat ca într-o a doua conferință să se organizeze practic această luptă comună.“

Din păcate însă, treburile începute atât de fericit la Belgrad au trebuit să fie aminate pentru un timp, din cauza evenimentelor și a războiului balcanic.

Și astăzi trebuie să mulțumim, în primul rând, partidului frate pentru ținerea celei de a doua conferințe social-democrate balcanice la București, deoarece partidul român nu a luat numai inițiativa convocării acestei conferințe, ci a depus eforturi mari pentru asigurarea succesului ei deplin. Conferința de la București nu numai că a clarificat și a aprofundat, dar a și precizat și a lărgit principalele baze, puse la conferința de la Belgrad. Sarcina ei principală a fost să stabilească formele organizatorice

¹ „Lupta“, 10 iulie 1915.

² Ibidem, 17 iulie 1915.

absolut necesare, metodele și mijloacele de luptă ale social-democrației balcanice...

A doua conferință balcanică a hotărît în unanimitate ca partidele muncitorești social-democrate și uniunile sindicale din țările balcanice să formeze... un birou interbalcanic, compus din cîte doi delegați din fiecare țară, unul din partea partidului și celălalt din partea uniunii sindicale, și cu un comitet executiv ales de partidul muncitoresc social-democrat și de uniunea generală muncitorească sindicală din România.

Primul pas practic hotărîtor pentru unirea popoarelor balcanice a fost făcut prin unirea proletariatului socialist din România, Serbia, Bulgaria și Grecia într-o Federație social-democrată balcanică...

Federația social-democrată balcanică va activa pentru includerea în mijlocul ei și a partidelor social-democrate care se vor forma în Turcia, Albania și Muntenegru, dacă ele vor accepta principiile socialismului revoluționar internațional, pentru ca din fiecare țară să intre numai un singur partid social-democrat și o singură uniune sindicală.

Federația social-democrată balcanică va fi reprezentată în Biroul internațional socialist și la congresele internaționale de o singură delegație balcanică, în care vor fi reprezentanții partidelor social-democrate și ai uniunilor sindicale ce fac parte din Federație¹.

Urmarea acestei conferințe interbalcanice s-a resimțit și prin convocarea conferinței de la Zimmerwald din 5—8 septembrie același an, la care au participat și reprezentanți ai socialiștilor din Bulgaria și România, alături de bolșevicii ruși, în frunte cu marele Lenin.

Interesul lui Gheorghii Dimitrov pentru mișcarea muncitorească din România se vede și din manifestările de solidaritate exprimate în diferite împrejurări. În primele zile ale lunii august 1915 izbucnește la Brăila o grevă generală a muncitorilor, cu care prilej poliția și alte autorități s-au dată la opresiuni singeroase. În toată țara se ridică proteste împotriva acestor orori și în apărarea victimelor lovite. Pentru greviștii din Brăila intervin sindicatele bulgare, sub conducerea lui Dimitrov, care semnează următoarea telegramă: „Sofia, 16 — Conferința sindicală în numele proletariatului organizat bulgar trimite salutări călduroase muncitorilor din Brăila, în lupta contra exploatării nerușinate a capitalismului. Le exprimă simpatii pentru victimele luptei. Le dorește victorie completă²”.

La mijlocul lunii septembrie 1915 Bulgaria mobilizează, guvernul avînd o vădită tendință de apropiere către puterile centrale din tabăra angajată în război. Grupul parlamentar social-democrat al „strîmșilor“ (11 deputați), prin care și Gh. Dimitrov, fac o declarație publică împotriva mobilizării și a tendinței spre război, pe care încearcă s-o publice în organul partidului, dar e cenzurată în cea mai mare parte. Declarația astfel trunchiată a fost publicată în „Lupta“ din 24 septembrie 1915. Către sfîrșit a fost lăsat pasajul: „Intindem miinile muncitorilor din Serbia, România, Grecia și Turcia și — împreună cu proletariatul balcanic strigăm: „(urmează trei rînduri cenzurate).

¹ Gh. Dimitrov, op. cit., p. 107—109.

² „Lupta“, 18 august 1915. www.dacoromanica.ro

Guvernul bulgar ia măsuri împotriva semnatarilor declarației, dându-i în judecata tribunalului marțial; dar, semnatarii fiind deputați, n-au putut fi arestați. Autoritățile fac în același timp cercetări pentru a descoperi pe autorul manifestului; bănuiala cade asupra lui Gh. Dimitrov, cercetat în acest scop. Socialiștii români iau atitudine și publică un salut de încurajare pentru deputații bulgari, care se încheie cu: „Trimitem salutul nostru de îmbărbătare tovarășilor bulgari, care în fața curentului nebun naționalist-șovin, nu-și uită datoria.

Trăiască socialiștii bulgari strimți;
Trăiască socialismul internațional¹.

După citeva zile conducerea partidului socialist „strimt” publică un manifest către poporul bulgar, arătând primejdia spre care îl împinge guvernul de-a intra în război, manifest semnat de cei 11 deputați; el apare și în „Lupta” din 10 octombrie. Peste citeva zile războiul izbucnește prin atacul armatelor bulgare împotriva Serbiei. Urmărirea socialiștilor, „strimți” se întetește, semnatarii manifestului sînt dați în judecată pentru propagandă antirăzboinică. „Mai grav acuzat dintre ei este tov. Gh. Dimitrov, care s-ar fi ocupat cu răspindirea manifestelor” — scria „Lupta” într-un larg reportaj².

Legăturile directe dintre Gheorghe Dimitrov și mișcarea muncitorească din România au fost întrerupte din cauza grelelor împrejurări provocate de război; totuși influența socialiștilor bulgari continuă să fie activă.

Cu prilejul celui de-al patrulea congres al partidului social-democrat, ținut la București în zilele de 25—26 octombrie 1915, s-au purtat discuții cu privire la social-democrația „largi” bulgari și atitudinea lor de trădare a principiilor socialiste, — ei aprobînd războiul. La discuții s-a aratat că zdrobitoarea majoritate a membrilor Comitetului Central a fost împotriva admiterii „largilor” la congresul Federației socialiste interbalcanice. Congresul votează o moțiune de solidaritate cu hotărîrile conferinței de la Zimmerwald. În decembrie 1915 fracțiunea „strimților” din Sobrania bulgară face o curajoasă declarație de protest împotriva războiului, care este salutată de socialiștii români³. Articolul de fond din ziarul „Lupta” din 19 decembrie 1915, comentînd cu adîncă simpatie faptul, scrie: „Partidul socialist strimt în calitatea sa de singur apărător al clasei muncitoare din Bulgaria, nu a ținut seamă de primejdiile care se pot abate asupra sa din partea unei burghezii îmbătate de victorii și și-a spus cuvîntul fără teamă, dînd pildă aceluia care, cuprinși în mrejele șovinismului naționalist, au uitat înălțătoarele și salvatoarele învățăminte ale socialismului internațional”.

Influența socialiștilor „strimți” bulgari, în frunte cu Blagoev, Kolarov și Dimitrov, s-a resimțit puternic asupra partidului social-democrat român, în mijlocul căruia curentul de stînga creștea îndeosebi după izbucnirea războiului, cînd se cristalizează pe plan internațional opoziția dintre revoluționari — socialiști consecvenți principiilor lui Marx și Engels și oportuniști — social-democrații colaboraționiști și trădători.

¹ „Lupta”, 9 octombrie 1915.

² Ibidem, 21 octombrie 1915.

³ Declarația a fost publicată mai tîrziu, cînd a putut ajunge în posesia redacției „Lupta” (10 ianuarie 1916).

În prima jumătate a anului 1916 lupta din sinul internaționalei socialiste crește în favoarea curentului revoluționar, exprimat activ de stînga zimmerwaldiană, în frunte cu partidul social-democrat muncitoresc rus (bolșevic) condus de Lenin. Conferința de la Kienthal (23—30 aprilie) și marele miting de la Berna din această epocă au întrunit delegații diferitelor parlide și fracțiuni — printre ei și ai partidului social-democrat român — alături de Lenin.

„Lupta”, organul zilnic al partidului, publică în câteva numere din februarie 1916 trei din cuvîntările de la Berna: a șefului socialiștilor italieni, a delegatului român și a lui V. I. Lenin. În ultima cuvîntare se spune: „Cu fiecare zi devine mai lămurit că războiul este al capitaliștilor, al marilor jefuitori care se ceartă între ei cine să capete o pradă mai mare, să jefuiască mai multe pămînturi, să subjuge și să apese mai multe națiuni”. Și, după câteva date clare asupra războiului imperialist, de atunci, V. I. Lenin încheie: „Și aceasta ne garantează că după războiul european va veni revoluția proletară contra capitalismului”¹.

Un alt semn de solidaritate între socialiștii romîni și bulgari în această perioadă este prilejuit de intervenția viguroasă a deputaților „strîmți” în Sobrania bulgară din iulie 1916. Menționînd faptul, ziarul „Lupta” scria: „Cum se vede, tovarășii noștri bulgari s-au purtat curajos și noi le trimitem salutul nostru pentru cauza comună..., atît mai călduros cu cit barierele de comunicare între noi sînt mai mari”².

Cu toată campania împotriva războiului, cu mare răsunset în mase, dusă în întreaga țară de partidul social-democrat român, România intră în război alături de Antantă, la 14 august 1916, rupînd complet legăturile cu Bulgaria, cu care era în stare de război pînă la pacea din 1919.

О СВЯЗЯХ ГЕОРГИЯ ДИМИТРОВА С РАБОЧИМ ДВИЖЕНИЕМ В РУМЫНИИ (1912 — 1917)

Георгий Димитров присутствовал в качестве делегата тесняков в Бухаресте на II Конгрессе 1912 г. румынской социал-демократической партии.

Г. Димитров отправлял ежедневно газете «Рабочий Вестник» корреспонденцию, изданную позже под названием «Письма из Румынии», в связи с работами конгресса и интересными данными относительно рабочего движения в Румынии.

Г. Димитров посещает во второй раз нашу страну, как делегат тесняков, принимая участие на II межбалканской социалистической конференции, имевшей место в июле 1915 г. в Бухаресте. Активно участвуя в работах конференции, Димитров, наряду с Благоевым и другими тесняками, вел упорную борьбу против оппортунистов.

II межбалканская конференция вынесла ряд важных постановлений, в которых сказывалось влияние делегатов тесняков.

¹ «Lupta», 13 februarie 1916.

² Ibidem, 27 iulie 1916.

Интерес Г. Димитрова проявлялся к румынскому рабочему движению и в других случаях. Со своей стороны, левые элементы румынского социалистического движения с большой симпатией следили во время мировой империалистической войны за мужественной борьбой крестьян против неправой войны.

AU SUJET DES RAPPORTS DE GUÉORGUI DIMITROV
AVEC LE MOUVEMENT OUVRIER DE ROUMANIE
DE 1912 À 1917

(RÉSUMÉ)

En 1912, lors du deuxième Congrès du Parti social-démocrate de Roumanie, Guéorgui Dimitrov vint à Bucarest, en qualité de délégué des „tesnéatch“

De Bucarest, Dimitrov envoya chaque jour au journal „Rabotnitchéri Vestnik“ des correspondances traitant des travaux du Congrès et renfermant des remarques intéressantes sur le mouvement ouvrier de Roumanie, correspondance réunie plus tard en un volume, sous le titre de „Lettres de Roumanie“.

A l'occasion de la seconde Conférence Socialiste Interbalkanique, qui eut lieu à Bucarest, en juillet 1915, Dimitrov revint en Roumanie, en qualité de délégué des „tesnéatch“. Prenant une part active aux travaux de la Conférence, Dimitrov, aux côtés de Blagoïév et d'autres leaders „tesnéatch“, mena une lutte soutenue contre l'opportunisme

La deuxième Conférence Interbalkanique adopta une série de motions importantes qui se ressentaient de l'influence des délégués „tesnéatch“.

Guéorgui Dimitrov manifesta à diverses reprises son intérêt pour le mouvement ouvrier de Roumanie. Par ailleurs au cours de la guerre mondiale impérialiste, les éléments de gauche du mouvement socialiste de Roumanie suivirent avec une vive sympathie la courageuse lutte des „tesnéatch“ contre la guerre injuste.

SITUAȚIA SOCIAL-ECONOMICĂ A ȚĂRĂNIMII ÎNAINTE DE RĂSCOALA DIN 1907

DE

D. HUREZEANU

Răscoala țăranilor din 1907 a fost pregătită de însuși mersul dezvoltării istorice a României. Ea a apărut înainte de toate ca rezultatul firesc al ansamblului de procese ce au avut loc în economia rurală.

Articolul de față e consacrat analizei proceselor economice care în mod obiectiv transformau țăranimea, ca masă, într-o forță activă — deși încă foarte puțin conștientă — o împingeau la luptă hotărîtă împotriva moșierilor, creau condițiile necesare pentru formarea și încheierea alianței de luptă dintre proletariat și țăranime.

În legătură cu aceasta e necesar să tratăm măcar două probleme concrete :

1. Situația agriculturii din România înainte de răscoală și, îndeosebi, prezența și gradul de persistență în agricultură a rămășițelor feudale precum și urmările ce decurg din aceasta.

2. Linia generală de dezvoltare a diferitelor laturi ale gospodăriei moșierești și țăărănești și corelația dintre ele.

În încercările de a rezolva just aceste probleme ne vom călăuzi după principiile teoretice generale ale lui V. I. Lenin cu privire la problema agrară, folosind nemijlocit metoda leninistă clasică de analiză a situației din Rusia, foarte apropiată din punct de vedere al structurii interne economice cu cea din țara noastră.

A. Proprietatea moșierească și proprietatea țăărănească

În România, iobăgia a fost desființată de sus prin legea de la 1864 și țăranii au fost „eliberați” astfel, încît pămîntul a rămas mai departe în mâinile moșierilor. Fiind eliberați de sus, țăranii, în urma reformei agrare, au fost nevoiți să se mulțumească numai cu o parte din pămîntul pe care îl foloseau.

Lupta de veacuri pentru pământ dintre țărani dependenti și stăpînii feudali, s-a soldat în felul acesta cu înfrîngerea primilor și cu victoria celor din urmă. Masele țărănești scoase la „libertate” au fost aruncate în cea mai cruntă mizerie. Ele erau lipsite de partea cea mai bună de pământ, iar pentru loturile neînsemnate pe care le-au primit trebuiau să plătească sume mari de răscumpărare care agravau și mai mult situația lor și așa destul de grea.

Moșierii, dimpotrivă, deținînd monopolul asupra proprietății pămîntului, dețineau și fundamentul economic care le permitea să folosească metodele din trecut și să exploateze nemilos țărănimia.

Din suprafața totală de pământ arabil de 7 826 790 ha în 1905 proprietatea rurală a moșierilor (pe grupe) era următoarea ¹:

Numărul proprietarilor	Categoria proprietății după întinderea de pământ	Suprafața pămîntului	În %
3 314	100— 500 ha	816 385 ha	21,4 %
1 122	500—1000 ha	803 084 ha	21,1 %
771	1000—2000 ha	1 236 420 ha	32,4 %
112	3000—4000 ha	434 367 ha	11,4 %
66	peste 5000 h	520 095 ha	13,7 %
Total 5 385		3 810 351	100 %

În același timp 920 831 de gospodării țărănești dețineau numai 3 153 641 ha pământ arabil.

Din datele expuse mai sus reiese clar, înainte de toate, că o parte înensă de pământ cultivabil și se înțelege de cea mai bună calitate, aparține moșierilor. 5 385 moșieri posedau 48,54% din întreg pământul cultivabil al țării în timp ce la 920 931 de țărani le reveneau numai 40,6%. Unui moșier îi revenea în mijlociu cca. 762 ha pe cînd o gospodărie țărănească posedă în medie 3,60 ha de pământ.

Dacă se ținea seamă numai de acel grup al moșierilor care posedau de la 500 ha în sus, al căror număr era foarte mic, dar care avea o greutate

¹ Datele prelucrate după Dr. G. D. Creangă, „Proprietatea rurală și chestiunea țărănească”, București 1905, p. 33. Ele se bazează pe rolurile fiscale ale recensămîntului din 1896.

Trebuie subliniat că datele statistice cu privire la problema agrară întocmite de către diverse instituții și folosite în lucrările autorilor burghezi, pe lângă faptul că sînt fragmentare și nu dau posibilitatea să se elucideze o serie de fenomene importante din economia rurală ridică obiecțiuni serioase și în ceea ce privește exactitatea lor, dat fiind că statisticienii burghezi și moșierimii căutau să diminueze mai ales ruinarea maselor largi ale țărănimii. Grupările statistice ale gospodăriilor nu sînt precise și ele estompează descompunerea țărănimii și pauperizarea ei, fie operînd cu cifre medii, fie clasificînd de multe ori gospodăriile sau inventarul agricol viu și mort în mod arbitrar. E de ajuns să amintim în această privință criteriul defectuos după care Statistica animalelor domestice din România, București, 1903, stabilește repartizarea animalelor domestice creînd șase categorii în interiorul cărora țărani săraci sînt incluși laolaltă cu burghezia satelor fără să se țină seama de legătura strînsă ce trebuie să existe între întinderea suprafeței de pământ și numărul de animale domestice. Cu alte cuvinte repartizarea inventarului viu trebuie stabilită în funcție de suprafața pămîntului pe care o dețin producătorii agricoli. Datele statistice folosite în articolul de față sînt fie rezultatul combinării și confruntării mai multor surse, fie sînt aduse aceie izvoare care se pare că reflectă realitatea în mod cel mai apropiat.

specifică destul de mare în ansamblul proprietății rurale boierești, atunci predominarea marilor latifundii în economia rurală a României devine și mai evidentă. 2071 mari proprietari concentră în mâinile lor 38 procente din tot terenul cultivabil al țării. Fiecărei mari gospodării moșierești îi revenea în medie cîte 1920,33 ha de pămînt.

România era țara de latifundii. În nici un stat european, exceptînd Rusia, nu se reliefa atît de frecvent prezența marilor proprietăți moșierești. În ceea ce privește însă, partea pe care o ocupau latifundiile în fondul total al suprafeței de pămînt cultivabil, România ieșea pe unul din primele locuri în Europa. Din acest punct de vedere ea întrecea, de altfel destul de simțitor, pe incomensurabila ei vecină. În Rusia „30.000 proprietari — scria Lenin — stăpîneau 70 milioane de desiatine de pămînt. Proprietatea mică țărănească : zece milioane și jumătate de proprietari. 75 milioane de desiatine de pămînt”¹. Prin urmare, în Rusia proporția repartizării pămînturilor moșierești față de cele ale țărănimii se exprima în procente astfel :

Pămînturile țărănimii ocupau 51%, iar pămînturile moșierimii 49%. În România pămînturile țărănești însumau dimpotrivă numai 46%, iar cele moșierești 54%. În Rusia țărănimea mică luată în întregime posedă puțin mai mult decît toți moșierii laolaltă, pe cînd în România moșierii stăpîneau mai mult decît țărănimea ruinată, strivită de exploatarea semifeudală împreună cu țărani mijlocași și chiar cu burghezia satelor, luate laolaltă.

Pentru a avea o imagine mai completă despre persistența monstruoasă a latifundiilor moșierești trebuie să se aibă în vedere încă o circumstanță foarte importantă : moșierii, pe lângă pămîntul arabil, păstrau ca rezultat al reformei moșierești din 1864, fonduri imense de pămînt ca : pășuni, iazuri etc. Acestea măreau proprietatea moșierească de la 3977198 la 5129719 ha adică cu 1152521 ha de pămînt².

În ceea ce privește repartitia proprietății rurale pe regiuni sau provincii, trebuie relevate următoarele : în Muntenia și Oltenia concentrarea pămînturilor era mai accentuată decît în Moldova, iar în limitele acestor provincii moșiile cele mai întinse se aflau în ținuturile de șes. De altfel, cu toate deosebirile neînsemnate ce se observau în limitele celor două provincii sau a diferitelor județe se poate spune fără îndoială că întinderea proprietăților se păstra destul de asemănătoare și de omogenă, încît nu e necesar să se insiste mai mult asupra acestei probleme pentru că ea nu schimbă cu nimic fondul chestiunii.

Să trecem acum la rezultatele economice ce decurg în mod obiectiv din cele expuse mai sus, rezultate care s-au dezvoltat atît de clar și de puternic în acțiunea diferitelor clase sociale în timpul răscoalei.

În numeroasele sale lucrări și articole cu privire la problema agrară, V. I. Lenin a analizat profund și multilateral procesele care au loc în condițiile dominației marilor latifundii semifeudale, semiobăgiste. În articolul său „Esența problemei agrare în Rusia”, Vladimir Ilici caracteriza latifundiile în felul următor : „Latifundiile iobăgiste constituie reazimul micii agriculturii înrobite și nicidecum a marelui producții. Pe întinderi imense de pămînt, mai mari de 500 de desiatine, aproape că este imposibil, sau

¹ V. I. Lenin, Proprietatea rurală în Rusia Europeană. Opere, vol. 18, ed. a IV-a rusă, p. 18.

² Vezi Vasile M. Kogălniceanu, Chestiunea Țărănească. București. 1906, p. 21.

cel puțin, este extrem de greu în cele mai multe localități din Rusia să se introducă gospodarii mari și prelucrarea întregii proprietăți cu inventarul proprietarului prin folosirea muncii salariate¹. Caracteristica dată de Lenin referitoare la Rusia, e complet valabilă și pentru starea de lucruri din România de la începutul veacului al XX-lea. Existența marilor latifundii și lipsa de pământ a țăranilor îi făcea pe aceștia, în mod inevitabil, să fie aserviți de moșieri. Munca în dijmă, această rămășiță vie a iobăgiei, își păstrează încă deplina ei vigoare.

În condițiile în care țara noastră se dezvoltă în general pe calea capitalistă și se observau chiar trăsături caracteristice ultimului stadiu de dezvoltare a capitalismului — imperialismul —, în condițiile în care producția agricolă era atrasă tot mai mult în sfera circulației comerciale, iar investirea capitalului în agricultură își crea formele corespunzătoare de proprietate agrară, răspândirea largă și persistența adâncă a sistemului bazat pe dijmă împiedicau mersul rapid înainte, imprimând întregului proces de dezvoltare un caracter anevoios, unilateral, extrem de lent și extrem de contradictoriu.

Moșierii în mod efectiv nu puteau și nici nu vroiau să înlăture rămășițele trecutului și să pornească la introducerea sistemului pur capitalist în gospodăriile lor.

Obiectiv, nu puteau pentru că ei nu dispuneau de acele condiții ce sînt neapărat necesare pentru organizarea capitalistă a agriculturii. În monumentală sa lucrare „Dezvoltarea capitalismului în Rusia”, Lenin arată ca pentru trecerea la sistemul capitalist în agricultură e nevoie de existența următorilor factori:

1. Muncitori agricoli salariați. 2. Întrebuințarea inventarului care aparține exclusiv întreprinzătorului agricol. 3. Organizarea agriculturii la fel ca și a oricărei întreprinderi comerciale-industriale, iar nu ca a unei chestiuni de privilegiu și monopol². Or, este evident că moșierii romini nu aveau la dispoziție, cel puțin într-o formă mai mult sau mai puțin pură, nici una din're condițiile indicate de Lenin.

Pe de altă parte, moșierii nu voiau să înlăture rămășițele feudale fiindcă erau încă prea adînc înrădăcinate în ei tradițiile de stăpînire și supunere care existau din timpul iobăgiei. Moșierul își privea gospodăria de azi și pe țăranii cu ochii stăpînului feudal de ieri. Nu era el oare cel care a dat „pământ și libertate” țăranilor — se gîndea moșierul român. Acum, aceștia trebuie să muncească la el ca și în trecut pentru că a avut grijă să-i jefuiască și să-și păstreze pentru sine posibilități largi ce-i permit să continue exploatarea cu metode înapoiate.

De aceea, sistemul economic care s-a plămădit pe terenul reformei „eliberatoare” de la 1864 și care s-a perpetuat foarte multă vreme, pînă la 1945, a fost de fapt un sistem de trecere ce unea în sine trăsăturile specifice sistemului bazat pe dijmă și trăsăturile proprii sistemului capitalist. *Către anul 1907 se poate spune fără îndoială că elementele sistemului bazat de dijmă predominau asupra elementelor sistemului capitalist.*

¹ V. I. Lenin, Opere, vol. 18, ed. a IV-a rusă, p. 59.

² Ibidem, vol. 3, ed. a IV-a rusă, p. 171.

Țăranul român, asuprit și împilat de veacuri, lucra atit pământul său cit și pe cel al moșierului cu metode invecchite, cu inventar vechi și rudimentar, cu deprinderi și obiceiuri patriarhale. Lipsit de capitalul necesar pentru a-și reinnoi inventarul agricol și a-și organiza gospodăria în condiții cit de cit satisfacatoare, lipsit de lumina cărții și alimentat cu tot felul de superstiții, el se istovea pe pământul moșieresc, iar rezultatul muncii sale, în astfel de condiții, dădea o productivitate scazuta a muncii, ducea așa cum arăta Lenin la „stagnarea în formele de producție (și prin urmare în toate relațiile sociale) și domnia asiaticismului“¹. Concret domnia asiaticismului în România — această țara „constituțională și prosperă“ se manifesta prin îngrădirea orizontului țărănimii în limitele cele mai înguste, prin ruperea și izolarea țaranului de lumea exteroară, prin reprimarile salbatice ale boierilor asupra țaranimii, prin abuzurile și venalitatea aparatului administrativ al justiției, prin pedepsele corporale. „Cnutul logofătului totdeauna pe spinarea țaranului“ iată zicala țărănească care exprima mai bine decit orice acest trist adevăr. Un judecător de plasă de atunci, om al guvernului liberal, care nici pe departe nu poate fi bănuț de atașament pentru țărani, era nevoit totuși să recunoască că în condițiile sistemului de atunci, țăranul muncește de tinăr „cu conștiința adormită, asemenea unei mașini, pină cind altul, cu puteri noi — fiul său — vine să-l înlocuiască și așa se perindă unul după altul“². Vladimir Ilici Lenin a arătat că menținerea latifundțiilor moșierești și a sistemului în dijmă frinează în mod inevitabil dezvoltarea forțelor de producție și dezvoltarea social-economică a unei țări în general, fiindcă în însăși structura internă a sistemului de clacă“ nu există nici un impuls care să determine transformarea tehnicii și dezvoltarea forțelor de producție“³. Baza exploatării în condițiile sistemului bazat pe dijmă — continuă el în alt loc — nu este separarea muncitorului de pământ, ci legarea forțată de el a țăranului ruinat, nu capitalul proprietarului, ci pământul său, nu inventarul posesorului de latifundii ci vechea sapă de lemn a țăranului, nu progresul culturii în agricultură ci rutina veche și îndelungată, nu munca „liberă“ salariată ci înrobirea cămătărească⁴.

Speculind situația fără ieșire a țăranilor de prin împrejurimi, moșierul (iar în România și marele arendaș) proceda nu ca antreprenorul ce posedă capital și unelte de muncă, ci ca și cămătarul ce achiziționează munca țăranului de cîteva ori mai ieftin decit munca lucrătorului salariat⁵. În sistemul bazat pe dijmă țăranul se trezește de-a dreptul într-un cerc vicios: nevoia permanentă de pământ și situația grea în care se află îl silește să ia pământ de la moșier în condiții înrobitoare, iar condițiile înrobitoare ale dijmei nu-i permit să se smulgă din situația creată.

Repartiția nedreaptă a pământului nu putea să nu constituie izvorul unor forme prădalnice de exploatare a solului țării și de ruinare și

¹ V. I. Lenin, Opere, vol 3, ed. a IV-a rusă, p. 168.

² Răscoala țăranilor din 1907, Documente, vol. 2, p. 32.

³ V. I. Lenin, Opere, vol. 13, ed. a IV-a rusă, p. 132.

⁴ Ibidem, vol. 15, ed. a IV-a rusă, p. 136.

⁵ Ibidem, vol. 15, ed. a IV-a rusă, p. 67.

asuprire de nedescris a țărănimii. Chiar istoricul burghez N. Iorga recunoștea că „în nici una din țările Europei, nici chiar în Turcia, nici o țărănie nu a rămas înapoiată ca țărănia din regatul român”¹. Și cum ar putea fi oare de mirare faptul că țărănia era înapoiată, când venitul zilnic al unei gospodării era egal cu prețul a trei ziare din vremea aceea, în timp ce venitul anual al unui moșier ar fi putut să asigure hrana unei comune locuică de mii de suflete².

Ramășițele feudale în agricultură au determinat de asemenea o poziție foarte puternică a moșierului în sistemul politic, au generat metodele birocratice și polițienesti de administrare, corupția aparatului de stat, abuzurile și samavolniciile justiției și a altor organe. În articolul său „Din primăvară până în toamnă”, care rămâne una din capodoperele publicisticii românești, marele scriitor I. L. Caragiale într-o izbucnire puternică și impresionantă, demascând stăpînirea oligarhică din România anulului 1907, spunea printre altele: „Și oligarhia asta, semicultă sau, în cel mai bun caz, cultă, pe cât de incapabilă de producție utilă ori de gândire, pe atât de lacomă la ciștiguri și onoruri, își arogă puterea întreaga a statului cu o crudă și revoltătoare neobrăzare, ea tăgăduiește țăranilor... sub pretextul ignoranței și lipsei lor de maturitate politică, orice drept de amestec, fie măcar pur consultativ, la cîrmuirea intereselor lor, la dirijarea destinului lor”³.

Impozitele și birurile mai purtau încă pecetea urmelor feudale. Acest lucru se dezvăluia destul de evident în distribuția inegală a impozitului pe venit. În literatura de specialitate există date amănunțite ce zugrăvesc tabloul unei impuneri cu totul neomenoase a gospodăriei țărănești față de cea moșierească. În 1905 situația era în linii generale următoarea: țăranul ce posedă până la 0,5 ha era impus cu 43 lei la ha. Țăranul ce posedă de la 0,5 la 2 ha era impus cu 39 lei. De la 2 ha la 10 ha impozitul era de 37 lei. În același timp, suprafața de pământ mai mare de 50 ha se impunea în medie la 16 lei ha adică de 2,5 ori mai puțin. De altfel chiar în interiorul grupelor superioare de proprietate, întinderea suprafeței era invers proporțională cu mărimea impozitului, oscilînd între 21 și 9 lei. În diferite regiuni existau desigur abateri de la cifrele indicate mai sus. Ele nu depășeau însă, în linii generale, limitele stabilite aici. Proprietatea țărănească din multe județe ca Ilfov, Mehedinți, Muscel și Vilcea era impusă între 50 și 60 lei, în timp ce marea proprietate peste 100 ha era impusă numai între 4,5 până la 18 lei la hectar⁴. Dacă se ține seamă de faptul că țăranul cultiva majoritatea pământului cu porumb, produsul principal al hranei sale și dacă se are de asemenea în vedere diferența dintre rentabilitatea gospodăriei mari, moșierești și a celei mici, țărănești, inegalitatea în perceperea impozitului devine și mai evidentă.

În general proprietatea mică se percepea la un impozit de cel puțin două ori mai ridicat decît proprietatea mare. Nu întîmplător un func-

¹ N. Iorga, « În era reformelor ». Vălenii de Munte, 1909, p. 10.

² Vezi Din literatura lui 1907, E.S.P.L.A., București, 1951, p. 8.

³ I. L. Caragiale, 1907, Din primăvară până-n toamnă. București, 1907, p. 16.

⁴ Vezi G. D. Creangă, Proprietatea rurală și chestiunea țărănească. București, 1905.

ționar al organelor financiare semnala că în județul Ialomița țărani nu sînt în stare să plătească impozitele către stat chiar dacă s-ar lua în fiecare an 80 % din totalul produsului lor¹.

Rezumînd cele amintite mai sus, se poate spune că deținerea monopolului asupra pămîntului de către moșierime și persistența puternică a rămășițelor sistemului feudal-iobăgîst ce frinau dezvoltarea economică a țării se resfringeau dureros de greu asupra maselor populare și înrăutățeau peste măsură situația lor. Pe un astfel de fundament economic trebuiau să apară în mod inevitabil, în ceea ce privește grupările de clasă, două tabere (grupări) extreme: tabăra marilor proprietari și cea a micilor producători care se găseau în contradicții de neîmpăcat. Aceste contradicții s-au revărsat în primăvara anului 1907 într-un adevărat război civil.

Acum se naște întrebarea: În ce constă concret sistemul de muncă în dijmă, care sînt formele sale, care sînt relațiile dearendă în România ?

B. Arenda pămîntului și relațiile dearendă

Încă din epoca premergătoare reformei de la 1864, dar mai ales după reformă, între moșier și țaran a apărut mijlocitorul, marele arendaș. În sistemul economic agrar de la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea marele arendaș capătă o importanță deosebită, fiind o figură foarte larg răspîdită.

Către anul 1905, un număr de 5 196 arendași concentrau în miinile lor mai mult de jumătate (exact 58 %) din suprafața moșiilor arabile ce depășeau 50 ha.

Din totalul suprafeței de 5129719 ha pămînt, 2967437 ha se aflau în miinile arendașilor. Proporția pămîntului arendat raportată la grupele gospodăriilor moșierești era următoarea: 2.

Nr. moșiilor	Categoria în ha	Totalul suprafeței de pămînt cultivabil	În %	Suprafața de pămînt arendat	În %	Alte pămînturi în %	Totalul pămîntului moșieresc
1 2 405	50 — 100	166 847	4,3	40 184	24	58 919	225 776
2 3 315	100 — 500	816 315	20,6	409 608	51	312 882	1 129 267
3 1 122	500—1000	803 084	20	467 819	57	235 800	1 038 884
4 771	1000—2000	1 236 420	31,1	721 198	59	324 237	1 560 657
5 112	3000—4000	434 367	10,9	318 628	73	129 212	563 579
6 66	peste 5000	520 095	13,1	367 708	72	91 471	611 566
Total 7 791		3 981 128	100	2 325 145		1 152 521	5 129 725

În tabloul de mai sus se poate vedea că procentajul suprafeței arendate este în strînsă legătură cu mărimea proprietății moșierești de pămînt. Dacă în categoriile de la 100—500 ha de pămînt se arendau numai 51 %, în ultimele grupe, ce trec de 3000 ha se arendau aproape 3/4 din toată întinderea cultivabilă. Datele din România referitoare la

¹ Vezi G. D. Creangă, *Proprietatea rulară și chestiunea țărănească*. București, 1905, p. 42.

² *Ibidem*, p. 32-33.

arendarea pământului confirmă încă odată justețea tezei marxist-leniniste asupra parazitismului marii proprietăți rurale în general și dovedesc că latifundiile imense sînt aproape imposibil de gospodărit direct de către posesorul lor.

Ca o tendință generală se observă dezvoltarea intensă a marii areni în județele unde numărul țăranilor fără pământ sau cu puțin pământ era ridicat. Cu cit se aflau mai mulți țărani fără pământ sau cu pământ insuficient, cu atît în acele ținuturi era mai întinsă suprafața de pământ arendată de către marii arendași. Aceasta se poate explica, după toate probabilitățile, prin două circumstanțe. În primul rînd, prin aceea că marele arendaș avea mai mare nevoie de mînă de lucru liberă decît moșierul, iar în al doilea rînd, prin aceea că fiind vorba de țăărani sărăciți și ruinați, arendașul avea mai multe șanse să subarendeze moșiile în condiții extrem de favorabile pentru el și împovăritoare pentru țărani, beneficiind astfel de profituri imense.

Marele arendaș ocupa un loc specific în sistemul economiei agrare din România și se găsea într-o situație deosebită față de arendașii rurali din Europa de apus. Din nefericire, în literatura rominească de specialitate nu s-a întreprins nici o încercare de a elucidă această chestiune cardinală, lămurindu-se în ce constă esența poziției economice a marelui arendaș. Or, numai rezolvînd just această problemă ne putem da seama de gradul de extindere a rămășițelor feudale, de metodele semi-feudale de exploatare a gospodăriilor rurale, într-un cuvînt, de toate acele rămășițe ale iobăgiei care au constituit cauza principală a răscoalei țărănești din primăvara anului 1907.

Istoricii burghezi și cercetătorii problemei agrare ca G. D. Creangă, S. Haret, N. Iorga, C. Garoflid etc., în majoritatea lor șovini, exploatau într-un fel sau altul faptul că 13 din arendași nu erau romîni și prezentau chestiunea de așa manieră, încît greutatea invoielilor agricole și în general situația grea a populației țărănești — spuneau ei — s-ar datora tocmai prezenței acestor arendași neromîni în economia rurală rominească. În legătură cu aceasta e suficient să amintim doar discursurile în parlament ale lui N. Iorga rostite pe marginea reformelor agrare în anul 1907¹. În aceste rătălmăciri pseudoștiințifice nu e greu de descoperit scopul politic și poziția de clasă a autorilor respectivi.

Prin aceasta, cercetătorii burghezi intenționau să prindă dintr-o dată doi iepuri, și anume să-și creeze o bază politică, pozînd în apărătorii intereselor țărănimii, fiind păstrată în același timp intangibilitatea monopolului asupra proprietății moșierești. E drept, cercetătorii burghezi ai problemei agrare au scris destul de mult și de superficial despre arendași în legătură cu încheierea contractelor agricole dintre ultimii și țărani. Dar ei nu au lămurit în ce constă esența poziției economice a marelui arendaș pe baza materialului concret cu care operau. Mai mult decît atît, cercetătorii burghezi nici nu și-au pus în față o asemenea problemă. Aceasta se explică nu numai prin aceea că lor le lipsea pregătirea teoretică corespunzătoare, dar și poziția de clasă pe care se situau ducea în mod logic la o asemenea situație.

¹ Vezi N. Iorga, În era reformelor. Vălenii de Munte, 1909.

Trecind la fondul problemei, trebuie subliniat că în România marele arendaș nu era pur și simplu capitalist, ci unea în sine pe capitalist și pe moșier, era în același timp reprezentantul a două sisteme economice atât de diferite. Situația lui se deosebea de situația moșierului din epoca de după reformă numai prin aceea că el plasa capitalul sau într-un domeniu oarecare ce-i aducea profit. Dar în ceea ce privește formele de exploatare ale pământului, în ceea ce privește organizația internă a gospodăriei sale, el nu se deosebea cu nimic de moșier. Se poate vorbi aici de oarecare diferență între ei în ceea ce privește raportul dintre suprafața de pământ lucrată pe baze capitaliste și cea lucrată în dijma, dar în nici un caz de deosebiri fundamentale¹.

E necesar să menționăm că marele arendaș lua în arendă de la moșier suprafețe foarte întinse de pământ (ele treceau de 500 ha). Deosebit de grăitor în această privință era așa-zisul trust al lui Mochi Fischer & Co. care își desfășura activitatea în zece județe ale țării, având pământ arendat de la 76 moșieri cu o suprafață totală de 237860 ha. Nu întâmplător printre țărani se răspândise zicala: „20 de poște de-ai merge tot peste ei dai“.

Din pământul arendat majoritatea suprafeței era subarendată la rindul ei țăranilor de către noul stăpîn. Subarenda constituia izvorul profiturilor fabuloase ale marilor arendași. Dacă ei luau de pildă pământ pe un preț ce în medie nu depășea 20—25 la un ha, imediat același pământ era subarendat de patru și chiar de cinci ori mai scump. Acest sistem de arendă nu putea duce la vreun rezultat în sensul îmbunătățirii sistemului agricol. Capitalul în cazul de față nu cuprindea sfera agriculturii și nu „transforma plugăria dintr-o ocupație empirică ce se transmite mecanic ca moștenire părții celei mai slab dezvoltate a societății, într-o agronomie conștientă, științific aplicată, atât cât e posibil în condițiile proprietății private asupra pământului“².

Marele arendaș, în majoritatea cazurilor, făcea prea puțin pentru ridicarea producției agricole prin introducerea noilor cuceriri ale științei, îmbunătățirea proprietăților chimice ale solului, aplicarea sistemului de irigație sau perfecționarea inventarului agricol. „Prima grijă a oricărui dintre ei — scria un autor cu privire la arendași — e aceea să sloarcă cât mai mult pe locuitori fără să întrebuințeze bani“³, adică prin sistemul de arendă. În același sens s-a exprimat și G. D. Creangă „Foarte mulți țărani fără pământ sau cu pământ puțin și-au pierdut de mult independența economică, dat fiind mijloacele lor insuficiente de viațuire și ajutorul ce se simt forțați a-l cere într-o măsură tot mai mare, de la proprietari și arendași luind asupra-le numeroase zile de lucru“⁴.

¹ Din nefericire, materialele care stau la dispoziția noastră nu ne permit să stabilim raportul dintre întinderea de pământ lucrată pe bază capitalistă și cea lucrată pe baza sistemului în dijma, atât pe proprietățile exploatare de arendași, cât și pe cele exploatare de moșieri; să stabilim prin urmare diferența dintre aceste raporturi. Pentru aceasta ar fi nevoie nu numai de calculul tuturor moșiilor, ci și de calcularea tuturor operațiilor economice ce au loc pe moșiile respective.

² K. Marx, Capitalul, vol. III, ed. rusă, 1948, p. 630.

³ Radu Rosetti, Pentru ce s-au răsculat țărani. București, 1907, p. 508.

⁴ G. D. Creangă, Proprietatea rurală și chestiunea țărănească. București, 1905, p. 19.

În ultimul exemplu e foarte semnificativ faptul că autorul nu face nici o distincție între arendași și moșieri. Și unul și altul profita de lipsa acută a țaranului de pământ și pașune, și unul și altul îl stoarce și îl strivește cu metode semifeudale.

Formele sistemului în dijmă, atât pe moșiile boierilor, cât și pe cele care le dețineau arendașii, erau cele mai diverse, adesea se combinau și se întrepătrundeau una cu alta. Când era vorba să stoarcă din țaran pînă și ultimele picături de vlagă, imaginația boierilor și a arendașilor lucra neobosit. Contractele de învoielii agricole deschid o pagină singeroasă a exploatarii nemiloase și salbafice din istoria țării noastre. Un sistem foarte răspîdit de arendă îl constituia dijma propriu-zisă. Ea se contracta în modul următor: moșierul sau marele arendaș dădea țăranilor pământ și unelte de muncă, semănători, secerători, și altele (ultimile se acordau desigur celor mai instăriți locuitori), iar țăranii se obligau să platească arenda sub forma unei anumite repartizări din recoltă și în afară de aceasta ei trebuiau să presteze anumite munci în gospodăria boierului sau a arendașului. Arenda în dijmă a crescut catastrofal în ultimii 30 de ani înainte de răscoala din 1907. Aceasta se poate confirma chiar și din datele de mai jos ce cuprind 196 moșii¹.

Arenda în dijmă la 1870 și 1906 pe 196 moșii

Anii	1/9	1 7	1 6	1/5	1 4	1 3	1/2	2 5	2 3	5 6	1/1	Total
1870	18	7	18	10	38	21	57	4	—	18	5	196
1906	—	—	—	—	2	11	45	—	1	21	116	
În % 1870	9,2	3,6	9,2	5,1	19,4	10,7	29	2,1	—	9,2	2,5	100%
1906	—	—	—	—	1	5,6	23	—	0,5	10,7	59,2	

Din 196 moșii în 1870 existau un număr de 91 sau 46,1% de pe care țăranilor li se percepeau numai 1/4 din recoltă în timp ce în 1906 doar de pe două moșii se percepea mai puțin de 1/3. Dacă în 1870, moșierii primeau jumătate din recoltă numai de pe cinci moșii (2,5%), în 1906 ei primeau această jumătate de pe 116 moșii (59,2%). Aici nu sînt incluse tot felul de rușeturi care s-au mărit de asemenea sistematic de la 1870 pînă în ajunul răscoalei.

Cresterea vertiginosă a arenzii era condiționată de atragerea tot mai largă a produselor agricole în circulația de mărfuri, de dezvoltarea orașelor și a industriei, de angrenarea țării în sistemul economic mondial în care continua încă criza agrară de lungă durată de la sfîrșitul secolului al XIX-lea ce a atins și economia rurală din România. Pentru ca să poată concura cu fermierii de peste ocean ce aduceau pe piața internațională cantități sporite de cereale, produse cu mijloace de exploatare capitalistă, arendașii și moșierii din România mareau an de an dijma și rușeturile. Numai în virtutea exploatării fără margini a micului arendaș

¹ Radu Rosetti, Pentru ce s-au răscolit țaranii, București, 1907, p. 52.

ei au putut să stea pe picioare și să mențină atât de stabil și de îndelungat în organismul economic al țării.

Dar forma cea mai grea și mai apăsătoare de arenda era așa-numita „la tarla“ care consta în aceea că țăranul trebuia să presteze pentru un anumit lot de pământ pe care îl primea muncile pe un alt loc corespunzător. Exemplul de arenda la tarla poate să slujească următorului contract agricol încheiat între un arendaș și un țăran din județul Romanați. Pentru 4 ha de pământ care se dadeau țăranului ca să-l cultive cu grâu și cu porumb, el trebuia să lucreze arendașului 3,5 ha de grâu și 3,5 ha de porumb. În afară de aceasta el se obliga să transporte la gara cea mai apropiată 200 banițe de grâu, să lucreze patru zile cu brațele și să semene 300 de puiți de salcimi¹.

În sistemul de arendă la tarla productivitatea muncii, și prin urmare și producția de cereale era foarte scăzută pentru că aici nu exista nici o cointerese reciprocă. Țăranului îi erau repartizate totdeauna terenurile de pământ cele mai sărăcicioase și foarte micșorate în comparație cu suprafața pe care el trebuia să o lucreze marelui arendaș sau moșierului. Țăranii erau sistematic înșelați la măsuratoarele de către vatafii și logofeții boierului încât ei ajunseră să spună că „vatafii și argații boierești trebuie să-și scoată lefurile din virful prăjinii de măsuratoare“².

O altă formă de arenda, destul de larg întâlnită și ea, era arenda combinată (diverse moduri de îmbinare a dijmei, arenzii la tarla și arenzii în bani). În condițiile arenzii combinate, de obicei, predomină o formă oarecare de arendă, iar celelalte erau secundare. Arenda combinată era însoțită în majoritatea cazurilor (de altfel ca și celelalte forme de arendă) de obligativitatea țăranului de a nunci pe restul proprietății moșierului sau arendașului pe care ultimii și le exploatau singuri. În felul acesta, moșierul sau marele arendaș își asigura gospodăria cu brațe de muncă prin metode cămatărești. V. I. Lenin sublinia că în cazul de față „sistemul muncii în dijmă trece în sistemul capitalist și se contopește cu aceasta în așa măsură, încât devine aproape imposibil să le separi unul de altul și să le deosebești. ...Devine imposibil de spus unde se termină „munca în dijmă“ și unde începe „capitalismul“³.

În contractele agricole forma combinată de arendă se exprima astfel: (datele sînt luate din practica contractelor efectuate în județul Romanați) pentru 4 ha de pământ primite de către țăran, marele arendaș lua 1/3 din totalul recoltei și în afară de aceasta țăranul trebuia să mai efectueze următoarele munci agricole: să lucreze complet pentru arendaș 5 ha de pământ, să transporte la gara cea mai apropiată 150 duble de grâu și să muncească cinci zile cu brațele și trei zile cu boii. Documentele publicate cu privire la „Răscoala țăranilor din 1907“ conțin date deosebit de interesante prin aceea că ele caracterizează un întreg județ (Vlașca) și indică cel mai înalt grad de exploatare⁴. Condițiile învoielilor agricole în județul Vlașca erau următoarele: proprietarul sau arendașul dădea țăranului două, trei sau patru ha din produsele carora

¹ Radu Rosetti, Pentru ce s-au răscolat țăranii. București, 1907, p. 543.

² Din literatura lui 1907. București, 1951, p. 9.

³ V. I. Lenin, Opere. Ed. P.M.R., 1951, vol. 3, p. 175.

⁴ Răscoala țăranilor din 1907, Documente, vol. II, p. 119-120.

proprietarul primea jumătate din recoltă. În afară de aceasta tot în schimbul hectarelor date spre cultură, țăranul trebuia să mai facă: 1. Muncile de aratură, semănatură, ogor, seceră, grăpat de griu, rapiță, etc. Pentru 3 pînă la 14 popoane; 2. Între 5 pînă la 12 zile cu brațele. 3. Cîte 3, dar mai ales 5 zile cu carul; 4. Cîte 2 și mai adeseori 3 transporturi ale produselor proprietarului de la moșie la Giurgiu sau București... Tot pentru acele pogoane date țăranului, dînsul trebuia să dea așa-numitele rușfeturi, constituind cam în regulă absolută: a) Cîte 4 și chiar 6 găini de pogon; b) cîte 10 pînă la 30 ouă de pogon; c) cîte un mușchiu la Crăciun, fie că avea porc țăranul la acea zi, fie că n-avea în care caz le achita în bani... În cazul de față rata plusvalorii atinge proporții monstruoase — pînă la 400%. În această cifră trebuie inclusă nu numai valoarea forței de muncă ca atare ci și valoarea cheltuielilor investite în inventarul agricol care apăsa de asemenea pe umerii țăranului. Și aceasta avea loc în condițiile unei scăzute productivități a muncii, cînd în general e mai greu să se atingă un grad înalt de exploatare și cînd un mijloc obișnuit lucrînd cu toată rîvna de abia putea sa lege două într-un tei, chiar în anul cu recoltă satisfăcătoare.

Sistemul de arendă în România era însoțit de tot felul de daruri în natură care constituiau pentru țăran o povară nu mai puțin apăsătoare chiar decît dijma însăși.

Uneori rușfeturile se urcau pînă la 200% din arendă și numărau peste patruzeci de feluri. Pentru fiecare ha de pămînt primit țăranul trebuia să aducă „în dar“ 4—5 găini, 20—30 ouă, 3—4 kg carne de porc la Crăciun. Foarte adesea se întimpla ca țăranul să nu aibă porc pentru Crăciun. Dar aceasta nu-l interesa pe moșier. Țăranul era dator în asemenea situație să platească costul cărnii în bani. La strînsul recoltei el trebuia să dea moșierului cîte 700—800 drugi de porumb „pe ales“, să platească pîndăritul, șoricăritul, să plătească pentru că s-ar fi putut întimpla ca găinile sau porcul său să scape în ograda boierului, să înapoieze stricăciunile pe care le pricinuesc ciorile, avutului moșieresc (și pentru aceasta tot țăranul era vinovat!).

Această dăinuire puternică și răspîndire largă a rușfeturilor reflectă încă odată vădit înapoierea generală a sistemului agricol, exploatarea peste margini a țăranimii, persistența adîncă a rămășițelor feudale în satul românesc.

Arenzile naturale, ca dijma, tarlaua și forma combinată de arendă, erau răspîndite mai cu seamă în păturile cele mai sărace ale țăranimii, „Acestea — spune V. I. Lenin — sînt arendări de nevoie, „arendări“ la care recurge un țăran care nu mai este în stare să se împotrivescă transformării lui în felul acesta într-un muncitor agricol salariat“¹.

În ceea ce privește arenda în bani, ea era răspîndită în deosebi în Moldova. În conferința sa „Un cuvînt asupra învoielilor agricole“, Vasile Kogălniceanu arată ca țăranul lipsit de pămînt cere un petec de pămînt ca să-l muncească în dijmă, cum e în Muntenia, sau în bani, cum e în

¹ V. I. Lenin, Opere. Ed. P.M.R., 1951, vol. 3, p. 179.

Moldova¹. În anul 1907, 884 moșieri dădeau pământul sub diferite moduri de arendă în următorul procentaj față de numărul lor total:²

Regiunea	Dijmă	În bani	Combinata	Total
Muntenia	89,9	6,3	3,8	100
Oltenia	90,4	6	3,6	100
Moldova	10,6	69,3	20,1	100

În Moldova, așa cum reiese din tabloul de mai sus, forma de arendă în bani era predominantă. Prețul arenzii în bani era mult mai scăzut decât prețul formelor naturale de arendă. În medie, plata pentru arenda în natură era de 80—90 lei la ha, pentru arenda în bani de 50 lei, iar pentru cea combinată însuma 65 lei³. Renta în bani contribuie într-o măsură mult mai largă la dezvoltarea pieții interne a țării, la dezvoltarea relațiilor marfă-bani. Ea era, prin urmare mai progresistă din punct de vedere al evoluției economice a țării în general, și mai puțin apăsătoare pentru masele de țărani.

Înainte de răscoala din 1907, arenda în bani ca și arenda în dijmă a crescut vertiginos. Acest lucru e pe deplin explicabil dacă ținem seama de faptul că dezvoltarea capitalistă a agriculturii în condițiile unor puternice vestigii feudale și ciocnirea tot mai puternică dintre sistemul capitalist și sistemul bazat pe dijmă, precum și creșterea celorlalte forme de dijmă duceau la o sporire permanentă a arenzii în bani.

Creșterea arenzii pământului în bani, pe 210 proprietăți, calculata de către organele statistice ale Ministerului de Interne este următoarea:⁴

Anii	5 lei	5—10	10—15	15—20	20—30	30—40	40—50	50—60	60—70	70—80	Peste 80	Proprietate
1870	2	31	36	46	68	31	5	1	—	—	—	210
1906	—	2	—	2	25	41	48	48	15	11	17	—
Prop. în% 1870— 1906	1	14,7	17,1	21,9	32,4	10	24	0,5	—	—	—	100%
	—	1	—	1	11,9	19,5	22,9	23,3	7,1	5,2	8,1	

Din datele de mai sus rezultă că în anul 1870 din cele 210 proprietăți calculate, 115 (sau 54,7) percepeau o arendă în bani mai mică de 20 lei, pe cînd în 1906 numai două moșii arendau în astfel de condiții. Pe de altă parte în 1870 nu se afla nici o proprietate care să fi luat de la țărani o arendă mai mare de 60 lei și numai una lua 50 lei. În 1906 se

¹ Vasile M. Kogălniceanu, Un cuvînt asupra învoielilor agricole. București, 1907, p. 5.

² S. Timov, Agrarnii Voprosi Krestianskoe dvijenie v Rumtnei. Moscova, 1928, p. 96.

³ Ibidem.

⁴ Creșterea arenzii pământului în bani și în dijmă de la 1870—1906, Ministerul de Interne. București, 1908, p. V.

aflau 91 proprietari (43%) care luau mai mult de 50 lei arendă iar 43 (20,4%) luau mai mult de 60 lei.

În sfârșit, trebuie relevat faptul că, indiferent de felul arenzii despre care s-a vorbit până acum, plata cea mai ridicată pentru pământ se percepea pe moșiile marilor arendași. Din 537 de moși calculate, plata arenzii pe un ha se repartizează în felul următor (exprimată în procente față de numărul moșierilor și arendașilor) ¹.

Regiunea	Până la 50 lei		De la 50 lei până la 80 lei		Peste 80 lei	
	moșier	arendăș	moșier	arendăș	moșier	arendăș
Muntenia	17,5	7,7	51,8	49,5	30,8	42,8
Oltenia	23,5	19,8	53,1	46,4	23,4	33,8
Moldova	74,7	61	22,9	36,8	2,4	2,2

Din tabloul acesta rezulta următoarele:

1. În Muntenia și Oltenia plata arenzii, în cele 537 gospodării e simțitor mai ridicată decît în Moldova.

2. Procentul arendașilor care dau pământ în arendă în condițiile cele mai grele e mai mare decît cel al moșierilor. Nu întîmplător un cercetător sublinia că pentru marele arendaș nu exista recolte proaste. „Ei au totdeauna un profit net de 100—200—300%” ².

Arenda mai ridicată la marii arendași decît la moșieri se explică prin aceea că în primul caz țăranul trebuia să platească două rente absolute: moșierului și marelui arendaș.

Pe lîngă sistemul înrobitor de arenze exista și o plagă care submina în chip nemilos slabul organism economic al satelor rominești, frîna dezvoltarea economică a țării, strivea de viu țărănimia. E vorba de împrumuturile cămătarești. Întinderea minusculă a gospodăriilor și puterea lor economică extrem de scăzută, nevoia permanentă și ascuțită de mijloace care sa poată asigura măcar cele mai mizere condiții de existență, lipsa acută de strictul necesar pentru viață, sileau pe țărani să se înglobeze în datorii în condiții înrobitoare.

De obicei în rolul cămătarilor apăreau moșierii, marii arendași și chiaburimea satelor. Deseori țăranul trebuia să plătească pentru 20 de lei împrumutați cite 2 lei săptămînal, ceea ce însemna 104 lei pe an sau 500%. Astfel de procente nemaiîntîlnite au capătat în literatura vremii, denumirea caracteristică de „procente balcanice”.

Foarte răspîndită era următoarea formă de cămătă: iarna, lipsind orice mijloace pentru hrană, țăranul era nevoit să încheie contract cu cămătarul respectiv în vederea lucrărilor agricole din vara următoare pentru ca în felul acesta să primească drept avans din partea moșierului sau a altui cămătar cite ceva de ale gurii și să poată scapa din ghiarele foametei în timpul iernii. Profitînd de situația fără de ieșire a țăranului

¹ Vezi S. Timov, *Agrarnii Voprosi Krestianskoe dîijenie v Rumîniî*. Moscova, 1928 p. 98.

² G. D. Creangă, *Proprietatea rurală și chestia țărănească*. București, 1905, p. 26.

— iar această situație se crease tocmai pentru că țaranul lucra toată vara pe moșia boiereasca și nu pe moșia lui — arendașul sau moșierul îl silea să-și vindă forța de muncă pe un preț mult mai scăzut decît cel obișnuit în sezonul verii, variind între 15—75%.

În Muntenia și Oltenia moșierii și arendașii mergeau mai departe în ceea ce privește înrobirea țaranilor, folosind pentru aceasta mijloacele cele mai variate. Astfel, cînd țaranul se prezenta la moșie ca să încheie o învoială agricolă, el era silit să primească și o sumă oarecare de bani pe care trebuia să o restituie prin lucru. V. I. Lenin a caracterizat foarte viu și adînc această metodă cîmătărească de a achiziționa brațe de muncă: „uneori țărăniile iau împrumut cereale sau bani — arată el — obligîndu-se să plătească prin muncă fie întreaga datorie, fie numai dobînzile la suma datorată. În cadrul acestei forme apare deosebit de concret, o trăsătură proprie sistemului muncii în dijmă în general, anume caracterul de înrobire, cîmătăresc al acestui mod de angajare la lucru“¹.

Pe măsura creșterii mizeriei maselor țărănești creștea și insolvabilitatea lor, creșteau datoriile țaranilor. Generație de generație se înglodau tot mai mult în datorii, își începeau viața în condiții tot mai împovărătoare. Procentele cîmătărești creșteau cu o repeziciune uimitoare. Un cercetător burghez din vremea aceea dădea exemplul unci comune care după șase ani de muncă s-a îndatorat moșierului cu 7000 lei în timp ce valoarea totală a muncilor agricole dintr-un an nu depășea suma de 6000 lei².

I. L. Caragiale, în articolul amintit, ridicîndu-și glasul în apărarea țaranimii nevoiașă, sublinia: „...țărăniile nevoiașă, peste iarnă, cînd nu au de lucru și nu pot produce în genere nimica, avînd nevoie de bani, fac împrumuturi cu cîmătă tot de la arendaș rîmînînd a se rafui la socoteală în toamna viitoare. Adesea țărăniile, după o muncă de peste 8 luni se văd rămași datori pe anul următor. Și iar vine o iarnă aspră peste tristețile și umilele lor vetre, și iar rugăniții cu căciula în mină pentru un nou împrumut... și așa mai departe...“³.

Pîna aici au fost arătate trăsăturile esențiale și formele principale de manștăre ale sistemului în dijmă din satele rominești în perioada precedentă răscoalei țărănești de la 1907, adică tocmai acei factori care cauzau stagnarea întregii dezvoltări social-economice a țării și care explică în același timp izvorul adînc al energiei revoluționare a țaranimii.

Dar pentru a lămuri în ce condiții și limite s-a petrecut răscoala din 1907, la ce rezultate obiective ar fi dus victoria țărănimii, e necesar să ne oprim, măcar în linii generale, asupra problemei dezvoltării capitalismului în agricultura rominească.

C. Dezvoltarea capitalismului din România în agricultură

În ultimul pătrar al secolului al XIX-lea și îndeosebi la începutul secolului al XX-lea dezvoltarea capitalismului în agricultura romina, în ciuda rămășițelor feudale, își croia drum neîncetat și cu atît mai accen-

¹ V. I. Lenin, Opere. Ed. P.M.R., 1951, vol. 3, p. 176.

² Vezi „Viața Rominească”, pe ianuarie 1908, p. 3.

³ I. L. Caragiale, 1907, Din primăvară pînă în toamnă, București, 1907, p. 8.

tuat, cu cit ne apropiem de perioada răscoalei. Capitalismul pătrundea sub formele cele mai diverse atit in gospodăria moșierească cit și in cea țărănească. Una dintre aceste forme, care constituia de altfel baza formării și dezvoltării pieței interne, și deci, baza dezvoltării capitalismului, era descompunerea țărănimii. Clasa cea mai numeroasa din România burghezo-moșierească, țărănimea ce constituia 5/6 din întreaga populație a țării, sub inriurirea legilor economice obiective, se diferenția. La un pol se detașa un strat subțire de chiaburi înstăriți, iar la celălalt se acumula masa imensă de țărani săraci și fără de pământ. Către anul 1905 un număr de 39 mii de țărani și proprietari mijlocii dețineau 11% din totalul întregii suprafețe cultivabile sau 852 000 ha, in timp ce 408502 țărani erau complet lipsiți de pământ¹.

In afară de aceasta, la numărul țăranilor fără de pământ trebuie adăugat încă și numărul gospodăriilor țărănești care dețineau așa-zisele, „loturi de foamete“ care nu le permiteau sub nici o formă să se hrăneasca din propria lor gospodărie. Suprafața totală a gospodăriilor țărănești pină la 10 ha și numărul lor pe grupe, se poate ilustra prin tabloul următor:²

Grupa gospodăriilor	Numărul țăranilor	Suprafața totală de pământ arabil in ha
Pină la 1/2 ha	62 700	26 426
De la 1/2 ha pină la 1 ha	81 089	72 757
De la 1 ha pină la 2 ha	147 900	237 029
De la 2 ha pină la 3 ha	131 630	337 000
De la 3 ha pină la 4 ha	172 446	631 960
De la 4 ha pină la 5 ha	148 717	711 033
De la 5 ha pină la 7 ha	131 145	743 486
De la 7 ha pină la 10 ha	45 230	393 000

Tabloul dat arată: 1. Fărămițarea colosală a pământului. Pe astfel de loturi infime, nu numai in condițiile României, dar ori și unde ajurea, cheltuielile de producție sint mult mai costisitoare decit pe suprafețe mari de pământ, iar productivitatea muncii este, dimpotrivă simțitor mai scăzută. Gospodăriile infime ale țăranilor romini inghițeau o muncă enormă fiind puțin productive. Numărul enorm de gospodării microscopice, ruinate nu puteau să asigure țăranilor nici măcar cele mai elementare mijloace de trai. „O jumătate de ha, 1 și chiar 2 ha — menționa un autor burghez -- este privită ca insuficientă pentru întreținerea vieții, chiar și in țările cu o cultură intensivă, unde rentabilitatea pământului e deci mai mare și mai sigură decit la noi care avem o exploatare extensivă și recoltele din cauza climei (oare numai a climei? — D. H.) schimbătoare“².

In România 45,97% țărani cu pământ puțin se găseau intr-o stare de semiproletari și trăiau ca și țăranii fără de pământ din vnzarea for-

¹ Istoria R.P.R., ed. 1952, p. 447.

² Vezi Dr. G. D. Creangă, Proprietatea rurală și chestia țărănească, București, 1905, p. 11.

³ Ibidem, p. 12.

ței de muncă. Foarte mulți țărani fără pământ sau cu pământ puțin lucrau la moșieri, la marii arendași și la burghezia satelor ca lucratori salariați sau se angajau la ei ca argați.

În ultimele două decenii dinaintea răscoalei de la 1907 situația muncitorilor agricoli și argaților s-a înrăutățit permanent. Salariul scădea încontinuu. Aceasta se datora pe de o parte proletarizării satelor și existenței unei îndelungate crize mondiale care s-a abătut puternic asupra României și care a dus la scăderea prețurilor cerealiere, iar pe de alta parte introducerii mașinilor în producția agricolă.

După datele pe care le utilizează G. D. Creangă mărimea salariului muncitorilor agricoli pentru diferite feluri de munci era următoarea: ¹

Județele	Aratul la ha		Prețul coasei la ha		Lucru cu mina	
	1883	1906	1883	1906	1883	1906
Olt	12	10	16	12	4	2
Vlașca	13	12	18	16	3,2	3
Teleorman	11	10	18	24	4	3
Romanați	11	12	16	10	3	2
Roman	16,8	11,2	22	11	2	2
Covurlui	14	10	14	11,2	5	5
Brăila	12	12	10	12,8	5	5
Suceava	13	8,4	12	11,2	2	1,5

Din tabloul acesta reiese clar că aproape în toate județele indicate, salariile au scăzut cu aproximativ 20% la principalele munci agricole.

În legătură cu forma de vânzare a forței de muncă se ridică o problemă foarte importantă și anume: întrucât numărul țăranilor fără pământ sau cu pământ puțin era imens (mai mult de 800 000 de oameni), relațiile economice capitaliste puțin dezvoltate — moșierilor și arendașilor le lipsea adesea capitalul necesar pentru a angaja muncitori agricoli — întrucât industria era slab dezvoltată și nu putea să înghită tot surplusul brațelor de muncă, majoritatea țăranilor ruinați și chiar o parte din țăranii fără de pământ se înrobeau la cei bogați de la care arendau loturi mici de pământ, asigurând în felul acesta pe marii proprietari cu mina de lucru. Acest sistem, era de altfel, destul de răspândit și în Europa de apus, și se manifesta în diferite țări în mod diferit, întrucât fiecare țară „poartă pecetea unor rinduieli agrare speciale, a unei istorii speciale a relațiilor agrare” ².

Mai departe. Diferențierea țăranimii și folosirea pământului în măsură inegală își găsea de asemenea o expresie vie în întinderea și caracterul suprafeței de pământ arendat. Țăranii săraci ce arendau de la marii proprietari două sau trei hectare de pământ plăteau pentru el prețuri înorbitoare și în majoritatea cazurilor arendau în dijmă sau la tarla. Țăranii înstăriți, cu toate că erau mult mai bine asigurați cu

¹ G. D. Creangă, Grundbesitzverteilung und Bauernfrage in Rumänien, Leipzig 1909, p. 25.

² V. I. Lenin, Opere. Ed. P.M.R., 1951, vol. 3, p. 157.

pământ, se străduiau să concentreze în minile lor suprafețe mari pentru care plăteau de obicei bani. E drept că în România exista o lege ce interzicea arendarea suprafețelor de pământ mai mari de 5,5 ha (lege care avea fără îndoială un caracter feudal, înfrinând într-o oarecare măsură dezvoltarea capitalismului în agricultură). Puterea acestei legi era însă fictivă și în practică era încălcată sistematic, așa încît burghezia satească putea să arendeze mult mai mult decît prevedea legea de care e vorba.

Dimpotrivă, atunci cînd este vorba de darea pămîntului în arendă se observa ca cca 90% din pămîntul arendat era al țarilor mici ruinați. În anul 1906, dădeau pămînt în arendă 47204 țărani. Ei posedau în total o suprafață de 134 444 ha. Din această suprafață țărarii arendau 94593, iar lor le rămînea să lucreze 39851. Întinderea mijlocie a loturilor în care se dădea în arendă era de 3,06 ha. Din ele se dădeau 2 ha rămînînd în foioșința proprie 1,06 ha. Cauza principală a arendării o constituia nevoia de bani (24199 de arendări sau 50,3% se efectuau din acest motiv¹). Ea a crescut și s-a întărit pe măsură ce se dezvoltă producția de marfuri și prin însăși esența ei nu putea să nu ducă la ruinarea completă a micilor gospodării țărănești și la trecerea țărănimii sărace în rîndurile argaților și a muncitorilor agricoli.

Paralel cu diferențierea țărănimii în ceea ce privește întinderea suprafeței de pământ a gospodăriei avea loc și diferențierea în ceea ce privește numărul vitelor, mai cu seamă a vitelor de tracțiune. O gospodărie chiburească era înzestrată de cîteva ori mai bine decît o gospodărie mica țărăneasca, ne mai vorbind de calitatea vitelor care era cu mult superioară la cei bogați. Astfel, după statistica animalelor domestice din România, efectuată în 1900 se poate vedea că din 323765 de țărani, 215933 (mai mult de două treimi) aveau doar cîte 1 sau 2 cai, pe cînd 20346 (6%) posedau între 5—10 cai².

Același lucru se observa și în ceea ce privește repartizarea bovinelor între cei doi poli ai țărănimii. În anul 1900 un număr de 351 178 țărani din totalul de 711 491 (aproape 50%) aveau numai cîte 1—2 boi, pe cînd 107634 (aproximativ 13%) posedau între 5—10 vite cornute, iar 5435 (0,7%) posedau între 11—20 boi³.

Țărarii înstăriți dețineau și inventar agricol mai variat și mai abundent decît țărarii săraci sau mijlocași. Tehnica agriculturii era la ei mult mai dezvoltată decît la ceilalți săteni. V. I. Lenin scria că „țărarii înstăriți“ își fac însămintările mai repede, profită mai bine de vremea favorabilă, acoperă semințele cu un pămînt mai umed, efectuează la timp stringerea recoltei, o treieră odală cu căratul etc.“⁴.

În sfîrșit, un indiciu foarte important care dovedește descompunerea țărănimii era repartiția inegală pe gospodărie a veniturilor și cheltuielilor. După datele din 1905, venitul mijlociu al unei gospodării de pînă la 10 ha de pămînt nu trecea de 120 lei. În același timp o gospodărie

¹ Vezi Numărul țarilor care și-au arendat pămîntul de bună voie și cauzele acestor arendări. Min. de Interne, București, 1907, p. VIII.

² Datele sînt prelucrate după Statistica animalelor domestice din România. București, 1903, p. XLIV.

³ Statistica animalelor domestice din România. București, 1903, p. XLV.

⁴ V. I. Lenin, Opere. Ed. P.M.R., 1951, vol. 3, p. 55.

ce poseda între 10—30 ha pământ avea un venit anual mediu de 560 lei¹. Dimpotrivă, cheltuielile efectuate în gospodăriile țăranilor săraci și cele efectuate de către țăranii înstăriți redau tabloul invers al veniturilor. Astfel, o familie de țărani înstăriți compusă din opt membri făcea cheltuieli anuale în 1913 în valoare de 1384,2 lei, pe când o familie de țărani săraci alcătuită din cinci membri cheltuia doar 313,2 lei². Diferențierea țăranimii, fiind expresia dezvoltării capitalismului la sate și orașe, adinea în același timp această dezvoltare. Ea lărgea piața internă „pe de o parte ca urmare a transformării în masă a produsului agriculturii comerciale, lucrative, iar pe de altă parte ca urmare a transformării în masă a forței de muncă, pe care o vinde țăranimea săracă”³.

În gospodăriile moșierești, cu toate greutățile și obstacolele ivite în cale, capitalismul își croia de asemenea drum. Multe proprietăți moșierești și arendașești, cele mai puternice și mai viabile din punct de vedere economic, se reorganizau pe baze capitaliste. Moșierii și arendașii au început să folosească mașini și mina de lucru liberă, să se specializeze în diferite ramuri ale agriculturii comerciale, să treacă la un sistem intensiv de exploatare al solului. Despre folosirea mașinilor agricole la începutul secolului al XX-lea vorbesc următoarele date: către 1907 în agricultura română erau folosite, în special în gospodăriile moșierilor și arendașilor, — 55 pluguri cu aburi, 4539 de locomobile, 4595 de batoze, 12151 semănători, 1285 mașini de batut porumb, fara a mai vorbi de alte unelte agricole perfecționate⁴.

Folosirea mașinilor agricole — arată Lenin — poartă un caracter capitalist și duce la rindul său la dezvoltarea mai departe a capitalismului. Mașinile înlătură uneltele agricole primitive ale țăranilor ruinați, creează contingentul muncitorilor agricoli specializați, duc la lărgirea producției fiindcă „necesită un capital de proporții însemnate, ceea ce face ca ea să fie accesibilă numai celor cu gospodării mari; pe de altă parte, mașina se amortizează numai atunci când prelucrează cantități mari de produse; prin introducerea mașinilor, lărgirea producției devine o necesitate”⁵.

Producția mare agricolă era dependentă atât de piața internă, cât și de cea internațională. Este cunoscut îndeobște faptul că România participă activ pe piața mondială de cereale, fiind un adevărat grinar al Europei. Exportul de cereale la sfârșitul secolului al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea a crescut încontinuu și a atins în anul 1914 cifra de 3 milioane tone. Cerealele constituiau produsul principal ce se exporta pe piețele străine. De aceea fiecare an secetos se răsfrîngea greu asupra situației financiare a țării, iar scăderea prețurilor la cereale ca urmare a crizei agrare și a concurenței fermierilor americani ruina pe mulți dintre moșieri și arendași, submina forțele de producție ale țării. În măsura în care creștea cantitatea de grâu și porumb exportate

¹ Vezi S. Timov, *Agrarnii Voprosti Krestianskoe dvijenie v Rumîni, Moscova, 1928, p. 103.*

² Vezi M. Șerban, *Problemele noastre social-agrare, București, 1914, p. 54.*

³ V. I. Lenin, *Opere. Ed. P.M.R., 1951, vol. 3, p. 53.*

⁴ Vezi M. Șerban, *op. cit., București, 1914, p. 62.*

⁵ V. I. Lenin, *Opere. Ed. P.M.R., 1951, vol. 3, p. 208.*

peste granița pentru a mari venitul marilor proprietari, se micșora proporțional cantitatea de cereale rămasă în țară, scădea consumul intern. Foametea devenise un fenomen periodic care făcea adevărate ravaje în rindul maselor țărănești. „Din cinci în cinci ani — se scria într-un ziar al vremii — țărănimea moare de foame și-i dăm porumb ca să trăiască de azi pe mâine, iar din 20 în 20 de ani se răscoală și noi îi impușcăm pe unii pentru ca să ținem în friu pe ceilalți”¹. Uneori se exporta cea mai mare parte a cerealelor. În 1890 a fost exportată de pildă 72% din toată producția de cereale iar în 1904, — an de secetă cumplită — s-a exportat chiar 92% din producția totală de porumb. De aceea nu e de mirare că mai mult de 3/4 din populația țării nu se hrănea cu piine, iar la țară se consuma aproape numai porumb. Odată însă cu creșterea exportului de porumb peste hotare, consumarea lui s-a micșorat în mod relativ și absolut ceea ce s-a răsfrânt cu urmări foarte serioase asupra maselor muncitoare de la țară.

Tabloul de mai jos ilustrează în mod evident reducerea absolută a consumului de porumb în perioada cuprinsă între 1876—1903².

	Producția globală în mii vagoane	Exportul în mii vag.	Consumul intern în mii vag.	Numărul populației în mii	Revenea în kg pe un cap de locuitor
1876.....	125	26	99	4 300	230
1886 1890.....	157	60	97	5 000	194
1890 1895.....	158	72	80	5 500	156
1895—1900.....	160	76	90	6 000	150
1900—1903.....	192	102	90	6 300	146

Din tabloul dat reiese înaintea de toate creșterea neincetată a producției de porumb. În decurs de 27 ani producția s-a mărit cu 53% ceea ce constituie un indiciu grăitor al largirii terenurilor arabile, al îmbunătățirii tehnicii agricole, într-un cuvânt al dezvoltării capitaliste a agriculturii. Din tabloul de față rezultă de asemenea că exportul de porumb a crescut în acest răstimp aproape de patru ori, și nu numai că a lăsat cu mult în urmă, în ceea ce privește ritmul de dezvoltare, creșterea globală a producției, dar a depășit-o chiar în mod absolut, cu 9000 de vagoane; cu alte cuvinte consumul intern s-a micșorat și relativ și absolut cu toată creșterea însemnată a producției. Dacă la toate cele spuse se adaugă și faptul că în cei 27 de ani creșterea naturală a populației era de 2 milioane de oameni atunci rezulta că consumul porumbului s-a micșorat în mod absolut cu 36% în anul 1903 față de 1876. Același lucru îl constată și un articol scris în 1906 care sublinia următoarele: „de 30 de ani, din an în an cu regularitate înspăimântătoare consumația porumbului pe cap de populație s-a tot micșorat. De la 230 pe cap de populație în 1876 ea scade în 1886—1890 la 194 kg, la 156 în

¹ • Patria • din 7 martie 1907.

² Dr. Dimitrie Ionescu, Die Agrarverfassung Rumäniens, ihre Geschichte und ihre Reform. Leipzig 1909, p. 94.

1891—1895, la 150 în 1895—1900 și ajunge numai la 146 kg în perioada 1900—1903¹.

Foamea periodică, epidemiile de tifos, pelagra și scorbutul secerau sute de mii de locuitori ai satelor. Deosebit de dureros s-a răsfrânt asupra țărănimii foamea din 1899 și mai ales cea din 1904 și 1905 care a fost agravată și mai mult de seceta ce a bintuit puternic în această perioadă pe aproape întreg cuprinsul țării. În urma micșorării consumului și a nutriției cu alimente de proastă calitate avea loc pur și simplu degenerarea fizică a maselor de țărani. Consumul cărnii scăzuse simțitor. Astfel, din 16400 țărani ciți locuiau în județul Fălciu numai 6172 au putut să taie în 1905 un porc de Crăciun². Acest lucru îl dovedește faptul că numărul celor inapți pentru serviciul militar a crescut încontinuu. Astfel, în 1901, în afara serviciului militar erau lăsați aproape jumătate din recruți.

În puține țări ale Europei nivelul de trai al țăranilor era așa de scăzut ca în România. În romanul său „1907” Cezar Petrescu arată următoarele prin intermediul unui erou: „Trăim și noi ca vitele, laolaltă cu vitele”³. Această expresie peiorativă era foarte aproape de realitate dacă se are în vedere că în anul 1906, 300000 de țărani trăiau în bordee care nu se deosebeau cu mult de grajdurile vitelor⁴.

Imprumuturile fabuloase pe care statul le contracta în străinătate, starea proastă a finanțelor agravată și mai mult de cheltuielile ce se faceau în vederea pregătirii pentru jubileul din 1906 și al înarmărilor ridicate la proporții de necrezut pentru țara noastră, apăsau de asemenea împovăraților pe umerii maselor populare, ale muncitorilor și țăranilor. Foarte grăitor pentru greutatea financiară în care se afla bugetul țării este faptul că în 1904, 38% din cheltuielile publice constituiau dobinzile ce trebuiau plătite pentru datorii. Fiecare contribuabil avea de plătit cite 220 lei, pe cind în Rusia, care era departe de a excela în această privință, datoria nu se ridica decît pînă la 144 lei⁵. Statul storcea ultima vlagă din țărănimea ruinată prin tot felul de impozite și taxe financiare. În anul 1905, sub pretextul ajutorării țării în caz de secetă, guvernul a impus, de pildă, taxa de 5% pentru pătulele de rezervă. Ea a umplut masele țărănești de minie și indignare, cu atît mai mult cu cît sumele stoarse de pe spinarea țăranilor erau destinate nu pentru ajutorarea sinistraților ci pentru organizarea serbărilor cu ocazia jubileului din 1906 al cărui caracter de operetă și ieftină poleială sclipitoare contrasta izbitor cu realitatea tristă și îngrijorătoare. Pe lingă aceasta, guvernul a sporit simțitor și impozitul agricol pe loturile țărănești de pămînt, cu toate că și așa el era cu mult mai mare decît cel care se percepea de pe proprietatea moșierească. „Toată lumea de la un capăt la altul al țării, recunoștea însăși un ziar burghez al vremii — țipă de pe urma faimoaselor comisii de recensămînt”⁶.

¹ « Viața românească », nr. 1, 1906, p. 153.

² « România muncitoare », din 20—27 mai 1907.

³ Cezar Petrescu, 1907, București 1938, vol. II, p. 398.

⁴ « România muncitoare », din 20—27 mai 1907.

⁵ Ibidem.

⁶ « Voința Națională », din 12 octombrie 1905.

În mase creștea nemulțumirea și protestul împotriva abuzurilor organelor fiscale și a aparatului administrativ corupt și venal. Relațiile dintre moșieri și țărani erau extrem de încordate. Țăranii se găseau în stare de permanentă framintare, ura lor împotriva moșierilor și arendașilor nu cunoștea margini. Între anii 1904—1906 — premergători marelui răscoală din 1907, — izbucnesc din ce în ce mai des acțiuni de împotrăvire și lupte revoluționare ale țărănimii. Un șir întreg de răscoale, deși razlete cuprind aproape toate județele țării, tinzând să se generalizeze și să se aprindă în toată țara cu cât ne apropiem de anul 1907.

Rezumind cele spuse mai sus se pot constata următoarele: 1. Persistența ramașitelor feudale în condițiile economiei producătoare de marfuri ducea la exploatarea nemiloasă a țărănimii, mai crunta chiar decît în vremea iobagiei, ducea la subminarea bunei stări materiale a ei, la distrugerea și deteriorarea inventarului viu și mort al gospodăriei țărănești. „Partile reale ale modului de producție capitalist... coincid aici cu raul care rezulta din dezvoltarea insuficientă a modului de producție capitalist. Țăranul devine negustor și meșteșugar, fără să existe condițiile în care ar fi putut produce sub forme de marfă produsul sau”¹.

2. Dezvoltarea capitalismului se producea foarte lent și dureros pentru masele populare cele mai largi. Monopolul pe care îl deținea clasa moșierilor asupra pămîntului condiționa în mod inevitabil situația grea a țăranului, repartizarea inegală a venitului național, încetinirea ritmului de diferențiere al țărănimii. Lipsa de capitaluri, puterea scăzută de cumpărare a țărănimii îngreunau de asemenea posibilitatea de a se largi, cît de cît satisfăcător, piața internă; și prin urmare frina dezvoltarea industriei, a capitalismului în general.

Cu alte cuvinte, dezvoltarea economică a țării se izbea de stavila puternică pe care o formau marea proprietate și rămășițele feudale. Sfărîmarea și transformarea vechii proprietăți și a metodelor învechite agricole a devenit o necesitate economică obiectivă fără de care, așa cum scrie Lenin, „capitalismul nu se poate dezvolta mai departe”².

Tocmai pentru că rămășițele feudale erau prea puternice și prea adînc infiltrate, tocmai pentru că înlăturarea lor s-a tărăgănat prea mult, iar necesitatea dezvoltării sociale a Romîniei cerea o cît mai grabnică eliberare și înlăturare a acestora, criza din sistemul agricol a căpătat forme extrem de ascuțite și de dureroase. Necesitatea obiectivă a dezvoltării mai departe a capitalismului devenise un fapt inevitabil și nici o forță nu putea să o stăvilească. Din acest punct de vedere, ieșirea din situația creată în Romînia — ca de altfel și în Rusia, — era una singură: înlăturarea piedicilor din calea dezvoltării capitaliste.

Căile de dezvoltare ale capitalismului și mijloacele de lichidare ale ramașitelor feudale erau însă diferite. „Esența problemei agrare — scria Lenin — nu constă în aceea că trebuiesc înlăturate piedicile, ci în aceea, în ce mod să se înlătore aceste piedici, ce clasă și prin ce metode să se înlătorească această înlăturare”³.

¹ V. I. Lenin, Opere. 1951, Ed. P.M.R., vol. 3, p. 125.

² V. I. Lenin, Opere. vol. 13, ed. a 4-a rusă, p. 120.

³ Ibidem, vol. 15, p. 114.

Masele muncitoare țărănești, strivite de exploatarea nemiloasă a moșierilor, ruinate și saracite, prin lupta lor din primavara lui 1907, au aratat în fapte și și-au exprimat dorința lor aprinsă de a se elibera cu hotărâre de crusta rămășițelor feudale. Sfărîmarea revoluționara a ramașițelor feudale de către țărani prin confiscarea proprietății moșierești, penru care se luptau aceștia, ar fi dus, în mod obiectiv, la dezvoltarea rapidă a capitalismului, la democratizarea întregii orinduirii sociale, la progresul general economic și social în condițiile cele mai favorabile (atît cît e posibil în sistemul capitalist) pentru masele muncitoare.

Iată pentru ce rascoala țărăneasă din 1907 obiectiv a avut un caracter profund progresist.

Dar, obiectiv, era posibilă și alta cale de dezvoltare în agricultura, așa-zisa cale „prusaca“ de dezvoltare a capitalismului pe pozițiile careia se situau moșierimea liberală și burghezia (indiferent ca facea acest lucru conștient sau nu). Această cale însemna menținerea gospodăriilor moșierești și transformarea lor lentă în gospodării capitaliste în condițiile păstrării puterii politice în miinile moșierimii și burgheziei. Ea însemna nu accelerarea procesului de înlaturare a sistemului bazat pe dijmă, ci înlaturarea țărânimii sarace din agricultura¹, prin intensificarea ruinării, distrugerii și pauperizării masei de gospodării mizere în folosul unui strat subțire de burghezie săteasca. Pentru țărani ea era calea cea mai chinuitoare, cea mai grea și condamna masele muncitoare de țărani la decenii lungi de exploatare nemiloasă din partea moșierilor și chiaburilor.

СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЕ ПОЛОЖЕНИЕ КРЕСТЬЯНСТВА ДО ВОССТАНИЯ 1907 Г.

(КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ)

Крестьянское восстание в 1907 г. было подготовлено самим ходом исторического развития Румынии. Оно явилось прежде всего естественным результатом совокупности процессов, развертывавшихся в сельском хозяйстве.

Настоящая статья посвящена анализу экономических процессов, которые сами по себе превращали крестьянство в крайне активную силу, хотя еще и мало сознательную, побуждали его бороться против помещиков и создавали условия, необходимые для заключения и укрепления боевого союза между пролетариатом и крестьянством. В статье рассматриваются в общих чертах следующие два конкретных вопроса:

1. Положение земледелия в Румынии до крестьянского восстания 1907 г. и в особенности наличие и степень устойчивости в ней остатков феодализма, а также вытекающие из этого последствия.

¹ Vezi, V. I. Lenin, Opere, vol. 15, ed. a IV-a rusă, p. 113.

2. Общее направление развития различных сторон помещичьего и крестьянского хозяйства и соотношение между ними.

Пришедшее сверху «освобождение» путем реформы 1864 г. лишило крестьянские массы лучшей части их земли. Помещики же, монополизировавшие земельную собственность, имели в своих руках экономическую базу, позволявшую им пользоваться остатками прошлого и беспощадно эксплуатировать крестьянство. Так, в 1905 г. из общей площади 7 826 790 гектаров пахатной земли 3 810 302 гектарами или 48,54 % этой земли владело 5 385 помещиков, в то время как на долю крестьянских хозяйств приходилось только 3 153 641 гектар или 40,6 %. Румыния была страной крупного землевладения. Ни в одном другом европейском государстве, кроме России, так ярко не выделялось существование крупного помещичьего землевладения. Несправедливое распределение земли было причиной существования оброчной системы, отсталых форм земледелия и остатков феодализма, налагавших на весь процесс экономического развития страны, вообще, и земледелия, в частности, отпечаток гнета, односторонности, крайней медлительности и бесконечных классовых противоречий.

В статье указаны конкретные формы оброчной системы и арендных отношений в Румынии. Важным вопросом, возникающим в связи с этим, является выяснение экономического положения крупного арендатора, так как от него зависит ответ на вопрос, насколько были распространены остатки феодализма в экономическом организме страны. На основании исследований материалов того времени можно сказать, что в Румынии крупный арендатор объединял в себе капиталиста и помещика, будучи вместе с тем представителем двух противоположных и отличных друг от друга экономических систем. Положение его только тем отличалось от положения помещика послереформенного времени, что он помещал свой капитал туда, откуда он получал доходы. Что же касается форм эксплуатации земли и внутренней организации своего хозяйства, то арендатор почти ничем не отличался от помещика.

В последней части настоящей статьи автор касается нескольких сторон развития капитализма в земледелии, а именно дифференцирования и разложения крестьянства, введения земледельческих машин, использования оплачиваемых рабочих рук, перехода к интенсивной обработке земли, обращения в товар сельскохозяйственных продуктов и проч.

Крестьянское восстание 1907 года было направлено против остатков феодализма, и в борьбе разоренных и обедневших крестьянских рабочих масс на деле проявилось и выразилось их горячее желание раз навсегда освободиться от этих остатков.

Революционное уничтожение крестьянами остатков феодализма путем конфискации помещичьих владений, за которые велась борьба, само по себе привело бы к быстрому развитию капитализма, к демократизации всего социального строя и к общему экономическому и социальному прогрессу в самых благоприятных условиях (поскольку это возможно в капиталистической экономической формации) для рабочих масс.

Вот почему крестьянское восстание 1907 г. носило глубоко прогрессивный характер.

I.A. SITUATION SOCIALE-ÉCONOMIQUE DE LA PAYSANNERIE AVANT LA RÉVOLUTION DE 1907

(RÉSUMÉ)

La révolution paysanne de 1907 a été préparée par la marche même du développement historique de la Roumanie. Elle a pris naissance, avant tout, comme un résultat naturel de l'ensemble des processus qui ont eu lieu dans l'économie rurale.

Cet article est consacré justement à l'analyse des processus économiques qui, inéluctablement, transformaient la paysannerie en une force active extrême — bien qu'encore peu consciente —, la poussaient à lutter résolument contre les propriétaires fonciers, créant les conditions voulues pour former et cristalliser l'alliance entre le prolétariat et la paysannerie. Cet article traite, en lignes générales, de deux questions concrètes :

1. La situation de l'agriculture en Roumanie, avant la révolution paysanne de 1907 et, particulièrement la présence et le degré de persistance des survivances féodales en agriculture et les conséquences qui en découlent.

2. La ligne générale du développement des différentes branches de l'exploitation des grandes propriétés et des terres paysannes et la corrélation qui existait entre elles.

Bien qu'«affranchis» par ordre supérieur lors de la réforme de 1864, les masses paysannes furent cependant privées de la meilleure partie des terres. Par contre, les propriétaires fonciers qui avaient le monopole de la terre détenaient également la base économique, ce qui leur permettait d'appliquer les méthodes du passé et d'exploiter impitoyablement la paysannerie. C'est ainsi que d'une surface totale de terre arable de 7 826 790 ha, 5 385 propriétaires détenaient, en 1905, 3 810 302 ha, c'est-à-dire les 48,54 %, alors que 920 831 exploitations paysannes ne possédaient que 3 153 611 ha, soit 40,6 %. Roumanie, pays des latifundia ! Nulle part en Europe, excepté la Russie, la présence des grandes propriétés foncières ne se faisait sentir plus puissamment. Le partage injuste des terres était la principale cause qui générait le système des dîmes, les formes rétrogrades en agriculture, entretenait différents vestiges féodaux et imprimait au développement économique du pays, en général, et de l'agriculture en particulier, un caractère difficile, anilatéral, extrêmement lent et plein de contradictions.

L'Auteur expose au cours de l'article les formes concrètes du système des dîmes, les relations d'affermage en Roumanie. Ces dernières soulèvent l'importante question d'élucider la position économique du grand fermier, dont dépend la réponse au problème : à quel point les vestiges féodaux étaient-ils répandus dans l'organisme économique du pays ? L'examen des documents de l'époque permet d'affirmer qu'en Roumanie le grand fermier réunissait en sa personne le capitaliste et le propriétaire foncier, il représentait en même temps deux systèmes économiques tellement opposés et différents. Sa situation ne différait de celle du propriétaire foncier de l'époque qui succéda à la réforme que du fait qu'il plaçait son capital dans un domaine d'un bon rendement. Mais en ce qui concerne les formes d'exploitation de la terre, en ce qui concerne l'organisation

intérieure de son administration, il ne différait presque pas du propriétaire foncier.

Dans la dernière partie de l'article, l'Auteur examine différents aspects du développement du capitalisme en agriculture, telles la différenciation et la décomposition de la paysannerie, l'introduction de l'emploi des machines agricoles, l'emploi de la main-d'oeuvre salariée, le passage à la culture intensive de la terre, la commercialisation des produits agricoles, etc.

La révolution paysanne de 1907 était dirigée contre ces survivances féodales et, par leur lutte, les masses de la paysannerie travailleuse, appauvries et ruinées, ont prouvé d'une manière effective leur ardent désir de s'en affranchir résolument.

L'action franchement révolutionnaire des paysans pour briser les vestiges féodaux par la confiscation de la propriété foncière, qui constituait une de leurs revendications, aurait conduit de manière objective au développement rapide du capitalisme, à la démocratisation de toute l'organisation sociale, au progrès général, économique et social, dans les conditions les plus favorables aux masses travailleuses (autant que cela était possible dans une formation économique capitaliste).

Telle est la raison qui imprima à la révolution paysanne de 1907 un caractère profondément progressiste.

MIȘCAREA ANTIHABSBURGICĂ DIN TRANSILVANIA DE SUB CONDUCEREA LUI MAKK-GÁL (1849—1854)

DE

D. KÁROLYI (Cluj)

La 10 martie 1854 au fost executați la Tirgu-Mureș conducătorii unei mișcări antihabsburgice, care, după înăbușirea revoluției burghezo-democratice din 1848—1849, au încercat, prin organizarea unor mișcări secrete, cu caracter insurecțional, să elibereze Transilvania de sub jugul austriac.

Prin capitularea de la Șiria, ultima rezistență eroică a revoluțiilor burghezo-democratice din 1848 din Europa a luat sfârșit. După victoria contrarevoluției, în Transilvania se instaurează absolutismul imperial austriac.

La 11 iulie 1849, baronul Ludovic de Wohlgemuth a fost numit guvernatorul civil și militar al Transilvaniei, iar la 19 iulie 1849 s-a făcut cunoscută prin afișe numirea lui Wohlgemuth în fruntea Transilvaniei și s-a dat un ordin prin care împăratul cerea tuturor autorităților, ca acestea să-i dea ascultare¹. Printr-o proclamație din 18 septembrie 1849, noul guvernator al Transilvaniei, Ludovic de Wohlgemuth, ordonă ca toți aceia care au luat parte la revoluție să fie trași la răspundere și să-și primească pedeapsa „binemeritată“, iar foștii ofițeri și funcționari imperiali, care călcându-și jurământul, s-au atașat răsculaților, trebuiau să fie de asemenea pedepsiți².

Pentru îndeplinirea întocmai a acestui ordin, au fost organizate tribunale speciale de cercetare și așa-numitele „comitete de identificări“, cu scopul de a găsi pe cei vinovați și a le aplica pedeapsa prevăzută de legi.

Sarcinile politice ale lui Wohlgemuth au fost trasate prin ordinele secrete ale Vienei, pe care guvernatorul le primise în iulie 1849. Scopul acestor măsuri era anexarea definitivă a Transilvaniei la imperiul austriac, țara să se țină seama de privilegiile speciale acordate de habsburgi și de care se bucurau în această țară până atunci însăși clasele dominante³.

¹ Helmut Klima, *Guvernatorii Transilvaniei*, 1943, p. 63.

² Jancsó Benedek, *Erdély Története (Istoria Transilvaniei)*, p. 303—306.

³ Helmut Klima, *op. cit.*, p. 64.

Îndată după venirea sa în Transilvania, guvernatorul Wohlgemuth s-a apucat cu mare zel să ducă la îndeplinire dispozițiile primite din partea guvernului austriac și a împăratului. Pe lângă cele 8 regimente de infanterie austriace ce erau cantonate pe teritoriul Transilvaniei¹, Wohlgemuth a luat măsuri de organizare a poliției și a unui regiment de jandarmi, care funcționa în mod independent². În afară de acestea, mai exista și instituția dragonilor, organizată pe districte, având același scop: înăbușirea oricărei mișcări populare. Astfel, au fost luate măsuri restrictive în ceea ce privește deplasările de la o localitate la alta, iar poliția avea agenții ei nu numai în locurile publice, ci și în societățile particulare. Atribuțiile jandarmeriei întreceau și pe cele ale poliției. Jandarmii au fost împuterniciți nu numai să facă uz de arme aproape în orice împrejurare, dar ei puteau apărea și în calitate de martori, declarațiile lor având putere probatorie, mult mai mare decât ale persoanelor civile. În felul acesta s-au putut face abuzuri peste abuzuri. Jandarmii erau premiați după numărul arestărilor, iar mărimea premiului depindea de gradul condamnării persoanelor acuzate. Astfel dacă o persoană era condamnată la internițare până la un an, jandarmul primea 4 florini, iar dacă o condamnare era de mai lungă durată, acesta primea în mod progresiv, 8, 16, 25, 30 florini, sau, în caz de pedeapsă capitală, 60 florini. Aceste metode barbare au provocat adevărate vânători de oameni³.

După executarea celor 13 generali revoluționari la Arad (6 octombrie 1849), execuțiile continuă. Revoluționarii erau împușcați cu sutele sau erau aruncați în temniță. Era destul ca cineva să pară suspect, sau să fie denunțat chiar în mod anonim, ca să fie deținut luni întregi în temniță. Cei care se refugiară în străinătate, dacă după o somație nu se reîntorceau, erau condamnați la moarte în „efigie“, numele lor erau agățate de spinzurători⁴.

Foștii ofițeri și soldați ai armatei revoluționare maghiare, care înainte de revoluție nu slujiseră în armata imperială, acum erau înrolați pentru mai mulți ani în armata austriacă. Astfel, pentru a se sustrage de la aceste înrolări forțate și pentru a scăpa de teroarea contrarevoluționară, mii de honvezi au luat drumul pribegiei în țări străine.

Nici față de femei nu era cunoscută mila. La Rusca Montană (Banat), în august 1849 a fost biciuită în mod public soția lui Madersprach Károly, fiindcă a dat azil unor honvezi pribegi⁵. La Tîrgu-Mureș soția lui Magy Pál a fost bătută cu frînghia în fața publicului, pentru că n-a dat nutreț pentru caii soldaților încartiruiți la ea⁶.

Teroarea s-a extins și asupra acelor romini și germani din Transilvania, care în timpul revoluției au fost atrași prin promisiuni de către

¹ « Hadtörténeti közlemények » (« Publicații de istorie militară »), Budapesta, 1925, vol. XXVI, p. 181.

² Ibidem.

³ Berzeviczy Albert, *Az abszolútizmus kora Magyarországon* (Epoca absolutismului în Ungaria), vol. I, p. 171—173.

⁴ Jancsó Benedek, op. cit., p. 305.

⁵ Jurnalul baronesei Bánffy, în Arhiva Istorică a Filialei Academiei R.P.R. fondul 1818—49, Cluj, p. 118—121 (nepublicat).

⁶ Ibidem.

curtea imperială, să lupte pentru cauza habsburgilor, iar după înfringerea revoluției nu numai că nu au primit drepturile și privilegiile promise, dar au fost tot atît de asupriți ca și cei care luptaseră în rîndurile armatelor revoluționare. Wohlgemuth, îndată după ocuparea postului sau de guvernator, a împrăștiat cetele lui Avram Iancu. Prefectul Axente, care a întirziat cu dizolvarea cetelor sale și a încercat o împotrîvire armată, a fost arestat din ordinul lui Wohlgemuth și dus în fața tribunalului militar¹. În scrisorile și rapoartele sale, Wohlgemuth socotea ca numărul mare al rominilor din Transilvania ar putea deveni o primejdie pentru existența monarhiei austriace². „Dacă și rominii — scria Wohlgemuth — care sînt cei mai numeroși și cei mai puternici ar începe sa aibă pretenții, acest fapt ar produce urmarile cele mai grave. În părțile sudice există deja reprezentanți ai ideilor ultraromane. În părțile de nord insa, aceste idei lipsesc cu desăvîrșire. Marea primejdie ar fi daca s-ar deștepta conștiința lor națională”³. Absolutismul austriac, care în toate timpurile s-a putut susține prin ațîțarea contradicțiilor naționale, a continuat politica sa de „divide et impera”. Cei 800 000 de locuitori romini din județele Caraș-Severin, Timiș și Torontal au fost supuși voievodinei sîrbești⁴, iar rominii ortodocși din diecezele Arad și Timișoara au fost subordonați unui episcop sîrb. Insuși Șaguna a fost pus sub jurisdicția mitropolitului sîrb⁵. Imprejurimile Sibului, locuite în majoritate de romini, au fost declarate teritorii săsești⁶.

Avram Iancu, cu prilejul călătoriei sale la Viena, după ce a refuzat să primească decorația austriacă, a fost somat să părăsească orașul în termen de 24 ore, iar cînd în 1852 protestează împotriva abuzurilor în legatură cu măsurătorile de pămînt din Munții Apuseni, el a fost dus cu forța la Sibiu și întemnițat⁷.

La 30 aprilie 1851, prințul Schwarzenberg este numit guvernator al Transilvaniei; el, la fel ca și Wohlgemuth, a dovedit a fi un bun slujitor al absolutismului austriac. În timpurile guvernării lui Schwarzenberg, Transilvania a fost împărțită în 10 cercuri teritoriale și 79 subcercuri. El a scos din slujbe pe toți funcționarii vechi, înlocuindu-i cu funcționari straini, aduși din toate părțile monarhiei, care necunoscînd nici limba, nici obiceiurile populației din Transilvania, au lasat în urma lor o tristă amintire despre vremea lui Schwarzenberg.

Este foarte semnificativ faptul că noul guvernator se înțelegea foarte bine cu tradatorii magnați unguri, în primul rînd cu familiile Mikó Jósika, Bélydy, Bánffy și Bornemissza, cu care el era în relații strînse. Deseori, Schwarzenberg petrecea la Gheorgheni ca oaspe al familiei Bornemissza, delectîndu-se cu expedițiile vînatorești. Ca un „aristocrat de singe”, acesta disprețuia chiar și acea parte a poporului, care în timpul revoluției slujise pe împărat. El considera țaranimea atașată contrarevo-

¹ Jancsó Benedek, op. cit., p. 303—306.

² Helmut Klima, op. cit., p. 67.

³ Ibidem, p. 68.

⁴ Jancsó Benedek, op. cit., p. 303—306.

⁵ Enea Hodoș, Corespondența lui Simion Bărnuțiu, p. 21.

⁶ Jancsó Benedek, op. cit., p. 303—306.

⁷ Jurnalul baronesei Bánffy, vol. I, p. 151.

luției ca pe un dușman al nobilimii, care aspira la răpirea moșilor feudale. În 1851, cu ocazia prinderii solemne a lui Schwarzenberg la Cluj, episcopul Șaguna i-a amintit cu părere de rău, că noul guvernământ din Transilvania a uitat de faptele rominilor din timpul revoluției. La aceasta guvernatorul a răspuns: „E mai bine dacă se uită faptele d-v., pentru că ele nu merita rasplată“¹. Desigur, guvernatorul s-a referit în primul rînd la acțiunile antif feudale ale poporului român din Transilvania.

Trebuie relevat faptul, că reprezentanții istoriografiei burgheze (Berezviczy, Urmössy, Jancsó etc.), care au studiat această epocă, au încercat să limiteze răspunderea cruntei terori a contrarevoluției, numai asupra citorva persoane. Învațămintele istorice ale contrarevoluțiilor dovedesc însă pe deplin că, pentru faptele criminale nu sînt răspunzătoare numai unele persoane ci în primul rînd clasele și păturile reacționare dominante, care, pentru a-și păstra puterea, săvîrșesc cele mai mîrșave fapte împotriva poporului asuprit. Pentru atrocitățile săvîrșite în Transilvania după înfrîngerea revoluției, nu numai Wohlgemuth, Bach și Schwarzenberg sînt răspunzatori, ci în primul rînd curtea imperială, feudalii austriaci, magnații trădători maghiari și burghezia trădătoare austriacă.

Cu toate că în Transilvania, revoluția a fost înfrîntă iar teroarea lăsa în urma ei mii de victime, totuși poporul nu uita pe conducătorii revoluției, care trăiau departe, fugari prin alte țări. Populația din Secuime păstra vie amintirea conducătorilor ei Bem și Kossuth. În acești ani, aproape fiecare nou născut era botezat cu numele conducătorilor revoluției².

În ciuda terorii, în Transilvania s-a răspîndit ideea că ziua eliberării nu va mai întirzia mult timp. În timpul muncilor de vară — scria uñ contemporan — în diferitele părți ale Transilvaniei, „poporul era ferm convins, că reîntorcerea lui Kossuth cu ajutor din străinătate nu va întirzia, și aștepta cu înfrigurare ceasul eliberării“³. În 24 ianuarie 1850, baroneasa Bánffy descrie astfel în jurnalul său sentimentele populației: „Speranța poporului e nemărginită: se răspîndesc cele mai fantastice povești dupa care flota anglo-franceză ar fi intrat în Dardanele, iar Kossuth cu o armată turcească s-ar afla la Panciova, Perczel în regiunile Transdubiene; dar din toate aceste vești stupide se poate desprinde că poporul spera mereu, deci simte încă putere și voință să lupte încă o dată pentru libertate“⁴.

La începutul anului 1850, cu toată teroarea crancenă, aproape în întreaga monarhie austriacă iau naștere diferite organizații secrete, inițiate fie de partizanii revoluției care au rămas în țară, dar mai ales de emigranții aflați în străinătate.

Înca în toamna anului 1849, imediat după capitularea de la Șiria, colonelul de artilerie al armatei revoluționare maghiare, Makk József, face o încercare de a concentra forțele revoluționare din Transilvania cu scopul de a dezlanțui o mișcare antihabsburgică. Se pare că această încercare a

¹ Jurnalul baronesei Bánffy, vol. I, p. 138.

² Ibidem, p. 167.

³ Koncz József, A marosvásárhelyi evang. reform. Kollégium története (Istoria colegiului reformat din Tirgu-Mureș), p. 403.

⁴ Jurnalul baronesei Bánffy, vol. I, p. 167.

fost inițiată exclusiv de colonelul Makk, care era cunoscut prin îndrăzneala sa.

Încă înainte de revoluția din 1848, fiind subofițer în armata austriacă, Makk József manifesta o mare ură față de absolutismul austriac, asupritor al popoarelor din Europa Centrală. Cu ocazia revoltei din orașul Lwov, care a izbucnit sub influența revoluției poloneze din 1830—31, Makk József, care servea ca subofițer de artilerie în Galiția, a refuzat să execute ordinul de a trage cu tunul asupra poporului. Pentru acest fapt a fost degradat și timp de 18 ani nu ar fi putut să avanseze în grad, dacă n-ar fi izbucnit revoluția¹.

Izbucnirea revoluției burghezo-democratice maghiare din 1848 a fost salutată cu însuflețire de către Makk, oferindu-și imediat serviciile sale guvernului revoluționar. La 19 iunie 1848 este avansat la gradul de locotenent și este însărcinat cu organizarea artileriei. La 28 septembrie participă cu artileriștii săi la bătălia de la Pákozd (R. P. Ungara), unde datorită dibăciei sale, armatele lui Jellačić au fost înfrinte. După bătălie este avansat pe loc la gradul de căpitan, iar mai târziu primește gradul de maior². În 1849 Kossuth îl numește conducătorul artileriei din fortăreața Komárom (R.P.U.), fiind avansat totodată la gradul de colonel. Datorită priceperii sale, fortăreața Komárom a devenit bastionul de rezistență al revoluției maghiare. Aici se ocupă nu numai cu formarea artileriștilor tineri, ci desfășoară și o largă activitate de propagandă revoluționară, atît în gazeta locală „Komáromi Értésítő“, cît și printre soldați, devenind unul din cei mai iubiți ofițeri ai fortăreței. Tot el este acela care, văzînd trădarea generalului Majthényi, comandantul trupelor din Komárom, a contribuit în cea mai mare măsură la demascarea trădătorului, salvînd situația fortăreței³. Aceste fapte ale colonelului Makk dovedesc pe deplin că el făcea parte din acei ofițeri eminenti despre care Marx spune că erau pentru apărarea orașului Komárom — și „erau împotriva capitularii cetății“⁴.

Expunerea pe scurt a faptelor eroice ale revoluționarului Makk este necesară pentru combaterea calomniilor născocite de unii reprezentanți ai istoriografiei burgheze maghiare, care nu se dădeau în lături de a-l învinui de trădare, afirmînd chiar că ar fi fost în slujba poliției vieneze. Desigur aceste afirmații n-au nici un temei, și însași majoritatea istoricilor burghezi, care s-au ocupat cu această epocă, n-au putut fi de această părere.

După capitularea fortăreței Komárom, colonelul Makk nu a renunțat la lupta antihabsburgică. Imediat după înfrîngerea revoluției vine în Transilvania și răspîndește o proclamație în numele „guvernului invizibil“⁵. În partea întia a acestei proclamații, colonelul Makk înfățișează situația generală a Europei, ajungînd la concluzia că victoria contrarevoluției în Europa era numai vremelnică, pentru că popoarele asuprite s-au unit împotriva cîmpitorilor. Această concluzie se explica prin aceea că Makk, ca și alți revoluționari burghezi apărători ai cauzei libertății, au subpre-

¹ Szinyei József, Magyar írók élete és munkái (Viața și operele scriitorilor maghiari), Budapesta, 1900, p. 136.

² Ibidem.

³ Gracza György, Az 1848—49 — és magyar szabadságharc története (Istoria luptei de libertate a Ungariei din 1848—49), vol. III, p. 414.

⁴ Marx-Engels, A magyar forradalom (Revoluția maghiară), Cluj, 1945, p. 31.

⁵ Hazánk (Patria noastră), vol. II, 1884, p. 206—209. (Proclamația nu are dată).

cînt forța contrarevoluției, ce avea o experiență politică de secole. Makk s-a bizuit pe reușita planurilor intervenționiste ale lui Kossuth, Mazzini și ale altora, care încercau în timpul acesta să organizeze în Apus forțele revoluționare și să convinga chiar pe unii oameni de stat despre justetea planurilor lor. Această proclamație a colonelului Makk, ce a fost răspîndită imediat după înfringerea revoluției¹, conține patru „decrete“, în care atrage atenția foștilor honvezi încorporați cu forța în armata austriacă și poporului din Transilvania, că este necesar ca în cazul unei noi revoluții de proporții europene să lupte împotriva austriacilor. Proclamația mai conține și formula unui juramînt pentru organizațiile secrete.

Decretele proclamației prevad următoarele:

1. Soldații, care iau cunoștința de proclamație, sînt obligați să depună juramînt „guvernului secret“ și să atragă cit mai mulți membri noi în organizație.

2. În caz de insurecție, funcționarii fostului aparat de stat revoluționar sînt obligați să-și reia posturile. Aceia care ar lipsi, trebuie să fie înlocuiți cu foștii funcționari inferiori. Acești funcționari vor declara starea de asediu și vor fi conducătorii populației răscolite, al carei număr, colonelul Makk îl aprecia cam la 300.000 de oameni.

3. Organizarea și denumirea armatei populare se va face pe localități și regiuni, iar conducătorii vor fi aleși din rîndurile foștilor comandanți ai armatei revoluționare. Deoarece mulți din ei lipseau, aceștia urmau să fie înlocuiți temporar cu grade inferioare, care primeau funcțiuni de comandanți cu sarcini mai mari.

4. În caz de insurecție, în fiecare localitate se vor organiza grupe de asalt (guerile) compuse din 8—10 oameni, care vor dezarma jandarmeria, vor pune mina pe arhive și pe casele de bani ale autorităților austriace. După lichidarea rezistenței autorităților locale contrarevoluționare, membrii grupelor de asalt vor fi obligați să se prezinte la centrele militare, unde vor fi încorporați în armata populară, supunîndu-se dispozițiilor comandanților revoluționari.

Proclamația colonelului Makk susținea posibilitatea realizării celor cuprinse în cele patru decrete prin schițarea unor planuri de perspectivă, după care Kossuth ar putea reuși să procure armamentul necesar insurecției (circa 240.000 de puști) de la puterile occidentale. În orice caz, reușita procurării armamentului ar fi dat un caracter foarte serios acestor planuri. Kossuth însă n-a putut procura acest armament aflîndu-se încă în refugiu în Turcia, de unde nu putea întreține legături practice cu Apusul.

Această proclamație nu s-a putut răspîndi însă în masele largi ale poporului, ea a circulat doar într-un cerc mai restrîns, mai ales printre intelectualii progresiști și soldații aflați în Transilvania. Baroneasa Bánffy amintește în jurnalul ei, la data de 26 octombrie 1850, ca husarii secuiei „vorbeau fațîș despre faptul că ei așteaptă numai momentul să treacă de partea adversarului“² — în cazul izbucnirii unui război austro-prusac. Răspîndirea proclamației o dovedește și faptul că autorul ei, colonelul

¹ Szinnyei József, op. cit., vol. VIII, p. 186.

* Este vorba de Kossuth, care nu știa nimica de acțiunile colonelului Makk; aceasta era sigur că aprobarea lui Kossuth nu va întîrzia.

² Jurnalul baronesei Bánffy, vol. I, p. 105.

Makk, a fost arestat de către autoritățile austriace și dus cu forța împreună cu alți participanți „razvrațiți”, la Tîrgu-Mureș¹.

O dată cu arestarea colonelului Makk, planul răscoalei populației din Transilvania împotriva habsburgilor a luat sfîrșit deocamdata. Cu toate că nu exista vreo posibilitate reală pentru dezlănțuirea mișcării antihabsburgice, totuși de la început reies acele slăbiciuni, care au influențat în mod atît de nefavorabil încercările asemănătoare de mai tirziu din Transilvania.

Trebuie subliniat, că Makk József n-a avut legături cu Kossuth, și nici asentimentul acestuia pentru organizarea unei mișcări secrete antihabsburgice în scopul dezlănțuirii unor noi lupte.

Mișcarea antihabsburgică, care urmarea în primul rînd eliberarea Transilvaniei, a luat un mare avînt în străinătate, în rîndurile emigranților. La aceasta a contribuit în mare măsură activitatea colonelului Makk József, care în 1851 a reușit să evadeze din mîinile poliției austriace și să ajungă în contact personal cu emigranții maghiari din Turcia².

Colonelul Makk a reușit să-și atragă colaborarea unor emigranți de seamă, în primul rînd a generalului Gál Sándor și a fostului ofițer revoluționar Váradi József. Impreuna s-au străduit să convingă și pe alți fruntași emigranți, căutînd să obțină și asentimentul lui Kossuth pentru mișcarea inițiată de ei.

Atragerea celorlalți emigranți pentru cauza unei noi mișcări antihabsburgice s-a lovit de greutăți neprevazute. Majoritatea emigranților din Turcia încă în anul 1851 erau considerați de turci drept prizonieri și trăiau în lagăre separate, unde, fiind suspecți, era greu de dus o munca de convingere. O piedică mai mare era însă atitudinea ostilă a unora dintre emigranții de seamă, care, datorită legăturilor lor cu străinătatea și a banilor ce-i primeau, au petrecut anii pribegiei lor ducînd o viață ușoară³. Grupul acesta de emigranți nici nu voia să audă despre planurile colonelului Makk și ale generalului Gál. Cei mai mulți fiind de origine aristocrata, cum a fost contele Teleki László, baronul Orbán Balázs, contele Kvassai Sándor și alții, au primit propunerea generalului Gál Sándor cu ostilitate vădită⁴.

La fel ca și emigranții unguri, și o parte din revoluționarii din Țările Romîne au pribegit în Turcia, în orașul Brussa, primind de la sultanul turc 1.000 piaștri lunar (de persoană) — sumă din care puteau trăi destul de bine⁵. După prăbușirea revoluției maghiare din 1848, o parte din emigranții maghiari în frunte cu Kossuth au fost internați de către autoritățile turcești tot în localitatea Brussa. Astfel emigranții romîni și unguri au putut stabili în aceste împrejurări un contact direct, ajutîndu-se reciproc. Iată ce scrie

¹ Koncz József, op. cit., p. 408 (Data arestării lui Makk nu este cunoscută; foarte probabil însă că a fost arestat în 1850).

² Szinyei, op. cit., p. 408, și Jánossy Dénes, A Kossuth emigráció Angliában és Amerikában (Emigrația kossuthiană în Anglia și America). Budapesta, 1940, vol. I, p. 409.

³ «1848—1849 történelmi lapok» (Revistă istorică privitoare la anul 1848—1849), nr. 18, din 15 sept. 1895.

⁴ Ibidem.

⁵ Veress Sándor, A magyar emigráció a keleten (Emigrația maghiară în Orient). Budapesta, 1878, vol. I, p. 206.

un fost emigrant maghiar, Veress Sándor în legătură cu aceasta: „...Trebuie să recunosc emigranților romini... că erau foarte amabili față de noi... primindu-ne nu numai ca pe oaspeți bine așteptați, dar pe Váradi (ofițerul de legătură al lui Makk József), care n-avea nici bani, nici slujbă — l-au aprovizionat cu de toate“. Cițiva ani mai târziu, trecind prin Brussa, el a fost ajutat de emigranții romini aflați acolo cu mare generozitate. „Aduc mulțumiri pentru aceasta — scrie Veress — atât în numele meu, cât și în numele acelor compatrioți ai mei, pe care moartea i-a împiedicat să-și exprime recunoștința cel puțin în mod verbal“¹.

În 1851 guvernul austriac a cerut Turciei ca emigranții maghiari să fie mutați din Brussa într-o localitate din Asia Mică, anume în Kiutahia. Austriacii avînd frică de „uneltirile“ revoluționarilor, după ce guvernul turc a refuzat categoric extrădarea lor, au reușit totuși prin amenințări, mutarea emigranților maghiari din Brussa la Kiutahia. Acest fapt i-a izolat aproape complet de emigranții romini și un timp și de emigranții din Apus, cu care emigranții maghiari căutau să țină legături în scopul tratativelor cu diferite cercuri politice.

În astfel de împrejurări grele, ofițerii emigranți Váradi József și Rózsafi Mátyás, în toamna anului 1850, în urma unor tratative secrete, au obținut aprobarea lui Kossuth, pentru organizarea mișcării antihabsburgice în Transilvania. Ei au propus lui Kossuth, ca mișcarea să fie condusă de colonelul de artilerie Makk József, care avea deja oarecare experiență din prima sa încercare².

În anul următor, la sfîrșitul lunii iunie 1851, după evadarea sa de la austrieci, colonelul Makk, travestindu-se, a reușit să treacă granița Ungariei și să se întâlnească personal cu Kossuth în Kiutahia. Ca urmare a întîlnirii, colonelul Makk a fost însărcinat cu pregătirea insurecției armate din Transilvania³. Planul întregii mișcări antihabsburgice a fost pregătit de Makk în colaborare cu Kossuth și cu generalul Gál⁴. Sarcina colonelului Makk era, ca pe baza sistemului conspirativ al lui Mazzini, să pregătească conducătorii necesari insurecției, iar pe de altă parte să organizeze așa numitele trupe libere (guerila) pentru nimicirea autorităților și a posturilor militare din diferite localități⁵. Astfel conducerea directă a întregii mișcări a fost trecută în mâinile lui Makk, care imediat s-a și apucat de lucru.

Kossuth în imputernicirea scrisă dată lui Makk (25 iunie 1851) argumentează întreaga acțiune prin faptul că după parerea sa „...pregătirile luptei de eliberare a întregii Europe solidare s-au copt deja în așa măsura, încît ele obligă la pregătirea națiunii pentru luptă, ceea ce se poate deja realiza fără pericolul viitorului patriei...“⁶. Kossuth prevede în ordinul scris dat lui Makk reorganizarea armatei revoluționare, înglobarea tuturor forțelor patriotice și procurarea armamentului și muniției. Pentru reușita acestora, Kossuth accentuează necesitatea colaborării frățești a popoarelor conlocuitoare din Transilvania. Aceasta reiese și din scrisoarea lui Kossuth

¹ Veress Sándor, op. cit., vol. I, p. 207.

² Berzeviczy Albert, op. cit., vol. I, p. 287.

³ Urmössy Lajos, Tizenhét év Erdély történebel, (Șaptesprezece ani din istoria Transilvaniei), p. 81.

⁴ Ibidem.

⁵ Ibidem.

⁶ Ibidem, p. 84 și Berzeviczy Albert, op. cit., vol. I, p. 288.

adresată lui Mazzini, în care sublinia ca naționalitățile din Transilvania suferă deopotrivă cu ungurii din cauza absolutismului austriac, ceea ce face posibilă lupta lor comună pentru libertate¹.

Împuternicirea dată lui Makk, cu ajutorul căreia trebuiau să înceapă organizările clandestine în Transilvania, conține nu numai principiile generale ale planurilor antihabsburgice, dar ele obliga totodată pe toți cetățenii Transilvaniei să dea ascultare, în toate privințele, colonelului Makk, iar cei care nu respectă ordinele reprezentantului guvernului ales de popor, vor fi declarați trădători².

Înainte plecării lui Makk din Turcia, Kossuth i-a atras atenția în scris ca pregătirile să se facă în cel mai mare secret, organizatorii să fie vigilenți și să păstreze secretul insurecției. Kossuth dădea importanță și acțiunilor de rezistență pasivă a maselor populare, sfatuind pe colonelul Makk să întreprindă acțiuni de păgubire a fiscoi austriac, cum ar fi de exemplu abținerea de la fumat³.

Makk József, având asupra sa împuternicirea și planul de organizare a conspirației antihabsburgice, pleacă în vara anului 1851 la București, unul din centrele clandestine ale emigranților revoluționari unguri. El a lăsat în drum la Silistra un agent de legătură, pe Szarka László, pentru transmiterea știrilor între el și generalul Gál⁴. Ajungând la București s-a instalat în casa croitorului Nagy József, de unde conducea organizația secretă de eliberare a Transilvaniei⁵. Makk a stat la București timp de o lună, trimițând prin agenții Rózsafi, Szentgyörgyi și Váradi în Transilvania, proclamații ce erau tipărite la Constantinopol.

Legaturile dintre revoluționarii maghiari și romini, deci, au continuat și după înabuzirea revoluției din 1848. Faptul că revoluționarii maghiari își stabiliseră un centru al mișcării chiar în capitala Țării Românești, este cit se poate de semnificativ în această privință. Ei puteau avea astfel în caz de nevoie și sprijinul revoluționarilor romini în lupta de emancipare a țărilor dunarene și Transilvaniei de sub apăsarea jugului străin.

În organizarea mișcării, Makk a atras pe oamenii încercați ai revoluției din 1848. Astfel au devenit emisari ai lui, căpitanul Figyelmessy, Rózsafi Mátyás, Borza Aron și alții, care vorbind bine românește, țineau legătura între Makk și între conducătorii din Transilvania, dovedind multă iscusința în ceea ce privește dejucarea spionilor austriaci care controlau Țările Române în acea vreme⁶. Acești ofițeri de legături, cutreierând Transilvania, au organizat totodată și mișcarea antihabsburgică. Bărbații erau organizați după sistemul foarte complicat al lui Mazzini, denumit „sistem de anotimpuri“, care consta dintr-o grupare teritorială împărțită în luni, săptămâni, zile, ceasuri și minute; minutele desemnau persoanele care nu cunoșteau decât pe șefii lor imediați. Femeile erau organizate cu ajutorul unui sistem ase-

¹ Jánossy Dénes, Die Geheimpläne Kossuths für einen zweiten Befreiungsfeldzug in Ungarn 1849—1895. A Graf Klebesberg Kunó magyar történetkutató intézet évkönyve. (Planurile secrete ale lui Kossuth pentru a doua răscoală de eliberare în Ungaria din 1848—1854, în • Anuarul institutului maghiar de cercetări istorice din Viena, Contele Klebesberg Kunó), anul VI. Budapesta, 1936, p. 247.

² Berzeviczy Albert, op. cit., p. 288.

³ Ibidem.

⁴ Veress Sándor, op. cit., vol. I, p. 248.

⁵ Berzeviczy Albert, op. cit., vol. I, p. 297.

⁶ Ibidem, p. 299.

manelor denumit „sistem flora“, alcătuit din ghirlante, coroane, buclăte, flori și petale. Sistemul de organizare conspirativă al lui Mazzini a avut scopul de a evita prabușirea întregii organizații în cazul cind cineva ar fi fost denunțat autorităților austriace ¹.

În vara anului 1851, colonelul Makk pleacă din București la Botoșani, care era alt centru conspirativ al lui Makk, de unde trimiterea manifeste în Transilvania ².

În fruntea mișcării antihabsburgice din Transilvania, Makk a numit prin emisarul sau Rózsafi încă în iulie 1851 pe profesorul Török János din Tîrgu-Mureș ³, care a primit sarcina de a da atenție deosebită părților secuiești. Ca să rezolve sarcina primită, Török a cerut ajutor de la moșierul Biró Mihály din Grușor (Reg. Autonomă Maghiara), de la Gálly Mihály fost pretor, de la tinarul moșier Horváth Károly și de la preoțul Vörös, numit și Gasparich ⁴. Aceștia au și început organizarea conspirației antihabsburgice în diferitele părți ale regiunii secuiești.

În părțile cealalte ale Transilvaniei, cu toate că erau lăsate deocamdata pe planul al doilea, au fost numiți totuși conducători, care organizau mișcarea. Conducătorii mișcării din Cluj au fost ziaristul Lugosi Béla ⁵, avocații Simony și Minosita. Femeile erau organizate de o oarecare doamna Cziriák ⁶. Acești conducători, dejucind vigilența poliției austriace, au organizat elevii din Cluj, dar activitatea lor rămîne încă puțin cunoscută. La fel este puțin cunoscută și activitatea cetelor libere care erau compuse mai ales din soldați dezertori și din calfe pribege, care activau sub conducerea căpitanului Cseh ⁷ tot în cadrul organizațiilor conspirative ale colonelului Makk. Aceste cete libere de multe ori atacau autoritățile austriace și pe magnații tradători ⁸ din care cauză aceștia din urmă trăiau în continua spaimă.

Makk a atras în conspirație și clerul catolic din Transilvania, în fruntea căruia a numit pe canonicul Keserü din Cluj, ordonîndu-i ca neapărat să trimită la el un preot armean romano-catolic și un negustor armean. Scopul lui Makk era ca preotul și negustorul armean să intre în legătură cu armenii din Turcia printre care găsindu-se mulți negustori iscusiți, spera, ca prin promisiunea numirii unui episcop armean în Transilvania și prin anumite concesiuni de caracter economic acordate armenilor — acești negustori se vor angaja să procure alimente și echipamentul necesar trupelor de eliberare. Totodată colonelul Makk credea că armele procurate de Kossuth vor putea fi aduse mai ușor în țară cu ajutorul negustorilor armeni ⁹.

Colonelul Makk a vrut să atragă și pe evrei în conspirație. El spera ca evreii, care au luptat cu abnegație în revoluția din 1848 împotriva austriacilor, formînd chiar detașamente independente, vor continua să lupte sub steagul libertății pentru emanciparea lor și de acum încolo. În acest scop,

¹ Berzeviczy Albert, op. cit., vol. I, p. 288.

² Jánossy Dénes, A Kossuth emigráció Angliában és Amerikében, Budapesta, 1940. vol. I, p. 413, 420.

³ « Hirdetmény » (« Anunț ») din 10 martie 1854. Arh. Inst. Ist. a Fil. Acad. R.P.R., Cluj, fondul 1848—1849, neînregistrat.

⁴ Jánossy Dénes, Die Geheimpläne Kossuths . . . p. 265.

⁵ Jurnalul baronesei Bánffy, vol. I, p. 174.

⁶ Ibidem.

⁷ « Magyar Figyelő » (« Observatorul maghiar »), Budapesta, 16 martie 1914, p. 431.

⁸ Jánossy Dénes, op. cit., p. 270.

⁹ Ibidem, p. 574—577.

evreilor li s-a cerut printr-o proclamație tipărită la Constantinopol (14 septembrie 1851) să contribuie la reușita mișcării antihabsburgice. Scopul lui Makk era ca evreii să urmeze exemplul armenilor, sa trimită doi delegați la Constantinopol, unde să organizeze pe evreii din diferite țări. Aici urma să se înființeze o bancă prin care mișcarea să fie finanțată¹.

Potrivit dispozițiilor colonelului Makk, șeful conspirației din Transilvania, profesorul Török János, s-a și apucat în grabă de organizarea temeinică a mișcării în părțile secuiești. Ca să-și ușureze munca, a întrebuințat moșia prietenului și subalternului său Horváth din Bălăușeri (Reg. Autonomă Maghiară)².

La culesul viilor de pe moșia lui Horváth Károly în anul 1851 au venit mulți „oaspeți“, ceea ce a făcut posibilă atragerea multor partizani în mișcare, fără să fie suspecțai. Într-adevăr, culesul viilor din Bălăușeri s-a prelungit în mod ciudat foarte mult în anul 1851, făcând posibil ca noi și noi „invitați“ să fie introduși în secretul organizației și să fie atrași în mișcarea antihabsburgică. Cu ocazia aceasta s-au discutat amănuntele războaielor³. Horváth a depus o activitate foarte intensă, adăpostind la dînsul pe emisarii lui Makk, cărora le-a pus la dispoziție cai și trăsuri pentru locomoție. El a instalat și o tipografie clandestină în locuința sa, unde s-au tipărit manifeste și proclamații⁴. Însă Török, șeful mișcării nu a ales cu destulă precauție participanții la conspirație. Unul din cei mai apropiați colaboratori ai sai, moșierul Biró Mihály, era spionul plătit al austriecilor care informa poliția austriacă despre tot ce se întîmpla în organizație⁵. Acest trădător era spionul austriecilor încă din anul 1850 și sub pseudonimul Ignácz A. trimitea regulat note informative baronului Heydte, comandantul cercului militar din Odorhei⁶. Din acest punct de vedere, Makk a comis o mare greșeală. El a crezut că va reuși să înspăimînte pe trădători prin amenințări crunte. Astfel într-unul din primele sale manifeste tipărite la Constantinopol (fara dată, aproximativ iulie 1851), care a fost răspîndit în Transilvania de către emisarii lui — aduce la cunoștință trădătorilor următoarele: „...Nu va fi iertare, nu va fi milă pentru trădători; trădătorul nu se va bucura de iertare, în schimb îl voi lovi cu sabia oarbei dreptăți. El va fi nimicît împreună cu familia sa, va fi omorît, va fi împușcat, și spinzurat, va fi doborît cu măciuca... Acela care va trăda pe un bun patriot care în urma acestui fapt va fi executat de către călăul împăratului, va fi omorît, jupuit, pirjolit și aruncat cîinilor spre hrana. Acela, care va trăda pe un bun patriot, în urma caruia acesta va suferi măcar o zi închisoarea nemților, acela va fi spinzurat, sau — ca execuția să nu fie prea costisitoare — va fi împușcat, cu toate că e păcat de praful de pușcă, de glonte și de ceremonii... Toată averea lui va fi prădată, i se vor confisca vifele, caii, oile, banii, hainele, finețele... i se va aprinde casa“ etc. etc.⁷.

La fel sînt amenințați și aceia care vor încerca să dezbine popoarele

¹ Jánossy Dénes, op. cit., p. 577.

² Hentaller Lajos, Balavásári szüret (Culesul viilor din Bălăușeri). Budapesta, 1894, p. 66—75.

³ Ibidem, p. 66—75.

⁴ « Hirdetmény » din 10 martie 1854. Arh. Ist. a Fil. Acad. R.P.R. Cluj.

⁵ Jánossy Dénes, Die Geheimpläne Kossuths... p. 266.

⁶ Ibidem, p. 265.

⁷ Jánossy Dénes, A Kossuth Emigráció Angliában és Amerikában Budapesta, vol. I, p. 532.

conlocuitoare din Transilvania. Referitor la aceasta în aceeași proclamație se pot citi următoarele : „Începînd cu data de 1 ianuarie 1852 să nu îndrăznească nimeni să disprețuiască pe sirbi, croați, romîni, pe germanii din țară, pe evrei, pe țigani pentru patriotismul lor, pe care eu îi consider ca frați, ca iubiți compatrioți. Aceștia toți sînt prietenii noștri, în parte dezamăgiți de crunta lor greșeală. Eu îi cunosc ca soldați eminenti, ca oameni ai libertății, pentru că atunci, cînd ei crezuseră că noi ungurii am vrea să-i subjugăm, ei au fost înșelați în credința lor de împăratul nemțesc, de împăratul austriecilor. Ei ne-au fost frați timp de o mie de ani... și dacă au comis la un moment dat o greșeală, astăzi au devenit frații noștri...”¹.

Din proclamația de mai sus reiese clar că în privința rezolvării problemei naționale, colonelul Makk a avut vederi înaintate, problemă pe care a și încercat cu multă abnegație s-o rezolve, căutînd să atragă poporul român la lupta împotriva cîmparilor austrieci. Astfel emisarul Rózsaffi Mátyás, răspîndind ordinele lui Makk în comitatul Trei Scaune, a luat contact cu căpitanul Szentgyörgyi și a ordonat acestuia să înceapă organizarea luptei antihabsburgice printre românii din Transilvania².

În timp ce colonelul Makk era preocupat de organizarea insurecției armate din Transilvania, a cărei izbucnire era plănuită pentru primăvara anului 1852³, Kossuth trebuia să procure armamentul și materialul de război necesar și să organizeze cadre ofițerești dintre emigranții revoluționari. Totodată era necesară alcătuirea unui plan militar operativ al acțiunilor viitoare. Cu aceasta a fost însărcinat generalul Gál Sándor.

Planul generalului Gál pentru eliberarea Transilvaniei a fost elaborat la data de 15 noiembrie 1851 la Londra, după ce a fost dezbătut între ofițerii superiori ai revoluției maghiare, ca de exemplu generalul Czech János, fostul adjutant al lui Bem și de către maiorul Vetter⁴. Generalul Gál intenționa să înceapă operațiile militare în Transilvania, în special pe teritoriul secuiesc, unde acțiunea antihabsburgică a colonelului Makk crease premise pentru realizarea unui plan militar de o amploare mai mare. Istoriografia mai veche denumea acest plan, planul Makk-Gál, uneori adăugînd și numele lui Kossuth, pentru a scoate în evidență pe conducătorii acțiunilor antihabsburgice. Trebuie relevat însă, că deși Makk și Gál își cunoșteau reciproc planurile și acțiunile, totuși aici este vorba de două planuri cu totul diferite, subordonate aceluiași scop, în așa fel ca să se întrească unul pe altul. Planul lui Gál Sándor prevedea, ca în caz de reușită a primelor acțiuni militare în Transilvania, operațiile militare să se extindă și asupra Ungariei și Austriei sub forma unei acțiuni de eliberare a acestor țări. Pentru realizarea acestor acțiuni militare de eliberare, atît generalul Gál, cit și Kossuth gaseau necesar să se organizeze și în aceste țări acțiuni și organizații antihabsburgice asemănătoare, cum au fost cele ale colonelului Makk în Transilvania. Mai mult, aceste acțiuni și organizații, care au luat naștere în Ungaria, atît din inițiativa forțelor revoluționare interne, cit și în urma acțiunilor

¹ Jánosy Dénes. A Kossuth Emigráció Angliában és Amerikában. Budapest, vol. I, p. 532-533.

² Ibidem, p. 413-420.

³ Berzeviczy Albert, op. cit., vol. I, p. 288.

⁴ Planul a fost publicat în întregime după manuscrisul original al generalului Gál Sándor în revista „Hadtörténeti Közlemények”, vol. XXVI, 1925, p. 179-187.

emisarilor lui Kossuth, erau trecute fie sub comanda colonelului Makk, fie sub comanda generalului Gál¹.

Baza principală de operație în planul de eliberare al lui Gál era teritoriul secuiesc, care trebuia să fie pregătit de Makk pentru insurecție. Acest teritoriu era ales pentru motivul că aici s-ar fi putut aproviziona destul de ușor cu arme și muniții aduse de pe teritoriul Țării Românești și Moldovei, iar terenul accidentat cu o populație compactă permitea în mare măsură organizarea mișcării și mai ales a grupurilor de cete libere, carora Gál le-a atribuit o mare însemnătate.

Planul generalului Gál dădea cea mai mare importanță colaborării cu poporul român. „Primul lucru ce trebuie încercat — scria generalul Gál — este impacarea cu românii; ...pe baza drepturilor de libertate, ei trebuie să fie chemați ca participanți la răscoală și va fi hotărâtă proporția în care regiunile vor contribui cu soldați la formarea gărzilor mobile...”².

Pentru reușita luptei de eliberare, planul lui Gál prevedea procurarea unei cantități mari de armament, care trebuia procurat de Kossuth. Cele 30 de mii de puști cu baionete, 6.000 de săbii, pistoale sau carabine cu repetiție pentru cavalerie, 24 de tunuri, opt mortiere și multe alte materiale de război trebuiau să fie transportate prin Galați și Moldova în Transilvania³.

Planul dă multe amănunte de ordin tactic și operativ în ceea ce privește organizarea armatei, mutarea bazelor de operație și aprovizionare, direcția loviturilor principale și secundare, alimentarea cu material de război, etc.

Cu eliberarea Banatului și regiunilor grănicerești din sud-vestul acestui ținut a fost însărcinat colonelul Szekulits István, iar cu transportul armamentului în Transilvania și instruirea cadrelor ofițerești, generalul Czeecz⁴.

Punind baza unei alianțe strinse cu emigrantul italian Mazzini, Kossuth a elaborat planuri comune pentru eliberarea Italiei și Ungariei de sub jugul austriac. Kossuth, trăgând învățăminte din revoluția maghiară de la 1848, a socotit necesară lupta comună atât a popoarelor conlocuitoare din Ungaria și Transilvania, cât și a popoarelor vecine. În acest scop, între soldații unguri înrolați cu forța în armata austriacă, dintre care mulți staționau în regiunile Lombardiei, maiorul Vetter a răspândit proclamații în care aceștia erau sfătuiți ca în caz de război, să întoarcă armele împotriva austriecilor, să treacă de partea oștilor italiene revoluționare ale lui Mazzini, dînd astfel un ajutor frățesc poporului italian în lupta sa pentru eliberarea Lombardiei și Venetiei⁵.

Importanța colaborării frățești a poporului român și maghiar și lupta lor comună pentru libertate și independență împotriva cotropitorilor străini a fost subliniată și de comitetul revoluționar european din Londra din care făcea parte și Kossuth și care cuprindea în rândurile lui emigranți de diferite naționalități, italieni, români, polonezi, maghiari.

La 7 iulie 1851 a fost elaborată o proclamație către români, semnată de Ledru-Rollin, Mazzini și de alții. Proclamația a apărut în ziarul francez „Journal des Débats” reprodusă și în ziarul maghiar „Pesti Napló” ca o curio-

¹ Jánossy Dénes, Die Geheimpläne Kossuths ... p. 248.

² „Hadtörténeti közlemények”, vol. XXVI, 1925, p. 182—183.

³ Ibidem.

⁴ Jánossy Dénes, Die Geheimpläne Kossuths ... p. 254.

⁵ Ibidem, p. 255.

zitate. Această proclamație avea scopul de a îndemna poporul român să se împotrivescă „protectoratului” absolutist, să se unească cu ungurii și slavii împotriva asupritorilor. „Slavii, ungurii, italienii și grecii sînt frații voștri spune proclamația — ...dintre care unii au uitat de voi dar azi vă întind mîna. Alții au fost nedrepti față de voi, dar aceștia nu pot rămîne și mai departe. Prăbușirea lor și suferințele comune i-au făcut să înțeleagă ce este justețea și egalitatea. Faceți și voi la fel și apropierea reciprocă să trezească forțele voastre... Pe ambele maluri ale Dunării, din podul lui Traian există numai părțile de la margini, ceea ce simbolizează starea de lucruri de astăzi. Piloni noi trebuie să fie cladiți cu miinile voastre ceea ce este sarcina voastră de viitor”¹.

Fondurile necesare pentru realizarea insurecției antihabsburgice rămîneau să fie procurate de Kossuth. De procurarea lor depinde reușita planurilor militare elaborate de Makk și Gál.

Captivitatea lui Kossuth din Turcia a luat sfîrșit în septembrie 1851. De aici el călătorește în Anglia, apoi în America, de unde se reîntoarce iarăși în Anglia în 1852. A fost zadarnic apelul pe care l-a făcut Kossuth conducătorilor politici americani pentru ajutor, în scopul revoluției, angajîndu-se să-l restituie în caz de reușita. În afară de recepțiile festive pe care i le-au ofrit nu a primit nici un ajutor.

Mîșcarea antihabsburgică a lui Makk-Gál, subminată de la început de trădători și lipsită de sprijinul maselor largi ale poporului, era sortită eșecului.

La 30 decembrie 1851, casa lui Nagy Iózsef — centrul conspirației antihabsburgice din București — a fost inconjurață de poliție sub conducerea consulului austriac, care a făcut o percheziție în toată clădirea. Antecedentele acestei acțiuni foarte nefavorabile întregii mișcări erau următoarele: agentul de legătură Szarka László care se afla la Rusciuc, a scris un raport către Makk, adresat centrului conspirativ din București. Pentru a pune scrisoarea la poștă a trecut Dunărea mergînd la Giurgiu, oraș care se afla atunci în carantină. Din nefericire, autoritățile l-au arestat imediat ca pe un străin, fiind suspectat ca purtător de microbi. Scrisoarea sus-amintită a fost găsită asupra lui și a fost confiscată și predată agenției austriace. El a reușit totuși să scape prin viclesug, spunînd că scrisoarea nu e scrisă de el ci de stăpînul său. Cu această ocazie însă, s-a întimplat un lucru vrednic de remarcat. Ofițerul român, care trebuia să transmită scrisoarea forurilor superioare, a trimis pe soția lui în taină la centrul revoluționar din București, la Nagy József, pe care l-a prevenit de pericol. Acest gest frățesc arată simpatia cu care au fost ajutați revoluționarii maghiari aflători în Țările Române. Prin această înștiințare prietenească, Nagy a reușit să nimicească toate documentele importante în legătură cu conspirația. Totuși, s-a comis o greșală, care ar fi putut deveni fatală: Makk, cu îndrăzneala exagerată ce-l caracteriza, n-a găsit situația tocmai atît de periculoasă, și a rămas mai departe în casa lui Nagy, unde la un moment dat a fost surprins de poliție². Colonelul Makk care tocmai împacheta proclamația, dîndu-și seama de pericolul în care se afla a încercat și a reușit prin dibăcia sa excepțională să păcălească pe polițiști. În cîteva clipe s-a travestit în sluga unui boier,

¹ • Pesti Napló, (« Jurnalul Pestan »), 7 iulie 1851.

² Veress Sándor, *A magyar emigráció a keleten*, vol. I, p. 243.

trecind prin cordonul polițiștilor cu un costum boieresc în mîna pe care l-a primit de la croitorul Nagy, ceea ce a indus în eroare pe zbirii care percheziționau atelierul de croitorie. În felul acesta, Makk a reușit să scape de austriaci. Nagy, împreună cu soția sa, a fost arestat și transportat la Sibiu. Amândoi au fost condamnați la ani lungi de temniță cu toate că nu s-a putut dovedi precis vinovăția lor. Astfel cercul revoluționar conspirativ din București a fost lichidat¹.

Peste cîteva săptămîni, în noaptea de 24 ianuarie 1852, au fost arestați pe baza listelor primite de la trădătorul Biró Mihály, conducătorii mișcării antihabsburgice din Transilvania, în frunte cu Török János, Gálffy Mihály și Horváth Károly². După aceasta au urmat arestări în masă, de pe urma cărora au fost reținute peste 60 de persoane, între care și trei femei. Aceștia au fost transportați la închisoarea din Sibiu, unde baronul Heydte, călăul secuilor, conducea ancheta.

După arestările în masă din 24 ianuarie 1852, cetele libere și-au continuat totuși activitatea lor antihabsburgică, fiind însă lipsite de conducere. Váradi József, conducătorul unei cete compuse din 50 de persoane³, și-a început activitatea în vara anului 1852. Populația din Trei Scaune l-a sprijinit, procurîndu-i nu numai bani și alimente, dar și arme și muniții⁴. Scopul lui Váradi a fost, ca unindu-se cu mai multe cete libere, să atace și să lichideze garnizoana din Miercurea-Ciuc și Sf. Gheorghe, ca apoi să pună mîna pe banii aflați la administrația financiară austriacă din oraș, cu ajutorul cărora să organizeze o armată⁵. Activitatea celorlalte cete nefiind însă îndrumată, întreaga acțiune a fost sortită eșecului. Váradi aștepta în zadar sosirea celorlalte cete în ajutor, ele nu mai veneau. În anul 1853, ceata lui Váradi fiind denunțată a fost inconjurată de armata austriacă și o parte din ea a fost capturată⁶.

Luni întregi, arestații au fost supuși întrebărilor cu o severitate barbară. Deținuții însă cunoșteau rolul de trădător al lui Biró Mihály, care era și el arestat pentru a induce în eroare ca agent provocator, pe ceilalți arestați. Deținuții s-au comportat eroic în fața călăilor lor. Cînd anchetatorul Tauferner l-a somat pe Horváth, unul din conducătorii mișcării, să denunțe pe ceilalți, acesta i-a răspuns: „E cert că ați găsit d-v trădători și de data aceasta, dar neamțul nu va reuși niciodată să ingenunchieze bravul popor secuiesc“.

În dimineața zilei de 10 martie 1854 s-au deschis porțile temniței din Tirgu-Mureș pentru a trimite la spinzurătoare pe conducătorii mișcării antihabsburgice din Transilvania: Török János, Gálffy Mihály și Horváth Károly. Austriei care își șliau stăpînirea șubredă, au interzis participarea elevilor din Tirgu-Mureș la ceremonia execuției, fiindcă aceștia manifestau o ură vădită împotriva autorităților străine⁷. Corpurile celor osîndiți au fost

¹ Veress Sándor, op. cit., vol. I, p. 249—250.

² Urmössy Lajos, op. cit., p. 90—91.

³ Endes Miklós, Csik, Gyergyó st. földjének és népének története 1918-ig (Istoria pămîntului și poporului din Ciuc, Gheorgheni, etc.), Budapesta 1937, p. 321.

⁴ „Hirdetmény”, 4 mai 1854. Arh. Ist. a Fil. Acad. R.P.R., Cluj, fondul 1848—49, (neregistrat) și în „1848—49 történelmi lapok”, nr. 1 din 1 februarie 1895.

⁵ Ibidem.

⁶ Ibidem.

⁷ Scrisoarea lui Kóos Ferenc către președintele Muzeului de Antichități din Cluj. Arh. Ist. a Fil. Acad. R.P.R., Cluj, fondul 1848—49, neregistrat.

luate de pe spinzuratori numai catre seara. Austriecii intenționau ca' la inmormintare sa acopere aceste corpuri cu var nestins, însă populația orașului a refuzat categoric sa pună la dispoziția autorităților acest material¹.

Dupa o luna, la 29 aprilie, au fost spinzurați și Váradi Iózsef și Bartalis Ferenc la Sf. Gheorghe². Ceilalți membri ai conspirației (peste 60), care au fost arestați, au fost condamnați pe viață sau la ani îndelungați de închisoare³. Mișcarea antihabsburgică a lui Makk și Gál a fost lichidata.

Marx și Engels au criticat cu asprime metodele de munca ale lui Kossuth și Mazzini, aratind că revoluțiile nu se pot face la poruncă. Izbucnirea unor noi revoluții ar fi fost posibilă numai avind la bază noi crize economice și politice in imperiul austriac. Critica lui Marx era îndreptată împotriva faptului că aceste mișcări erau rupte de masele populare, iar conducătorii lor se margineau la organizarea unor comploturi, care, nu puteau reuși.

Cauza infringerii mișcării antihabsburgice a lui Makk și Gál o putem explica în primul rind prin faptul că ea a fost lipsită în mare parte de sprinjalul maselor populare, și în special al țărănimii. Revendicările țărănești nu au fost înțelese de conducătorii mișcării, care în majoritate aparțineau nobilimii mijlocii sau intelectualității burgheze cu vederi progresiste. In scrisoarea adresata lui Makk în 16 august 1851, Kossuth vedea mai limpede situația decit conducătorii direcți ai mișcării și găsea necesar să se promita poporului desființarea unor impozite, subliniind chiar necesitatea împărțirii în viitor a domeniilor statului între răsculați precum și între familiile celor cazuți în timpul răscoalei. Acest pământ avea să asigure un minim de existență celor interesați⁴. Propunerea aceasta a lui Kossuth însă nici măcar nu a fost adusă la cunoștința maselor populare țărănești, cu toate că ea nici nu se referea la marile latifundii ale nobilimii. Astfel Makk și Gál au comis o greșeală fundamentală, izolind mișcarea lor de masele țărănești. Greșeala aceasta este în primul rind a colonelului Makk József care ar fi trebuit să aduca la îndeplinire tocmai sarcinile trasate de Kossuth. Izolarea mișcării de țărănime a avut repercusiuni în primul rind asupra funcționării cetelor libere, care nefiind ajutate indeajuns de țarani, nu au reușit să se transforme într-o armata de eliberare, accelerind simțitor infringerea mișcării.

Mișcarea antihabsburgica din anii 1849—54 din Transilvania, care a avut printre conducătorii ei multe elemente cu mentalitatea moșierească, n-a pașit la lichidarea completă a feudalismului, n-a ajuns să stringă țărănimea în jurul steagului revoluției. Burghezia slab dezvoltată era șovăitoare, se temea de forța revoluționară a maselor populare. In anii următori ea va merge la trădarea fățișă a ideilor revoluției, la „monstru-

¹ Scrisoarea lui Kóos Ferenc către prezidiul Muzeului de Antichități din Cluj. Arh. Ist. a Fil. Acad. R.P.R., Cluj, fondul 1848 - 49 neînregistrat.

² Arhiva orașului Sf. Gheorghe, nr. 511 din 21 ian. 1943, copie.

³ „Hirdetmény” din 4 mai 1854, Arh. Ist. a Fil. Acad. R.P.R., Cluj, fondul 1848—49, neînregistrat.

⁴ Jánossy Dénes, Die Geheimpläne Kossuths, p. 247.

oasa coaliție“ cu moșierimea. Conducătorii mișcării erau gata pentru răscularea maselor populare în cadrul unei lupte de independență împotriva jugului austriac, dar tot atunci se temeau de o revoluție adevărată a maselor populare. De aceea au izolat până la absurditate întreaga mișcare, potrivit sistemului de organizare al lui Mazzini, pe care colonelul Makk l-a complicat și mai mult, având drept scop ca răscoala să se petreacă în „ordine“, după „plan“, exclusiv împotriva austriecilor sau a susținătorilor acestora. Temindu-se de mase, în realitate ei se temeau de revoluție. Ei doreau o răscoală antihabsburgică, dar nu și revoluție ceea ce s-a dovedit a fi absurd în acele împrejurări când sarcinile revoluției burghezo-democratice din 1848 n-au fost realizate în întregime, când țărani nu erau improprietăți decât în parte, când muncitorimea în curs de formare se afla într-o cruntă exploatare de clasă, iar naționalitățile conlocuitoare din Transilvania erau ațitate unele împotriva altora și totodată asuprite de regimul absolutist austriac.

Faptul că mișcarea nu s-a bazat pe țărănime a avut ca urmare izolarea sa de poporul român, care în marea sa majoritate era format din țărani. Atât Kossuth cit și Makk, dar mai ales generalul Gál, aveau cele mai bune intenții în această privință, punind cel mai mare accent pe colaborarea frățească cu poporul român, fără să vadă însă că aceasta colaborare trebuie să se sprijine pe drepturi naționale concrete acordate populației românești din Transilvania.

Cauza fundamentală însă, pentru care planurile antihabsburgice ale lui Kossuth, Makk și Gál nu au putut reuși, a fost fără îndoială faptul, ca perioada aceasta (1849—1854) se poate caracteriza printr-un adinc declin al mișcărilor revoluționare de după revoluțiile din 1848, când contrarevoluția învingătoare a înăbușit în germene oricare încercare revoluționară, înainte de a se fi putut dezvolta și răspîndi în mase. Makk József și ceilalți revoluționari, văzînd însă nemulțumirea poporului asuprit de austrieci, au ajuns la concluzia, că datorită acestei nemulțumiri timpul însurecției generale sosise.

Cu toate că mișcarea a fost izolată de masele populare, poporul a simpatizat de la început cu revoluționarii condamnați. Locul execuțiilor a fost vizitat ani de-a rîndul de fiii poporului, unde cu buchele de flori, au cinstit memoria eroilor căzuți pentru libertate și independență¹.

Numele lui Váradi József a devenit legendar în secuime, poporul l-a cîntat în balade².

Mișcarea antihabsburgică a lui Makk și Gál cu toată slăbiciunea ei, a avut și unele laturi luminoase. În primul rînd atitudinea patriotică, convingerea fermă în cauza libertății poporului și curajul cu care participanții și conducătorii mișcării au luptat pînă la sacrificiu, sînt fapte cu care acești eroi și-au înscris numele în istoria poporului. Majoritatea participanților au rămas credincioși ideilor revoluționare din 1848. Mulți din ei după înăbușirea mișcării lui Makk au plecat în Italia și au luptat cu abnegație în rîndurile revoluționarilor italieni. Astfel, bravul emisar al lui Makk, Figyelmessy Fülöp, obținînd gradul de locotenent-colonel,

¹ Hentaller Lajos, op. cit., p. 157.

² Ibidem.

a devenit comandantul regimentului de cavalerie de voluntari maghiari în armata populară a lui Garibaldi, luptând în 1859 pentru eliberarea Italiei.

Mișcarea antihabsburgică conspirativă de eliberare a lui Makk-Gál, cu toate greșelile ei, a fost una din cele mai mari mișcări de acest fel, de la mijlocul secolului trecut. Eroi mișcării, care și-au dat viața pentru cauza libertății, și-au înscris numele lor în paginile tradițiilor progresiste în patria noastră.

АНТИГАБСБУРГСКОЕ ДВИЖЕНИЕ В ТРАНСИЛЬВАНИИ ПОД РУКОВОДСТВОМ МАККА—ГАЛА (1849—1854)

(КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ)

В настоящей работе автор показывает главные аспекты антигабсбургского движения в Трансильвании в первые годы после подавления буржуазно-демократической революции 1848 — 1849 гг. в Венгрии.

После победы контрреволюции, в Трансильвании водворяется австрийский императорский абсолютизм. Для «обеспечения» внутреннего порядка императорские губернаторы Трансильвании принимают ряд драконовских мер, жестоко карающих всякую попытку неповиновения новым порядкам, введенным венским двором.

Вопреки террору распространяется идея, что день освобождения близок.

Несмотря на террор начала 1850 г. почти во всей австрийской монархии возникают различные тайные организации, создаваемые по инициативе оставшихся в стране сторонников революции и, главным образом, находящихся за рубежом эмигрантов. Полковник артиллерии венгерской революционной армии Иозеф Макк пытается сконцентрировать, по своей собственной системе, революционные силы Трансильвании с целью развернуть мощное антигабсбургское движение.

Автор настоящей работы упоминает о героических поступках революционера Макка, выступая в то же время против клеветы, возводимой некоторыми представителями венгерской буржуазной историографии, открыто обвинявших его в измене, несмотря на то что большинство буржуазных историков не придерживается этого мнения.

Антигабсбургское движение, преследовавшее, в первую очередь, освобождение Трансильвании, широко развернулось за границей в рядах эмигрантов. Макку удалось заручиться сотрудничеством некоторых видных эмигрантов и, прежде всего, генерала Шандора Гала.

Несмотря на упорную борьбу, антигабсбургское движение под руководством Макка и Гала было подавлено. Главной причиной поражения является то, что оно не пользовалось полной поддержкой народных масс, в частности, крестьянства.

Все же, следует подчеркнуть разумные попытки вождей антигабсбургского движения объединить в их борьбе народности Трансильвании, находившейся под гнетом австрийского абсолютизма.

EINE BEWEGUNG GEGEN DIE HABSBURGER IN SIEBENBÜRGEN UNTER DER FUHRUNG VON MAKK GÁL IN DEN JAHREN 1849—1854

(ZUSAMMENFASSUNG)

In seiner Abhandlung entwirft uns der Verfasser das allgemeine Bild der kurz nach Unterdrückung der ungarischen bürgerlich-demokratischen Revolution von 1848—1849 in Siebenbürgen gegen die Habsburger entfalteten Bewegung.

Nach dem Siege der Gegenrevolution setzt sich in Siebenbürgen der kaiserliche österreichische Absolutismus fest. Zwecks „Sicherstellung“ der inneren Ordnung ergreifen die kaiserlichen Statthalter Siebenbürgens eine Reihe von drakonischen Massnahmen, dazu bestimmt, mit aller Schärfe gegen jeden Versuch eines Widerstandes gegen die vom Wiener Hofe aufgezwungene neue Ordnung vorzugehen.

Trotz des entfachten Terrors, verbreitet sich der Gedanke, dass der Tag der bevorstehenden Befreiung nicht mehr lange auf sich warten lassen kann.

Trotz aller Schreckensherrschaft entstehen zu Beginn des Jahres 1850 nahezu in der gesamten österreichischen Monarchie verschiedene, von den im Lande verbliebenen Anhängern der Revolution, hauptsächlich jedoch von den im Ausland befindlichen Emigranten ins Leben gerufene geheime Verbindungen. Der Artillerieoberst der ungarischen revolutionären Armee Makk Jozsef ist es, der den Versuch anstellt, die revolutionären Kräfte Siebenbürgens zur Entfesselung einer machtvollen Bewegung gegen die Habsburger nach einem eigenen System zu sammeln.

Die Abhandlung ruft die Erinnerung an die Heldentaten des Revolutionärs Makk wach, und bekämpft zugleich die von Vertretern der ungarischen bürgerlichen Geschichtsschreibung verbreiteten Verleumdungen, die sich dazu hergaben, ihn des offenen Verrates zu bezichtigen, wenn auch die Mehrzahl der bürgerlichen Historiker anderer Meinung sind.

Die Bewegung gegen die Habsburger, welche in erster Linie die Befreiung Siebenbürgens bezweckte, nahm im Auslande, in Emigrantenkreisen, einen grossen Aufschwung. In diesen Kreisen gelang es Makk, sich die Beteiligung einiger bedeutender Emigranten zu sichern, vor allem die des Generals Gál Sándor.

Trotz des talkräftig geführten Kampfes erlitt die von Makk und Gál geführte Bewegung gegen die Habsburger eine Niederlage. Der Misserfolg lässt sich in erster Linie durch die Tatsache erklären, dass der Bewegung die Unterstützung der Volksmassen, und vor allem des Bauerntums, grösstenteils fehlte.

Trotzdem muss die Einsicht der Führung dieser Bewegung hervorgehoben werden, welche es versuchte, die vom österreichischen Absolutismus in gleichem Masse unterdrückten Nationalitäten Siebenbürgens zu gemeinsamem Kampfe zu verbrüdern.

DESPRE UNELE PROBLEME
PRIVIND ȘTIINȚA ISTORICĂ ÎN R.P.R.

DE

DAN BERINDEI

Inițiativa revistei „Studii” de a deschide rubrica acestor discuții ofera perspectivele cele mai bune pentru o liberă dezvoltare a luptei de opinie și pentru o largă dezbateră a problemelor mai actuale ce se pun astăzi în știința istoriei din patria noastră. Articolul tov. Traian Udrea vine să confirme această teză prin nenumăratele probleme interesante aduse și puse în discuție¹. Rostul acestor rinduri este participarea la discutarea unora dintre problemele atinse de tov. Udrea și punerea în discuție a altora noi. Articolul amintit a analizat — în general — cu justețe situația din domeniul științei istorice românești. Totuși, sînt unele probleme care ar merita o reluare, iar altele care ar fi bine să fie puse în discuțiile acestei dezbateri publice.

Tov. Traian Udrea socotește că „a fost deja realizată o bază suficientă pentru a se trece cu curaj și pe un front larg la o etapă nouă, superioară: *întrebuințarea forțelor cu precădere în munca de creație, de valorificare și revalorificare a materialului documentar deja strîns sau a cărui stringere nu reclamă eforturi deosebite, ca la început* (sublinierea noastră — D. B.), găsind că „o lipsă serioasă este faptul ca munca de creație nu a ajuns să constituie principalul obiectiv al planului de muncă al institutelor”. Este neîndoielnic că munca de creație constituie pentru știința istorică obiectivul principal, dar cu toate acestea mă întreb dacă instrumentele de lucru pe care se pot bizui istoricii se pot considera desăvîrșite, sau quasi-desăvîrșite și dacă într-adevăr putem socoti încheiată prima etapă de muncă pe tărîmul științei noastre istorice? Oare nu cumva se riscă să se clădească etajele superioare ale clădirii fără a se consolida temeliiile? Este neîndoielnic că în ultimii ani s-a lucrat intens în domeniul realizării unui șir de instrumente de lucru (indice, repertorii, bibliografii etc.); dar cite din aceste instrumente se

¹ • Studii •, nr. 1, 1955, p. 107.

atla oare în miinile istoricilor? Cite din aceste instrumente — în unele cazuri de o calitate superioară — au văzut lumina tiparului? sau, cel puțin, la cite din ele finisarea a fost dusă pînă la capăt? Totuși, în multe cazuri, o munca sirguincioasă, disciplinată și de calitate a pregătit lucrări valoroase și de mare utilitate. Pentru desăvîrșirea acestor lucrări nu este nevoie decît de un mic efort — față de cel depus — pentru a se dota știința noastră istorică cu instrumente de lucru de un preț deosebit. *Bibliografia secolului XIX* — a cărei reluare în lucru poate fi socotită drept una din inițiativele cele mai valoroase — va fi neîndoielnic o lucrare care-și va câștiga un renume nu numai în patria noastră, ci și dincolo de granițele ei. *Indicele* colecției de documente editate de Academie — mă refer la cel pentru Țara Românească ale cărui lucrări le cunosc — este o lucrare de preț, care întrece cu mult cadrele aparent restrinse ale unui indice, reprezentînd o bază serioasă pentru un viitor dicționar istorico-geografic al perioadei feudale. Dar oare *Bibliografia periodiceilor din secolul XX* — bibliografie unica în felul ei — și repertoriul documentelor de la începutul veacului nostru sînt lucrări care merită să zacă necunoscute? N-ar fi cazul să se pună la dispoziția istoricilor din patria noastră și aceste instrumente de lucru? Mai trebuie luată în considerare problema utilizării cel puțin ca fond documentar și a lucrărilor colective nevalorificate întreprinse în cadrul Institutelor de istorie ale Academiei R.P.R. Tovarășul profesor Victor Chereșteșiu a semnalat între impresiile culese de d-sa dintr-o vizită făcută la sfîrșitul anului trecut în Republica Democrată Germană și interesantul detaliu al dactilografierii anumitor lucrări — care din motive obiective nu pot vedea lumina tiparului — și al distribuirii lor la bibliotecă¹. Oare nu s-ar putea porni o campanie de punere în valoare — pe această cale cel puțin — a tuturor lucrărilor alcătuite în ultimii ani și care dintr-un motiv sau altul nu pot fi tipărite, dar care, totuși, pot fi de mare folos cercetătorilor? Este oare just ca aceste lucrări să zacă în arhive inaccesibile?

Se mai pune și problema *completării neconținute* a fondului de instrumente de lucru, atît pentru a ușura folosirea materialelor istorice trecute, cît și pentru a pune în desăvîrșită valoare materialele istorice apărute în anii regimului de democrație populară. Oare nu este de toată acuitatea editarea cît de grabnică a unui indice al colecției documentelor de la 1877?. În general, problemei indicelor trebuie să i se dea atenția cea mai mare, lucrîndu-se înșă în acest domeniu cu scrupulozitatea de care a dat și dă dovadă colectivul redactării indicelui documentelor Țării Românești. Este neapărat necesar ca volumele de documente referitoare la Transilvania și Moldova (cu toată existența — pentru Moldova — a prețioaselor volume ale lui Mihai Costăchescu) să aibă cît mai grabnic un indice tipărit. Fără aceste instrumente de lucru strădaniile cercetătorilor sînt, în bună măsură, paralizate, sau — cel puțin — sînt întirziate și suma zilelor irosite inutil de fiecare dintre cercetătorii lipsiți de ajutorul acestui instrument de lucru reprezintă fără îndoială o cifră uriașă față de cifra relativ infimă a zilelor de muncă pe care le-ar cere înfăptuirea acestor instrumente. De altfel, un indice nu are numai meni-

¹ • Studii », nr. 1, 1955, p. 97.

rea de a ușura găsierea informațiilor cuprinse în volumele de documente referitoare la un personaj, sau la o așezare, ci el devine din mijloc un scop în sine, un adevărat studiu de precizare și verificare a materialelor publicate. Ar fi utilă ființarea permanentă a unui colectiv specializat în alcătuirea de indice, care să țină la curent în mod cât mai operativ — în această privință — lucrările editate de institute și care în răgazul eventual, pe care l-ar avea, să se îngrijească de alcătuirea indicelor colecțiilor din trecut. În deosebi în ceea ce privește colecția Hurnuzachi problema este de cea mai mare urgență. Se impune o reluare a muncii colectivului pentru alcătuirea acestui indice-colectiv care ajungesc pînă în faza finală a activității sale — cu utilizarea, pe cât este posibil, a rezultatelor practice din trecut ale muncii sale. Un material de o valoare deosebită zace în zeci de tomuri groase și nu este oferit cercetătorilor printr-un indice organizat — decît la unele volume, unde și aceste indice existente cer o neapărată revizuire și completare.

Desigur că problema completării neconținute a instrumentelor de lucru nu se poate restringe la aceste indice. Bibliografiile sînt în buna măsură o necesitate tot atît de neapărată pentru a se putea pune la dispoziția cercetătorilor — pe cât se poate — materialele editate referitoare la problemele ce-i interesează. Pe de altă parte, aceste bibliografii reprezintă și un mod de exteriorizare și în afara științei istorice a nivelului acesteia în diferite domenii. Sînt necesare bibliografiile asupra materialelor apărute pînă în prezent și este tot atît de necesară o ținere la curent a cercetătorilor cu ultimele apariții. În această privință se pune și pentru revista „Studii” — ca o sarcină de seamă — îmbogățirea substanțială a capitolelor ei bibliografice (în deosebi a semnalărilor bibliografice).

Editarea documentelor — domeniu în care s-au înfăptuit realizări valoroase în ultimii ani — merită permanenta grijă a Secției de științe istorice a Academiei R.P.R. și a conducerii Institutelor de istorie. Trebuie să se depună eforturi pentru ridicarea calitativă a acestor publicații și mai trebuie neîndoind că sfera lor să cuprindă arii mai largi. Din a doua jumătate a secolului XVII și pînă în secolul XX nu există decît colecția războiului de independență. Este desigur puțin, deși aci apare o mare greutate practică: abundența documentelor. Practic, cred că o elitare de repertorii, în care să se cuprindă regeste ale tuturor documentelor cunoscute, cuprinzînd *toate numirile proprii* întîlnite și care să fie însoțite de cîte un indice temeinic întocmit, ar soluționa *în general* această problemă spinoasă. Problema repertiilor este de cea mai mare importanță; altfel nu se va putea asigura o ridicare calitativă a muncii cercetătorilor. În repertorii ar trebui cuprinse nu numai documentele inedite, ci și cele edite și folosite în lucrări, *făcîndu-se însa mențiunea acestei prealabile utilizari*. Pentru anumite perioade și pentru anumite probleme, este bine să se întreprindă alcătuirea unor corpus-uri de documente în felul aceluia pentru războiul din 1877—1878. De altfel, din planul secției științelor istorice și al Institutelor de istorie ale Academiei R.P.R. pe anul 1955 se desprinde această ultimă preocupare prin trecerea în plan cu termene mai apropiate sau mai îndepărtate a unui șir de lucrări (de pildă, „Documente și mărturii privitoare la relațiile romino-

ruse pînă la începutul secolului XVIII" sau „Documente privind răscoala poporului din 1821“).

Problema editării critice a cronicelor este de asemenea una din cele mai importante realizări, care este așteptată ca rezultat al strădaniilor științei istorice din patria noastră. Este neîndoielnic că în multe privințe nu s-a depășit în acest domeniu al activității istorice — nivelul editării cronicelor acum peste 100 de ani de către marele Nicolae Bălcescu și este greu de negat marea importanță pe care o au cronicile în studierea trecutului patriei noastre. În ceea ce privește cronicile moldovene situația este — în general — cu mult mai bună (existînd ediții critice ale principalelor cronicari); în schimb, pentru Țara Românească se impune o cit mai grabnică editare științifică a acestor prețioase mărturii ale trecutului. Trecerea în planul anului 1955 a editării cronicelor muntene din veacul XVII, precum și al unui repertoriu al manuscriselor cu cronici, arată că există această preocupare. Totuși, trebuie observat că editarea critică de cronică — lucrare, de altfel, de mari dificultăți — este o problema care a rămas nerezolvată pînă în clipa de față, deși în multe rînduri discutată și pusă în plan.

Nu la atît s-ar putea limita sfera instrumentelor de lucru, care ar înzeca forțele cercetătorilor istorici ai trecutului patriei și poporului nostru — ajutîndu-i la cuprinderea rapidă a problemelor ce le studiaza și la o cit mai complexă și mai temeinică adîncire a acestora. De mare necesitate ar fi — pînă la editarea descrierilor călătorilor străini cu privire la teritoriul și oamenii patriei noastre în decursul istoriei, în original și în traducere — o bibliografie a călătorilor străini (care ar desăvîrși bibliografia începută de Sadi-Ionescu, incompletă și atît de rară). Lucrarea aceasta ar putea fi întocmită cu destulă ușurință de către colectivul care a lucrat și lucrează în acest domeniu în cadrul Institutului de istorie din București.

Toate cele arătate mai sus tind să arate ca problema instrumentelor de lucru nu trebuie considerată rezolvată și că ea nu trebuie socotită drept „o cenușareasă“. De altfel, instrumentele de lucru sînt în permanență una din principalele pirghii pe care trebuie să se acționeze în domeniul științei istorice. Aceste instrumente joacă neîndoielnic rolul uneltelor de producție ale industriei grele. De numărul lor și de gradul lor de perfecțiune depinde însăși cantitatea și mai ales calitatea studiilor de interpretare. În realizarea instrumentelor de lucru — ca și în general în activitatea Institutelor de istorie ale Academiei R.P.R., — se pune o condiție fundamentală pentru atingerea celor mai bune rezultate: fixarea unui plan de muncă *realizabil* în timpul stabilit și alcatuit în așa chip încît să se poată efectua un lucru de calitate, nesacrificîndu-se aceasta în folosul cantității; graba poate duce uncori la anihilarea unor lungi și fructuoase strădanii.

Desigur că atenția și grija acordată instrumentelor de lucru nu trebuie să ducă la o denaturare, căci instrumentele nu trebuie considerate, totuși, decît mijlocul cel mai bun pentru sprijinirea unei neconținute ridicări a productivității și a calității producției de creație în domeniul științei istorice. Însăși această producție este *sarcina principală* a cercetătorilor istorici. Istoria patriei noastre oferă cele mai largi posibilități de creație oamenilor de știință din domeniul istoriei. Activitatea unitară

și organizată a acestora poate duce la rezultate deosebite. Una din principalele condiții ale realizării practice a acestui avint este o justă atitudine a cercetătorilor față de munca lor. Tov. Traian Udrea are întru totul dreptate când critică atitudinea „funcționareasca” a numeroși dintre cercetători și activitatea acestui tip de oameni de știința care — după expresia nimerită a d-sale — se mulțumesc a duce o munca științifică doar pentru că „intră în normă și în obligații”. Datoria fiecărui istoric din patria noastră este de a-și considera munca ca o datorie de onoare, de a o iubi dincolo de „orele de program” și de a trăi legat puternic de știința istoriei, căreia să i se consacre cu „trup și suflet”. Atitudinea „funcționareasca” este de neadmis pentru un adevărat cercetător din domeniul științei și în acest domeniu nu trebuie să lucreze decît adevărații cercetători pentru ca progresul și cuceririle științei să fie din ce în ce mai mari. A sosit neîndoielnic timpul generalizării tipului de om nou în domeniul muncii științifice de pe tărîmul istoriei. Sarcinile ce se pun cercetătorilor sînt foarte mari. Știința istorică din Republica Popularea Romîna, urmînd exemplele oferite de știința istorică sovietică, trebuie să fie alături și pe același nivel cu știința istorică din țările de democrație populară învecinate. Nu este o sarcină ușoară, date fiind uriașele realizări care s-au înfăptuit într-un ritm accelerat — trebuie s-o mărturisim — în țările învecinate și prietene și în deosebi în Republica Populară Ungară¹; dar în istoricii noștri — tineri și vîrstnici — există posibilitățile realizării celor mai frumoase visuri. Astăzi, știința istorică romîna, avînd ca permanent îndreptar învățătura marxist-leninistă, pășește înainte sub o unică conducere și avînd la dispoziție mijloace materiale bogate. Buna organizare a muncii, înlăturarea lipsurilor și greșelilor, concursul tuturor cercetătorilor va asigura cele mai luminoase perspective de dezvoltare și de înflorire.

S-a adus în discuție și o problemă spinoasă — aceea a cumulului. Fără îndoială că astăzi mai avem de-a face cu o lipsă destul de acută de cadre, de aceea cumulul rămîne încă un lucru necesar. Problema cumulului mai este legată și de aceea a nivelului de trai al lucrătorilor de pe tărîmul științei istorice, lucru de care neîndoielnic mai trebuie ținut seamă. Propunerea privind soluția unui „cumul în aceeași instituție” este demna de a fi luată în considerare și argumentația adusă în sprijinul acestei propuneri este întru totul convingătoare. Forurile de resort ar trebui să țina seama de aceasta idee și să caute a-i găsi o aplicare practică. În ceea ce privește problema permanentei ridicării a nivelului de trai și a bunăstării cercetătorilor istorici, cred că se poate aduce un mare sprijin acestora prin drepturile de autor. Lucrările socotite publicabile — cele respinse trebuie să fie doar pe motive temeinice și doar atunci cînd lipsurile nu pot fi înlăturate — trebuie să vadă lumina tiparului; lucrul acesta fiind nu numai în interesul autorului, ci reprezentînd și unul din cele mai serioase mijloace de stimulare la munca de creație științifică. În același timp, lucrul acesta ar fi de folos științei istorice din patria noastră, *care trebuie neapărat să se*

¹ Eugen Stănescu, Călătorii de studii în Republica Populară Ungară. « Studii », nr. 1, 1955, p. 100—105.

exteriorizeze și sa publice rezultatele cele mai valoroase ale stradaniei și muncii istoricilor din primii ani de ființare a Institutului de istorie al Academiei R.P.R. și pînă astăzi. O campanie de reevaluare a acestor lucrări netiparite, aflate în arhivele institutelor, ar putea duce la rezultate demne de ținut seamă. Tov. Udrea are dreptate cînd socotea ca trecerea la arhivă a lucrărilor membrilor institutelor a dus în buna măsură la o scădere a productivității și la o demobilizare a cercetătorilor.

O propunere care se mai face este aceea de a se împărți lucrătorii din domeniul științei istorice în două categorii: unii a căror sarcină ar fi „munca de stringere, organizare și editare a materialelor necesare terminării sau realizării unor noi instrumente de lucru“, iar alții care sa facă munca propriu-zisă de creație științifică. Personal eu nu-mi pot însuși acest punct de vedere și nu-l socot just. În primul rînd pentru că munca „pregătitoare“ — cum am putea-o denumi — este o munca strîns legată de însăși activitatea de creație științifică. Această munca formează pe istoric, îi clarifică posibilitățile de lucru, îi imprimă o metodă riguroasă științifică; cu un cuvînt, introduce ordinea în activitatea sa științifică, limpezindu-i, pe de altă parte, orizontul problemelor pe care le va interpreta și studia. Diviziunea muncii ar strica însăși unitatea ei. Un istoric adevărat trebuie să imbine ambele aspecte; el nu trebuie nici să culeagă ceea ce vor minca alții, dar nici să mănînce fără a fi cules. Practic, această dublă muncă nu ar prezenta nici un inconvenient; toți cercetătorii fiind antrenați într-o muncă „pregătitoare“ *colectivă* jumătate din norma de lucru sau eventual — după caz — și mai puțin, ar consacra restul timpului muncii de interpretare, lucrînd individual la studii pe cît se poate legate de problemele muncii „pregătitoare“, la care-și dau contribuția (fără îndoială că la lucrări mai vaste munca de interpretare și creație se poate face și colectiv, dar și aici respectîndu-se principiul responsabilității individuale și acela al paternității științifice). În ceea ce privește istoricii de înaltă calificare și de bogată experiență, prezența acestora în personalul de conducere al colectivelor „pregătitoare“ ar fi de cel mai mare folos.

Munca lucrătorilor din domeniul științei istorice ar fi mult ușurată printr-o îmbunătățire a posibilităților de documentare. Principala bibliotecă, care este utilizată de istorici — cea a Academiei R.P.R. — are încă mari lipsuri organizatorice. În schimb, ca un exemplu pozitiv de bună organizare poate fi data Biblioteca Universității din Cluj. În Biblioteca Academiei R.P.R. una din problemele cele mai grave este aceea a lipsei de numeroase cărți din depozit, deficiență pentru înlăturarea căreia nu se văd luate măsuri practice și nu se știe ce măsuri înțelege să ia conducerea bibliotecii în vederea readucerii în patrimoniul public a lucrărilor ce s-au găsit și nu se mai găsesc în depozitele acestei importante instituții de cultură. Lipsurile acestea sînt datorate unei neglijențe reprobabile ale împrumutătorilor, dar cel puțin în aceeași măsură răspunderea revine însăși bibliotecii, care a neglijat să ducă o hotărîtă acțiune de recuperare. Starea în care se găsesc cărțile înscrise în vechiul catalog este din cele mai grave. Răspunsurile „lipsă“, „lipsă fără evidență“ sau „nu se găsește“ — răspunsuri inadmisibile într-o bibliotecă bine organizată — revin prea adeseori din depozit pe buletinele cititorilor.

Situația aceasta se menține de luni de zile, atestind desigur nu numai lipsurile cărților, dar și o dezordine în organizarea propriu zisa a depozitelor (observație justă în special pentru fondul de cărți al catalogului vechi). Deseori cercetătorii sînt siliți să renunțe la consultarea unor cărți indispensabile studiilor lor, deoarece acestea — deși existente în fișierul general al bibliotecii — nu le sînt servite. Se impun ca o acțiune din cele mai urgente reorganizarea temeinică a fondului de cărți al Bibliotecii Academiei R.P.R., în așa fel încît cercetătorilor să li se pună la îndemînă fără întîrziere lucrările trecute în fișierul bibliotecii¹. De asemenea, sub nici un motiv, cărțile să nu fie împrumutate pe termene mai lungi de zece zile. Tot în legătură cu buna organizare a bibliotecilor, una din principalele sarcini ce se pun este organizarea unui fișier central republican, în care să fie cuprinse toate cărțile existente în principalele biblioteci ale Republicii Populare Romine. În privința aceasta este de utilizat exemplul dat de Republica Democrată Germană, unde lipsurile grave pricinuite fondului de cărți de ultimul război, sînt în bună măsură practic înlocuite prin existența unui astfel de fișier centralizat, care „arată tot ce se găsește în principalele biblioteci ale Republicii Democrate Germane². Trebuie semnalat ca un fapt pozitiv și în același timp poate ca o primă etapă a acestui fișier centralizat alcătuirea de către Biblioteca Academiei R.P.R. a unei evidențe a publicațiilor periodice aflate în bibliotecile din Republica Populară Romină. Un fișier centralizat, în care să fie înregistrate lucrările aflate în depozitele principalelor biblioteci ale țării și care să poată fi consultat *în toate* aceste biblioteci, ar fi de cel mai mare folos științei istorice din patria noastră. Pe de altă parte, tot în vederea sprijinirii muncii lucrătorilor din domeniul științei istorice este neapărat necesar să se treacă la o temeinică organizare a schimbului de cărți dintre biblioteci. Biblioteca Academiei R.P.R. a anunțat organizarea acestui schimb de cărți cu țările învecinate — fapt din nou pozitiv —, dar ea a neglijat organizarea schimbului cu bibliotecile din țară. Ființarea fișierului centralizat republican și a schimbului de cărți ar sprijini puternic munca cercetătorilor din Republica Populară Romină.

Este neîndoelnic că o discuție nu trebuie făcuta numai de dragul de a discuta și ea nu trebuie să se mărginească la un schimb sau două de păreri, ci trebuie să fie vie. Știința istorică din patria noastră se află la o cotitură, moment care poate duce într-un timp relativ scurt la un puternic salt calitativ, dar pentru aceasta trebuie ca toți cercetătorii să-i înțeleagă înseamnăta, trebuie ca toți lucrătorii de pe tărîmul istoriei să-și dea un concurs neprecupețit. Una din formele inițiale ale acestui concurs îl reprezintă tocmai participarea la această dezbateră, în care trebuie aduse în discuție cit de multe probleme și cit de multe păreri, deoarece după cum arată I. V. Stalin „este în deobște recunoscut că nici o știință nu se poate dezvolta și nu poate prospera fără lupta de opinii, fără libertatea

¹ După întocmirea notei de față, conducerea Bibliotecii Academiei R.P.R. a dispus închiderea sălilor de lectură pe timp de o lună pentru a se întreprinde unele operații de control și revizie, care nădăjduim că vor avea rezultatul de a remedia în bună măsură situația ce am semnalat-o.

² V. Cheresteșiu, Călătorie de studii în Republica Democrată Germană. « Studii » nr. 1, 1955, p. 97.

criticii¹. Pe de alta parte, discuția aceasta nu poate duce la rezultate eficiente decât în cazul când forurile competente și în deosebi conducerile în titutulor de istorie ale Academiei R.P.R. — de care se leagă în primul rând, în mod direct, realizarea detaliilor puse în discuție — nu se vor margini să asiste la dezbateri, fără a trage concluziile necesare și fără a aplica practic sugestiile și părerile ce li se vor părea juste. Datoria istoricilor este de a participa neîntârziat la această discuție publică, care însă nu trebuie să rămână un simplu schimb de păreri, ci trebuie cit de grabnic să aibă urmări practice.

În concluzie, parerea celui ce a scris aceste rânduri este că în clipa de față există condiții pentru ca știința istorică din Republica Populară Română să facă în scurt timp un însemnat salt calitativ. De sprijinul și de conlucrarea tuturor depinde realizarea acestui scop.

---

¹ I. V. Stalin, *Marxismul-leninismul*, Editura Academiei R.P.R., București, 1951, p. 66.

NOTE ȘI DOCUMENTE

ȘTIRI NOI CU PRIVIRE LA MIRCEA MĂLĂERU
ȘI LA MIȘCAREA ȚĂRĂNEASCĂ DIN 1862

DE

DAN BERINDEI

Mircea Malaeru, deputat din partea țăranilor clăcași din județul Ilfov, în Divanul ad hoc din 1857 și conducător al maselor țărănești în zilele alegerii de la București a lui Cuza-Vodă și al mișcării țărănești din ianuarie 1862, a fost, fără îndoială, una dintre personalitățile cele mai interesante ale anilor Unirii Țărilor Române. Malăeru n-a fost un „agent electoral” în slujba unei părți sau a alteia, el a fost un luptător consecvent al cauzei țăranilor clăcași, acțiunile lui au coincis în anumite limite și într-o anumită perioadă cu acțiunile politice ale radicalilor munteni. Unele informații cuprinse într-un supliment al ziarului „Reforma”¹ și un document descoperit la Arhivele Statului² aruncă noi lumini asupra vieții lui Mălăeru, care apare preocupat de problema îmbunătățirii permanente a soartei țăranilor, nemărginindu-se să fie doar un agitator al satelor atunci când găseau radicalii necesari să ceară concursul maselor pentru a contrabalansa inferioritatea lor numerică din Adunare. În „Reforma” se publică relatarea lui Gr. Serurie cu privire la un incident ce se petrecuse între Malăeru și subadministratorul de Mostiștea, relatare pe care Serurie afirmă că o făcea pe baza declarației mai multor țărani din Fierbinți, dar care probabil n-a fost decât rezultatul convorbirilor sale cu însuși Malăeru despre care Serurie declară: „il cunosc bine de la Adunarea ad hoc, unde am *contlucrat* cu dînsul”. Această ultimă informație merită a fi reținută. Este mai probabil că Malăeru să fi venit la București, decât ca Serurie să fi pornit în mijlocul iernii să se plimbe la Fierbinți. Documentul de la Arhivele Statului reprezintă versiunea oficială a aceluiași incident; este vorba de un raport al administratorului de Ilfov, Tătăranu (cel ce a reprimat și mișcarea din 1862), către Ministerul din Nauntru, raport în care se redau informațiile primite de la subadministratorul de Mostiștea în această chestiune.

În seara zilei de 13 decembrie 1859 (c. v.), „după cină”, Mircea Malaeru pleacă din satul său Fundul Dancului — spre satul Grecii de Jos, unde urma să potrivească „niște probe de griu” cu „tovarășii” sai, urmînd a stabili dața transpor-

¹ „Reforma”, supl. la nr. 2 din 7 19 din 1860, p. 1—4.

² Arh. St. Buc., Min. Int. T. R., Div. Adm., nr. 2490/1859, f. 57.

țării gr'ului la București pentru a-l preda cumpărătorului. Malaeru, călare, avea desagi cu rei probe „una de la D. Stanciu cumnatul d-lui Nicolae și alta de la d. Nicolae Moaca”, a treia fiind a sa.

La o mică depărtare de sat, Mălăeru se întâlnește cu subadministratorul de Moștiștea, care era însoțit de doi dorobanți și de doi vatășei. Zăpciul susține ca întâlnirea a avut loc noaptea și ca „întrebându-l cine este, de unde vine și unde se duce după mai multe încurcături ce-au rostit, s-a dat banuală că poate să fie vre-un facator de rele” și ca de aceea s-a hotărât sa-l ducă la reședința subadministrației „pentru cuvenita cercetare”. Iată însă cum relatează Mălăeru întâlnirea sa cu reprezentantul administrației:

„Zăpciul îmi porunci să mă opresc și stătui locului.

— De unde vii? mă întreba zăpciul răstit.

— D-aici din sat, îi raspunsei.

— Și unde te duci?

— La satul Grecii de Jos, căci am o trebuință acolo.

Atunci zăpciul fără a-mi zice mie ceva, porunci dorobanților să mă ia după trăsura lui, spre a mă duce la tactul subcîrmuirii. Eu îi zisei:

— La ce mă iei după d-ta, cocoane? căci sînt d-aici din sat și am neapărat trebuință unde și-am spus că mă duc.

Iar zăpciul ca neaș zăpciu, porunci încă odată și mai zăpcirește dorobanților d-a mă lua; și de nevoie ma supusei. Mă duseră după trăsura zăpciului, fiindu-mă ca pe un hoț prins asupra faptei, dorobanții de dîrlogii calului de amîndouă părțile...”

Relatarea lui Mălăeru reflectă caracterului dîrz al acestuia.

Subcîrmuitorul pornește spre tactul subadministrației urmat de dorobanți, de vatășei și de Mălăeru. Pe drum, „zărindu-se o maciucă ascunsă” pe sub hainele conducătorului țărănimii, unul dintre dorobanți i-o cere, „iar dînsul n-a voit să o dea cu nici un chip și i s-au luat fără a sa voie”. Ajungînd aproape de Fierbinți, din sîrul arestatului cade o basma cu două hîrtii într-însa. Mălăeru susține că pierduse aceste hîrtii „din saritura calului.. speriat de dorobanții ce-l smicea de dîrlogii”, iar subcîrmuitorul afirma că arestatul aruncase hîrțile „lîngă oamenii ce se aflau de straja”. Mălăeru da detaliul interesant că hîrțile erau „niște însemnări ale mele, ca un fel de proiect, ciornă și pe curat, despre chestia propriețășii”.

În urma găsirii hîrțiilor, subcîrmuitorul „ca un leit beșleagă” — după cum spune Malaeru — fără a le citi, ordonă coborîrea arestatului de pe cal, lucru la care acesta „s-a opus cu totul”. Mălăeru este dat jos „prin forța” și i se leagă mîinile cu un capastru, fiind dus apoi „pe jos” după trăsura zăpciului. Faptul că nici din relatarea oficială nu reiese că subadministratorul citise „proiectul”, vădește cu limpezime arbitrarul ce domnea în administrație. Bunul plac stăpînea raporturile dintre reprezentanții autorităților și țărănime.

Ajunși la reședința subcîrmuirii, Mălăeru este recunoscut de ajutorul celui ce-l arestase — pomojnucul — sau de „unii, alții”, după versiunea subadministratorului. Mălăeru susține în relatarea sa că pomojnucul declarase superiorului său: „Acest om este d. Mircea Mălăeru fost deputat a Divanului ad hoc. din partea plugarilor acestui district”. După identificare, conducătorul țărănimii este dezlegat, iar subadministratorul încheie un proces-verbal, pe care cel ce fusese arestat refuză să-l semneze fara a-i cunoaște conținutul. Răspunsul lui Mălăeru are parcă taria de expresie și dîrzenia limbajului lui Tudor Vladimirescu: „Imi ceri oare să iscălesc acest jurnal pentru ca ma-i luat fără nici o pricină din marginea satului meu și m-ai adus legat ca pe hoți și batjocorit ca p-o obiala? ș-apoi cum vrei sa iscalesc orbește o hirtie

cînd nu știu ce cuprîndé și cînd într-însa este vorba de mine, după cum ți-a plăcut d-tale?”.

După încheierea procesului-verbal, subadministratorul poftéște pe Malaeru în oraia sa, unde îl întrebă pentru ce face „propaganda”, lucru pe care conducătorul țaranimii îl tăgăduiește, determinînd pe reprezentantul autorității sa-i citească hîrțiile „pentru întîia oară” și declarîndu-i apoi: „Astfel este propaganda? Ce vatămare pentru cineva coprinde aceste hîrtii? Ce! Acum cînd avem un guvern de dreptate și de libertate ce ne-o dă Convenția iscălită de șapte împărați, romîinii nu mai pot avea dreptul d-ași pune pe hîrtie parerea și dorința lor? Nu mai au ei astăzi libertatea, nici ca sub guvernele Nedreptății din trecut, d-ă umbla dupe trebuințele lor, ci numai duși la claca îndoită și întreita și la podvezi cu biciul?”. Mălăeru spune apoi administratorului că intenționa să dea însemnarea sa „vreunui deputat spre a o propune la dezbateră Obșteștei Adunari, cînd s-ar fi vorbit despre chestia proprietății”. Declarația fostului deputat din 1857 arată poziția țaranimii în anul înfăptuirii îndoitei alegeri, înfățișînd pe de o parte revolta împotriva exploatării boierești și pe de alta dorința de a participa și ea la rezolvarea „chestiunii proprietății”. Declarația mai arată și nădejdea pe care și-o pusese țărănimea în noul regim instaurat pe baza Convenției de la Paris, ea legînd noua orînduire de neapărata rezolvare a dorințelor ei. Ultima afirmație făcută de Mălăeru în privința „hîrțiilor” este de asemenea plină de interes, ea atestînd că în perioada Unirii Principatelor, conducătorii țaranimii erau în stare să-și exprime și singuri gîndurile și nu aveau nevoie să recurgă la ajutorul liberalilor pentru concretizarea în scris a dorințelor clasei pe care o reprezentau.

Subadministratorul refuză să înapoieze lui Mălăeru hîrțiile sale, dar îi dă să bea o cafea și-l roagă sa tacă „căci nu e timpul acum”. Fostul deputat în Divanul *ad hoc*, plecînd îi răspunde cu dirzenie: „Nu te întreb și nici ca voui să aflu de care timp vrei sa-mi vorbești d-ta, fiindcă plugarii romîni, cu toate sugrumările ce le-au suferit și le suferă încă, n-au așteptat și nu așteaptă nici un alt timp decît numai timpul luminii, al dreptății și al înfrățirii”. De altfel, intențiile subadministratorului nu erau tot atît de mieroase ca și vorbele sale, căci după plecarea lui Malaeru el își trimite raportul administrației, iar acesta la rîndul ei Ministerului din Năuntru¹, cerînd darea în judecată a conducătorului țaranimii. În urma rezoluției ministeriale, Ministerul din Năuntru se adresează celui de Justiție, cerîndu-i „a se judeca dupe legi acel individ, care caută într-un mod neiertat sa distreze pe locuitorii sateni cu acte ca acestea”². Nu se cunosc încă urmările acestei sezișări.

Episodul acesta din viața celui ce a condus masele țărănești în ianuarie 1859 și în ianuarie 1862 în lupta pentru o viața mai bună, depășește valoarea unui simplu incident, căci relatarea publicată în „Reforma” reda în detaliile sale însăși trasăturile de caracter și dirzenia lui Mircea Mălăeru, aratînd în același timp, capacitatea priceputului conducător al maselor țărănești de lua *singur atitudine* — fara ajutorul liberalilor față de problemele politice ale zilei.

Mișcarea țaranilor ilfoveni și prahoveni din ianuarie 1862 (c. v.) a fost, fără îndoială, cea mai însemnata mișcare țărănească de masă din timpul domniei lui Cuza Vodă. Descoperirea unui dosar în legătură cu mișcarea țărănească din 1862

¹ Arh. St. Buc., Min. Int. T. R., Div. Adm., nr. 2490/1859, f. 57.

² Ibidem, adresă din 29 decembrie 1859, f. 58.

atunca noi lumini și conturează unele aspecte ale acestei acțiuni a țărănimii¹. Documentele cuprinse în dosar se referă îndeosebi la măsurile militare luate de guvernul conservator pentru a reprimă mișcarea țărănească. Ele vin să întregască cele 15 documente publicate fără comentariu de Nicolae Iorga în 1937² și studiul ce l-am publicat în 1951³. Din documentele cuprinse în dosarul amintit și din elementele publicate cunoscute pînă astăzi se poate reconstitui cu mai mare precizie ultima fază a desfășurării mișcării țărănești din 1862, și în același timp, se pot desprinde o serie de detalii privind măsurile guvernamentale din primele săptămîni de detențiune ale țărănilor.

Documentele dezvăluie modul în care a fost organizată „expediția militară”, trimisă spre a înăbuși mișcarea țărănilor. Reiese din trei ordine, expediate la 22 ianuarie 1862 căpitanilor Lupescu, Donici și maiorului Lupu, că această „expediție” se compunea din compania I-a a regimentului nr. 2 și din escadronul I al regimentului nr. 2 de lancieri, ambele unitați fiind puse sub comanda maiorului Lupu. Acesta este pus sub ascultarea prefectului N. Tătăranu, „în ceea ce privește respingerea locuitorilor, arestarea unora dintrînșii, cu un cuvînt restabilirea ordinii”, dar „în ceea ce privește execuția”, el singur o să ia „măsurile” necesare „după împrejurări”. Este semnificativă cea de-a doua instrucțiune pe care o capătă Lupu: „Dacă după trei somatăni legiuite, locuitorii nu vor voi să dea pe mîna administratorului pe uneltorii tulburării și nu vor voi a se împrăștia, prin mai multe șarje de cavalerie sau cu baioneta veși căuta a-i respinge și a pune mîna pe uneltorii”. Din următoarea instrucțiune reiese și mai limpede panica guvernului: „La caz de silă și de întrebuintare de arme din parte-le, îi veși ataca, îi veși respinge... căutînd prin toate mijloacele ce aveți a menține ordinea și a tăia drumul răzvrătiților spre capitala, împrăștiindu-i, întrebuintînd și focurile”⁴. Este evidentă spaima ministerului și hotărîrea sa de a reprimă cu orice mijloace mișcarea țărănească. În aceeași zi, colonelul Ioan Gr. Ghica (fiul domnitorului Moldovei dintre 1849 și 1856), ministrul de război, ordonă colonelului Cornescu, inspectorul despărțirii I de dorobanți, concentrarea a 150 dorobanți din județul Ilfov⁵. Acest fapt dovedește încă odată gradul de îngrijorare a guvernului din București, teama vîrfurilor claselor exploatatoare de venirea țărănilor. De altfel, unul din documentele publicate de Nicolae Iorga dezvăluie faptul că prefectul de poliție luase și în București, cam în același timp, măsuri de intensă supraveghere⁶.

Unitatea maiorului Lupu este trimisă la Fierbinți, dar, între timp, primindu-se informații că ceata țărănilor trecuse la Tunari, se dă un nou ordin, cerîndu-se maiorului Lupu să țină seama de aceasta și să facă totul pentru „a le opri drumul de a intra în capitală”⁷. Acest ordin are două versiuni, din care cea de-a doua este și mai interesantă, dovedind panica guvernului, căci se ordonă lui Lupu să se retragă „spre

¹ « Dosar pentru împrejurările cu cîteva sate din Ilfov de la 22 pînă la 24 ghenarie ». Arh. St. Buc., Ostășești, nr. 72/1862. Dosarul mi-a fost semnalat de tov. V. Mihordea căruia îi aduc pe această cale mulțumiri.

² N. Iorga, Mișcarea țărănească din 1862, în « Revista istorică », XXIII, 1937, p. 210—216.

³ B. Dan, Mișcarea țărănească condusă de Mircea Mălăeru (ianuarie 1862), în Buletin Științific al Academiei R.P.R., Secțiunea de științe istorice, filozofice, economico-juridice, tom. III, (1951), p. 37—63.

⁴ Arh. St. Buc., Ostășești, nr. 72/1862, f. 1, 2.

⁵ Ibidem, f. 3.

⁶ N. Iorga, op. cit., p. 210.

⁷ Ordin din 22 ianuarie 1862, Arh. St. Buc., Ostășești, nr. 72/1862, f. 4.

capitala pînă la jumătate de ora de la bariera"¹. Aceasta versiune arata ca ministrul de război se temea ca unitatea trimisă spre Fierbinți sa nu fie destul de puternică pentru a reprimă mișcarea țărănească. Ordinul acesta îl primește maiorul Lupu cu întîrziere, în prima oră a zilei de 23 ianuarie

Un raport al comandantului „expediției”, trimis la 23 ianuarie și început a fi redactat la 22 ianuarie, descrie mișcarea rapidă executată de unitatea sa, care reușise să scoată din acțiune principalul corp al țăranilor². Maiorul Lupu arata în acest raport, trimis din satul Afumați, ca ieșise din București la ora 5,30 după amiază, în ziua de 22 ianuarie și după ce trecuse râul Colentina, ocupase drumurile, „ce mîna de la Fierbinți la București” și trimisese un detașament sub ordinele capitanului Lupescu și ale locotenentului Crețeanu (care comanda jumătatea unui pluton de lancieri) spre Fierbinți, „prin satul Afumați”, el îndreptîndu-se cu restul unității spre Ștefănești ca de acolo, apoi, să se îndrepte spre Fierbinți. Pe drumul spre Ștefănești, doi negustori informează pe conducătorii principalului detașament că „locuitorii satului Fierbinți în număr de 5 sute și mai bine porniseră din sat spre a poposi noaptea în satul Afumați ca de acolo, a două zi, după ce mai întîi ar fi ridicat și pe locuitorii de aci, să pornească la București”. Sosit la Ștefănești, maiorul Lupu trimite un curier căpitanului Lupescu, informîndu-l despre cele aflate, apoi pornește și el cu detașamentul său spre Afumați. Aici înconjoară satul („tîind și drumurile de comunicație”) și apoi, „după propunerea” prefectului Tătăranu se trimite „detașamente ca să meargă din casă în casă spre a aresta pe cei ce se vor afla din Fierbinți”. Pînă aproape de miezul nopții sînt arestați 112 oameni, între care e și un preot (este desigur vorba de preotul Constantin din Salcii-Prahova) și se găsește „trăsura cu cai cu tot” a lui Mircea Mălăeru. Raportul mai informează că mulți dintre țărani fugiseră, auzind de venirea armatei și că deci numărul lor era cu mult mai mare. Lupu nu uită să declare, plin de el, că nădăjduia sa punea mîna „și pe individul al cărui spirit de rebelie a contribuit mai mult la revolta lor”, referîndu-se desigur la Mălăeru. În încheierea raportului, „comandantele trupelor de expediție”, cum se intitulează pompos Lupu, anunță că primise informații privind prezența unui oarecare număr de săteni strînși în satul Dascălul.

În timp ce maiorul își încheia raportul, sosește la Afumați cel de-al doilea ordin al ministrului, care-l îngrijorează pe Lupu, deși de fapt el era acum stăpîn pe situație. Dovada îngrijorării sale, care reflectă spaima întregii clase stăpînitoare pe care o reprezenta, este răspunsul pe care-l trimite colonelului Ghica, vestindu-l că renunța să trimită un detașament spre satul Dascălul, înainte de a primi un ordin de confirmare a acestei acțiuni proiectate. El mai adaugă în această nouă parte a raportului, scrisă la ora 1 noaptea (23 ianuarie) că fusese găsit „arestat... într-o casă” procurorul prins de țărani la Fierbinți. În încheiere, maiorul Lupu opinează toluși pentru a reveni spre București, „liniștea și ordinea” fiind „restabilite”. Raportul „comandantului expediției” este un document de cel mai mare interes pentru restabilirea faptelor petrecute în preajma Bucureștiului la 22 ianuarie 1862. În același timp, raportul acesta (ca și ordinele ministrului de război) oglindește teama și zăpăceala clasei stăpînitoare în fața mișcării țăranilor.

După primirea raportului maiorului Lupu, ministrul de război trimite un ordin la 23 ianuarie (ora 10 dimineața), autorizînd operația de la satul Dascălul³. În

¹ Ordin din 22 ianuarie 1862, Arh. St. Buc., Ostășești, nr. 72/1862, f. 5.

² Ibidem, f. 7, 69.

³ Ibidem, f. 8.

aceiași zi, maiorul Lupu expediaza la București un raport nou, anunțind ca numărul arestaților atinsese cifra de 235 de oameni și că se strânseseră și... armé (o sabie de jandarm, cinci pistoale, teaca (!?) săbii luate de la subprefect¹, un topor, cinci sulițe, patru cuțite și.. ciomege). În încheiere, „șeful trupei în misiune” cere autorizația de a reveni la București, mai ales că întâmpina greutăți „pentru furajarea cailor, precum și cu îndestularea gradelor”. Într-un post-scriptum vestește că aflase ca „Mircea Mălăeru cu vreo douăzeci... ar fi intrat în București”².

Rapoartele maiorului Lupu, împreună cu știrile ce ne-au fost transmise prin presa timpului și cu rapoartele primite de Alexandru Florescu, prefectul poliției din București, reflecta framintarea care cuprinsese masele țărănești din preajma capitalei Principatelor. Rapoartele primite de Florescu arată caracterul larg al mișcării țărănești din preajma zilei de 24 ianuarie 1862³. Un raport vorbește (în mod exagerat în ceea ce privește cifra) de înaintare spre București „pe drumul Tămănaului” a unei cete de 700—800 oameni. Un altul arată că o ceată numeroasă de țărani, însoțită de un „panglicar”, încercase să pătrunda în capitală pe la bariera Belicului. Altul da amanuntul interesant, dar care trebuie primit cu rezervă, că unul dintre conducătorii sătenilor, Tache Popescu, „foarte sumeș și cu nepăsare striga că au venit la dreptate în contra căpitanului și a celorlalți”. Probabil că Popescu nu se referea la domnitor, ci mai degrabă la Barbu Catargiu și la boierii săi.

Dosarul inedit de la Arhivele Statului cuprinde și un șir de documente referitoare la urmările mișcării țăranilor. Un raport al colonelului Cornescu din 23 ianuarie 1862 confirmă cele cunoscute pînă astăzi despre dezarmarea dorobanților Tudorache Ion și Ivan din satul Creața de către ceata ginerelui lui Mălăeru, Neagu Mușat. Raportul mai conține detaliul că celalalt conducător al cetei era Tudor din satul Maia⁴. Tot un raport al colonelului Cornescu ne arată că la 25 ianuarie 1862 se găseau chemați peste rînd 127 dorobanți ilfoveni⁵, care vor fi eliberați în zilele următoare, nepastrîndu-se sub arme decît 20, „cari s-au poprit spre a însoci pe d. prefect de Ilfov la cercetările ce este rînduit a face în tot județul spre descoperirea persoanelor ce au provocat mișcarea locuitorilor țărani și constatarea părții ce va fi luat fiecare la aceasta”⁶. Totuși, peste alte vreo trei zile, se ordonă o nouă concentrare a 150 dorobanți, fiind nevoie „de a convoi arestanții și de a păzi locuitorii la Plumbuita, schimbînd compania de linie ce urmează acest serviciu”⁷. Într-o adresă către Ministerul de Interne se lamurește că se luase această măsură „din cauza lipsei de încăperi pentru locuința companii de infanterie ce străjuește arestanții țărani de la Plumbuita”⁸. Cu alte cuvinte, dorobanții puteau sta acolo unde nu putea sta armata de linie! Apare aici discriminarea de tratament între ostașii țărani și cei ai armatei propriu-zise, pe care cîrmuitorii vremii îi menajau. În legătură cu raportul lui Cornescu din 25 ianuarie, este interesant de constatat ipocrizia clasei conducătoare, care insinua, chiar involuntar, că mișcarea țăranilor pornise doar din pricina așîțarilor venite de la cîteva „persoane”, iar nu din pricina uriașelor nemulțumiri și din spiritul de revoltă al maselor țărănești.

¹ Este vorba de subprefectul de Mostiștea : Alex. Notara.

² Arh. St. Buc., Ostășești, nr. 72/1862, f. 9.

³ N. Iorga, op. cit., p. 210—216.

⁴ Arh. St. Buc., Ostășești, nr. 72/1862, f. 10.

⁵ Ibidem, f. 12.

⁶ Ministerul de Interne către Ministerul de Război, 27 ianuarie 1862, ibidem, f. 14.

⁷ Ioan Grigore Ghica, ministru de război către colonelul Cornescu, inspectorul despărțirii I de dorobanți, ibidem, f. 15.

⁸ Ministerul de Război către Ministerul de Interne, 28 ianuarie 1862, ibidem, f. 16.

Documentele din dosarul amintit dau noi amanunte privind soarta țaranilor arestați în primele săptămâni după prinderea lor. Țaranii, în număr de 236, sînt transportați la mănăstirea Plumbuita de către căpitanul Lupescu și aici sînt înghesuși în „două mari saloane, în care abia au încăput...”¹. Informația cuprinde confirmarea celor deja cunoscute asupra modului barbar în care au fost înghesuși țaranii arestați. Tot la 23 ianuarie, procurorul Geani eliberează 10 arestați², iar a doua zi, compania căpitanului Lupescu este înlocuită prin compania VI din același regiment (comandată de căpitanul Cojocăreanu)³. Aceasta va fi înlocuită la 28 ianuarie de către unitatea locotenentului Bacaloglu, care va lua în primire 168 arestați⁴. În sfîrșit, abia la 6 februarie se poate îndeplini ordinul dat de Ministerul de Război încă de la 30 ianuarie, înlocuindu-se compania a II-a din regimentul nr. 2, comandată de căpitanul Leca, prin dorobanții ilfoveni, care iau în primire 208 arestați⁵. De altfel, în aceeași zi, compania a II-a, înlocuise compania V din același regiment⁶. Acum însă deținuții nu se mai găseau la Plumbuita, ci la Văcărești, unde fusesera mutați de la 1 februarie⁷. O ultimă chitanță de acest fel datează de la mijlocul lunii martie 1862 și este dată de către comandantul companiei a VIII-a a regimentului nr. 2 căpitanului Leca, comandantul companiei a II-a⁸. La începutul lunii martie, dorobanții fuseseră înlocuiți din nou prin trupe de linie, guvernul observînd prea multă înțelegere din partea dorobanților față de arestați. În chitanța menționată se arată că în această vreme se găseau la Văcărești 139 țarani deținuți. Toate aceste documente dau precizări însemnate cu privire la istoricul deținerii țaranilor, ridicați sub conducerea lui Malaeru în zilele lunii ianuarie 1862.

Mișcarea țărăneasca din 1862 se conturează și mai limpede prin piesele cuprinse în dosarul amintit, care dau un șir de detalii și precizări prețioase, ajutînd la înțelegerea mai adîncă a frămîntarilor țărănești din ianuarie 1862 (c. v.) Este de reținut, îndeosebi, panica în care este aruncat guvernul și știrea venirii spre București a țaranilor, apoi, pe de altă parte, trebuie relevat caracterul amplu al acestor frămîntări țărănești, dovedit numai de arestarea într-un singur sat a 235 sateni, neținîndu-se seama de numărul mare al țaranilor care izbutiseră să scape de încercuirea armatei. În sfîrșit, este de remarcat situația specială a dorobănimii, care nu se bucura nici de menajamentele și nici de încrederea guvernului și ale carei legături naturale cu țărănimea o faceau suspectă guvernanților.

¹ Lupescu, comandantul companiei I din regimentul nr. 2 de linie către colonelul Ioan Gr. Ghica, ministrul de război, 24 ianuarie 1862. Arh. St. Buc., Ostășești, nr. 72, 1862, f. 19.

² Chitanță dată de Al. Geani căpitanului Lupescu, 24 ianuarie 1862, ibidem, f. 21.

³ Chitanță dată de căpitanul Cojocăreanu căpitanului Lupescu, 25 ianuarie 1862, ibidem, f. 20.

⁴ Chitanță dată de locotenentul Bacaloglu căpitanului Cojocăreanu, 28 ianuarie 1862, ibidem, f. 28.

⁵ Chitanță dată de îngrijitorul comenzii dorobanților căpitanului Leca, 6 februarie 1862, ibidem, f. 31.

⁶ Chitanțele din 6 februarie 1862, ibidem, f. 34—36, 41—43.

⁷ Adresa ministrului de interne Barbu Catargi către colonelul Ioan Gr. Ghica, ministrul de război, 31 ianuarie 1862, ibidem, f. 24.

⁸ Ibidem, f. 37—38.

DOCUMENTE INEDITE DIN PERIOADA 1517—1774

DE

I. IONAȘCU

Publicăm un număr de șapte acte din perioada 1517—1774. Aceste materiale documentare inedite, privitoare la Țara Românească, aduc câteva lămuriri prețioase. Vom semnală unele, fără a stăruia asupra lor.

Actul din 14 iulie 1517 (nr. 1), conservat în traducere, conține cel mai vechi formular de cancelarie orașenească și cea mai veche mărturie cu data certă privind organizarea administrativă a orașelor (în speță Rîmnicu-Vilcii) la începutul secolului al XVI-lea. Se constată că județul și cei 12 pîrgari au calitatea să întărească acele cumpărături de pămînt la Titireci, Jîngă Ocnele Mari, făcute de boieri (e vorba de boierii Drăgoești, care vor juca un rol politic important în secolul al XVI-lea) de la tirgoveții locali, printre care se află și un croitor. Această întărire a tranzacțiilor este confirmată prin hrisovul lui Neagoe Basarab din 29 octombrie 1517, publicat în colecția *Documente privind istoria Romîniei*, B. sec. XVI, vol. I, Editura Academiei R.P.R., București 1951, nr. 128, p. 125—6, din care rezultă doar unele mici diferențe de lectură între cele două acte, ceea ce argumentează veracitatea conținutului cărții date de județul și pîrgarii din Rîmnic.

Documentele din 10 și 15 iulie 1652 (nr. 2—3) dezvăluie cumplita fiscalitate exercitată asupra țăranilor sub domnia lui Matei Basarab, care îi silește să fugă din sat, „neputînd birui dăjdili și nevoili“, dar fuga nu curmă suferința lor, căci ceilalți megieși din satul Mișai-Vlașca le descoperă urma după cîțiva ani și-i silesc să plătească dările răspunse de ei la stăpînire, în sumă de 45 ughi. Neavînd de unde să scoală atîția galbeni, ei sînt siliți să se vîndă rumîni lui Drăghici logofăt Cantacuzino, pe a cărui moșie Crîngeni se leagă a robi pentru vecinicie.

Ceea ce interesează apoi în aceste acte este și faptul că sînt scrise în Tirgoviște de un grămătic Stoica; acesta foarte probabil că nu este decît viitorul Stoica logofăt Ludescu, cunoscut mai tirziu ca om de casă al Cantacuzinilor, căruia i s-a atribuit redactarea „Letopisețului Țării Romînești“, cea mai veche cronică munteană, redactată în a doua jumătate a sec. XVII, cunoscută și sub numele de Cronică cantacuzinească.

Hrisovul emis de Matei Basarab la 15 martie 1654, cu trei săptămîni înainte de moarte (nr. 4), reflectă contradicția puternică dintre marii feudali și boierii mai mărunți, demascînd metodele de corupție și abuz practicate de fainoșii boieri Buzești, în prima jumătate a secolului al XVII-lea, spre a-și lărgi latifundiile prin cotopirea nu numai a ocinelor țărănești, ci și a moșiilor boierimii mijlocii și mici. Documentul de față demască josnicele procedee care au înlesnit Buzeștilor să acapareze cele peste 120 sate, a caror stăpînire se confirmă de Constantin Vodă Șerban, la 10 iunie 1656, jupaniței Elena, văduva lui Radu Buzescu banul, printr-un foarte întins hrisov publicat de Tocilescu în revista „Tinerimea Romină”, vol. I (1898), p. 89 și urm. fără a fi urmat apoi de studiul pe care autorul îl făgăduia. Actul de față contribuie la o mai largă înțelegere a hrisovului din 1656, în care reapar moșii pe care Matei Basarab în 1654 le atribuia logofătului Vlad Birsescu, negînd vreun drept al Buzeștilor asupra lor.

Actul din 1684 martie (nr. 5) atestă cele relatate în Cronica zisa cantacuzinească asupra torturilor cu „inchisori și prăzi” la care a fost supus Stoica logofăt Ludescu de către Grigore Ghica-Vodă în anul 1672, ațîțat de boierii taberei Bălenilor, dușmanii Cantacuzinilor.

Un deosebit interes prezintă scrisoarea din 7 mai 1687 (nr. 6), prin care același Stoica Ludescu „sluga batrină a măreției tale” se adresează din Tirgoviște lui Șerban Vodă Cantacuzino, răspunzîndu-i (la porunca trimisă printr-un portar, de a veni la București să depună mărturie cu jurămint în judecata dintre biserica domnească din Tirgoviște și comisul Apostol Catargiu), „că eu nu pociu să viu, una pentru marea slăbiciune ce am, alta mă știi singur măria ta că eu într-acestea n-am umblat de cînd sint”.

Din această scrisoare reiese limpede că Stoica Ludescu locuia la Tirgoviște, departe de curtea lui Șerban Cantacuzino, și că traiul din București nu-l atrăgea. Mai apare clar faptul că Ludescu a lucrat deci în cancelaria lui Matei Basarab ca „logofătul domnesc” înainte de anul 1658, data considerată ca începutul activității lui publice (cf. „Revista istorică”, XX — 1934, p. 219—220). Există și un document domnesc, categoric în această privință, scris de însuși „Stoica Ludescu în orașul Tirgoviște”, la 28 aprilie 1654, adică la puține zile după moartea lui Matei, în care el își scrie numele „Ludescu”, iar nu „Liudescu”, pe cînd în actul din 29 iulie 1682, publicat în menționata revistă, acesta iscălește „eu Stoica logofăt”, fără nume de familie, avînd funcția de „ispravnic al scaunului Tirgoviștii”. Dar asupra acestui personaj intrat în istoria literaturii romîne vom reveni într-un număr viitor.

Conținutul acestor acte, și al altor ce vor urma, relative la Stoica Ludescu va ajuta în oarecare măsură Colectivul din Institutul de Istorie al Academiei R.P.R., care lucrează la întocmirea primei ediții critice a cronicii „Istoria Țării Rominești”, să facă oarecare lumină în problema identificării autorului ei, dacă este Stoica Ludescu, după cum istoriografia burgheză a admis, sau nu.

Ultimul document, cu data 23 august 1774 (nr. 7), ne informează asupra frămîntărilor produse la noi după pacea de la Kuciuc-Kainargi în sînul clasei conducătoare, care urmărește să obțină de la Poartă, cu ajutorul diplomatic al Rusiei, unele ușurări ale jugului turcesc. Din scrisoare

se văd procedeele întocmirii arzurilor (petițiilor) țării către subjugătorii turci, asupra cărora avem pînă acum prea puține informații.

1517 (7025) iulie 14, Rîmnucu-Vilcii. Județul și pîrgarii orașului Rîmnuc întăresc lui Stanciu logofăt cumpărături de vie și livezi la Titireci.

† În numele tatălui și fiului și al sfîntului duh.

Eu județul și 12 pîrgari din orașul Rîmnuc¹ scriem a noastră carte lui jupan Stanciu logofatul pentru ca să-i fie¹ ia Titireci o vie și cu grădină și cu livezi și cu fîntina.....¹, pentru că l-au cumparat de la Vrăhănoae și de la bărbatul ei Paul, drept 1200 de aspri.

Și iar să fie a lor la Titireci un loc de vie și cu ograda și cu fîntina, pentru că le-au cumpărat de la Neaga și feciorul ei Stanciu al lor loc de vie tot, drept aspri 140.

Și iar să fie al lui la Titireci un loc de vie și cu ograda, pentru că le-au cumpărat acestea de la Dincoe și de la fiiu-său Triful toate părțile lor, drept un caftan, prețul lui aspri 130.

Și iar să fie al lui un loc de vie și cu ograda, pentru că le-au cumparat popa Frîncul și frate-sau Stanciu de la Coica croitorul, drept aspri 300 toata partea lui.

Și marturii: popa Ivenco și Iacob cel bătrîn și Manta macelar și alt Manta și Cuturlea și Stanciu de la Pod și Stanciu și frate-său Dumitru și Triful și popa Duhmitru ot Rîmnuc și Bănilă și Iacov și Dăico și frate-său Stanciu.

Și Voico gramaticul, feciorul lui Dăico, am scris în luna lui iulie 14 dni, vléto 6025 < 1517 >

Traducere din sec. XVIII pe hîrtie, în unele locuri rupta.

1652 (7160) iulie 10 Țirgoviște. Cîrstea și fiii săi, țărani liberi din satul Mișai-Vlașca, „neputînd birui dăjtile și nevoili”, au fugit pe moșia Crîngeni-Olt a lui Drăghici log. Cantacuzino, căruia i se vînd rumîni pentru 45 ughi.

Adec eu Crăstea împreună cu feciorii miei, anum(e): Șarban și Badil(ă) și Drăgulîn, scriem și marturisim cu acest zapis al nostru ca să fie de mare credință la mîna dumnealui jupan Drăghici log., cum să se știe ca noi am fost tot megiași de în sat de în Mișai ot sud <stvo> Vlaș <ca. >

Deci de la o seamă de vreme, neputînd birui dăjtile și nevoili, noi ne-am sculat de am fugit de acolo. Și căutînd loc de hrană, nemerit-am în satul lui Drăghici log., în Crîngeni ot Olt.

Și am tot șazut acolo citavă seama de vreme; iar megiașii miei, umblîndu-mi pre urmă, m-au găsit într-acest sat și ne-au apucat sa le platim rămășițele de pre urmă cite nu am dat, care se-au făcut de tot ughi 45.

Deci noi neavînd putere să le dăm acești bani, venit-am la Drăghici log., încă cu multă rugăciune, de ne-am vîndut dumnealui să-i fim rumîni noi și cu toți feciorii noștri, derept bani gata ughi 45, să avem a șadea pre moșia lui la Crîngeni, căci avem acolo oameni și rudeni.

Și ne-am vîndut dumnelui rumîni cu toți feciorii noștri de bună voea noastră fără nici o silă, ca să fim dumnelui rumîni stătători în veci.

Și mărturie au fost mulți boieri și megiașii miei ot Mișai: popa Mîrcea și Cîrloman și Stroe.

Și noi pentru credință ne-am pus degetele.

A scris Stoica în Țirgoviști, iulie 10 zile, în anul 7160 <1652.>

¹ loc rupt în text.

x eu Craste	Radul logofăt Crețulescul
x Șărbăn	Alexandru post.
x Bădilă	† Pană log. Filipescul
x Drăgulîn	† az (eu) Ivașco post. ot Izvor
Ghine vel vistiâr	popa Mircia
† Crăste căpit (an)	† Stroe
. . . . ?	† Crăloman

Arh. Stat. Craiova, Fondul „Jean Mihail”.
Orig. hîrtie.

1652 (7160) iulie 15. *Popa Mircea, Cîrloman și Stroe din satul Mișăi — Vlașca adevăresc că unchiaș Cîrstea și fiii săi, fugiți de mai mulți ani din sat, le-au plătit dăjdiile cu bani luați de la Drăghici log., caruia s-au văzut nevoiți să se vindă rumîni.*

Eu popa Mircea și cu Cîrloman și Stroe den satul Mișăi ot Vlaș(ca) <dam> zăpisul nostru sî fie de bună credință, la mîna unchiașului Cristei și a feciorilor lui, cum să se știe cf acest om au săzut în satul nostru și acolea ș-au dat birul și toate dăjdili, pînă nu au mai avut ce da.

Deci s-au sculat de au fugit unde au pîutul în cea țără; iar noi i-am tot plătit dăjdili și nevoili lui pînă n-am mai putut birui nici noi, ci ne-am sculat de am umblat de l-am căutat pînă l-am găsit și l-am apucat sî ne plătească chelt <F ielele ce am tras pentru ei.

Deci ei nici un ban n-au avut sî ne dea, ci s-au sculat de s-au vîndut la dumnealui Drăghici logofăt, și cu feciorii lui. Deci deca au luat banii, ei s-au plătit de noi de toate chelt ialele, ce am făcut noi pentru ei, pînă la un ban; nimic nu ne-au rămas datori.

Și i-au mutat Drăghici logofăt și partea de bir bani 60, în satul dumnea-lui, în Crîngeni.

Deci noi de acum înainte, nimic treabă cu ei să n-avem, măcar cît capul părului, ci sî aibi a-ș darea birul acolo în Crîngeni.

Și pentru credința, ne-am pus și degetili.

Aceasta am scris și mărturisim.

Iul <te> 15, 7160 <1562>

x † eu popa Mircia

x eu Stroi

x eu Cărloman

Arh. Stat. Craiova, Fondul „Jean Mihail”.

Orig. hîrtie.

1654 (7162) martie 15, *Tîrgoviște. Matei Basarab judecă pricina dintre boierii Buzești și Vlad logofăt Bîrsescu pentru moșiile boierilor Drăgoești, hotărînd că acestea se cuvin să le stăpîneasă Vlad, fiind cea mai apropiată ruda a Drăgoeștilor.*

† În Hristos dumnezeu bine credinciosul și bine cinstitorul și iubitorul de Hs., singur stăpînitorul Io Matei Basarab voevod, cu mila lui dumnezeu și cu darul lui dumnezeu, stăpînind și domnind peste toată Țara Romînească și încă și a părților de peste munți a Almașului și a Făgărașului herțeg.

A binevoit domnia mea cu voința sa și cu inima curată și luminată a domniei mele, pentru a proslăvi pe dumnezeu, care m-a proslăvit și cu slava m-a înălțat pe scaunul sfînt răposașilor moși ai domniei mele.

Iată am dăruit și domnia mea acest preacinstit și bun la chip și prea onoratul de față hrisov al domniei mele, care este deasupra tuturor cinstitelor daruri, credinciosului boier al domniei mele, lui Vlad logofat de vistierie, fiul Predei clucer Birsescul, nepotul lui Manea, *fiul jupaniței Dumitrei Dragoiasa*..¹ Ghizdaveș și cu fiii lui cîți dumnezeu îi va dăruia, ca să-i fie lui..¹ și ocine și sălaşe de țigani din moșia care se chema Drăgoiasca, însă anume din județul...¹, satul *Drăgoești* tot și *Trepteni* toți și *Ungheni* toți și din județul Vilcea *Mu<mura>* toată și *Păscăești* jumătate și *Vetricăa* toată...¹. Și din Mehedinți, *Cerneșul* tot și *Izvorul* de lingă...¹ tot și *Căzănești* tot și *Diveselul* tot și *Burila* de la Dunăre toată și *Gogoșii*...¹ toți și *Jiiana* toată și *Cîmpul lui Balotă* și cu *Balta Verde* și *Broscarii* toți și *Voinicica* toată.

Și alte ocine și sate și cu toată țigănia cîtă se va găsi din averea Drăgoeștilor, pentru că aceste mai sus zise sate și ocine și țigani, cu toți vecinii și cu toate hotarele lor, au fost lui Vlad log. moșii de moș-enire de la moșii lui, boierii Drăgoeștilor, încă din agonisita¹ lor. Și au tot stăpînit cu bună pace.

Iar apoi cînd a fost în zilele răposatului Șerban voevod, atunci s-au ridicat *Buzeștii din Cepturoaea* de au cutropit și luat în puterea lor <toate> satele și țiganii Drăgoeștilor de la mîna Predei clucer, părintele lui Vlad log. Birsescul, zicînd cum că lor li se cuvine a stăpîni, căci sînt rudenii mai apropiate ai acelor boieri din Drăgoești, decît Preda clucer Birsescul.

Și au tot stăpînit ei aceste moșii în putere și fără dreptate, neavînd nici o treabă.

Iar apoi cînd a fost în zilele lui Leon voevod, Preda clucer el nici cum nu s-a lăsat așa, ci a mers la Leon vodă în divan de s-a pîrit cu Radu ban Buzescul de față. Întru aceasta domnia lui a cercetat și a adevărit cum este Preda clucer mai apropiată rudă și sînge al acelor boieri din Drăgoești decît Radu ban Buzescul. Și a judecat domnia lui, ca să ție Preda clucer toate aceste mai sus zise moșii și țigani.

Iar Radu ban vîzînd așa, el s-a dus într-ascuns la Hriza fost mare ban de a dat această mită...¹ două sate: Prundenii și Buciumenii din județul Vilcea, și încă pe la alți boieri a dat bani mită. Și acei boieri toți au stat potriviți lui Preda clucer și îndată s-a întors judecata în voia lui Radul ban. Și încă a trimis om domnesc de a luat de la Preda clucer cu putere și fără dreptate toate cărțile cîte le-au avut peste acele moșii.

Iar apoi nu peste multe vreme, cînd m-a dăruit domnul dumnezeu cu domnia și cinstitul împărat cu sceptrul de a stăpîni Țara Romînească, Vladul logofătul, fiul lui Preda clucerul Birsescul s-a ridicat¹ cu pîră și a venit împreună cu Radul ban Buzescul de s-a pîrit față în față înaintea domniei mele în marele divan.

Într-aceasta, domnia mea am cercetat și am judecat după dreptate și după lege împreună cu cinstiții dregători ai domniei mele și am dat între ei 6 boieri pe răvașe domnești, anume: din Otetiș, Stroe post. și Pîrvul log. Dolofanul și din Dos, Ianio post. și din Slăvitești, Tudor log. și din...¹, Dragomir post. și din Măldărești, Radul căpitan, pentruca să aibă a cerceta și adevări cine dintre ei este rudă cea mai apropiată a acelor boieri din Drăgoești.

Astfel așa..¹ și s-au adunat la scaunul Craiovei naintea preacinstitului dregător al domniei mele, jupan *Ghiorma* vel ban și au cercetat tot cu de amănuntul și au adevărit...¹ cum este Vladul log. Birsescul cea mai apropiată rudă

¹ Rupt în original.

și singe al Dragoeștilor, decît Radul ban Buzescu și cum se cade lui a stăpîni. ¹ Țigani cum este mai sus scris.

Și am văzut domnia mea și cartea acelor boieri și amîndoua răvașele domnești la mîna Vladului logofăt cum este scris mai sus.

Iar apoi, Preda spătar... ¹ nepotul lui Radu ban, stăpînind și el jumătate din aceste mai sus zise sate și țigani partea lui jumătate din împărțeala cu unchiul sau, Radul ban Buzescu, el prin nimic nu s-a apucat cu pîra, ci mai virtuos singur a mărturisit înaintea tuturor boierilor cum a auzit el din gura tatalui sau, cum sînt boierii din Bîrsești rudele cele apropiate ale acelor boieri din Dragoești iar Buzeștii n-au nici o treabă cu acele moșii, ci le-au stăpînit în puterea lor.

Intru aceasta, Preda spat. Ceptureanu a cazut la domnia mea cu multa rugaciune, de s-a împăcat și a dat lui Vladul log. pentru partea lui, jumătate din aceste mai sus-zise moșii, bani gata galbeni 35 și i-a dat și două sate anume: din județul Vîlcea satul Mamura de lîngă Olt tot satul și cu tot hotarul, și din județul Mehedinți satul Jiliana, toata, și cu hotarul și să fie plătit pentru partea lui jumătate... ¹

Iar unchiul său Radul banul, nici așa nu s-a lasat ci a venit înaintea domniei mele a doua oara, zicînd ca nu au judecat cu dreptate acei 6 boieri, cari sînt mai sus pomeniți și au facut lui fătărie.

Intru aceasta domnia mea de asemenea am judecat și am dat între ei alți 6 boieri dintre cei mari din divan, anume: Dragomir mare vornic și Di... ¹ icul mare spătar și Dumitru Filieșanu mare sluj, și Radul Șentescul mare aga și Bunea vistiier și Gheorghe Caride vistiier, ca să aibă a cerceta și a judeca cum vor afla cu sufletele lor.

Și Radul banul, văzînd cum că nici acești boieri nu vor face nimic și ca se va lipsi de aceste moșii, el nici de cum n-a voit să lase după acești mai sus pomeniți boieri, ci a mers la Vladul log. în taină, cu viclesug, ca să se împace cu el și i-a dat lui bani gata 300 galbeni și l-a rugat pe el să tacă ca de acum... ¹ să nu ridice pîra pentru partea lui din acele ocine. Și a făcut Vladul log. și un zapis la mîna Radului banul, ca mai mult să nu poata pîri, ci să fie în pace. }

Intru aceasta Vladul log. văzînd viclesugul lui și cunoscînd ale lui drepte ocine și moșii, nu s-a încrezut astfel, ci cum a înțeles că e vorba de cîtropire, îndată a venit înaintea domniei mele în marele divan de a arătat acei 300 galbeni, care i-a dat Radul ban mita ca să tacă și a început a se jeli și a plînge pentru strîmbătate și cîtropirea moșiilor sale, ce a avut de către Buzești.

Intru aceasta domnia mea am cercetat și am judecat după dreptate și, după legea lui Dumnezeu, împreună cu toți cinstiții dregători ai domniei mele și foarte bine am adevărit, precum și domnia mea însumi am văzut și am mărturisit înaintea tuturor boierilor domniei mele, cum este Vladul logofăt mai apropiata ruda a acelor boieri din Drăgoești, iar Buzeștii n-au avut nici o treabă și numai i-au cîtropit în putere și fără dreptate, cum au aflat și acei boieri ale caror nume sînt scrise mai sus.

Și am dat domnia mea lui Vladul logofat ca să aibă el a stăpîni toate moșiile de moștenire și țigani Drăgoeștilor oricîți se vor alce, fiindcă s-au pîrit de față de mai multe ori și a tot rămas Radul ban Buzescu de lege și de judecată înaintea domniei mele în marele divan.

¹ Rupt în orig.

Iar pentru banii ce au fost dat Radul ban miță lui Vladul logofat ca sa taca, nu după multa vreme s-a întâmplat lui Radul banul moarte, astfel Vladul log. a întors înapoi toți acei bani 300 ughi și i-a dat în mîna jupaniței Elenei, soția Radului, banul și a fiului ei, Mateiu, dinaintea domniei mele și dinaintea tuturor boierilor. Si a cerut Vladul logofat zăpisiul său...¹, pe care l-a facut la mîna Radului banul, iar jupanița Elena baneasa ea s-a jurat că nu știe nimic despre acel zăpis unde este și cînd s-a facut. Și a luat și afurisanie, cum scrie și în zăpisiul ei ce l-a făcut la mîna Vladului logofat. Iar daca se va ivi cîndva acel zăpis, întru nimic să nu fie și sa fie necredincios, fiindcă, a întors toți banii deplin, cum s-a spus mai sus.

Pentru aceasta am dat și am întărit domnia mea lui Vladul logofatul ca să-i fie și lui aceste mai sus zise sate și ocine și salaje de țigani, ocine dedine și întru ohabă fiilor și nepoților și strănepoților și de nimeni sa nu fie clintit după zisa domniei mele.

Iată dar am întărit domnia mea...¹ încă sa cinsteasca și sa întăreasca această judecată a noastră ca...¹ în domnia lui, iar dacă nu va cinsti și nu va întări, ci va îndrăzni să rupă și să strice, pe unul ca acela domnul dumnezeu să nu-l cinstească...¹ nici în domnia lui și nici în toată viața lui, ci să fie de 3 ori blestemat și anatema și afurisit de însuși domnul nostru Isus Hristos și de cei 318 sfinți părinți care au fost la Nicheea și să aibă parte cu Iuda și cu Arie. Amin.

Iată dar și martori am pus: jupan Spahiul mare ban al Craiovei și jupan Preda Brîncoveanul mare vornic și jupan Radul întîiul logofăt și pan Diicul Buicescul întîiul spătar și pan Bunea mare vistier și jupan Pana Filipescu mare stolnic și jupan Radul Mihalcea mare comiș și jupan Radul Șentescul mare ceașnic și jupan Constandin Cantacuzino întîiul postelnic. Și ispravnic, jupan Radu mare logofăt.

Și am scris eu, Stoica Șerbanovicî, în cetatea de scaun Tîrgoviște, luna martie 15 zile, de la Adam anul 7162, iar de la nașterea lui Hristos 1651.

† Io Matei voevod, din mila lui dumnezeu, domn.

Io Matei voevod <autograf>

Orig. slav. pergament, deteriorat, pecetea atîrnată cazuta. In colecția noastră.

1684 (7192) martie, București, Șerban vodă Cantacuzino întărește stăpînirea lui Stoica logofăt Ludesru peste 300 stj. din moșia Pitești de jos-Ilfov.

† Cu mila lui dumnezeu Io Șerban voevod și domn a toata Țara Romînească, nepotul marelui și prea bunului răposatului Io Șerban Basarab voevod, dă domnia mea aceasta porunca a domniei mele², slugii domniei mele *Stoica logofătul* și cu feciorii lui cîți dumnezeu îi va da, ca să fie lui ocina în Pitești de jos de la Pasarea, din județul Elhov, însa toata partea lui Andrei fiul Radului căpitan, stînjeni 300, den cîmp, den pădure, den apa, den șezutul satului, cu tot venitul de preste tot hotarul, ver cît se va alege, pentru că aceasta ocina ce se scrie mai sus fost-au a lui Andrei încă de la tată-sau Radul capitan.

Deci făcînd-o el vînzătoare și fiind Stoica log. mai volnic, caci ei amîndoi țineau den două moșia Piteștilor de jos, fostu-s-a tocmit cu dînsul sa o cum-

¹ Rupt în orig.

² Intreg pasajul pînă aici este în limba slavă.

pere, cum se cade. Iar apoi prinzînd de veste Dumitru den Țirgoviște, fost-au cazut la Stoica log. cu mare rugaciune, ca sa facă bine sa l lase să cumpere el acci stj. 300, făgădu'ndu-se că va lăcui cu fiu-său, Costandin căpitanul, ca cu un frate și se vor cauta amîndoi și la bine și la rău. Deci Stoica logofăt a crezut și i-a dat volnicie de au cumparat, in sa fară de voia fiu-sau, lui Costandin capitan.

Iară dupa aceia, nu multă vreme trecînd, *căzut-au Stoica logofăt, în zilele lui Grigorie vodă, la mare nevoie și închisori și prăzi și fiu-său Costandin înca fiind pribeag*, atunci Dumitru log. Mațoga în loc sa-l caute și să-i faca bine la nevoia lui, precum să făgăduise atunci, *el mergea la temniță de 11 necăjea în tot felul și mutîndu-l den temniță la alte închisori și mai groaznice*; eara el mergea la casa lui de necăjea pe noru-sa și pe oamenii lui, zicînd să le lepede banii cu sila și să fie cealaltă parte de moșie den deal <ul> Pitești, care au fost a Stoicai logofătul.

Iară după aceia, scoțînd dumnezeu pe Stoica logofăt de la închisori și nevoi și înțelegînd el de toate acestea ce au făcut Dumitru log. în urma lui și știînd cum el singur de bună voia lui l-au lasat de au cumpărat, neavînd el acolo nici o treabă, nici cum nu s-au suferit, ci au venit împreună cu Dumitru logofat de s-au pîrit de față înaintea domniei mele în divan, jeluîndu-se Stoica log. de toate cîte scriu aicea mai sus, văzînd pe Dumitru log. și cu niște răvașe ale lui, carele le-au fost scris la nora Stoicăi log. cu laudă și cu batjocură, de care nici el n-au putut prinde băha.

Intr-aceia, domnia mea încă am cautat și bine am adevarat împreună cu toți cinstiți i diregătorii domniei mele cum au umblat Demetru logofăt de au necăjit casa Stoicăi log. foarte rău și fără dreptate cum nu s-au căzut.

Drept aceia am dat domnia mea Stoicăi logofăt după judecată direapta, de i-au lepadat bani <t> lui Dumitru logofăt toți cîți au dat pre acea moșie, ughi 45, și i-am luat domnia mea și zapisul cel de cumpărătoare și l-am dat Stoicăi logofătul Ludescul, ca de acum nainte Dumitru logofăt Mațoga nici o treabă cu acea moșie să n-aibă, pentru că s-au pîrit de față și au rămas Dumitru logofăt de lege și de judecată și încă l-am scos domnia mea pe Dumitru logofăt Mațoga cu mare rușine din divanul domniei mele ca pe un om rău și înșelător ce au fost.

Și nu dat domnia mea Stoicăi log. Ludescul, ca să fie lui această ocină în deal <ul> Pitești stînj. 300, toată partea lui Andrei, de moșie de strămoșie ohabnică lui și feciorilor, nepoților, strănepoților și de către nemeni să n-aibă turburare după porunca domniei mele.

Și marlori am pus domnia mea: Barbul Milescul mare ban, Badea Băleanul mare vornic, Barbul Bădeanul mare logofăt, Statie mare vistier, Costandin Brîncoveanu mare spălar, Ghincea Văleanul mare cluccr, Cîrstea mare postelnic, Papa Buicescul mare paharnic, ...¹, mare stolnic, ...¹ mare comis. Și ispravnic Bunea al doilea logofăt, fiul lui Nica fost mare sluger, nepot lui Bunea fost mare vistier.

Și am scris eu, Radul șufar, fiul lui Gheorghe șufarul, în scaunul orașului București, luna martie, scurgerea anilor în anul 7192 (1684).

Io Șerban Voivod < autograf >.

Bunea al doilea logofăt am protocolit.

¹ Loc alb.

Arh. Stat. Buc., Bunuri publice. Copii, pac. X 299.

Copie după actul prezentat la Arhivele Statului de N. Popescu.

Originalul se afla în proprietatea inginerului Elie Radu din București.

1687 (7195) mai 7, Tirgoviște. Stoica logofat Ludescu scrie lui Șerban vodă Cantacuzino, arătând că bătrîneșea îl împiedică a veni ca martor într-o judecată la divan.

Prea luminate și milostive doamne, dumnezeiasca milă să umbrească cinstit capul măriei tale cu pace, cu sănătate, cu domnie îndelungată pînă la adînci bătrînețe.

După aceasta fac știre înăriei tale, pentru un portariu ce au venit aicea cu cinstita porunca măriei tale, că să mă ducă aci să jur cu alții împreună pentru moșia satului Straoștii, de care s-au făcut întrebăciunea înaintea măriei tale de Apostol comisul Catargiul cu preoții de la besereca domneasca den Tirgoviște.

De care lucru milostive doamne, mă rog să aibu credință de la maria ta, că eu nu poci să viu, una pentru marea slăbiciune ce am, alta ma știi singur măria ta, că eu într-acéstea n-am umblat de cînd sînt.

Numai pre cît știu, voi spune drept, că pre vremile acelea fiind și noi logofeșel domnesc, în toată vrémea ne aflam la slujbele sfintei besereci împreună cu preoții și cu toți clericii besericii carei era într-aceea vréme. Deci atunce am auzit și eu den gurili loru, cum au cumpărat raposatul Matei voda, acel sat Străoștii de l-au dat bisericii pentru sufletul lui Matciaș, să le fie de pomeană.

Și nu numai eu am auzit acéstea, ce și alții. Și de atunce pîna acum sînt aproape 50 de a(n)i.

Și tot au ținut beserica acea moșie cu buna pace.

Iar de vreme ce s-au întîmplat acum lucrul într-alt chip, iata și eu cît știu am mărturisit și prea aceasta vou și jura, iar într-alt chip, nu

Iar alalți încă, precum vor ști vor face.

De ceasta făcuiu măriei tale în știre.

Și mila lui Dumnezeu să fie cu măriia ta depurarea.

Mai 7 zile, leat 7195 (1687).

Sluga bătrînă a măreției tale¹.

Stoica logofăt (autograf)

Muzeul Regional Craiova, nr. 1469.

Orig. hîrtie.

1774 august 23. Doi boieri însărcinați de adunarea boierilor Țării Românești să pregătească lucrurile pentru fixarea conținutului arzurilor către Poartă cer boierilor de la București să-i ajute grăbind răspunsul și trimițînd pe șetrarul Hagi Dumitru, bun cunoscător al limbii turcești.

Cu frățească dragoste și cu plecăciune ne închinam dumneavoastră.

Ne mirăm, fraților, din ce pricină curge pornirea celor ce ne vin, ca sa lucrăm și a să săvîrși cu grabă, cu atîta zăbavă, nu cumvaș dumneavoastra amelisiți?

Sînt zile la mijloc de cînd am scris și iar am scris dumneavoastră pentru șatrar Hagi Dumitru să-l porniți cu grabă și pînă acum n-au sosit, nici un

¹ Rînd scris în limba slavă www.dacoromanica.ro

raspunsu de la dumneavoastra nu luam și nu știm di ce, ca treburile cu mila lui dumnezeu (ori prin siliința noastră ori pentru că va dumnezeu cu norodul) umbla bine și putem să zicem că au ajunsu a savirși dup<ă>voia noastră, cum veți vedea dumneavoastră și cartea ce scrisem osebita către parintele și către dumneavoastra, iscalit și parintele Chesarie, n-au ramas îndoială, s-au dat în știre și numele iaste știut și priimit înca de l<a>Gura Balii.

Ci fiți dumneavoastră cu tragere de inimă a iconomisi treaba să trageți la dumneavoastră pe toți cu blindețe și cu limbă dulce, ca iaste trebuincioasa unirea. Cu dragoste va aratați dumneavoastră și catre cei mai mici, povățuindu-i ca cu socoteală și înțeleptește să umble și ei, silind spre sfirșitul iarăș al acestuiaș folos.

Miine, socotim ca unul din noi vom lua arzul grecesc și-l vom aduce, ca să-l scriem curat acii și să se iscălească, puindu-să și pecețile tuturor cinuriilor după obiciu, și apoi să-l aducem iarăș aici, ca să se scrie și turcește și să se dea la orînduiții boieri.

În toate acestea cu grabă trebuie a se săvirși. Ci dumneavoastră aveți grijă, cînd vom sosi cu arzul acii, să fiți gata a iscali și nu numai dumneavoastră, ci toți cît trebuiesc.

Pă Hagi Dumitru cît mai în grabă îl porniți să vie, că iaste foarte trebuincios și foarte cu grabă pentru a noastră de obște treaba.

În scurt, fraților, înțelepți sinteți ce fel trebuiaște să va aratați către fieșcare la această vteme, nu iaste trebuință a mai prelungi noi.

Ci, după cum noi am silit și silim, iaste cunoscut dumneavoastră și așa sintem datori a ne sili toți pentru toți. Și la cele ce am scris dumneavoastră cu Mihai călărășul, iarăș întru această seară pornindu-l. să avem la dumneavoastră răspunsu.

Arhondes, treaba umblă și să pripește, ci pentru dumnezeu siliți, să nu dea zătîcnire nici cu un mijloc, că vom avea a da seam<a> la dreptul judecătoriu pentru norod.

Și rămînem ai dumneavoastră ca frați și slugi.

1774 Avg. 23, la 8 ceasuri sîmbătă spre duminică.

Frate postelnice, cu om lîngă mine nu am rămas, ci trimite cite 2 călărăși: deodată, ca să ne prisosească pentru trebi grabnice.

Nic. B(rîncoveanu?) . . . . . (?)

(comandata de capitanul Cojocareanu) 3. Aceasta va fi înlocuit la 28 iaunarie de <P. S.) Citînd cartea cea către părintele și către dumneavoastra, să o pecetluți și să o dați.

<Pe p. 4, alt scris :> De ale casii. foarte trebuincioase pentru griul și orzul de la leat<17>81 și <17>82...

1784 iuni 11.

Acad. R.P.R., I/149.

Orig. rom. hîrtie dublă: după aspectul paleografic, pare a fi scris de medelnicerul Dumitrache, cronicarul evenimentelor din perioada 1769 – 1774. Scrisoarea se află într-un pachet de acte care se referă la Nicolae Dudescu, unul din marii boieri ai epocii.

ȘTEAZA, INSTALAȚIE PRIMITIVĂ SĂTEASCĂ PENTRU PERFEȚIONAREA UNOR ȚESĂTURI CASNICE

DE

C. TURCU (Iași)

Vechile meșteșuguri românești n-au fost studiate în totalitatea aspectelor pe care acestea le oferă cercetătorului. Uneori cunoașterea caracterului etnografic a meșteșugurilor a fost predominantă în dauna celui tehnic. Alteori au lipsit preocupările asupra rolului lor economic. Au fost și unele meșteșuguri — și încă dintre cele mai vechi — a caror funcție nu se cunoaște bine, confundându-se uneori cu altele. Așa se explică de ce denumirea unei străvechi instalații sătești, șteaza, nu figurează în studiile asupra industriei casnice a poporului și nici în dicționarele noastre, cu adevărata ei semnificație.

Cuvîntul care denumește această primitivă instalație sătească — șteaza — este străvechi și bine cunoscut de populația țărănească din multe părți ale teritoriului patriei noastre. Originea lui este, cu siguranța, autohtonă. Îl găsim, pentru prima dată, într-un document slavon de la Ștefan cel Mare, cu data de 13 septembrie 1473¹, prin care se confirmă lui Corlat stăpînirea pe satele sale: Berchișești pe Moldova, apoi o topliță — adică o baltă care de obicei nu îngheața — cu moara și ștează. Parte din hotarul acestei ocine trece „drept peste Moldova, la șteaza lui Vlașin”. Cuvîntul e scris în textul slavon tot „șteaza” — *оу штеаза владшнннс*

Intr-un alt document, din 21 aprilie 1491², se arată că Ștefan cel Mare dăruiește mănăstirii Tazlău, zidită de el, satele Zănești, Stolnici și Fauri, de la gura Cracăului, pe Bistrița, lângă Piatra-Neamț. Textul slavon care ne interesează este: *и съ маннхъ сь столннхъ, на Бнстрнцн, и съ штеаза и стрѣгамн...* adică „și cu morile de la Stolnici, pe Bistrița, și cu ștezele și cu ochiurile de apă” — mai exact, cred, cu bălțile sau toplițele, ori poate cu girlele de acolo.

Dar ce era șteaza?

Faptul menționării ei în unele din cele mai vechi urice domnești, este o dovadă a însemnătății ce o avea, alături de mori și de pive — instalații industriale sătești, aducătoare de venituri apreciabile pentru stăpînii moșiilor pe care erau instalate.

¹ I. Bogdan, Documentele lui Ștefan cel Mare, Buc., 1913. vol. I, p. 183 și urm.

² Ibidem p. 464—65.

Să urmarim sensul cuvintului, și explicările ce i s-au dat, în câteva din dicționarele noastre:

În „Dicționarul limbii românești“, se explică termenul prin „piuă, dfrstă, fabrică de postav gros“;

Candrea-Adamescu, în „Dicționarul enciclopedic ilustrat“, îi atribuie numai înțelesul de „piuă“ — și numai pentru Transilvania;

H. Tiktin, în „Dicționar Romîn-German“, îl socotește necunoscut ca etimologie și îl explica prin nemțescul „Walkmühle — piuă de călcat stofe, piei“ etc.. Mi se pare foarte curioasă această explicație, pentru că filologul citează revista „Șezătoarea“¹, unde se dă o explicație aproape exactă a cuvîntului „ștează: o cadă mare, unde se pun plocăzi spre a se face ca sumanii în apă“;

— în dicționarele Cihac, Șăineanu și Răzmeriță, cuvîntul lipsește; la fel, Frederic Damé, în „Încercare de terminologie poporană“, apărută la 1898, nu-l menționează, deși în al său „Dicționar Romîn-Francez“, apărut ceva mai înainte, la 1894, îl explica, totuși, prin „jghiab, albie, unde se calcă țesaturile de lină“, ceea ce desigur, ca și la ceilalți autori citați, nu este exact.

Ion Bogdan nu traduce cuvîntul ștează din textul slav, socotindu-l, cu destula dreptate, un cuvînt autohton, un rominism, cum sînt atîtea altele în documentele noastre slavone. El nu știa însă exact ce înseamnă, căci îl explică, în lista cuvintelor românești de la sfîrșitul operii sale², prin „piuă mică“!

Acest fapt este cu totul de neînțeles, pentru că slavistul Ion Bogdan citează, la locul cuvenit, monografia autorilor Gh. T. Kirileanu și A. Popovici³, unde se dă o explicație scurtă, dar absolut corectă pentru ștează. Iată „Ștează se numește, în Valea Bistriței, un fel de ciubăr cu doage bortite și vîrte în pămînt, făcut lîngă piuă sau moară. Pe un lăptoc înclinat, vine cu putere apă din lăptocul morii sau pivei, și așa se face în ciubar o învîrtoare de apă în fierbere, în care se pun plocăzile țesute de satence, spre a le spala, a le îndesa țesătura și a le face mai păroase“.

În schița și în fotografia alăturată se observă cît de rudimentară, cît de simplă este această instalație de perfecționare a unor țesături casnice de lină. E, în aceasta, o notă bună pentru dezvoltarea spiritului practic și tehnic al țaranului romîn.

Partea principală a acestei instalații o formează ciubărul, care se construiește în mod obișnuit din lemn de brad, avînd formă de trunchi de con, cu o înălțime de cel mult doi metri. Diametrul fundului este cam de un metru, iar al gurii, mai larg, de 1—1,5 m. Cam pe jumătate, ciubărul se îngropă în pămînt, pentru o mai bună stabilitate și pentru a avea o cădere mai mare de apă. Doagele acestui ciubăr se incing cu unul sau două cercuri, care în vechime se numeau „colaci“ și erau facute din vergi despicate sau cioplite, de lemn de alun sau alt arbust mlădios. De observat că, în partea de sus, doagele sînt bortite sau crestate, pentru ca apa să nu umple niciodată ciubărul și astfel să arunce afară țesătura pusă spre prelucrare.

Apa cade în ștează pe un canal, de la o înălțime cam de 2—3 metri, venind din lăptocul (canalul) unei mori, al unei pive sau chiar al unui fierăstrău. În afara de faptul ca șteaza împrumută apă din canalul instalațiilor menționate, nu exista altă legătură între ele. Faptul că niciodată nu găsim șteze singure, se explică numai prin aceea că dacă ciubărul nu e prea greu de construit, în schimb amenajarea lăptocului pentru captarea șuvoiului de apă ar fi mult prea costisitoare.

Căderea apei în ștează se poate face în două feluri: șuvoiul poate lovi doaga ciubărului și atunci curentul de apă se învîrtește orizontal — ca o roată culcată —

¹ Anul III (1894), p. 89.

² I. Bogdan, op. cit., vol. II, p. 609.

³ Descrierea moșiei rezale Broșteni, București, 1906, p. 30. nota 1.

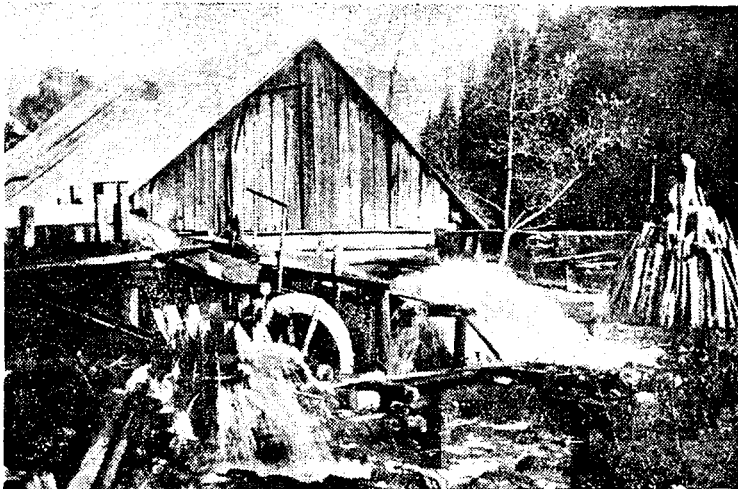

Fig. 1. — Șteaza și piua dela Gura Bărnărelului în satul Crucea, Valea Bistriței.

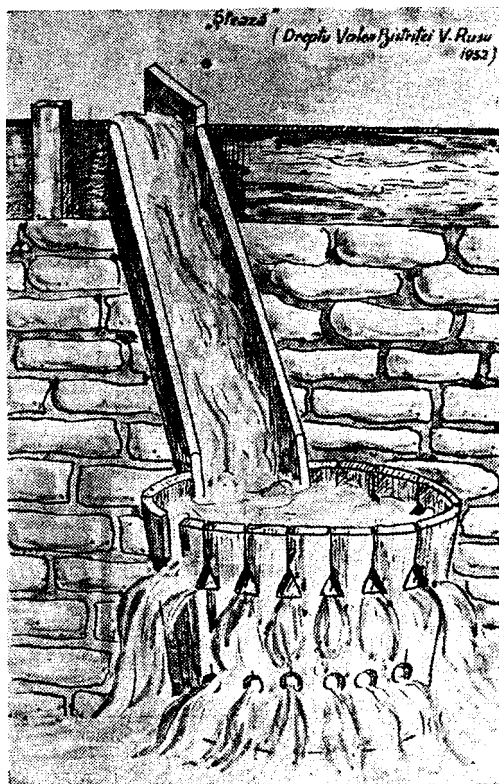

Fig. 2. — Șteaza de la Dreptul — Valea Bistriței.

sau poate cădea aproape vertical, în mijlocul ștezei, și în acest caz curentul de apă se invirtește, de sus în jos și invers.

În acest curent de apă învolburata se pun plocăzile sau țoalele și păturile țesute de țărance, — se dau la ștează — spre a se scămoșa, a se îndesi și a deveni mai mol și deci mai călduroase, și a se spăla, datorită mișcării șuvoiului de apă, timp de 2—3 zile, neîncetat. În trecut, în fundul ștezei se puneau — prin unele părți — crenguț inșinate de măcieși ori salcimi, pentru ca țesătura să se facă mai mițoasă.

Șteaza se mai folosește la spălătul țesaturilor. Timpul cît sînt lăsate în șteaza, în acest scop, este mult mai scurt. Operația are loc sub supravegherea morarului sau a piuarului, în schimbul unei plăți neînsemnate.

Deci, șteaza nu este o „fabrică de calcat stofe“ sau o „piua mica“ cum s-a spus, căci piua e mult mai complexă și în ea se prelucreează țesăturile mai fine pentru haine (sumani, abaua, șiacul etc.). Șteaza e o instalație specială, primitivă desigur, pentru prelucrarea unor țesături de uz casnic. Numele ei, cum am văzut e foarte vechi.

Cuvîntul apare și în documentul din 31 decembrie 1518, de la Ștefăniță voievod¹, prin care se întărește mănăstirii Tazlău, satul Plopești, pe Troțuș. ТѢМЪ СЕЛО НА ЧАМЪ ПЛОПЕШТИЦЪ ЦЮ НА ТРОТЪША, И СЪ О МАНИИ, И СЪ ЦИЖДАНИ, ДА ЕСТ СТАРОМЪ ХОТЪР... , adică : acest sat, numit Plopeștii, care-i pe Troțuș, și cu mori și cu șteze, sa fie dupa vechiul hotar...

Mai găesc, pînă la anul 1600, încă patru documente în care apare menționată șteaza :

— la 21 martie 1951, mitropolitul Gr. Roșca dăruiește manastirii Voroneț, partea sa de sat din Mălini, pe Moldova, cu mori și stupe — adică pive — și cu ștează în Toplița² ;

— la 29 aprilie 1552, Ștefan voievod, daruiește mănăstirii Tazlău, satul Ostopceni pe Bistrița, cu mori și cu șteze și cu stupe. Satul făcuse parte din ocolul curților sale de la Piatra³ ;

-- la 17 iunie 1570, Bogdan voievod reînnoiește dania de mai sus⁴ ;

— la 20 aprilie 1593, Aron voievod întărește mănăstirii Tazlău stăpînirea pe salele de pe Bistrița — Zanești și Stolnici, numite apoi Dingani și Fauri — cu mori pe Bistrița și cu șteaze⁵.

N-am urmărit mai departe prezența cuvîntului în documente, care fără îndoială că îl cuprind⁶. Am vrut numai să dovedim, documentar, vechimea cuvîntului, deoarece în graiul viu el trebuie să fi existat din cele mai îndepărtate timpuri — după cum exista și azi în graiul poporului, care folosește încă instalația ce o denumește.

Cum am văzut, această instalație de producție, menționată în documentele epocii feudale, face parte mai ales din economia ecleziastică și chiar domnească — după cum reiese din actul de la 1552, pentru Ostopceni, un sat din ocolul curților voievodale de la Piatra. Fără îndoiala însă că au avut-o și boierii și chiar sătenii, și o foloseau fie ca erau oameni liberi, fie că erau dependenți.

Concomitent cu informațiile de mai sus, am găsit pentru această instalație sătească și denumirea de *viltoare* sau *ultoare*.

¹ M. Costăchescu, Documente moldovenești de la Ștefăniță voievod, p. 93—95.

² Documente privind Istoria Romîniei, veacul XVI, A. Moldova, vol. II, p. 3.

³ Ibidem, p. 26.

⁴ Ibidem vol. III, p. 230.

⁵ Ibidem, vol. IV, p. 80.

⁶ Astfel, la 1636 (7144) august 20, se menționează o moară, o piua și o șteazză în construcție, pe Jijia (Ac. R.P.R. LXXVIII/92)

În Transilvania — unde există și o Vale a Viltorilor — acest nume e generalizat¹. Viltoarea, și ca formă și ca întrebuințare, este șteaza moldovenească. Produsele țesute trec „pentru a fi încheigate² în viltori, care de obicei apar acolo unde e și o moară³”. O imagine⁴, din Maramureș ne arată două viltori alături, cu cădere de apă de la circa un metru înălțime. Ciubărul este foarte larg la gură. Altă imagine ne arată o viltoare din Hunedoara, cu o cădere de apă de la o mică înălțime. Aici instalația poartă numele de *văiagă*. În Vrancea i se spune *hultoare*⁴, însă acolo *dirsta* este folosită pe o scară largă, alături de pe piau⁵.

În Moldova, termenul „vultoare” apare în „Catastihul mănăstirii Galata”⁶ din 25 noiembrie 1588. Acolo găsim satul Vilcești — cu 5 mori, 4 pive și cu o „ultoare”. Apoi satul Sadna cu 4 mori, „dou pivo”, o „vultoare” și cu podul umblător.

Această nouă și rar întâlnită denumire a ștezei în Moldova este de asemenea autohtonă. E o onomatopeie, exprimând zgomotul șuvoiului de apă și involburarea lui într-o continuă vultoare, adică o învîrtire vijelioasă a apei, care nu numai că spală țesaturile, dar le și îndesește — le încheagă — și le scămosează, spre a deveni mai moi și mai călduroase.

Precizăm că satele mănăstirii Galata, menționate mai sus, sînt în părțile locuite de ciangali din valea Siretului, și deci prezența cuvîntului vultoare sau viltoare în Moldova s-ar putea explica prin legăturile acestora cu locuitorii Transilvaniei. Totuși, în valea Bistriței și în alte locuri, se spune volbura sau holbura și curentul circular ce se produce în apele rîurilor mai adînci, la unele coturi ale apei, și cu aceleași cuvinte se numește și o plantă care se urcă în spirală pe orice suport gasește în cale.

Despre sensul etimologic și originea cuvîntului șteaza s-au emis unele păreri. C. Diculescu — într-o scurtă notă despre instalația respectivă — arată⁷ că termenul vine din limba greacă: e grecescul „shedia”, dialectal „skedia”. Dicționarele ne traduc cuvîntul prin „corabie, punte, plută”. Deci trebuie reținută această asociație cu apa. W. Meyer Lübke⁸ analizează termenul „schidia”, traducîndu-l prin „Splitter” — șașă, așchie. Apoi arată că sub diferite înțelesuri și grafii se află în țimblele române, începînd cu cea romînă (ștează) și unde a venit prin limba latină, din cea greacă.

Dar termenul trebuie să fie mult mai vechi.

Lasînd la o parte discuțiile filologice și lingvistice cu privire la evoluția cuvintelor — care, desigur, sînt foarte interesante, pentru că mai totdeauna istoria unui cuvînt este legată de istoria civilizației — cred că prezintă un interes deosebit și poate fi sugestiv, următorul, grup de cuvinte cu rădăcina comună :

— *ștealnă*, bulboană, băltoagă,

— *știobîlc*, zgomotul și mișcarea produsă prin saritura și scufundarea unui corp într-o ballă, într-o ștealnă,

¹ Tachi Papahagi, Images d'ethnographie roumaine, 3 vol.

² Ibidem, II, p. 122.

³ Ibidem, I, p. 69.

⁴ N. A. Rădulescu, Vechea industrie vrinceană — chiua și dirsta, în Milcovia, V — VII (1936), p. 21 — 35.

⁵ Moara, piau și dirsta se numesc în Vrancea *vistere* (cf. A. Sava, Doc. Putnene, vol. II, p. 135, 222 — dacă lectura e bună).

⁶ Documente privind Istoria Romîniei, veacul XVI, A. Moldova, vol. III., p. 409.

⁷ C. Diculescu, Elemente vechi grecești în limba romînă (Dacoromania, IV, 1, p. 394 și urm.).

⁸ W. Meyer Lübke, Romanisches Etymologisches Wörterbuch, p. 635.

— *a știobălcăi*, acțiunea de sărire și bălăcire în apă,

— *șteoldic* sau *stoldic*, un băț cu un disc la capăt, cu care pescarii pléscanesc în apele mai adânci spre a speria peștii și a-i mîna spre navele sau alte unelte de pescuit,

— *steamp*, piuă de zdrobit minereuri, purtată de apă (în limba slava „ștap” are sensul de a zdrobi),

— *știmă* — știma apelor — cunoscută pîna azi în credințele poporului și denu-mind un fel de zeitate, o vedenie ce se arata pe maluri mai ales la locurile pericu-loase, involburate, și care atrage acolo, ca o forța magică, pe oameni, spre a i pierde¹.

Observăm că toate aceste cuvinte au un înțeles foarte înrudit. Exprima involburarea apei și zgomotul produs de mișcarea ei. Radacina „ște — ști” — este ono-ratopeică. Ea, poate, reprezintă însuși numele apei curgătoare, al torenților, în vreo straveche limbă a bașlinașilor care au viețuit prin aceste locuri — poate în limba poporului traco-dac, venind desigur din indo-europeană.

Dar în aceeași ordine de idei, nu putem trece cu vederea pe cele cîteva topo-nimice „șteaza”, care ni s-au pastrat documentar. Într-un document de la Ștefan Tomșa, cu data de 20 iunie 1614 (7122) se întăresc mănastirii Pionul de sub Ceahlau hotarele moșiei împrejmuitoare. Aceste hotare merg pe la Horșture și de acolo „pe șteaza ce urcă pe culmea Simei”². Aici șteaza ar însemna un canal săpat de un torent în munte — sau poate o cărare.

La ieșirea din Cheile Bistriței, riul poarta pe o mică lungime numele Șteaza³. „Stează... unde caderea șuvoiului e în toată puterea și fierberea, apa curgînd valatuc — gramadă, și unde buza plutei, cu plutaș cu tot, se cufundă pe cîteva clipe în spu-megarea apei”. Avem, în aceste rînduri, imaginea clară a unei mici cataracte, a unei mici cascade, deci imaginea unei șteze naturale.

În sfîrșit, la Sibiu exista o apă numită pîriul Stezelor, care se unește cu pîriul Caselor și trece mai departe sub numele de pîriul Rășinarilor⁴. În apropiere de Valea Stezi, care are un cot numit „La joagăre” — adică la ferăstraie, este și Valea Blidăreilor. Foarte curios lucru că în tot lungul pîriului Stezelor — și în împrejurimi — nu se pomenesc instalații de ștează, ci numai pive (22 la numar), joagare (adica ferăstraie) și mori. Poate că au existat în trecut, ori poate acest pîriu e plin de cascade, de șteze naturale, ca aceea de la Cheile Bistriței.

În Transilvania, șteaza se numește vultoare, însă acolo se folosește pe o scară mai întinsă dîrsta, o instalație mai complexă, pe care am întilnit-o și în Vrancea, unde e vorba de o strînsa influență de peste munți și unde există chiar un pîriu al Dîrstelor.

Pe la jumătatea secolului trecut, se constată existența dîrstei și la fabrica de postav a lui M. Kogalniceanu, de la Tîrgul Neamț. De atunci se vede că a rămas în satul apropiat, Pipirig, numele de familie Dîrstaru. Dar tot în acest sat, unui om îndarătnic și sfădăuș, i se spune de către ceilalți săteni, ca „va fi dat la ștează”, adică i se va aplica o corecție, care-l va... liniști, ca după un duș facut într-o ștează veritabilă.

¹ Mai există în credințele poporului și altă știmă — a munților — o vedenie care de asemenea atrage oamenii spre prăpăstii, de se prăpădesc.

² Documente privind Istoria Romîniei, veacul XVII A. Moldova, vol. III p. 171.

³ G. T. Kirileanu-A. Popovici, monografia citată, p. 30.

⁴ Victor Picala, Monografia satului Rășinari. Sibiu, 1915, Tipografia Arhidiecezană.

Toate aceste lucruri pledează, într-o buna măsură, pentru a determina și limita sensul etimologic al cuvîntului ștează, legîndu-l strîns de caracterul special al torențului de apă, al cărui nume trebuie să-l fi exprimat la origine.

Incheind considerațiile în legătură cu șteaza, deducem că alături de piua cu care se înrudește, fără a se putea confunda, și alături de stativele țărănești, ele reprezintă elemente importante, în dezvoltarea tehnică a economiei noastre țărănești.

Cît privește discuțiile asupra originii și sensului etimologic al cuvîntului șteaza, filologii și lingviștii vor judeca și vor hotărî în ce măsură pot fi admise părerile exprimate, sau vor căuta o altă dezlegare.

DIN ȚĂRILE DE DEMOCRAȚIE POPULARĂ

CONFERINȚA ISTORICILOR
DIN U.R.S.S. ȘI ȚĂRILE DE DEMOCRAȚIE POPULARĂ
DESPRE PROBLEMA RĂSPÎNDIRII MIȘCĂRII
REVOLUȚIONARE HUSITE ÎN EUROPA

DE

LUDOVIC DEMÉNY

În cadrul evenimentelor istorice care constituie o tradiție revoluționară de luptă comună a popoarelor europene sta mișcarea revoluționară husită și răspîndirea ei. Acestei probleme i-a fost consacrată conferința istoricilor medievaliști din U.R.S.S. și țările de democrație populară ținută la 26—27 noiembrie 1954 la Liblice (Republica Cehoslovacă). La conferință au luat parte: A. I. Ozolin din U.R.S.S., Ewa Malecinska din R. P. Polonă, H. Kōpstein din R. D. Germană, Székely György, din R. P. Ungară, directorul institutului de istorie din Praga Josef Maček, acad. Rudolf Urbanek, prof. Vaclav Husa, Frantisek Kavka, Jan Durdik, Demény Ludovic din R.P.R. și mulți alți istorici și filozofi din Republica Cehoslovacă.

La conferință au fost dezbătute următoarele probleme:

1. Mișcările revoluționare din Europa și legătura lor cu mișcarea revoluționară husită, de Frantisek Kavka.

2. Problema națională în mișcarea revoluționară husită, de Josef Maček.

3. Discutarea și aprobarea proiectului de plan pentru pregătirea și editarea culegerii de articole „Răspîndirea și importanța internațională a mișcării revoluționare husite“.

În referatul său Frantisek Kavka prezentînd punctul de vedere al mai multor istorici cehi (Frantisek Graus, Josef Maček, Jan Durdik etc.) a formulat teza despre criza feudalismului în Europa începînd din a doua jumătate a secolului al XIV-lea.

El a subliniat creșterea mișcării revoluționare în Europa atît la orașe, cit și la sate. Mișcarea revoluționară husită fiind sub aspectul său social asemănătoare cu războaiele țărănești de la sfîrșitul evului mediu are în același timp anumite particularități. Caracterul antifeudal al mișcării revoluționare husite se completează cu lupta națională a poporului ceh dusă împotriva feudalilor și patriatului german. Ea se

deosebește de războaiele țărănești prin participarea în masa a plebei orașenești. Fr. Kavka a subliniat faptul că înțelegerea luptei de clasă este cauzată în această perioadă de criza feudalismului. În Europa, începând din a doua jumătate a secolului al XIV-lea criza feudalismului s-a manifestat printr-o serie de schimbări de ordin economic (scăderea valorii monedei, creșterea prețurilor, scăderea salariilor etc.); prin ascuțirea luptei de clasă, cit și printr-o sporită critică a ideologiei feudale și a bisericii. Aceste schimbări au fost cauzate de trecerea în masă de la renta în natură la renta în bani. În Cehia această trecere are loc începând din secolul al XIII-lea, iar în veacul următor renta în bani predomină. Criza feudalismului în Cehia începe din a doua jumătate a secolului al XIV-lea. Ea se manifestă prin înțelegerea rapidă a luptei de clasă, descompunerea micii nobilimi și critica aspră a bisericii catolice.

Sub acest termen de criză a feudalismului în a doua jumătate a secolului al XIV-lea nu trebuie să înțelegem criza formațiunii feudale ca rezultat al dezvoltării capitaliste. Este greșită folosirea termenului, dacă ne referim la perioada aratăată „criza generală a feudalismului“, la fel ar fi greșit să vorbim despre criza economică. Frantisek Kavka precizează că sub termenul de criză a feudalismului în Europa în a doua jumătate a secolului al XIV-lea, el înțelege criza revoluționară, care este exprimată prin ascuțirea deosebită a luptei de clasă.

Mișcarea revoluționară husită a fost cauzată de această criză la fel ca și celelalte mișcări revoluționare din Europa.

Referatul a atins una din problemele centrale privitoare la mișcarea revoluționară husită — problema nașterii cauzelor acestei minunate mișcări — fapt care a dus la discuții și dezbateri de mare amploare.

Acad. R. Urbanek a arătat că concluziile referitoare la problema crizei feudalismului și a cauzelor mișcării revoluționare nu sînt încă suficient documentate. Este necesară adîncirea cercetărilor în această privință în special a cercetărilor asupra stării social-economice din Cehia în perioada premergătoare mișcării revoluționare husite.

E. Malecinska a subliniat necesitatea cercetărilor legate de cauzele apariției mișcării husite în Cehia cit și a cercetărilor privitoare la cauzele răspîndirii mișcării în afara Cehiei. În continuare a arătat că este de acord cu părerile expuse de conferențiar în ceea ce privește cauzele ascuțirii deosebite a luptei de clasă în perioada dezbătută. Referitor la istoria Poloniei în prima jumătate a secolului al XV-lea E. Malecinska a subliniat ca „renta în bani a fost scopul principal al politicii economice a feudaliilor“. Tocmai datorită răspîndirii rentei în bani se observă și în Polonia ascuțirea luptei de clasă. A accentuat apoi că în afară de Silezia și Ucraina apuseană, unde au avut loc în această perioadă războaiele țărănești, în celelalte părți ale țării, forma cea mai frecventă a împotrivirii țărănilor a fost fuga lor spre răsărit.

Prof. Vaclav Husa a arătat că el privește cu scepticism teza despre criza feudalismului în Europa începînd din a doua jumătate a secolului al XIV-lea. Argumentele aduse de conferențiar, după părerea lui, nu sînt suficiente. A menționat că renunțarea la teza despre criza formațiunii feudale este justă.

Referindu-se la caracterul mișcării husite prof. Vaclav Husa, a arătat că istoricii cehi s-au orientat bine concentrînd atenția asupra laturii

sociale a mișcării. Atrage în schimb atenția că în ultimul timp a fost oarecum neglijată studierea caracterului de luptă pentru libertatea gândirii și lupta împotriva fideismului și clericismului.

Székely Gy. a menționat ca un pas serios înainte făcut de istoricii cehi, renunțarea la teza crizei generale a feudalismului. El a declarat că este de acord că în țările Europei apusene începând din a doua jumătate a secolului al XIV-lea se poate vorbi de criza feudalismului în sensul ascuțirii deosebite a contradicțiilor și a luptei de clasă. După părerea lui, trebuie subliniată și mai mult diferența în ce privește dezvoltarea social-economică a Europei apusene de cea răsăriteană. În Europa răsăriteană, încă în veacul al XV-lea poate fi urmărit procesul celei de a doua iobăgiri a țărănimii. Cele mai însemnate aspecte ale acestui proces după părerea lui, sînt:

— Incerările feudalilor de a lichida dreptul de mișcare liberă a țărănimii.

— Lărgirea dreptului de judecată a feudalului și îngrădirea drepturilor de moștenire a țărănimii.

În privința dezvoltării orașelor, el a subliniat că în Europa răsăriteană ele au rămas în urmă față de cele din Europa apuseană.

Demény L. a arătat că înfățișînd problema crizei feudalismului în unele țări ale Europei apusene, drept cauză a apariției și răspîndirii mișcării husite, ne formăm o imagine unilaterală despre importanța internațională și răspîndirea acestei mișcări. Sîntem de acord cu toții că în țările Europei răsăritene nu putem vorbi de nici un fel de criză a feudalismului și cu toate acestea mișcarea husită în aceste țări își găsește o răspîndire mai largă decît în țările Europei apusene. Ascutețirea luptei de clasă, care se observă în veacul al XV-lea în țările Europei răsăritene, după părerea vorbitorului era legată de trecerea la rentă în bani. În continuare, el a schițat pe scurt condițiile social-economice ale țării noastre în veacul al XV-lea.

Luînd cuvîntul Josef Maček, a arătat că tezele despre criza feudalismului în Europa, nu pot fi extinse și asupra țărilor Europei răsăritene. Aici schematizarea nu se poate aplica.

A doua problemă viu discutată după expunerea primului referat a fost caracterul și diferitele aspecte ale răspîndirii mișcării husite.

Istoricul ceh Stejškal s-a oprit asupra importanței mișcării husite în dezvoltarea sa. Jan-Durdik a arătat aportul mișcării husite în perfecționarea artei militare. Hasak a atins problema diferitelor forme ale propagandei husite, oprindu-se asupra problemei răspîndirii husitismului în Austria. În afară de aceștia numeroși istorici și filozofi s-au oprit asupra problemelor legate de mișcarea revoluționară husită.

Luînd cuvîntul delegatul U.R.S.S. Ozolin A. I., a arătat că cea mai importantă latură a mișcării husite este caracterul său antifeudal. După părerea lui, răspîndirea mișcării husite în Europa trebuie studiată sub următoarele aspecte:

— Influențele mișcării husite asupra dezvoltării luptei antifeudale și asupra apariției formelor noi ale luptei de clasă.

— Influența asupra creșterii conștiinței naționale și asupra creșterii solidarității de luptă frățească a popoarelor exploatate.

- Mișcarea husită a încetinit valul de germanizare înspre răsărit.
- Rolul husitismului în pregătirea reformei europene.
- Influența husitismului în dezvoltarea ideologică (artă, lupta pentru libertatea gândirii, primele traduceri etc.).

În concluziile trase după discuții, Frantisek Kavka a arătat că deși discuțiile asupra problemei crizei feudalismului au fost în general puține, a reieșit totuși că trebuie să fim atenți la folosirea termenului de criză a feudalismului. Teza despre criza feudalismului în a doua jumătate a veacului al XIV-lea rămâne o ipoteză în studiu.

A doua problemă dezbătută la conferință a fost referatul lui Josef Maček „Problema națională în mișcarea revoluționară husită”.

Demascînd istoriografia burgheză, conferențiarul a subliniat că problema aceasta poate fi rezolvată numai pe baza învățaturii marxist-leniniste despre problema națională.

Formarea poporației (narodnost, în rusește) cehe începe din veacul al X-lea. Poporația ceha s-a dezvoltat sub presiunea permanentă a agresiunii feudalilor germani. În rîndurile micii nobilimi, a preoțimii și a orașenilor cehi se lărgea influența antigermană. Această influență se îmbina deseori cu mișcările populare.

Conferențiarul a subliniat că încă înainte de mișcarea husită limba și cultura cehe erau dezvoltate. Mișcarea revoluționară husită a dat un nou imbold dezvoltării mai departe a limbii și culturii cehe. Conferențiarul a arătat importanța gramaticii cehe, a lui Ioan Hus.

Mișcarea revoluționară husită avînd un caracter larg popular a atras în sînul ei pe exploatații celorlalte popoare. Conferențiarul s-a oprit, în special, asupra participării germanilor la mișcarea husită. A subliniat că lupta împotriva patriciatului german din orașele cehe a avut la bază motive social-economice. A caracterizat mișcarea revoluționară husită ca o mișcare de înfrățire a popoarelor, îndreptată împotriva exploatării feudale.

I. Maček s-a oprit asupra patriotismului mișcării husite subliniind importanța lui în dezvoltarea tradițiilor naționale cehe. În încheiere conferențiarul a insistat asupra importanței mișcării husite în formarea statului ceh independent și a dezvoltării teritoriului națiunii cehe și a centrului său, Praga.

Discuțiile au fost deschise de Ewa Malecinska, care a vorbit despre problema patriotismului în perioada feudalismului. Ea a arătat importanța pe care a avut-o mișcarea husită în dezvoltarea limbii și culturii polone.

Prof. V. Husa a subliniat că în tratarea acestui subiect trebuia adîncita problema bazei economice a centralizării. Trebuia subliniat și mai mult rolul deosebit al orașului Praga, la fel și rolul mișcării husite în formarea statului ceh independent, în a doua jumătate a secolului al XV-lea.

În cuvîntarea sa delegatul R. D. Germane a prezentat un material foarte prețios pentru demascarea istoriografiei burgheze contemporane, în problema discutată. El s-a oprit asupra lucrărilor apărute în Germania Occidentală după anul 1945. A arătat că aceste lucrări sînt pătrunse de ura naționalismului și a cosmopolitismului îndreptată împotriva poporului ceh. Așa, de exemplu, unul dintre istoricii cei mai reacționari din

Germania apuseană, Georg Statmüller scrie că veacul al XIV-lea este perioada de dominare germană în Cehia, aceasta fiind în același timp epoca cea mai glorioasă a istoriei cehe. Statmüller afirmă mai departe, că victoria revoluției husite a rupt poporul ceh de poporul german, care din punct de vedere cultural și politic era net superior și în acest fel cehii au contribuit la rămânerea lor în urmă.

Székey Gy. s-a oprit asupra importanței mișcării husite în lupta comună a popoarelor dusă împotriva turcilor. A subliniat de asemenea rolul husitismului în făurirea statului maghiar centralizat în a doua jumătate a secolului al XV-lea și importanța traducerii bibliei în limba maghiară.

Demény L. a accentuat asupra luptei comune a exploataților români și unguri împotriva feudalilor. El a subliniat că lupta împotriva patriciatului german în orașele Transilvaniei în această perioadă a mers pe linie socială și nu pe linie națională.

În concluzie, I. Macek, a arătat că participanții la discuții au completat cu materiale interesante referatele lor.

Ultimul punct pe ordinea de zi a fost dezbaterile și aprobarea proiectului de plan pentru editarea culegerii de articole. S-au luat următoarele hotărâri :

În această culegere vor intra articolele în legătura cu răspîndirea mișcării revoluționare husite în următoarele țări : Polonia, Ucraina apuseană și Belorusia, Țările Baltice, Germania, România, Ungaria, Slovacia, Țările slavilor de sud și țările Europei apusene. Articolele vor cuprinde 40—50 de pagini scrise în formă populară. În afară de aceasta un articol se va ocupa de problema mișcării revoluționare în Cehia. Lucrările de editare vor fi efectuate de Institutul de istorie din Praga. S-au stabilit următoarele termene :

— Articolele referitoare la răspîndirea mișcării husite în Slovacia, România și Ungaria vor fi prezentate pînă la 1 septembrie 1955, iar celelalte pînă la 31 decembrie 1955.

— Materialul va fi dat la tipar în limba cehă pînă în iunie 1956. În septembrie 1956 acest material va fi propus Institutelor de istorie din țările lagărului socialist pentru a fi traduse și editate.

VIAȚA ȘTIINȚIFICĂ

DESPRE ACTIVITATEA SOCIETĂȚII DE ȘTIINȚE ISTORICE ȘI FILOLOGICE DIN R.P.R.

DE
AR. PAGU

Societatea de științe istorice și filologice desfășoară o activitate pozitivă în ceea ce privește descoperirea și valorificarea unor materiale documentare asupra unor probleme locale de istorie și filologie.

Pentru buna desfășurare a muncii sale, Societatea are organizate 27 filiale în întreaga țară, în principalele centre, în cadrul cărora activează profesori de istorie și limba română, din învățământul mediu și superior, cuprinzând un număr de peste 2000 de membri.

Din analiza muncii desfășurate de filialele Societății de științe istorice și filologice în anul 1954, reiese că acestea au realizat însemnate succese pe tărîmul activității științifice de cercetare istorică și filologică locală. În această privință se remarcă filiala Sibiu, care poate fi socotită ca un model de activitate, dacă ținem seama de modul în care munca este organizată și de nivelul științific al lucrărilor redactate. Astfel, planul pe 1954 a fost realizat în întregime (11 comunicări din domeniul istoriei și 11 din cel al filologiei). Titlurile unor lucrări oglindesc permanenta preocupare a filialei pentru valorificarea materialelor istorice și lingvistice. Printre altele, cităm: „Noi date referitoare la Ecaterina Varga“, „Relațiile orașului Sibiu cu Italia în epoca umanismului și a reformei religioase“, „Istoricul primelor tipografii sibiene“, „Despre prima enciclopedie românească apărută acum 50 ani la Sibiu“ etc.

Filiala Craiova a reușit de asemenea să axeze preocupările sale științifice pe probleme locale. În anul 1954, în cadrul ei s-au realizat lucrări, ca: „Istoricul orașului Craiova“, „Istoricul teatrului Craiovean“, „Răscoala țaranilor din 1907 în regiunea Craiova“. Membrii filialei din Craiova au studiat aspecte ale participării cadrelor didactice din Oltenia la revoluția din 1848 ș. a. m. d.

Printre lucrările filialei din Cluj se numără: „Clujul în antichitate“ și „Românii, căpetenii de cele în mișcarea lui Rákóczy“.

Filiala orașului Brăila a identificat un însemnat număr de documente privitoare la desfășurarea revoluției din 1848 în acest oraș.

Este demn de remarcat faptul că toate filialele Societății colaborează strâns cu centrele universitare și îndeosebi cu Institutele de istorie și lingvistică, cu centrele arhivistice și muzeele locale. Pe planul relațiilor internaționale, Societatea a reușit să realizeze o legătură sistematică de colaborare cu instituțiile similare din R. P. Chineză. Sînt în curs de stabilire legături practice cu U.R.S.S. și cu țările de democrație populară.

Pentru largirea cadrului activității, Societatea și-a propus ca în anul acesta, prin filialele sale, să cerceteze influențele răscoalelor țărănești din 1907 asupra vieții social-economice din fiecare regiune a țării și diferitele acțiuni ale mișcării muncitorești locale. Tot în acest an se vor realiza lucrări importante, cum este monografia istorică „Ștefan Gheorghiu”, traducerea lucrării „Istoria Banatului” de Böhlm, ghidul istoric al regiunii Stalin, un studiu asupra mișcării muncitorești din portul Brăila etc.

Pe lângă realizările lor însemnate, filialele Societății de științe istorice și filologice au avut însă, uneori lipsuri în ceea ce privește organizarea muncii de creație și cercetare științifică. Așa, de pildă, filiale ca Pitești, Giurgiu și Brăila au pornit de la un punct de vedere greșit în colaborarea cu S.R.S.C., rezumînd munca științifică la recenzii de lucrări istorice în cadrul programărilor făcute de această societate. Or, știut este că S.R.S.C.-ului îi revine sarcina popularizării realizărilor obținute în toate domeniile științelor și culturii, iar filialele Societății de științe istorice și filozofice trebuie să susțină această muncă prin colaborarea și punerea la dispoziție a celor mai noi studii și cercetări din aceste domenii.

Unele filiale (Arad ș. a.) și-au subordonat munca lor muncii arhivelor sau muzeelor locale, în așa fel că inițiativa activității a fost preluată aproape în întregime de acestea. În centrele universitare, munca de atragere a specialiștilor s-a mărginit uneori doar la profesorii din învățămîntul superior. Această lipsă înfră a început să fie înlăturată, reușindu-se să se antreneze în munca de cercetare, alături de profesorii din facultăți, și cadrele didactice de specialitate din învățămîntul mediu.

Fără îndoială că existența unor asemenea lipsuri în activitatea filialelor, ca și a altora, se datoresc în cea mai mare măsură deficiențelor muncii de conducere și control practic pe teren a conducerii Societății. O principală greutate în munca filialelor este și lipsa de timp disponibil a cadrelor didactice pentru munca de creație științifică în cadrul Societății. Această situație se cuvine a fi rezolvată de Ministerul Învățămîntului împreună cu secțiile de învățămînt ale Sfatului Popular.

Pentru continua îmbunătățire a activității Societății de științe istorice și filologice se cuvine ca presa locală, revistele „Studii”, „Limba română”, editate de Academia R.P.R. și revista Societății de istorie, ce sperăm că va apare în curînd, să dea o mai mare atenție lucrărilor realizate de filialele Societății, să le publice pe cele mai bune, făcînd în acest fel cunoscute în rîndul oamenilor muncii studiile de istorie locală, de limbă și literatură.

Revista „Studii” și-a propus ca în unele din viitoarele sale numere să publice două-trei studii de istorie locală sau monografii, în măsura în care Societatea de istorie i le va pune la dispoziție.

E necesar ca Societatea de științe istorice și filologice să-și intensifice activitatea, realizările sale să fie mai temeinic popularizate în rîndul maselor muncitoare dornice de a cunoaște trecutul istoric al patriei noastre, ca și cele mai de seamă probleme lingvistice și ale dezvoltării culturii naționale.

Verschwörung gegen Deutschland (Conspirația împotriva Germaniei)

(Kongress-Verlag, Berlin, nr. 8, 203 p.)

În cadrul luptei împotriva acordurilor de la Paris — luptă care trebuie să continue și după ratificarea lor — „Comitetul pentru unitatea germană” a socotit necesar să publice sub titlul „Conspirația împotriva Germaniei” acest volum, cu un bogat și multilateral material documentar asupra acordurilor de la Paris.

Sub acest nume sînt cunoscute cele cinci acorduri semnate la Paris în 24 octombrie 1954 de miniștrii de externe ai S.U.A., Angliei, Franței și Germaniei occidentale :

1. Acordul privitor la Germania ;
2. acordul pentru staționarea trupelor străine în Germania occidentală ;
3. acordul despre uniunea vest-europeană ;
4. protocolul privitor la primirea Germaniei occidentale în pactul Atlanticului de nord ;
5. convenția privitoare la statutul regiunii Saar.

Pentru a evita o ostilitate și mai mare în opinia publică față de pregătirile lor de război, îndeosebi pentru a evita stîrnirea unei și mai mari nemulțumiri în poporul francez și cel german împotriva acestor pregătiri ce se fac pe contul lor și le periclitează în primul rînd securitatea, imperialiștii au dat o redactare inadins foarte complicată acestor acorduri. Într-adevăr acordurile își capătă toată semnificația numai pentru cei ce se pot descurca și în hățișurile listelor anexe, documentelor complimentare, scrisorilor interpretative etc., care nici n-au fost date toate publicității.

Volumul recenzat folosește întreg materialul oficial și neoficial publicat în presa apuseană despre acordurile de la Paris,

cu scopul tocmai de a pune la dispoziția cercetătorilor și oamenilor politici germani documentația necesară în lupta pentru pace, pentru unitatea Germaniei împotriva acordurilor de la Paris. Materialul este împărțit pe capitole după cum urmează :

1. Crearea unei noi armate hitleriste.
2. Militarității germani își anunță programul de cuceriri.
3. Atragerea militarismului german în Organizația Atlanticului de Nord și în Uniunea vest-europeană.
4. Remilitarizarea împiedică reunificarea Germaniei.
5. Acordul războinic impus la Paris incompatibil cu suveranitatea națională.
6. Cale liberă producției de război a lui Krupp.
7. Povara o duce poporul.
8. Calea spre dictatura militară în Germania de vest.
9. Germania occidentală în lupta împotriva acordurilor de la Paris.
10. La răscruce.

Anexă. Declarația conferinței țărilor europene pentru asigurarea păcii și securității în Europa.

Volumul, foarte interesant pentru orice cercetător al istoriei contemporane, este scris după cum e lesne de înțeles, din punctul de vedere al intereselor poporului german, al unității Germaniei, periclitate de acordurile de la Paris și al politicii pe care acestea le reprezintă.

Iată, după formularea autorilor volumului, ce reprezintă acordurile de la Paris pentru Germania :

„Realizarea acordurilor de la Paris ar transforma Germania occidentală într-un singur lagăr de război și ar însemna în

fapt ștergerea poporului german din rîndurile națiunilor libere, suverane și culte. În urma acestor acorduri, Germania occidentală ar fi transformată într-o colonie militară internațională în subordinea marelui stat major american și a căruia principala trupă de șoc ar fi armata mercenară vest-germană. Intucăga viață din Germania occidentală ar fi subordonată acestei organizații militare și Germania occidentală s-ar afla sub o permanentă stare de asediu. Toată economia vest-germana ar deveni o întreprindere de intențentă a acestei uriașe mașini militare. Aristocrația militară internațională staționată în Germania occidentală ar constitui o casta privilegiată de stăpîni, pentru care masa germanilor apusei ar munci ca personal auxiliar și slugi, în timp ce parte din contingentele germane ar fi folosite ca unități de pedepsire împotriva unor populații neascultătoare (cum ar fi Franța, Italia, Tunis, Algeria etc.). Autoritățile republicii federale vest-germane ar constitui brațul acestui regim militar străin, tribunalele și poliția — organele sale „civile” de execuție față „de cîți civili vest-germani vor mai fi rămas”....

De unde se vede că însăși pregătirile de război ar duce, în cadrul acordurilor de la Paris, la totală supunere și înrobire a poporului german din Germania occidentală față de imperialismul american.

Acum cînd lupta împotriva traducerii în viață a acordurilor de la Paris continuă, cu toate că au fost ratificate, contra voinței populare, de diferitele parlamente, este deosebit de interesant pentru noi capitolul în care se arată cît de multiplă, de largă și de puternică este în Germania

occidentală lupta împotriva reînarmării și a acordurilor de la Paris.

Membrii de rînd ai partidului socialist-democrat, puternica confederație sindicală cu peste șase milioane membri, organizații de tineret nepolitice, biserica evanghelică cu majoritatea slujitorilor ei, organizațiile de gospodărie țărănească, într-un cuvînt majoritatea poporului din Germania occidentală luptă alături de Partidul Comunist German împotriva înarmării și a războiului, de care știu că nu poate fi decît o catastrofă națională pentru Germania.

Volumul se încheie cu un capitol în care este arătată hotărîrea guvernului Republicii Democratice Germane — sprijinit de poporul german — de a face tot ce este posibil pentru reunificarea Germaniei.

„Dacă însă — a declarat tovarășul Otto Grotewohl, președintele Consiliului de Miniștri al R.D.G., la conferința de la Moscova — în Germania occidentală va fi reinstaurat militarismul și va fi creată o armată regulată. Republica Democrată Germană se va vedea silită, ca răspuns la aceste măsuri să creeze forțe armate naționale, care să poată apăra realizările pașnice ale oamenilor muncii din Republica Democrată Germană...”

Cu ratificarea acordurilor de la Paris pericolul de război crește și lupta lagărului păcii, a oamenilor simpli din toată lumea contra războiului, ia forme noi, corespunzătoare noii etape.

Cunoașterea acordurilor de la Paris și a multiplelor lor implicații, cunoaștere foarte importantă în această etapă, este mult ușurată de volumul recenzat, care prezintă un deosebit interes pentru istorici și publiciști.

P. Gălățeanu

LEO STERN, *Die Auswirkungen der ersten russischen Revolution von 1905—1907 auf Deutschland (Influențele primei revoluții ruse din 1905—1907 asupra Germaniei)*

În Colecția: Archivalische Forschungen zur Geschichte der deutschen Arbeiterbewegung, vol. 2 I, Rütter & Loening, Berlin, 1954.

La congresul al III-lea al Partidului socialist unificat german, din iulie 1950, s-a indicat istoricilor germani să cerceteze marile tradiții revoluționare ale poporului german, în general, și al clasei muncitoare, în special. La conferința a II-a a Parti-

dului, din iulie 1952 s-a arătat necesitatea de a se lua în studiu Istoria mișcării muncitorești germane în epoca imperialismului pe o bază cu adevărat științifică și s-a atras atenția asupra luptei desfășurate de clasa muncitoare germană în

timpul revoluției ruse din 1905, ca aparținând celei mai bune tradiții a acestei clase. În urma acestor indicații s-a planificat o colecție care să publice studii și documente privind mișcarea muncitorească germană (Archivalische Forschungen zur Geschichte der deutschen Arbeiterbewegung).

În volumul I al colecției s-a arat scopul pe care-l urmărește colectivul de a publica izvoarele istorice ce se găsesc în arhive grupându-le pe anumite teme legate de istoria mișcării muncitorești.

Implinindu-se 50 de ani de la revoluția rusa din 1905, colectivul comemorează această dată fiind la iveală volumul despre care e vorba mai jos și pregătește și parerea a II-a cu titlul „Die russische Revolution von 1905 im Spiegel der deutschen Presse“.

Numărul total al documentelor publicate în acest volum este de 112 și sînt extrase din Arhiva germană centrală din Potsdam, din secțiunea acesteia de la Merseburg și din arhivele regionale din Brandenburg și Saxonia.

Cel dintîi document este raportul ambasadei germane din Rusia, adresat cancelarului german, informându-l despre mișcările din diferite orașe ale Rusiei și poartă data de 8 august 1903. Ultimul document este o circulară a Ministerului de Interne germană din 21 decembrie 1907 privitoare la primirea muncitorilor străini în agricultură și industrie.

Dupa cum recunoaște editorul (Dr. Walter Nissen) culegerea aceasta nu este o culegere completă, deoarece o mare parte din Arhiva imperială și cea a Ministerului de Război a fost luată de americani și englezi, deci, pentru moment, fondurile documentare de acolo sînt neaccesibile. De aceea conținutul volumului apărut se potrivește unui titlu mai puțin cuprinzător decît cel pe care îl poartă, documentele din volum referindu-se numai la influența primei revoluții ruse din 1905-1907 asupra politicii interne a Prusiei.

În afara de indicele de persoane, cuprinde un tabel cronologic și un indice tematic, cuprinzînd patru teme.

I. Referințe despre situația politică și economică a Rusiei în anii 1905—1907, comunicate de autoritățile germane.

Pe lînga referințele Consulatelor germane din Varșovia, Moscova, Baku și a Ambasadei germane din Petersburg care arată cum se reflecta revoluția în toate clasele sociale, se redă un fragment din raportul atașatului comercial de la Con-

sulatul german din Petersburg, intitulat: „Cu privire la problema muncitorească în Rusia“ din 14 septembrie 1905. Raportul cuprinde o cercetare sumară, dar destul de profundă a legislației muncitorești din Rusia, în același timp arată urmările ce le poate avea revoluția rusa pentru economia germană.

II. Efectele primei revoluții ruse asupra Germaniei din punct de vedere politic și economic.

Sub acest titlu sînt cuprinse peste șazeci de documente cu un material foarte variat. Rapoarte polițienești despre cuvîntările ținute cu privire la revoluția rusa de Clara Zetkin, Liebknecht despre „discursul foarte măsurat“ al lui Bebel, hotărîrile miniștrilor de interne și de război de a se lua măsuri severe de reprimare a mișcării muncitorești, rapoarte asupra discursurilor unor dîntre oportuniștii social-democrați, un extras din cele ce s-au discutat la consiliul de coroană germană ținut la 13 februarie 1906. Din acesta din urmă se constată pregtirea de război a Germaniei și atitudinea lui Wilhelm al II-lea față de clasa muncitoare. Wilhelm cerea măsuri pentru stîrpirea agitației social democratice în armată și reprimarea cu armele a tendințelor revoluționare ce se manifestau printre ostași.

III. Măsurile militare de siguranță la granița de răsărit a Prusiei, între 1905—1907. Documentele cuprinse sub acest titlu al tematicii marturisesc panica de care era cuprins aparatul de stat al Prusiei care cerea întăriri cu forțe militare aduse din alte părți ale Germaniei pentru a face față mișcării muncitorești care creștea. Astfel, dîn notele președintelui regimului Oppeln se vede că membri ai mișcării muncitorești germane treceau granița în Rusia, ca să ia parte la întrunirea greviștilor ruși dîn localitățile vecine iar prin localitățile germane de lîngă granița rusa erau raspîndite manifestele ale revoluționarilor ruși.

IV. Supravegherea și expulzarea supușilor ruși dîn statele federale germane în anii 1905—1907.

Aici sînt cuprinse documentele care arată cum erau spionași cetățenii ruși din Germania și o serie de documente dovedesc intervențiile făcute în favoarea acestora de deputați social-democrați din Reichstag.

Metoda de publicare a acestor documente este indicată de un îndreptar publicat în volumul I al colecției „Archivalische Forschungen der deutschen Arbeiter-

terbewegung". (Cercetări arhivistice privind istoria mișcării muncitorești germane).

Textele se publică integral sau în extrase care conțin esențialul. Lucrurile puțin însemnate sau care se repetă, se publică sub forma de regeste, dacă în felul acesta se poate scurta.

Toate piesele au la început un regist care cuprinde: emitentul, adresantul și conținutul piesei, data și locul.

Folosind numai parțial documentele volumului, profesorul Dr. Leo Stern și asistentul Rudolf Sauerzopf au lucrat un studiu care însoțește volumul (p. XI—LXXVI).

Studiul profesorului Stern are mai mult caracterul unor indicații tematice pentru folosirea documentelor publicate, de aceea el și utilizează prea puțin aceste documente.

Pentru cunoașterea, însă a situației mișcării muncitorești din Germania și activității Partidului socialist german între anii 1905—1907, acest studiu este foarte valoros atît prin conținutul său, cit și prin metoda de cercetare care poate fi socotită ca un model pentru cercetători, în domeniul istoriei contemporane.

Dupa ce arata că prima revoluție rusa din 1905 a fost pe plan internațional „piatra de încercare pentru atitudinea revoluționară a proletariatului și pentru social-democrația internațională, după cum și azi atitudinea față de U.R.S.S. este criteriul pentru stradința de pace și sincera dorința pentru progresul social, politic și cultural" (p. XV), autorul analizează cînd s-a mutat centrul revoluționar în secolul al XX-lea din Germania, în Rusia. Plecînd de la recunoașterea rolului prim al muncitorimii ruse — lucru pe care nul recunoșteau democrații germani din 1905 — autorul socotește că prima revoluție rusă punea proletariatului german o sarcină istorică nouă pe care social-democrația germană n-o putea rezolva, era nevoie de un partid de tip nou, partid marxist-leninist.

La crearea acestui partid nou se opunea oportunismul și reformismul din virfurile partidului. Situația partidului democrat german în preajma anului 1905 este cercetată de autor în legătura cu ascuțirea luptei de clasă din Germania. Pentru a demonstra ascuțimea luptei de clasă, în cercetarea sa, autorul împletește situația internă și politică externă a Germaniei imperialiste, așa că pretutindeni se vede raportul strîns ce exista între revoluția ruse și

stării materiale a muncitorimii și politica imperialistă germană. Posibilitățile obiective pe care prima revoluție rusă le crea proletariatului german nu puteau fi folosite de aceasta din cauza condițiilor subiective în care se găsea proletariatul.

Importanța studiului prof. Stern stă tocmai în analiza acestor condiții subiective ale proletariatului german. Răul făcut de reformiștii germani care nu înțeleg prima revoluție rusă și activitatea febrilă pe care o depun Rosa Luxemburg, Karî Liebknecht, Clara Zetkin și Franz Mehring pentru a lămuri proletariatului german experiența și importanța primei revoluții ruse, formează cele două atitudini ce se conturează în Partidul social-democrat german între 1905—1907.

Sînga social-democrației germane n-a putut, însă, birui oportunismul nici în congresul sindicatelor de la Colonia din mai 1905, nici în congresul Partidului social-democrat din 17—23 septembrie 1905, de la Jena. Rezoluția congresului din urmă a pus partidul în coada sindicatelor și a transformat greva generală în simplă încetare a lucrului, fără să tragă învățăturile din prima revoluție rusă despre însemnătatea grevei generale.

Slăbiciunea și oportunismul conducerii Partidului social-democrat german au ieșit la iveală, apoi, și în oprirea demonstrației ce trebuia să aibă loc cu prilejul comemorării „Duminicii sîngerose", în ianuarie 1906. Slăbiciunea culminează în capitularea conducerii partidului față de reformism în Congresul de la Mannheim din 1906.

Studiul documentat și clar al Prof. Stern se încheie arătînd însemnătatea Revoluției ruse din 1905 pentru clasa muncitoare germană. Pentru aceasta folosește materialul publicistic și propagandistic al stîngei germane (Roza Luxemburg și Franz Mehring) care ținește să arate muncitorimii germane identitatea între cauza pentru care lupta muncitorimea rusa și cauza muncitorimii germane.

„Din poziția reprezentanților stîngei germane reiese clar că ei apără cu sinceritate tezele fundamentale revoluționare ale marxismului: lupta de clasă și internaționalismul proletar", (p. LXXIII).

În capitolul final autorul arată în sinteză care au fost realele influențe ale revoluției ruse din 1905 asupra Germaniei, în general.

Între materialele interesante folosite de autor este apelul internațional făcut de

nizare a Partidului muncitoresc social-democrat din Rusia din decembrie 1905 (p. XLVI).

Prof. Stern scrie cu vervă și combativitate, trezind mult interes. Pentru istoricii germani lucrarea sa reprezintă un îndemn și un îndreptar al felului cum trebuie studiate documentele care însoțesc

studiul și care pot folosi pentru adâncirea unei tematici despre influența primei revoluții ruse din 1905 asupra politicii interne din Prusia.

Poligrafia germană merită nu numai mențiune, ci laudă pentru felul distins și elegant în care prezintă cele două volume aparute în colecția aceasta.

M. Kandel

MARIO LEPORATTI, *Nicolo Balcescu e il risorgimento nazionale in Romania (Nicolae Balcescu și renașterea națională din România)*

(Ed. Italia-România, Roma, 151 p.)

Dupa cum aflam din prefața semnată de Umberto Terracini¹, autorul este un tânăr „pasionat de cercelarea istoriei” și, după cum se vede, pasionat și de cunoașterea istoriei poporului nostru în prima jumătate a secolului XIX și a victorii marelui luptător din această vreme pentru cauza poporului: N. Balcescu.

În prefața sa, Umberto Terracini scru-tează imaginea falsă și reacționară în care fusese afișată în trecut străinătății istoria țării noastre ca o istorie a monar-hiei și a virtuților conducătoare, tot așa cum a fost și continuă să fie înfățișată și istoria Italiei și a altor țări capitaliste de către istoricii burghezi în general. Terra-cini constată că, în cartea sa, Mario Lepo-ratti scoate în relief lupta revoluționară a poporului român în această vreme, paralel cu activitatea de „avangarda” a lui N. Bălcescu.

Intr-adevăr, în capitolul I, Mario Lepo-ratti, făcând o privire retrospectivă asupra dezvoltării istorice a poporului român pînă în epoca „renașterii naționale”, este atent la lupta dublă și neconținută a po-poporului român atât împotriva jugului co-tropitorilor din afară — turcesc și habsburgic — cât și împotriva jugului cla-selor dominante dinauntru. Această luptă este urmărită paralel în cele trei țări române: Țara Românească, Moldova și Transilvania.

Se arată sprijinul pe care, în mod obiectiv, Rusia l-a dat luptei de eli-berare a poporului nostru și popoarelor din Balcani prin războaiele purtate împo-

triva Turciei, începînd din secolul al XVIII.

Se constată că cele două influențe: a mișcării decembriste și a mișcării eteriste asupra dezvoltării luptei revoluționare a poporului nostru în al doilea deceniu al secolului al XIX-lea, au înfrîurit asupra izbucnirii răscoalei populare din anul 1821. Autorul face cunoscut poporului italian textul proclamației de la Padeș, traducînd-o integral, precum și un pasaj din proclamația de la București. Sînt arătate cauzele înfrîngerii răscoalei și urmările pe care le-a avut pentru dezvoltarea burghe-ziei. Observă cum, apoi, în urma trata-tului de la Adrianopol din 1829 și prin Regulamentul Organic, s-au creat noi condiții pentru dezvoltarea economică a celor două țări dunărene, de care avea să profite burghezia. Aceasta s-a putut dezvolta și pe plan ideologic, prin promovarea cul-turii naționale începută de Gh. Asachi și Gh. Lazăr. Animalorii culturii naționale sînt, în această vreme, N. Balcescu, M. Kogălniceanu, Vasile Alecsandri, Gr. Alexandrescu și Cesar Bolliac.

În capitolul II, autorul se ocupă de prima fază a luptei revoluționare a lui N. Bălcescu pînă la revoluția din 1848. Este urmărită formarea gîndirii istorice și politice a lui N. Bălcescu și participa-rea sa la „complotul” din 1840. Nu se men-ționează însă inițiativa lui Bălcescu pen-tru înființarea societății „Dreptate! Fră-ție!” în anul 1843. Pentru conturarea con-cepției politice și istorice a lui Bălcescu sînt reproduse, în traducere italiana, pa-saje din lucrările sale. Pe bună dreptate Leporatti conchide că „gîndirea politică și istorică a lui Bălcescu reprezenta desi- gur momentul cel mai profund și hotărît

¹ Membru în Comitetul Central al Partidului Comunist Italian și senator.

al gândirii politice a țării sale în secolul al XIX-lea și merita calificarea de a fi unul din cei mai autorizați reprezentanți ai conștiinței naționale și populare române" (p. 45).

În același timp, Leporatti constată că, „dupa moartea autorului, aceasta — gândirea lui Balcescu — a fost pusa cu grija în umbră de către istoricii români și în jurul ei s-a produs o conjurație a tăcerii”.

În capitolul III, în care se ocupă de revoluția din 1848 în Moldova și Valahia, autorul respinge vechea teză tendențioasă a istoricilor români, că revoluția din 1848 de la noi ar fi fost opera unor intelectuali „occidentalizați”. În felul acesta Leporatti urmează cunoscuta teză a lui Balcescu, ca revoluția din 1848 a fost opera poporului nostru. Sunt observate apoi grupurile care s-au format în conducerea revoluției și anume grupul revoluționar condus de N. Balcescu și grupul „liberal” al lui Eliade.

După ce se ocupa pe scurt de evenimentele din martie 1848 din *Mo do a*, a autorul consacra revoluției din Țara Românească cea mai mare parte a a estui capitol. Este reprodus textul proclamației de la Izlaz și sunt urmărite toate fazele revoluției și comploturile reacțiunii, pînă la înabșirea ei, arătîndu-se poziția revoluționara a lui N. Balcescu și poziția tradatoare a grupului liberal.

În capitolul IV, autorul urmărește activitatea lui N. Balcescu în cadrul revoluției din 1848—1849 din Transilvania pentru a uni cele doua revoluții: a românilor și maghiarilor împotriva imperiului habsburgic. Nu-i este însă îndeajuns de cunoscută aceasta activitate a lui Balcescu și nici cauzele care au întîrziat înțelegerea romîno-maghiara.

În capitolul V, se face o privire sumara asupra activității lui N. Balcescu între anii 1849—1852, pentru organizarea unei revoluții viitoare. Nu se arata cum a evoluat concepția revoluționară a lui N. Balcescu în această ultima faza a vieții sale, dupa experiența neizbutită din 1848.

În încheiere, Leporatti scrie: „Nu mulți ani au trecut de la moartea lui Balcescu, și cele doua principate romîne s-au unit într-o singură formație statală”. Discerne însă că: „În 1859 unitatea romîna nu s-a realizat pe drumul regenerării sociale” ast-

fel cum o dorise Balcescu, ci pe drumul menținerii ordinii feudale și a marii proprietăți funciare, cu capitalismul industrial german și francez. Monarhia Hohenzollern-Sigmaringen a fost pecetea unei astfel de alianțe” (p. 88).

Leporatti constată că revoluția pentru care luplase N. Balcescu a fost înfaptuita abia peste o sută de ani de către clasa muncitoare din țara noastră, dar de astadata ea „a depășit cu mult vechile aspirații ale poporului romîn” (p. 89); este revoluția socialistă.

În cadrul acestei noi orînduiri, numele lui N. Balcescu „iese din penumbra în care fusese exilat în trecut și se întoarce ca numele unuia dintre cei mai mari fii cu care întreg poporul romîn se poate bucura și onora”, încheie Leporatti, arătînd cînsirea pe care clasa muncitoare din țara noastră a adus-o memoriei lui N. Balcescu.

În anexă sînt reproduse, în traducere, arțicolele: „N. Balcescu în Moldova” de Vasile Alecsandri, „Balcescu și urmașii sai” de Mihail Eminescu, „Prefața” lui Alexandru Odobescu la „Istoria romînilor sub Mihai Viteazul”, scrisorile lui Ion Ghica catre Vasile Alecsandri despre Nicolae Balcescu, precum și patru scrisori ale lui N. Balcescu, dintre cele mai importante.

Cartea este împodobită cu cîteva reproduceri după stampe contemporane romînști, înfașînd aspecte interesante din principalele în prima jumătate a secolului al XIX-lea.

Astfel cititorul italian își va putea în tregi viziunea pe care autorul o face cu multa caldură și admirație asupra vieții și luptei democratului revoluționar romîn N. Balcescu.

Omagiul pe care Mario Leporatti l-a adus, prin cartea sa, lui N. Balcescu, este în același timp un omagiu pentru poporul romîn.

Cuvintele lui Terracini din prefața sa la această carte și anume: „Revelînd italienilor această mare figură de patriot al poporului romîn, Mario Leporatti a strîns un nou nod de prietenie între poporul nostru și poporul liber al Romîniei”, constituie expresia vie a simțămîntelor reciproce ale celor doua popoare.

Istoria Bolgarii (Istoria Bulgariei), sub red. lui TR TIAKOV,

N. K. TIN, VA LV

(Ed. Academiei de Științe a U.R.S.S., Moscova, 1954, vol. I, 575 p.)

În istoriografia sovietică studierea trecutului poporului bulgar se bucura de o atenție deosebită, istoricii sovietici aducându-și în repetate rânduri contribuția lor în rezolvarea unor probleme importante din acest domeniu al istoriei slavilor. Cu tot interesul vădit, concretizat în numeroase studii și cercetări, în istoriografia sovietică — se arată în prefața volumului recenzat — nu s-a făcut decât o singură încercare de a se elabora o lucrare de sinteză privind istoria Bulgariei: e vorba de cunoscuta lucrare în patru volume a acad. N. S. Derjavin, apărută la Moscova în anii 1945-1948. Cu toate meritele incontestabile ale lucrării, în paginile ei se găseau și serioase lipsuri: astfel, problema etnogenezei poporului bulgar era tratată de pe pozițiile neștiințifice ale teoriei lui N. I. Marr despre dezvoltarea stadială a popoarelor; se făceau aprecieri nejuste asupra consecințelor cuceririi otomane etc. După apariția lucrării acad. N. S. Derjavin, istoricii sovietici au întreprins noi cercetări, care au scos la lumină o serie de probleme și aspecte ale istoriei Bulgariei, mai puțin studiate anterior. Pe de altă parte, discuțiile purtate în domeniul lingvisticii, filozofiei și economiei politice au contribuit la clarificarea unor principii metodologice, menite să ajute la ridicarea cercetărilor istorice pe o treaptă superioară.

Fața de noua situație, se punea din plin problema elaborării unei noi lucrări de sinteză, care să folosească în mod creator succesele dobândite și, spre deosebire de cea anterioară, să expună evenimentele pînă în zilele noastre. Aceasta sarcina și-a luat-o Institutul de Slavistică al Academiei de Științe al U.R.S.S., care a pregătit o ediție a „Istoriei Bulgariei” în două volume, din care primul a apărut anul trecut, cuprinzând prezentarea dezvoltării societății omenești de pe teritoriul R. P. Bulgaria din cele mai vechi timpuri pînă la Marea Revoluție Socialistă din Octombrie.

În prima parte a volumului, consacrată comunei primitive și sclavagismului, se expune istoria populațiilor preslave și așezarea slavilor în peninsula Balcanică.

O atenție deosebită, în această primă parte, merita modul în care este rezolvată problema apariției societății împărțite în clase, a relațiilor de producție sclavagiste în lumina trăsăturilor trace. Folosind datele furnizate de descoperirile arheologice și zvoarele scrise, lucrarea evidențiază procesul de destramare a comunei primitive și de formare a claselor sociale. Astfel, se constată existența unei aristocrații, care se îndeletnicește în deosebire cu acțiunile razboinice, a țărănilor dependenți, de tipul penșilor din Thessalia, precum și a sclavilor folosiți în producția meșteșugărească și pentru lucrul în mine, majoritatea populației ei, și acest raport se va menține pînă la cucerirea română, o formă masivă de munci agricoli uniți în obști. Pornind de la această structură socială economică a lumii trace, se ajunge la concluzia că ea a servit ca „premisă a unirii triburilor într-un stat cu caracter sclavagist timpuriu” (p. 24). S-ar urma asupra modului de dezvoltare a caracterului statului odryzilor, deoarece ei poate fi folosit cu succes și de către alții români în analiza condițiilor lor de dezvoltare a triburilor geto-dace.

Un loc important este acordat problemei apariției slavilor în peninsula Balcanică și a consecințelor acestui eveniment, problema mult discutată în știința istorică. Expunând datele ferite ale emise de învățați în legătura cu migrația slavă (M. S. Drinov, L. N. Ederle, M. V. Levenco), autorii combat parerile lui N. S. Derjavin, care deși recunoaște o patrundere în masa slavilor în Balcani, în secolele VI—VII, vede principalul izvor al apariției acestora la sud de Dunăre în procesul dezvoltării stadiale a tracilor.

Studierea consecințelor istorice ale migrației slave este deosebit de actuală, dacă luăm în considerație felul în care această problema este tratată în istoriografia bulgară contemporană. Astfel, bizantinologul englez S. Runciman încearcă să-i prezinte pe slavi în perioada migrației la un nivel inferior de civilizație, considerându-i crescători nomazi de vite¹, iar

¹ V. A. Kajdar, *Poslednee slovo sovremennogo burjuaznogo vizantinovedeniia*, în „Vizantiskii Vremennik”, vol. V, 1952 p. 233.

A. Bon vorbește de migrația slavă ca despre un proces de infiltrare pașnică, care nu a fost marcată de ciocniri violente cu armatele bizantine¹. Ambele afirmații, aflate într-o evidentă contradicție cu datele furnizate de izvoare, urmaresc să reducă însemnata pătrunderii slavilor în Balcani, prezentînd acest proces ca o simpla modificare a configurației etnice balcanice, elementul slav fiind incapabil, prin nivelul sau de dezvoltare, să determine schimbări în societate.

Realitatea istorică dovedește însă că factorul slav a jucat un rol de mare importanță în prăbușirea orînduirii sclavagiste și în trecerea la modul de producție feudal. Contribuția slavilor în cadrul acestor transformări istorice s-a manifestat alît prin loviturile date statului sclavagist bizantin, cît și prin transformările esențiale care au avut loc în viața economică și socială a imperiului, ca rezultat al faptului că obștea slavă a devenit „baza organizării sociale în statul bizantin” (pag. 39). Incercînd să nege orice influență a migrației slave asupra obștii bizantine, istoricul burghez P. Charanis atribuie aceste transformări exclusiv măsurilor luate de autoritatea imperială².

Procesul contopirii slavilor cu populația locală — se arată în lucrare — și-a găsit baza în lupta comună împotriva orînduirii sclavagiste, în similitudinea relațiilor sociale și în caracterul eterogen, sub aspectul etnic, al populației balcanice, fapt care a permis asimilarea acesteia de către masa compactă a slavilor. În cursul acestui proces a învins limba slavă.

În partea a II-a a lucrării, intitulată „Bulgaria feudală”, se expun evenimentele începînd din secolul al VII-lea pîna la Congresul de la Berlin.

Deosebit de interesantă este tratarea problemei apariției primului țarat bulgar. După cum se știe istoriografia burgheză, pe linia teoriei normaniste, îi considera pe slavi incapabili să creeze în mod independent formații statale, sarcina aceasta revenind unui element extern: normand, proto-bulgar, etc. Astfel, istoricul englez Previté-Orton, într-una din ultimele sale lucrări, îi considera pe nomazii orientali creatorii statului bulgar și afirmă că datorită singelui lor hunic, bulgarii, spre

deosebire de alți slavi, au putut da acțiunilor întreprinse de ei un caracter organizat³.

Studiînd etapele formării primului țarat bulgar, autorii admit existența, în secolul al VII-lea, a unui stat feudal timpuriu amintit în izvoare sub denumirea de „cele șapte triburi slave”, în care masa populației o reprezenta țărănimia liberă care treptat începea să fie aservită⁴. Proto-bulgarii, prin venirea lor, au adus o serie de modificări în structura organizării slave, dar fiind la un nivel de dezvoltare inferior slavilor, au fost asimilați de către aceștia. În lucrare se combate atît teza lui N. S. Derjavin după care proto-bulgarii ar fi fost în număr redus (doar „ceata lui Asparuh”), cît și afirmațiile exagerate care apreciază numărul celor veniți, după unele construcții atribuite acestora, arătîndu-se că, potrivit izvoarelor, proto-bulgarii au venit cu femeile și copiii lor, numărul lor fiind astfel destul de însemnat.

În continuare, lucrarea înfățișează dezvoltarea societății feudale în perioada primului țarat bulgar, a slăbînirii bizantine și a celui de al doilea țarat bulgar, facîndu-se o analiză amanunțită a relațiilor de producție feudale și a situației țărănimii aservite (pareci, otroci, tehnitari), precum și a luptei maselor asuprite care s-a manifestat fie în mari răscoale anti-feudale (răscoala populară anti-feudală de sub conducerea lui Ivailo din anii 1277—1280), fie în erezii religioase — bogomilismul.

Farămițarea feudală, cu corolarul ei — luptele politice interne — au slăbit statul bulgar, făcînd din el o pradă ușoară în fața agresorilor otomani. Elementele politice de la conducere, atunci cînd nu au trădat, au preferat în locul împotrivirii cu întregul popor împotriva cotropitorului, lupta dusă cu cetele lor militare sau cu trupe de mercenari. Sfirșitul firesc al unei asemenea atitudini nu putea fi decît cotropirea otomană.

Lucrarea staruie în mod deosebit asupra consecințelor grave pe care le-a

¹ Vezi recenzia lui A. I. Gurevici la lucrarea lui C. W. Previté-Orton „The shorter Cambridge Medieval History”, Cambridge, 1952, în „Voprosi Istorii”, nr. 11/1951, p. 144—145.

² Cunoscutul medievist bulgar V. Nicolaev a apreciat această ipoteză ca veridică și interesantă, pentru confirmarea ei mai fiind necesară însă studierea atentă a izvoarelor bizantine (vezi „Voprosi Istorii”, nr. 1, 1955, p. 189).

¹ V. A. Gurevici și M. A. Zaborov, Kritičeskii obzor žurnala „Byzantion” za 1944—1950 gg., în „Vizantijskii Vremennik”, v. VI, 1953, p. 242.

² Ibidem, p. 238, 240—241.

avut jugul otoman asupra dezvoltării istorice a poporului bulgar. Situația din Balcani dovedește totala lipsă de teme a afirmațiilor istoricilor burghezi despre urmările pozitive ale stăpînirii turcești. Nivelul de dezvoltare al cuceritorilor, precum și organizarea statului otoman — după expresia lui K. Marx „unicul stat din evul mediu cu adevărat militar” — au reprezentat o frînă în dezvoltarea popoarelor supuse. Incapabil să asigure dezvoltarea forțelor de producție, statul feudal turc a dus o politică de jefuire directă a teritoriilor cucerite.

Particularitățile stăpînirii turcești în Bulgaria — se arată în volumul recenzat — au fost determinate de transformarea țării într-o bază de plecare a turcilor pentru desfășurarea acțiunilor ulterioare de cucerire. Acestei situații i-au corespuns eforturile făcute de statul otoman de a da Bulgariei o organizare cât mai adecvată scopului fixat, unul din aspectele acestei politici fiind colonizarea unor părți a teritoriului bulgar cu populație turcă (Tracia, reg. Stara-Zagora, etc.).

Potrivit obiceiului otoman, întregul fond funciar (cu excepția așa-numitelor „vacufe” — proprietăți ale instituțiilor religioase, și „mülk” — proprietățile private, ultima categorie fiind aproape inexistentă în Balcani) aparținea personal sultanului, care îl împărțea sub forma daniilor legate de anumite obligații. În funcție de mărimea rentei, ele se împărțeau în hasse, timare și zeamturi. Exploatarea țărănimii era deosebit de apăsătoare și ea se întărește în a doua jumătate a sec. al XVI-lea în legătură cu dezvoltarea relațiilor de marfă-bani și cu tendința cavalerului spahiu de a se transforma în moșier.

Pe măsura descompunerii orînduirii feudale se observă procesul de transformare a stăpînirii feudale temporare asupra pămîntului în proprietate privată ereditară, cunoscută sub numele de „ciflik”. În pagmile cărții se analizează apoi pe larg situația diferitelor categorii de țărani (kesimagii, raetkii, ratau), precum și lupta poporului bulgar împotriva coterpitorilor turci (răcoala din Trnovo de la 1598, răscoalele din 1688, 1737, etc.).

O dată cu începuturile dezvoltării relațiilor de producție capitaliste în Bulgaria începe perioada cunoscută sub numele de „Renașterea bulgară”, a cărei istorie autorii o definesc ca „istoria dezvoltării relațiilor capitaliste... istoria formării națiunii și legată de aceasta, a luptei de eliberare națională a poporului bulgar” (p.

215). O particularitate a acestei lupte o constituie faptul că în prima sa etapă ea a fost îndreptată în primul rînd împotriva dominației economice și culturale grecești, expresia cea mai vie constituind-o în aceasta privință cartea călugărului Paisie din Hilendar „Istoria slavo-bulgară”, apărută la 1762.

Pe baza prezentării ansamblului complex de raporturi social-economice din societatea bulgară, lucrarea dovedește lipsa de teme a afirmațiilor istoricilor burghezi privitoare la o unitate de acțiune bulgară împotriva asupritorilor turci. Lupta de eliberare națională n-a însemnat cîtuiși de puțin ciocnirea dintre două elemente etnice net distincte: bulgar și turc. În această luptă acțiunile prădalnice ale stăpînitorilor turci se împleteau strîns cu interesele marii burghezii comerciale bulgare (ciorbaggii).

Autorii prezintă apoi felul în care diferitele categorii sociale ale poporului bulgar priveau problema eliberării, stăruind în deosebi supra ideologiei democraților revoluționari G. Rakovski, Vasil Levski, Hristo Botev, care, exprimînd aspirațiile maselor țărănești, s-au declarat pentru organizarea unor detașamente armate capabile să dea lovituri puternice aparatului de exploatare turc.

Lucrarea analizează pe larg rolul pe care războiul ruso-turc din 1877—1878, datorită specificului stărilor din Bulgaria, l-a jucat în istoria acestei țări. Istoriografia burgheză s-a limitat doar la prezentarea consecințelor politice ale desfășurării acțiunilor militare; în realitate, situația care s-a creat în Bulgaria ca rezultat al înfrîngerii Turciei a marcat un punct de cotitură în trecerea spre orînduirea capitalistă. Acțiunile țărănimii bulgare împotriva stăpînitorilor turci, favorizate de cadrul creat de operațiile militare, au dus la lichidarea sistemului de exploatare feudal, războiul judecînd astfel rolul unei revoluții burghezo-democratice.

Lichidarea proprietății feudale turcești asupra pămîntului s-a făcut pe calea ocupării de către țărani a pămînturilor feudalelor turci fugiți și a unei părți însemnate din fondul funciar al statului (miri), precum și prin lichidarea formelor de dependență feudală și semi-feudală¹. În

¹ Pentru tratarea acestei probleme, vezi: N. G. Levintov, *Agrarnie otnoşenia v Bolgarii nakanune osvobodjenia i agrarnii prevorot, 1877—1878 godov*, în *Osvoibojdenie Bolgarii ot tureşkogo iga*, *Sbornik statei*, Moscova, 1953, p. 139—221

cadrul acestor acțiuni autoritățile de ocupație rusești au jucat rolul unui factor pozitiv de înlesnire a transformărilor profunde din lumea satului bulgar, Rusia nefiind interesată în reînvoierarea feudalilor turci care ar fi constituit un element de sprijin al intereselor britanice, austro-ungare și germane în Balcani.

În ultimele două părți ale lucrării — „Afirmarea capitalismului în Bulgaria” și „Bulgaria în epoca imperialismului” — un interes deosebit îl prezintă capitolele consacrate relațiilor agrare de după eliberare și mișcării muncitorești. Legile pentru răs-cumpărarea pământului ocupat de țărani (1880—1896), impuse de burghezia liberală cauzată la înțelegere cu reacțiunea pentru a despăgubi pe moșierii turci, cu toa e aspectele lor reacționare, au făcut ca „principala formă a producției agricole să devină mica gospodărie țărăneasca” (p. 381). Călea urmată în transformarea agriculturii în Bulgaria a fost așadar cea a lichidării la ifundiilor cu „unele devieri” (p. 382) spre călea reformei, rezultate din metodele medievale de exploatare folosite de burghezia bulgara (camataria, arende înrobitoare, etc.).

Pagunile consacrate mișcării muncitorești rețin în mod deosebit atenția cititorului. Prima organizație muncitorească din Bulgaria s-a înființat în 1883 de care tip grafi care lucrasera pînă la războiul din 1877—78 în tipografiile emigranților bulgari din București, Belgrad și Viena. Un loc important este acordat intensei activități depuse de D. Blagoev pentru răspîndirea marxismului în Bulgaria. În lucrare se arată ca marxismul a avut de înfruntat ideile naționalismului burghez (Z. Stoiianov), care proclama necesitatea fauririi unei Bulgarii mari pe baza politicii de expansiune dusă de monarhie, puernic susținută de ideile narodnicismului răspîndite de organizația filantropică a lui Spiro Gulbacev și de emigranții narodnici ruși (D. Mokrievici, P. Gabe, B. Mudes, etc.). Ca rezultat al victoriei marxismului împotriva acestor curente, la 20 iulie 1891 s-a deschis congresul de constituire al Partidului Social Democrat bulgar.

Lucrarea recenzată se ocupa pe larg de lupta din interiorul partidului între aripa revoluționară (tesniacii) și cea oportunistă (obșcedelții), care denaturînd teoria marxista, afirmău că în Bulgaria nu se poate dezvoltă lupta de clasă, întrucît proletariatul, țărani și capitaliștii trebuie să facă front comun în lupta împotriva

regimului lui Ferdinand. Ca rezultat al atitudinii intransigente a tesniacilor, în 1903 oportuniștii în frunte cu Sakizov și Dabev au fost excluși din partid. Urmărirea dezvoltării ulterioare a mișcării muncitorești evidențiază apropierea tesniacilor de bolșevici (declarația lui Kirkov și Kolarov, publicată în „Pravda” în iulie 1917), dar și o serie de șovăieli în poziția tesniacilor (subaprecierea capacităților revoluționare ale maselor țărănești, relansarea lozincii transformării războiului imperialist în război civil).

În volum se acorda un loc important prezentării culturii bulgare în cadrul difritelor etape istorice, cititorul avînd astfel posibilitatea de a sesiza legătura din re fenomenele culturale și cadrul istoric, precum și rolul jucat de factorul cultural în dezvoltarea societății.

Un interes deosebit îl prezintă capitolele consacrate expunerii principalelor opinii emise în istoriografie asupra unor probleme importante (originea slavilor și apariția lor în peninsula Balcanică, originea și istoria proto-bulgarilor, renașterea bulgară, etc.), precum și criticii științifice făcută acestor puncte de vedere.

Considerăm că lucrarea conține și unele afirmații care trebuie întregite sau revăzute. Astfel, prezentînd invaziile în sudul Dunării, care au avut loc în secolul III-lea al e. n., autorii amînesc doar de incursiunea din anii 246—251, menționîndu-i numai pe goți. Cercetările au arătat că în cadrul acțiunilor întreprinse de triburile din regiunile de nord și nord-vest ale Marii Negre, la care vor fi luat parte și triburile slave, goții au fost departe de a reprezenta forța conducătoare, acest rol revînd triburilor carpilor, alanilor, herulilor, boranilor, etc. Prezența mai amplă a acestor acțiuni ar fi lămurit mai complet epoca de sfîrșit a sclavagismului în Balcani.

Este discutabila afirmația, bazată pe cercetările mai vechi ale lui N. Skabalanovici, după care în timpul ocupației bizantine ar fi existat pe lingă themele Bulgaria și Paristrion și o a treia pe cursul Dunării și Savei, cu orașele Sirmium și Belgrad. După cum se știe acest punct de vedere a întîmpinat serioase și întemeiate obiecții².

¹ Cf. A. M. Remennikov, „Borba plemen severnogo priernomoria c Rimon VIII veke, Moscova, 1954.

² N. Bănescu, Les ducs byzantins de Paristrion (Paradounovon) et de Bulgarie, București, 1946, p. 24—38.

Activitatea asociațiilor profesionale muncitorești, mai ales în ultimul deceniu al sec. al XIX-lea, ar fi putut să se bucure de o tratare mai largă.

Penru istoricii din țara noastră lucrarea recenzată prezintă un interes deosebit. Faptul că există în trecutul nostru momente în care istoria celor două popoare cunoaște puncte de legătură (stăpânirea bulgara în nordul Dunării în sec. IX—X, legăturile lui Matei Basarab cu clerul bulgar în vederea rasturnării jugului otoman, activita ea emigranților bulgari în România etc.) cere din par ea cercetătorilor pe tarimul istoriei R.P.R. cunoașterea unor fapte din istoria bulgară,

indispensabile rezolvării unor probleme care se pun în istoriografia românească (cunoașterea starilor premergătoare formării statelor feudale, legăturile dintre revoluționarii bulgari și curcurele revoluționare din România, etc.). Lucrarea reprezintă un model de rezolvare a problemelor fundamentale din istoria unei țări, ea constituind astfel o prețioasă calauza în întocmirea manualului de istoria R.P.R. pentru învățământul superior.

Florin Constantin

student anul IV, Facultatea
de istorie a Universității C. I.
Parhon

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMINE, *Studii și referate privind istoria României: Din lucrarile Sesiunii largite a Secțiunii de Științe istorice, filozofice și economico-juridice (21—24 decembrie 1953), București 1954*

(Editura Academiei R.P.R., 2 vol., 2001 p.; partea I-a. p. 1 943; partea a II-a, p. 945—2001).

Intre 21 și 24 decembrie 1953, a avut loc, la București, Sesiunea largi a a Secțiunii a V-a (Științe istorice, filozofice și economico-juridice) a Academiei R.P.R. Cele 60 de comunicări ținute cu acest prilej, de cercetătorii din diferitele instituții științifice ce țin de Secțiunea V-a împreună cu dezlaturile și cu concluziile lor, precum și raportul de activitate al Secțiunii pe anul 1953 și planul de activitate pe 1954, au fost publicate într-o lucrare specială: „Studii și referate privind istoria României”. Marea majoritate a comunicărilor se referă la științele istorice și îmbrățișează aspecte ale istoriei patriei noastre, din orânduirea comunei primitive pînă în vremea de azi. Dezbaterile și concluziile se găsesc la sfârșitul părții a II-a a lucrării, la p. 1839—2001.

Contribuțiile privitoare la istoria veche și la arheologie în general dețin, atît prin numărul lor, cît și prin importanța temelor pe care le tratează, un loc remarcabil printre aceste comunicări. Sînt în total 14 comunicări din această categorie, ocupînd peste 500 pagini. Mai mult de jumătate din ele sînt concentrate în jurul problemei dace, problemă care se situează astfel, pe primul plan în preocupările actuale ale arheologilor din R.P.R. Sînt discutate aspecte diferite ale

problemei. Astfel, în comunicările respective, prof. univ. Gh. Ștefan aduce contribuții arheologice cu privire la populația dacia din nordul Dobrogei, conf. univ. D. Tudor face o expunere despre raspîndirea amfore orelenice în teritoriul geto-dac din singa Dunării, D. Popescu prezintă o serie de considerații asupra prelucrării argintului de către daci, B. Mițea pune în evidență date noi referitoare la persistența populației geto-dace în cîmpia Dunării pînă în secolul al IV-lea e. n., M. Macrea studiază procesul separării orașului de sat la daci, examinînd cu acest prilej toate aspectele principale ale problemei dace; Iudita Winkler insistă asupra expansiunii economice romane în Dacia înainte de cucerire, prof. univ. C. Daicoviciu încearcă o reconsiderare critică a poziției istoriografiei romine din trecut fața de problema dacia, iar V. Cănarache, urmărind să reconstituie atelierile monetare care au activat în antichitate pe teritoriul R.P.R., discută și chestiunile privitoare la monedele batute de daci. Parerile autorilor menționați față de unele aspecte de baza ale problemei sînt diferite între ele, ceea ce, în cursul dezbaterilor din Sesiune, a dat loc unei discuții ample și rodnice.

Celelalte șase comunicări se referă de

asemenea la probleme de primul ordin, care rețin în momentul de față atenția arheologilor noștri. Problema evoluției forțelor de producție pe teritoriul R.P.R. este reprezentată prin comunicarea prof. univ. I. Nestor despre începuturile metalurgiei aramei și bronzului; problema situației economice și sociale a cetăților grecești din Dobrogea în epoca elenistică este luată în discuție de prof. univ. Em. Condurachi pe baza unor constatări arheologice făcute la Histria; problema legăturilor dintre populațiile de pe teritoriul R.P.R. de la începutul epocii feudale și populațiile slave din răsărit este ilustrată prin expunerea lui I. Barnea despre elementele vechi rusești și orientale de la Garvăn. Intinsa expunere a lui I. Vladuțiu despre problemele etnografiei românești, prezentată în cadrul unor preocupări de istorie a culturii materiale, este de o semnificație deosebită pentru noua și justa orientare care se dă la noi acestei specialități. O comunicare de un caracter special este aceea referitoare la șantierul arheologic București, — un voluminos raport de săpături redactat în colectiv. În sfârșit, la seria comunicărilor arheologice privind teritoriul R.P.R. se adaugă o dare de seamă prezentată de Maria Chișvași, despre excelențele lucrări executate de învațații sovietici pentru descoperirea vechiului oraș rus Novgorod.

În general, comunicările de istorie veche și arheologie ținute în Secțiunea a V-a a Academiei R.P.R. din decembrie 1953, oglindesc progrese realizate de aceste specialități în țara noastră în ultimii ani, ca rezultat al unei bogate activități de explorări pe teren și ca urmare a unei atente îndrumări științifice pe linia principiilor marxist-leniniste. Comunicările menționate au adus contribuții noi la istoria patriei noastre, unele chiar de o importanță primordială. Probleme care în trecut abia au fost atinse sau au lipsit chiar cu totul din preocupările cercetătorilor, acum au fost larg dezbătute, cu concluzii din cele mai interesante. Merită să fie subliniate străduințele autorilor acestor comunicări de a analiza problemele tratate, indiferent de rezultatele variate și adesea contradictorii la care au ajuns. De asemenea, se impune să relevăm spiritul critic care i-a animat, precum și justa ținută științifică pe care

cei mai mulți au izbutit să o dea expunerilor lor, atât în formă cit și în fond.

În cele ce urmează, prezentăm o serie de recenzii privind fiecare din cele 14 comunicări arheologice în parte.

GH. ȘTEFAN, *Contribuții arheologice la cunoașterea dacilor din Dobrogea de nord*, p. 29—40.

Comunicarea aduce numeroase informații noi de caracter arheologic, confirmând existența unei populații dace masive în nordul Scythiei Minore. În prima parte a expunerii se prezintă știrile de ordin literar și epigrafic, care atestă această populație în Dobrogea nu numai în epoca ei de independență, dar și după cotropirea romană. Autorul întărește, pe baza izvoarelor, concluzia justă că „indiferent de folosirea termenului de *gefi*, după moda grecească, sau de *daci*, sub care sînt cunoscuți de romani, dacii și gefii formează un singur popor, împărțit în triburi”¹. În a doua parte a comunicării sînt expuse sumar rezultatele cercetărilor din ultimii ani, prin colectivele arheologice de la Histria și de la Garvăn și se menționează un important număr de așezări antice, de caracter rural, care au aparținut baștinașilor daci și care dovedesc dănuirea acestora în epoca stăpînirii romane, confirmînd și completînd astfel știrile izvoarelor scrise. Se vorbește despre săpăturile de la Tariverdi, în teritoriul Histriei, unde populația baștinașă este atestată încă din secolul al VI-lea î. e. n., precum și despre recunoașterile și sondajele executate în peste 20 de localități din colțul de nord-vest al Dobrogei, între Troesmis (Iglița) și Aegyssus (Tulcea). Resturi din a doua epocă a fierului, de caracter dacic, s-au constatat în însăși aceste două centre principale, în care romanii au locuit după ce le-au cucerit de la baștinași. Printre celelalte stațiuni dace identificate, cea mai importantă este cetatea de scaun de la Somova, nu departe de Tulcea.

Comunicarea reprezintă o contribuție științifică bine venită, atât prin aceste elemente arheologice, în cea mai mare parte cu desăvîrșire necunoscute mai înainte, precum și prin justa lor interpretare istorică. Relevăm și câteva amănunte cu care nu ne declarăm de acord. Autorul afirmă că uniunile de triburi getice s-ar fi creat în stînga Dunării pe vremea lui Dromihete, adică pe la începutul secolu-

¹ Studii și referate privind istoria României, Ed. Acad. R.P.R., 1954, partea 1-a, p. 31.

lui al III-lea î.e.n.¹. De fapt sîntem obligați să le admitem existența chiar mai înainte. Ptolemeu al lui Lagos, cu prilejul expediției lui Alexandru la Dunare, din anul 335 î.e.n., arată că în fața armatei macedonene, geții din cîmpia Dunării au adunat în pripă 4 000 de călăreți și peste 10 000 de pedestrași, forță remarcabilă care nu s-ar fi putut recruta decît într-o uniune de triburi deja încheată. De altfel, formarea uniunilor de triburi, fiind un proces de lungă durată, la geți trebuie să fi început cu mult înainte de epoca lui Alexandru. Într-un alt loc din comunicare², printre localitățile antice din Dobrogea cu nume dace figurează și *Arrubium*, deși acest toponimic are un caracter celtic (cf. diferitelor inscripții din Noricum închinat lui *Iupiter Arubianus*). În ce privește numele *Dinogetia*, este sigur dacic, dar nu format cu vreun termen *duna*, cum arată autorul cu titlul de eventualitate, ci numai cu *dina*, un element foarte frecvent în toponimia traco-dacă din Dobrogea (cf. *Amlaidîna*, *Asolodina*, *Adina*, *Residina*, *Bassidîna*, *Beledina*, *Diniscarta*), avînd, poate sensul de „cetate” (ca și celticul — *dunum*). Autorul vorbește și de eventuale influențe produse în ceramica grecilor din Histria din partea populației băștinase getice din apropiere³. Nu am putea subscrie la o asemenea interpretare dată fragmentelor de vase primitive getice găsite în cartierul extramuran al orașului Histria. Acele vase nu pot dovedi decît prezența geților care le-au folosit. În nici un caz, tehnica superioară a olarilor eleni nu avea ce învăța de la bieteile tradiții ceramice locale.

I. NESTOR, *Asupra începuturilor metalurgiei aramei și bronzului în R.P.R.*, p. 41—59.

În această comunicare se studiază vechimea considerabilă a folosirii aramei pe teritoriul țării noastre și se urmăresc progresele prelucrării acestui metal pînă la apariția tehnicii superioare a bronzului. Autorul reduce la absurd aserțiunile tendențioase și forțate ale lui W. Witter, după care țările est-europene și chiar Orientul ar fi cunoscut metalurgia mai tîziu decît Europa Centrală. De asemenea, combate

ezitățile lui P. Reinecke cu privire la întrebuintarea aramei în regiunile est-europene în epoca neolitică. După justele afirmații ale lui I. Nestor, începuturile metalurgiei în masa triburilor neolitice din spațiul carpato-danubian nu reprezintă un fenomen de spontaneitate, ci unul de difuziune, iar această difuziune nu s-a putut produce dinspre vest, ci numai dinspre sud și sud est. Pe de altă parte, tot după parerea d-sale, n-a putut fi vorba de un export de obiecte finite, de aramă sau de bronz, din Orient spre Europa, în acele vremuri îndepărtate, ci numai de o răspîndire treptată și lentă a procedeelelor metalurgice, în dezvoltarea cărora o parte importantă a avut-o și inițiativa triburilor locale.

După ce stabilește un criteriu teoretic cu privire la evoluția utilizării cuprului, în general, la începuturile metalurgiei, declarîndu-se pentru succesiunea următoarelor etape: lucrarea cuprului nativ prin ciocănire, modelarea cuprului nativ prin topire, reducerea minereului de cupru, invenția bronzului, d-sa încearcă să lege aceste etape de diferitele faze ale culturilor neolitice de pe teritoriul actual al țării noastre. Folosința aramei apare pentru prima oară la noi în perioada culturilor neolitice Izvoare I (precucutenian), Verbicioara I (= Vinca A), Boian (faza Vidra), caracterizate prin ceramica decorată cu caneluri mărunte („pliseuri”), de afinități sud-estice. În această primă etapă e vorba numai de cupru nativ modelat prin batere la rece, sub forma unor mici obiecte de podoaba sau a unor scule. În faza deplinei dezvoltări a neoliticului nostru, corespunzînd culturilor Gumelnița-Ariușd-Cucuteni A-Sălcuța-Turdaș II-Tisa, folosirea cuprului, de asemenea nativ, se intensifică. Din acest metal încep a se produce, prin topire și turnare în tipare bivalve, unele mai voluminoase, ca topoarele simple în formă de dălți masive, și topoarele-ciocane cu brațe „în cruce” și cu gaură de înmanușare, răspîndite atît în țara noastră, cît și în cuprinsul Peninsulei Balcanice. Asemenea obiecte dovedesc, desigur, un progres metalurgic remarcabil, dar sînt prea rare pentru a fi influențat evoluția forțelor de producție neolitice, care continua a se baza tot pe uneltele de piatră și de os că și înainte. Pentru despicarea nenumăraților trunchi de copaci, care au servit de exemplu la construirea locuințelor din stațiunile culturii Cucuteni, s-au utilizat pene și topoare de piatră. În nici o

¹) Studii și referate privind Istoria Romniei, Ed. Acad. R.P.R., 1954, partea I-a, p. 31

²) Ibidem, p. 34.

³) Studii și referate privind istoria Romniei Ed. Acad. R.P.R., 1954, partea I-a, p. 35.

stațiune neolitică de la noi nu s-au găsit pînă acum urme de topire a cuprului. Este de presupus, prin urmare, ca topoarele de cupru turnate erau fabricate în puține centre din sud-estul Europei, de unde se rapindeau apoi prin schimburile intertribale. Am avea astfel un început de diviziune socială a muncii, prin desprinderea meșteșugului metalurgic de restul activităților productive de pe atunci. Topoarele de cupru pare că nici n-au avut o utilitate practică, ci circulau ca lingouri, ca semne de distincție ori ca simboluri de valoare pentru schimburi. O etapă importantă în evoluția metalurgiei cuprului se produce ca rezultat al neoliticului, cînd, după părerea lui I. Nestor, triburile locale au început să-și procure acest metal prin reducerea minerelor cuprifere, care necăuta procedee mai complicate decît simpla utilizare a aramei native. Uneltele de aramă se perfecționează de la poporul daltă, se ajunge la poporul plat, iar topoarele cu două tășuri dispuse „în cruce” devin mai frecvente și capătă forme masive. În această vreme mai apar și alte unelte de cupru, ca topoarele cu gaura de înmanare și cu un singur tăș vertical, cuțitele-brice, precum și armele propriu-zise, ca pumnalele. În sfîrșit, prin deprinderea procedeelelor metalurgice superioare din sud și sud-est, implicînd aliajul cuprului fie cu arsen, plumb sau antimoniu, fie mai ales cu cîșior, se ajunge la producerea oțelurilor de bronz, numeroase, solide, utilizate cu eficacitate și de erminînd un progres al forțelor de producție. Această schimbare, caracterizînd începutul epocii bronzului, s-a petrecut în condițiile unei generale răsăririi în regiunile noastre a triburilor de pastori din est: reprezentanții culturii Usatovo și ai culturii mormintelor de oțăr, care au contribuit la destrămarea vechilor temeiuri ale vieții cultivatorilor neolitici. Triburile de pășori, circulînd pe spații întinse, au ajuns mai repede decît cultivatorii sedentari în posesunea procedeelelor metalurgice superioare, prin contactul cu regiunile caucaziene. Unitatea de viață și de circulație realizată în această vreme de la Kuban pînă în Carpați este demonstrată prin analogiile strînse dintre scelele de piatră în forma de capete de cai de la Fedeleșeni, Salcuța, Casimcea, din faza Gorodsk-Usatovo, de la sfîrșitul neoliticului, și un obiect similar din aceeași vreme găsit în nordul Caucazului. Autorul comunicării atinge și problema unei epoci speciale a aramei în țara noastră. În principiu ad-

mite o asemenea perioadă eneolitică, la sfîrșitul neoliticului ca o fază prealabilă a epocii bronzului, dar pentru a o defini sigur este nevoie să se precizeze dacă populațiile respective exploatau zăcămintele cuprifere locale, ceea ce, pînă în prezent, din lipsa de cercetări, încă nu este posibil. De altfel, lipsa de analize chimice și de determinări mineralogice constituie o dificultate de care comunicarea se lovește la fiecare pas, o serie de chestiuni nepuțin fiind lamurite din aceasta cauză, sau rămînd discutate numai în mod parțial și indirect, pe baza deducțiilor teoretice și a simplor indicații arheologice. Comunicarea reprezintă o contribuție prețioasă la cunoașterea începuturilor metalurgiei cuprului și bronzului pe teritoriul R.P.R., dar, în mod inevitabil, unele din concluziile sale sînt susceptibile de completări sau revizuirii pe măsura ce cercetările preconizate, de altfel, de însuși autor, vor deveni realități.

În trecut atragem atenția și asupra unei inadvertențe de redactare: la pagina 49, unde se vorbește de contactul culturilor neolitice sedentare de la noi cu triburile de pastori din scelele răsăritene, se arată că evoluția acestui contact poate fi urmărită „de-a lungul fazelor B, C, și D” ale culturii Cucuteni. De fapt, o fază cronologică Cucuteni C nu există, ci e vorba de o nomenclatură greșită a lui H. Schmidt referitoare la o categorie ceramică, de afinitați răsăritene, contemporana cu fazele Cucuteni AB și B. De asemenea, nu putem vorbi de o fază D a culturii Cucuteni, deoarece ceramica usatoviana, din epoca bronzului, găsiți în stratul superior al stațiunii de la Cucuteni-Baiceni și denumită, tot de H. Schmidt, cu sigla D, nu are nici o legătură cu ceea ce trebuie să înțelegem prin *cultura Cucuteni*, prin excelență neolitică și caracterizată prin ceramica pictată de un anumit stil.

EM. CONDURACHI, *Contribuția sapaturilor arheologice organizate de Academia R.P.R., la Histria, la cunoașterea perioadei elenistice în Dobrogea*, p. 61—79.

Obiectul acestei comunicări este situația economică și socială a cetăților grecești de pe țărmul dobrogean al Pontului Euxin și mai ales a Histriei, în secolele III — I î.e.n., corespunzătoare epocii elenistice. Textele epigrafice descoperite la

Histria pomenesc adesea de lipsuri financiare și de conflicte interne care frământau cetatea în această epocă, dar știrile pe care le conțin sînt prea laconice. De aceea autorul încearcă să le completeze cu observațiile arheologice prilejuite de săpăturile ample care s-au făcut în cetate în ultimii ani.

Cu deosebire își îndreaptă atenția asupra cartierului extramural al orașului, situat la circa 700 m NV de acropole, în așa zisul sector X¹ unde s-au constatat suprapuneri de straturi din epoca elenistică mai clare decît în acropole, dovedind o succesiune de faze de locuire cu caractere diferite. Peste urmele unor locuințe particulare din secolul al VI-lea î.e.n., s-au descoperit resturi de clădiri a unor negustori înstăriți, din secolele IV—III î.e.n., corespunzînd unei epoci de prosperitate, cînd populația a crescut, iar suprafața locuită a orașului s-a dublat. Este vremea unui avînt economic deosebit al cetăților pontice, cînd se înregistrează un comerț activ cu lumea greacă din sud, o patrundere intensă în interiorul țarilor getice din stînga Dunării și o sporire a numerarului atestată prin numeroase tezaure monetare. Înflorirea constatată la Histria în această vreme de la sfîrșitul epocii clasice și de la începutul celei elenistice este evidentă și în diferite locuri din teritoriul rural al cetății, de exemplu la Sinoe și la Tariverdi. În sectorul extramural al orașului X, peste temelile caselor îngrijit construite din secolele IV—III î.e.n., se observa un al doilea strat, din secolul al III-lea (mai precis între 250—200 î.e.n.), cu vestigiile unor locuințe ceva mai modeste, dar mai numeroase, aglomerate pe o suprafață mai întinsă și conținînd un inventar bogat, care indică o activitate de caracter meșteșugăresc. E vorba, de asemenea, de o perioadă de înflorire economică, dar cu o nuanță de declin calitativ în raport cu faza precedentă. Locuințele acestui strat au suferit o distrugere bruscă, în urma unor vicisitudini care momentan nu s-ar putea preciza. Ulterior, la trecerea dintre secolele III—II î.e.n., s-a procedat la o consolidare a terenului în acest sector împotriva umezelii, printr-un terasament cu straturile alternative de lut și cenușă, după un sistem cunoscut și la Olbia, și

printr-un parapet de zid. Nu s-au găsit resturile clădirilor pe care urma să le suporte acest teren consolidat. Probabil, din cauza unor împrejurări critice, n-au mai fost construite. În orice caz, întregul cartier a fost parăsit pentru o lungă durată, rămînînd a fi folosit doar pentru morminte aparținînd unei populații nevoiașe. Abia la începutul epocii romane, în secolul I î.e.n., cartierul revine la viață, fiind acoperit din nou cu locuințe, care de data aceasta nu mai constau, însa, decît din colibe sarace. Pe scurt, stratul grafia sectorului X de la Histria dovedește o treptată pauperizare a populației cetății, contrastînd cu prosperitatea economică generală din epoca elenistică. Au orul explica acest contrast printr-o acumulare a bunurilor în mîna unei oligarhii exploatare, în dauna majorității populației exploatate. Consecința nu putea fi decît o ascuțire a conflictului în re clase, cu tulburările interne de care pomenesc inscripțiile din secolele II I î.e.n., de la Histria. Constrînsă de acest conflict și stînjinită în activitatea ei economică de nesiguranța dinafara, clasa exploatare va căuta în cele din urma protecția romana.

Concluziile autorului sînt în sine foarte plauzibile și în acord cu evoluția generală a lumii elenistice și cu istoria orașelor pontice. De asemenea, trebuie să subliniem că un merit deosebit metoda utilizării datelor arheologice pentru probleme istorice atât de spinoase. Dar, cînd cînd oportunitatea acestei metode și ingenozitatea cu care a fost aplicată, se impune să fim atenți și la dificultățile pe care le comporta. Mai întîi o s rvațiile arheologice de baza trebuie să fie absolute și verificate prin repetarea cercetărilor pe suprafețe întinse. În special mormintele menționate, din sectorul X, a it de importante pentru a dovedi restringerea suprafeței locuite în afara acropolei histriene în secolele II-I î.e.n., sînt prea puține (numai două), iar datele lor nu ni se pare stabilite cu toată precizia necesară. Sînt lipsite de orice inventar, iar poziția lor stratigrafică nu este cu totul în afară de posibilitatea unei discuții. În această privință este nevoie de săpături noi. Pe de altă parte, observațiile, chiar de o siguranță absolută, facute într-un singur sector dinafara cetății, reprezintă temeiuri prea puține pentru concluzii atât de ample ca acelea exprimate în comunicare cu privire nu numai la His-

¹ Cf. „Studii și cercetări de istorie veche”, vol. III, 1952, p. 233—238; IV, 1953, 1—2, p. 113—123; V, 1954, 1—2, p. 69—71; Histria, I, București 1954, p. 198—231.

tria, dar la toate orașele elenice din Dobrogea. Și din acest punct de vedere, sînt de așteptat verificări prin studiiul rezultatelor mai complicate ale săpăturilor din incinta cetății. Este drept că autorul, căutînd să extindă valoarea observațiilor sale, menționează, în mod util, temeliile zidului elenistic descoperit sub valul al III-lea de la Histria¹, precum și alte descoperiri arheologice din această cetate ori din celelalte orașe pontice, dar fără să poată produce comparații de ordin stratigrafic ca acela pe care constatările din sectorul X le necesită în primul rînd.

În ce privește explicația de ordin social pe care autorul o dă pauperizării populației Histriei în secolele II—I î.e.n., cu toate că principial este justă, nu o găsim totuși suficientă. Din inscripții și din textele literare știm ca în această vreme cetățile pontice aveau de luptat cu mari greutăți de ordin extern: pe mare atacurile piraților, iar pe uscat atacurile populațiilor vecine și mai ales ale triburilor în migrație, de exemplu ale barbarilor. Suferința era generală, pentru toate clasele. Cetatea s-a văzut la un moment dat nevoită să recurgă la bunăvoința unui bogataș strain pentru a obține un împrumut de bani, fiindcă în interior oamenii destul de avuți pentru a îndeplini acest oficiu lipseau. Astfel, deși incontestabilă, acapararea bunurilor de către o minoritate în dauna maselor nu ar mai putea apărea ca singura cauză a mizeriei acestora din urmă.

Nolăm aci și cîteva obiecțiuni de amănunt, care nu ating problema principală a comunicării. La pagina 64, („Studii și referate privind istoria Romîniei”), autorul afirmă că teritoriul agricol al Histriei ar fi fost constituit prin secolul al IV-lea î.e.n., susținînd astfel o ipoteză pe care a expus-o mai pe larg cu alt prilej². Parerea autorului nu se bazează pe nici un indiciu documentar, ci pe deducții de caracter general, care nu pot determina o concluzie categorică. De fapt, Histria a trebuit să aibă un teritoriu rural propriu încă de la începuturile ei, din secolele VII—VI î.e.n. La pagina 74 se menționează o ceramică greacă fabricată la Histria ori la Callatis încă din secolul al V-lea î.e.n., și continuînd și în epoca elenistică. Desigur, e vorba de vase fine de o

factură expeditivă — admitem chiar „provincială” — cu firnis degradat, dar pentru a le considera ca produse precis histriene ori precis callatiene este nevoie de indicii mai directe care, însă, lipsesc. La pagina 76 se lasă a se înțelege că amforele cu stampile rhodiene ar fi mai vechi decît cele thasiene. În realitate, raportul cronologic este invers.

D. TUDOR, *Amfore elenistice descoperite în adîncul teritoriului R.P.R. (Referat asupra legăturilor economice între cetățile sclavagiste grecești și triburile dace dintre Carpați și Dunăre, p. 81—88.*

În acest referat, autorul prezintă concluziile unui studiu pe care îl pregătește cu privire la realitățile economice dintre lumea elenistică și Dacia, reconstituite pe baza răspîndirii amforelor grecești în stînga Dunării noastre. Punctul de plecare al expunerii este importanta stațiune din a doua epocă a fierului de la Lunca Ciurei, în apropiere de Iași, unde s-au descoperit, pe lîngă o ceramică asemănătoare cu urnele bastarne de la Poienești, numeroase resturi de amfore elenistice, în majoritate de proveniență rhodiană. O stațiune cu inventar similar a fost identificată în podișul central al Moldovei, între Iași și Vaslui, la Scînteia. E pentru prima oară că amforele grecești se constată atît de adînc în interiorul Moldovei. În Muntenia, răspîndirea acestor recipiente de import fusese constatată mai de mult. Autorul procedează la o sumară trecere în revista a tuturor localităților din țara noastră în care s-au găsit resturi de amfore grecești și insistă cu deosebire asupra așezării getice de la Stoienești, pe valea superioară a Dimboviței, în Carpați, unde asemenea resturi au fost scoase la iveală în număr considerabil. Amforele, fiind elementele arheologice cele mai importante, alături de monede, pentru studiul activității comerciale grecești în Dacia, oferă posibilitatea unor considerații de ordin economico-social mai concludente, pe care autorul le formulează într-un mod just. Amforele cu proveniență sigur atestată, care se răspîndesc mai de vreme pe teritoriul țării noastre, sînt cele thasiene, frecvente mai ales în secolul al III-lea î.e.n. Dar cele mai numeroase și cele mai departe răspîndite sînt amforele rhodiene, pe care autorul le datează în secolele III—II î.e.n. Ca frecvență urmează amforele cniadiene, apoi, în proporții

¹ Cf. Histria, I, p. 278—285.

² Buletinul științific al Academiei R.P.R., Secțiunea de Științe Istorice, filozofice și economico-juridice, IV, 1—2, 1952, p. 37.

mult mai reduse, amforele pontice. Locurile de origine ale acestor vase corespund și centrelor de proveniență a mărfii pe care o conțineau: vinurile și untdelemnul. Aceste articole erau transportate direct din Grecia, pe mare, pe Dunăre și, pe cât era posibil, urcînd cursul principalilor afluenți ai acestui fluviu, cu corabiile. Mai departe erau duse pe căi terestre. Circulația directă a unor asemenea mărfuri presupune siguranța drumurilor, garantată de autoritatea căpăteniilor uniunilor de triburi. Această garanție nu era acordată, însă, negustorilor greci numai din simplă „bunăvoință“, cum afirmă autorul, ci era cumpărată cu daruri prețioase. De altfel, prin asemenea mijloace, comerțul grec izbutea să pătrundă chiar la populații cu o organizare socială mai înapoiată decît cea a uniunilor de triburi. Din rîndul populației locale din Dacia, principalul profit de pe urma comerțului cu grecii îl trăgea aristocrația tribala. Proprietatea privată la daci intrase într-un stadiu înaintat de dezvoltare. Concluzia pe care o trage însă autorul în sensul că în urma triburilor dace „se ridicase o puternică clasă înstărită“ depășește, totuși, organizarea încă primitivă a unor uniuni de triburi. Dacă o asemenea concluzie ni se impune, atunci este neapărat necesar să acceptăm și corolarul ei: existența unei organizări politice superioare, aceea a statului, fie chiar numai în forme incipiente.

Ni se par îndreptățite considerațiile din referat despre influența comerțului grec asupra tehnicii ceramicii locale, în care se încearcă imitarea amforelor grecești, aplicîndu-se stampile anepigrafice, observația despre corelația dintre introducerea viticulturii la daci și comerțul grecesc cu vinuri, concluzia despre dezvoltarea centrelor tribale ale dacilor ca centre comerciale, criteriul abundenței de resturi de amfore pentru definirea importanței unui centru comercial dac din a doua epocă a fierului. Nu sîntem de acord, însă, cu alte afirmații ale autorului. Cu prilejul dezbaterilor Sesiunii în cadrul căreia a fost prezentat acest referat¹, s-a argumentat imposibilitatea încercării de a localiza centrele dace *Carsidava* și *Zargidava* lângă Iași. De asemenea, s-a obiectat² nepotrivirea de date între ceramica de la Lunca Ciurei, situată de autor, pe baza

amforelor rhodiene, în secolele III—II î.e.n., și urnele negre de la Poienești, care ar fi din secolul I î.e.n. De fapt, după părerea noastră, nici amforele rhodiene din Moldova nu se refera la o dată atît de timpurie, ca secolul al III-lea î.e.n., nici urnele bastarne de la Poienești nu aparțin exclusiv secolului I î.e.n., ci atît unele cit și celelalte datează deopotrivă din secolul al II-lea î.e.n., urnele de la Poienești apucînd și o parte din secolul I. î.e.n.

D. POPESCU, *Noi considerații asupra prelucrării argintului în Dacia*, p. 89—104.

Autorul se ocupa în acest referat de diferitele tezaure de argint din epoca dacă găsite pe teritoriul R.P.R., stabilind trasa-turile lor comune și încercînd, cu succes, să rezolve problemele principale pe care aceste tezaure le implica. Cu acest prilej, prezintă mai amănunțit un tezaur inedit, descoperit în 1936 la Coadă Malului lînga Valenii de Munte și pastrat în prezent la Cabinetul numismatic al Academiei R.P.R. Tezaurul este compus din zece piese de argint și anume: patru brățări, din care una cu palmete imprimate și cu capetele stilizate zoomorf, un mic tub, un colier împletit, cu lanț de podoabă compus din împletituri, o tetradrachmă macedoneană de tipul Filip al II-lea, transformata în pandantiv și două fibule avînd drept arc cite o placă triunghiulară decorată cu un chip uman în relief, similar celuiia de pe falera din tezaurul de la Herăstrău. Autorul trece în revistă în mod critic bibliografia referitoare la tezaurele de argint din Dacia, respingînd părerile după care ar fi vorba de produse fie celtice, fie ilirice, fie sarmate și punînd în valoare argumentele decisive care pledează pentru caracterul lor dacic. Obiecte de argint din această categorie, grupate în tezaure ori izolate, s-au găsit pe teritoriul țării noastre în nu mai puțin de 60 de localități, dintre care foarte multe aparțin regiunii Hunedoara, din centrul Daciei de odinoară. Pe de altă parte, printre aceste obiecte există forme și variante care nu se întîlnesc decît în Dacia. Dacă placile decorate cu chip uman se cunosc, izolate, și din alte părți, ca anexe ale unor fibule nu se găsesc decît la noi. Ca falere libere sînt răspîndite pe un întins teritoriu din Asia centrală și

¹ Cf. Studii și referate privind istoria României, Ed. Acad. R.P.R., 1954, partea II-a, p. 1857 și urm.

² Ibidem, p. 1936.

privite de M. Rostovțev ca indo-scite, iar J. Harmatta le-a considerat ca elemente caracteristice ale culturii unui „imperiu” sarmat, care ar fi existat între anii 125 și 61 î.e.n., și care ar fi succumbat sub loviturile lui Burebista. D. Popescu respinge aceste puncte de vedere, inclusiv ipoteza lipsita de fundament a „imperiu-lui” sarmat și arată ca e vorba de răspîndirea în direcții diferite ale aceleași influențe elenistice care sta și la baza producțiilor toleutice dace. De asemenea respinge, cu bune argumente, parerea lui N. Feltich, după care obiectele de argint din Dacia ar fi fost lucrate într-un atelier grec-sarmat. Cu privire la celebrul vas de la Gundestrup (Danemarca), D. Popescu aderă la parerea lui Fr. Drexel, care da caza acei recipient de argint masiv cu figuri în relief, în secolul I î.e.n., dar, spre deosebire de cercetatorul german, nu-l socotește ca o lucrare scordisca, ci dăca, chiar dacă va fi fost efectuată pentru un trib celtic. Pe baza monedelor care apar în componența tezaurilor de argint dacice (denari romani republicani, tetradrahme thasiene dragma din Dyrhachum sau Apollonia) și pe baza fibulelor de tipuri La Tène II și La Tène III, pe care le conțin, aceste tezaure sînt datate, pe buna dreptate, în secolul I î.e.n. Monedele romane se opresc de cele mai multe ori în preajma epocii lui Iulius Caesar. Numai într-un singur caz ajung pînă la împăratul August, în anul 16 î.n. Este vremea de ascensiune a societății geto-dace, sub Burebista și urmașii săi imediați.

Autorul discută problema chipului uman reprezentat pe fibulele de la Coada Malului și din alte părți și, cu oarecare rezerve, înclină spre a-l interpreta ca o reproducere a unui tip de divinitate greacă imberba, ca Apollo sau Dionysos, dar nu exclude nici eventualitatea reprezentării efigiei lui Alexandru cel Mare sau chiar acelea a lui Burebista, ipoteză care ni se pare de prisos. Chiar admițînd ca reglele gete ar fi fost complet ras, după moda elenistică, ceea ce ar fi reprezentat o temerară abateră de la tradiția dace, este puțin probabil ca efigia sa să fi fost reprodușă pe niște obiecte de podoba, atunci cînd mai firesc ar fi fost să apară pe monedele dace, care totuși în acel timp se limitau la imitarea modelelor macedonene. Comunicarea se încheie cu considerații asupra condițiilor social-economice pe care le reflectă tezaurele dace de argint. Aceste tezaure denotă o

epocă de înflorire a culturii dace, o îmbogațire a clasei nobile și a negustorimii, o organizație social-economică întărită. Particularitățile lor arată că Dacia era un important centru de prelucrare a argintului, care, primind influențe din afară, în primul rînd de la greci, a influențat la rîndul sau arta argintului din alte regiuni. Autorul observă ca marea răspîndire a argintului în Dacia în epoca a doua a fierului contrastează cu lipsa de circulație a aurului. Explicația sa, în acord cu parerile lui C. Daicoviciu, este ca acest metal scump era tezaurizat și servea pentru necesitățile superioare ale statului dac, de exemplu pentru plata marilor lucrări sau a materiilor aduse de peste granița.

Comunicarea reprezintă o utilă contribuție la cunoașterea culturii dace, prin sintezarea unor fapte publicate dispersat, prin publicarea unui tezaur dac medii și prin soluțiile juste pe care le dă problemelor respective, fie ca sînt formulate aici pentru prima oară, fie ca e vorba de adeziuni, cu argumente noi, la pareri exprimate mai înainte.

B. MITREA, *Problema populației geto-dace în Muntenia în secolul al IV-lea e.n.*, p. 105—118.

Punctul de plecare al comunicării este o necropola de tip Cerneahov, descoperită de autor în 1951—1952, pe o terasă de lînga satul Spanțov, pe malul Dunării, la 17 km est de Oltenița. Din această necropola au fost sapate 13 morminte, care străpungeau straturile unei așezări neolitice aparținînd culturii Boian (nuși culturii Gumelnița, cum afirmă autorul). Scheletele mormintelor erau orientate N—S, cu capul la N, așezate pe spate în poziție întinsă, cu minile alungite pe lînga corp. În apropierea lor se aflau numeroase obiecte depuse ca ofrande: vase de lut cenușii de tehnica superioară sau oale de lut poroase lucrate la roata, vase de sticlă, piepteni de os, lame de cuțitașe de bronz pentru toaleta, fibule cu piciorul întors pe dedesubt, caracteristice secolelor III—IV e.n., catarami de bronz cu placă ovală, margele de sticlă de diferite mărimi, forme și culori, mărgelile de cornă. Arme și monede nu s-au găsit. În comunicare se insistă asupra unei cești simple de lut, de factura grosolană, poroasă, lucrată cu mîna, cu gura largă și fondul strîmt și cu o toartă mare groasă. Este o afumătoare caracteristică getică,

constată în Dacia pretutindeni și fără întrerupere, din epoca a doua a fierului pînă la începutul migrațiilor. În treacăt precizăm că la Poiana s-au găsit nu numai cele 27 exemplare de acest tip, menționate de autor pe baza raportului de săpături dintr-un singur an (1927), ci sute! Este unul din obiectele cele mai banale în stațiunile getice din a doua epocă a fierului. Asemenea recipiente tradiționale se mai găsiseră pînă acum în morminte din secolele III—IV e.n. și anume în șase urne de incinerare de la Poienestii. Cum era vorba de morminte considerate din capul locului ca fiind de tradiție dacă și anume carpice, locul lor acolo părea foarte normal. Dar acum este pentru prima oară cînd apar în inventarul funerar al culturii Cerneahov, ceea ce pune din nou problema caracterului etnic al acestei culturi care, cunoscută mai întîi pe teritoriul U.R.S.S., se dovedește a fi fost foarte răspîndită și în cuprinsul țării noastre (de ex. la Sîntana de Mureș, Izvoare, Aldeni, Oinac etc.). Pe lângă numeroasele localități de la noi, pe care autorul le menționează ca avînd morminte din cultura Cerneahov, se mai pot adăuga altele, identificate prin cercetările cele mai recente. S-au recunoscut și așezări corespunzătoare acestor morminte, dar explorarea lor se află abia la început. Pe baza elementelor cunoscute pînă acum, data mormintelor culturii Cerneahov a fost stabilită, în general, în a doua jumătate a secolului al III-lea e.n. și în cea mai mare parte a secolului al IV-lea e.n. Autorul presupune că ar putea fi avut în vedere și începutul secolului al V-lea; afirmație gravă, deoarece implică o continuitate a culturii Cerneahov după pustiitoarea invazie a hunilor din anul 376. De aceea nu am putea-o accepta pe baza unei simple aproximații conjecturale, ci avem nevoie de indicii concrete, care, însă, pînă acum lipsesc cu desăvîrșire. Cultura Cerneahov, răspîndită din Carpați pînă spre Don, foarte frecventă și suprinzător de omogenă în elementele sale caracteristice, corespunde unei populații numeroase, aparținînd unei organizații unitare. Identificarea acestei populații constituie obiectul unei probleme încă în discuție. Numeroși cercetători susțin că ar fi vorba de goți. Invățații sovietici înclină însă, în general, a considera cultura Cerneahov ca fiind de origine slavă. (A. S. Spițin, M. I. Smișko, B. A. Ribakov etc.). Autorul comunicării, la pagina 115 („Studii și referate privind istoria României”, ser. 1, nr. 1, 1957), afirmă că mormintele de pe muntele Co-

ază la acest punct de vedere, iar la pagina următoare, pe baza afumătorii de tradiție getică de la Spanțov, formulează părerea că totuși, pe teritoriul R.P.R., această cultură a trebuit să aparțină localnicilor, adică populației daco-romane. Impresia de contradicție rezultă de fapt numai dintr-o inadvertență de exprimare. D-sa a înțeles, desigur, să urmeze pe arheologii sovietici numai în ce privește excluderea goților din discuție și îndreptarea atenției asupra băștinașilor, care, însă puteau fi de neamuri diferite, după regiuni. În ce privește excluderea goților, noi o socotim exagerată, fiindcă nu se poate tagadui coincidența în timp și în spațiu, a datelor despre cultura Cerneahov cu expansiunea acestui popor, care tocmai la finele secolului al III-lea, e. n. și în tot cursul secolului al IV-lea e. n., pînă la venirea hunilor, a exercitat o dominație exact asupra vastei întinderi dintre Carpați și Don. Firește, goții, ca element etnic, nu constituiau decît o minoritate față de populațiile locale mai vechi: dacii la noi, sarmații și slavii în răsărit. Din acest punct de vedere, atitudinea antigotică în problema culturii Cerneahov este justificată. Densitatea descoperirilor referitoare la această cultură, corespunzînd unei populații numeroase, nu se poate raporta decît la localnici. Dar omogeneitatea elementelor culturii Cerneahov menținută pe un spațiu atît de mare, cu populații de origini diferite, nu s-ar putea explica decît printr-un factor comun de unitate, pe care trebuie să-l căutăm în dominația gotică. Afirmației: „ne este imposibil să admitem răspîndirea goților pe un spațiu așa de mare” i se opun știrile din autorii antici, ca Ammianus Marcellinus sau Iordanes, care îi arată pe goți, în secolul al IV-lea e. n. stăpîni tocmai pe o întindere imensă, de la Baltica pînă la Don. Mai departe, autorul încearcă să rezolve problema ritului funerar al populației locale de la noi în secolul al IV-lea e. n., pentru a contribui și în felul acesta la clarificarea apartenenței etnice a culturii Cerneahov, ale cărei morminte sînt totdeauna de inhumare. Rezultatul este departe de a reprezenta un succes. Necropola din secolele III—IV e. n. de la Poienestii, de un caracter băștinaș incontestabil, are morminte, în majoritate, de incinerare. O tranziție de la ritul incinerare la acela al inhumare este foarte posibilă, dar exemplul adus de autor în această privință, mormintele de pe muntele Co-

rabia de la Zlatna, unde s-au observat resturi de oase umane incinerate depuse în gropi pentru inhumăție — nu ni se pare de loc concludent în sensul dorit de B. Mitrea, ci, dimpotrivă, arată exact o tranziție în sens invers, de la inhumăție la incinerăție. Cu totul neizbutită este încercarea de a explica riturile funerare prin stadiile de evoluție ale societății, incinerăția caracterizând, chipurile, epoca orînduirii gentilice în faza ei de destrămăre, iar inhumăția epoca orînduirii sclavagiste. Chiar limitate la Dacia, aceste considerații, confruntate cu realitatea constatărilor arheologice, se dovedesc false. Dacii practicau, înainte de cotopirea lor de către romani, atît incinerăția cît și inhumăția, epoca a doua a fierului la noi corespunzînd tocmai trecerii de la inhumăție spre incinerăție. Acest ultim rit, în schimb, devine predominant în epoca romană și ca atare îl găsim la populația de origine dacă de la Paoienști pînă în secolul al IV-lea e. n. Problema autohtonismului mormintelor de caracter Cernahov, privită sub aspectul ritului funerar, se dovedește, mult mai dificilă decît ar părea din punctul de vedere al tipologiei inventariului. Ea nu va putea fi rezolvată decît prin cercetări noi, care să procure un material bogat cu privire la domeniul funerar al culturii dace.

M. MACREA, *Procesul separării orașului de sat la daci*, p. 119—146.

Această comunicare a format pivotul discuției asupra problemei dace în Sesiunea Secției a V-a a Academiei R.P.R. din 23—24 decembrie 1953. Conținutul său depășește cu mult titlul sub care a fost prezentată, fiindcă, pornind de la problema existenței orașelor la daci ajunge să îmbrățișeze întreaga problemă a structurii economice și sociale a populațiilor geto-dace.

Punctul de vedere al autorului, enunțat din prima sa frază, este că adevăratele orașe s-au întemeiat în Dacia abia în epoca stăpînirii romane. Pentru definirea noțiunii de „oraș”, d-se se referă la concepția materialismului istoric, explicînd orașele ca „entități și categorii social-economice, care au apărut, făcîndu-și loc în istoria societății, datorită următorilor factori: dezvoltarea forțelor de producție peste nivelul celor din comunitățile primitive, adîncirea diviziunii sociale a muncii, instaurarea proprietății private

și a relațiilor de exploatare în societate, formarea claselor sociale, apoi despărțirea meșteșugurilor de agricultură și dezvoltarea lor independentă, producția de marfuri, dezvoltarea comerțului și, în sfîrșit, apariția statului”¹. Mai departe, consideră ca hotărîtoare pentru caracterizarea unui oraș pe plan economic următoarele fenomene: „concentrarea meseriilor, producția de marfuri în condițiile proprietății private și rolul de centru comercial de o oarecare importanță”. În plus, orașele au îndeplinit, în condițiile specifice ale fiecărei epoci, și o serie de alte funcții, de ordin politic, administrativ, militar, religios etc. și, totodată au fost cele mai importante centre de cultură. Orașele s-au născut prin separarea lor de sate, care a dus la un antagonism profund între cele două tipuri de așezări. Pe de altă parte, orașele nu au o compoziție omogenă, înăuntrul lor ciocnindu-se interesele diferitelor clase sociale. Ele sînt incompatibile cu orînduirea societății primitive, fara clase. Apariția orașelor denotă existența statului. Centrele tribale întărite de la sfîrșitul orînduirii gentilice reprezintă embrioane ale viitoarelor orașe, dar nu pot fi considerate orașe.

Pornind de la aceste premise, autorul încearcă să dovedească lipsa totală de orașe la daci, nu numai ca aspect, dar chiar ca funcțiune social-economică. Incepe prin a cerceta sensul termenului de *polis*, pe care scriitorii antici (de ex. Arrian, Diodor, Ptolemeu) îl dau principalelor localități din Dacia dinainte de cucerirea romană și constată un contrast între acest termen „fluid” și caracterul rustic al celor mai de seamă centre geto-dace, care nici pe departe nu ar putea fi comparate, „cel puțin din punct de vedere al înfățișării lor generale”, cu cele mai modeste orașe din lumea greco-romană. Lipsite de construcții de zid și de preocupări urbanistice, deci „de adîncire a diviziunii sociale a muncii”, aceste centre „sînt mult mai organice de tipul așezărilor gentilice”. Datînd din secolele IV—I î. e. n., cînd dacii nu depășiseră faza uniunilor de triburi și a democrației militare, ele nu puteau fi decît „așezări tribale” folosite de aristocrația triburilor și apărute, în caz de primejdie, și de restul luptătorilor tribului. Intemeierea acestor așezări poate fi considerată ca un început al procesului de separație dintre

¹ Cf. Studii și referate privind istoria României, Ed. Acad. R.P.R., 1954, partea I-a, p. 120.

oraș și sat, dar procesul se desfășura foarte încet.

Mai departe autorul recunoaște că începutul diferențierii așezărilor dace „se datorește dezvoltării forțelor de producție, a meșteșugurilor îndeosebi, adâncirii treptate a diviziunii sociale a muncii, locului tot mai cuprinzător pe care îl ocupă proprietatea privată, intensificării întregului proces de producție la daci, cum rezultă din săpăturile arheologice, ca și, în sfârșit, diferențierii tot mai accentuate a claselor sociale în formare”¹. Dar, după d-sa, „toate aceste transformări nu depășesc cadrul orînduirii comunei primitive”. Meșteșugurile n-ar fi ajuns la o deplină despărțire de agricultură, marile așezări daco-getice n-ar fi devenit nici o dată „centre active ale producției de mărfuri”, populația ar fi rămas pînă la sfârșit puțin numeroasă, nobilimea ar fi fost legată de țărănime, ca o aristocrație patriarhală.

La întrebarea pe care autorul și-o pune, dacă așezările geto-dace își vor fi modificat structura social-economică după Burebista, cînd se înregistrează evidente progrese în cultura daciei, se dă un răspuns „categoric negativ”. Progresele economice și culturale care se constată nu ar dovedi nicăieri „începuturile unei oarecare urbanistici”². Nici moneda dacilor nu ar reprezenta după d-sa un indiciu de dezvoltare economică, ci doar un mijloc mai practic de tezaurizare, în cadrul unei preocupări primitive. Așezările tribale geto-dace nu ar fi avut calitatea de centre comerciale, deoarece în nici una din ele nu s-a constatat topografic o piață (*agora* la greci, *forum* la romani). Concluzia „neîndoieabilă” ar fi că „procesul separării orașului de sat nu a evoluat la daci pînă la stadiul său final, el nu s-a realizat pe deplin spre a putea da naștere orașelor”³.

Trecînd la analiza aspectelor vieții geto-dace dintre epoca lui Burebista și a lui Decebal, autorul găsește că importante progrese economice constatate în cetățile dace din munții Orăștiei dovedesc mult mai mult un strîns contact cu lumea sclavagistă greco-romană decît o dezvoltare a meșteșugurilor proprii. Relațiile de producție ar fi fost bazate încă pe

proprietatea obștească, hotărîtoare pînădu-i-se în această privință o mărturie a lui Horațiu (Carm., III, 24, 9—16) despre împărțirea anuală a pămîntului la geți, similară modului de repartizare a muncii în proprietatea colectivă a germanilor. Știrea lui Criton, după care, în vremea războaielor cu Traian, unii nobili daci ar fi fost puși să conducă lucrările agricole, în vreme ce altora li s-ar fi încredințat apararea cetăților, nu ar fi o indicație despre existența marilor domenii ci doar o măsură impusă de necesitățile războiului în cadrul proprietății obștești. Clasele sociale dace, cu nobilii (*pilleati*, *pilophoroi*, *tarabostes*) și oameni de rînd (*Capillati*, *cometai*) s-ar reduce la simpla diferențiere a unei aristocrații tribale. Sclavajul dac nu ar fi avut decît un caracter patriarhal, bazîndu-se exclusiv pe prizonierii de război. Daco-geții nu ar fi ajuns la formarea statului sclavagist, ci ar fi rămas pînă la urmă la forma uniunilor de triburi. Coeziunile politice realizate sub Burebista în vederea unor cuceriri și sub Decebal cu scopul unei apărări nu ar reprezenta decît fenomene „spectaculoase”, dar efemere, specifice uniunilor de triburi. La daco-geți nu ar fi existat diviziuni teritoriale, caracteristice unei organizații de stat, ci numai grupări gentilice și tribale. Elemente de organizare statală ca: autoritatea religioasă a lui Deceneu, diviziunea atribuțiilor de război în vremea lui Decebal, organele diplomatice de care s-au servit regii daci în relațiile lor externe, nu s-ar fi manifestat decît în cadrul unor uniuni de triburi. Numărul mare al luptătorilor daci ar fi un simptom al democrației militare, iar nu al statului. Lipsa de răspîndire a scrisului la daci ar reprezenta o dovadă în plus că viața daco-getă n-a ajuns pînă la „civilizație”.

Pentru autor, întreaga perioadă dintre secolul al IV-lea î.e.n. și începutul secolului al II-lea e.n. este o fază de sfârșit a orînduirii primitive la daci și o perioadă de tranziție spre statul sclavagist, în care deosebește trei etape: 1) situația atestată în secolul al IV-lea, cînd nu se amintește de nici un rege; 2) vremea lui Dromichete, cînd izvoarele dovedesc o democrație militară încă nealterată, cu regi în fruntea unor uniuni de triburi; 3) epoca dintre Burebista și Decebal, cu uriașe uniuni de triburi, cu o concentrare a puterii politice și a forțelor militare, corespunzînd unui stat în germene, dar nu unul dezvoltat stat sclavagist.

¹ Cf. Studii și referate privind istoria României, Ed. Acad. R.P.R., 1954, partea I-a, p. 128.

² Ibidem, p. 129.

³ Studii și referate privind istoria României Ed. Acad. R.P.R., 1954, partea I-a, p. 130.

Comunicarea lui M. Macrea are meritul de a fi încercat să analizeze, cu toată amploarea cuvenită, cu competență și cu un apreciabil curaj științific, problema foarte delicată a stadiului de dezvoltare a societății și a culturii geto-dacilor, folosind izvoarele literare, atât de sărace, și cercetările arheologice, încă atât de puțin valorificate. Preocupări care pînă acum se manifestaseră răzleț și accidental au fost tratate de d-sa pentru prima oară într-o lucrare organică, în mod sistematic, cu o argumentare metodică pe linia unei atitudini precise. Desigur, această atitudine, de minimalizare a importanței progreselor realizate de geto-daci înainte de cotoșirea lor de către romani și de accentuare a supraviețuirilor gentilice din viața lor, nu este de natură să întîmpine adevăzuni numeroase, ci, dimpotrivă, să stîrnească rezistențe și discuții. Dar tocmai aceste discuții, care în dezbaterile Sesiunii au fost foarte multe și deosebit de vii și de insistente, subliniază interesul excepțional pe care îl prezintă problema și scot în evidență importantul rol științific al comunicării.

În dezbaterile amintite au intervenit Gh. Ștefan¹, S. Morintz², R. Vulpe³, E. Condurachi⁴, I. Nestor⁵, C. Daicoviciu⁶, D. Berciu⁷, M. Petrescu-Dîmbovița⁸, M. Roller⁹. Cu excepția lui I. Nestor, care (în ciuda tonului excesiv pe care l-a dat criticilor sale de ordin secundar) și-a însușit concluziile principale ale autorului, ceilalți participanți la discuție au exprimat în grade diferite, un punct de vedere fundamental opus aceluia susținut în comunicare.

În general, s-a obiectat că noțiunea de „oraș”, punctul de plecare al comunicării, este greșit concepută, din cauza comparației superficiale cu orașul clasic greco-roman, că în folosirea acestei noțiuni, autorul se oprește la formele exterioare și accesorii, ca tehnica construcțiilor și edilitatea urbanistică, neglijînd ceea ce este esențial: funcțiunea social-economică a unui oraș, că autorul, pornind de la o idee preconcepțată, o susține în mod unllateral, că, preocupat numai să dove-

dească absența unei dezvoltări a centrelor geto-dace, minimalizează sau neglijează cu totul rezultatele cercetărilor arheologice care scot în evidență considerabile progrese economice și culturale din evoluția acestor centre, că, avînd în vedere numai contactul populațiilor dace cu romanii, uită vechea și rodnică influență exercitată de orașele grecești pontice asupra culturii geto-dace, că în argumentarea sa adesea vine în contradicție cu sine însuși, nepuînd să evite recunoașterea unora din faptele care se opun tezei sale, ca nu analizează cu o suficientă adîncire problema generală a evoluției societății dace, că citatele pe care le scoate din clasicii marxismului sînt utilizate în mod mecanic și dogmatic.

În general, socotim juste aceste obiecțiuni. Cu deosebire ni se pare îndreptățită critica adusă autorului cu privire la felul său de a defini orașul și statul în funcție de modelele oferite de civilizația greco-romană în stadiul ei cel mai înaintat. Comparațiile utile nu se pot face decît între mediuri asemănătoare. În intervenția lui I. Nestor s-a arătat că pentru a înțelege evoluția societății geto-dace, de la orînduirea gentilică la sclavagism, mult mai potrivit ar fi să ne îndreptăm atenția spre vechile civilizații ale Orientului, iar M. Roller a arătat că este necesar „studiul sclavagismului din Orientul antic paralel cu cunoașterea Greciei și Romei antice”. Dar, adăugăm noi, chiar în lumea greco-romană am putea să găsim analogii cu stadiul de evoluție a societății geto-dace dacă ne întoarcem privirile înapoi, spre epocile străvechi. Nici la începuturile Atenei, nici la acelea ale Romei, nu găsim progrese mai mari decît în așezările geto-dace din secolele IV—I î.e.n., ceea ce nu le scade nimic din caracterul lor de orașe chiar pentru acele vremuri primitive. În ce privește construcțiile de zid, ele nu pot constitui un criteriu de comparație valabil, frecvența ori lipsa lor fiind în bună parte determinată de factorul geografic. În țările mediteraneene, sarace în lemn, construcțiile de zid apar încă din neolitic, pe cînd în regiunile păduroase ale zonei noastre totdeauna a predominat lemnul, chiar în vremuri recente. Oare centrelor Rusiei feudale construite exclusiv din lemn, li s-ar putea nega pentru acest motiv caracterul de adevărate orașe? Pe de altă parte consideram exagerată premisa autorului că funcțiunea de oraș a unei așezări ar fi incompatibilă cu situația de centru tri-

¹ Cf. Studii și referate privind istoria României, Ed. Acad. R.P.R., 1954, partea a II-a, p. 1839.

- Ibidem, p. 1848—1850.
- Ibidem, p. 1859.
- Ibidem, p. 1871.
- Ibidem, p. 1876—1884.
- Ibidem, p. 1896—1900.
- Ibidem, p. 1905—1913.
- Ibidem, p. 1936.
- Ibidem, p. 1931—1934.

bal și că pentru a merita rangul de oraș, o așezare trebuie neapărat să aparțină unui stat dezvoltat. Din moment ce o aglomerare umană îndeplinește funcțiunea de centru economic, politic, militar, religios, reprezintă de fapt un oraș, indiferent dacă gruparea socială careia în aparținere este o uniune de triburi sau un stat. Astfel, autorii antici aveau dreptate să nu ezite în a întrebuița același termen de *polis* și pentru modestele centre „tribale” din Dacia, ca și pentru cele mai strălucite orașe din sudul grecesc.

S-a observat, pe bună dreptate, contradicția autorului între afirmațiile de la pagina 129 („Studii și referate privind istoria României”), unde neagă modificarea structurii social-economice a așezărilor geto-dace după Burebista, și cele de la pagina 136, unde recunoaște, totuși, că „în epoca de la Burebista până la Decebal”, dacii au realizat „progrese însemnate în domeniul culturii lor materiale”. De altfel, dezvoltarea forțelor de producție la dacii din această vreme este prea abundent dovedită prin descoperirile arheologice pentru a putea fi contestată. Dar o asemenea dezvoltare, strâns legată de activitatea comercială și de intensificarea meșteșugurilor, nu putea să rămână fără consecințe asupra structurii așezărilor din Dacia. Răspîndirea și diversitatea uneltelor de fier, indiferent dacă erau importate sau lucrate pe loc, ca și întrebuințarea curentă a brăzdarului de fier la plug, trebuiau să ducă la progrese hotărîtoare în viața economică a populațiilor geto-dace și nu mai puțin la modificări în structura lor socială. Diferențele între clase atestate la daci sînt mult mai accentuate decît cum le vede autorul comunicării. Numărul sclavilor, de asemenea, trebuie să fi fost foarte mare. Sînt convingătoare comparațiile pe care le aduce în această privință C. Daicoviciu¹ cu dardanii, o populație balcanică în același stadiu de cultură, despre care Athenaios spune că își lucrau pămînturile cu foarte mulți sclavi. Cît despre negustori, dovezile activității lor apar atît de evidente la tot pasul în așezările geto-dace, încît e de mirare că M. Macrea a putut încerca să tăgăduiască rolul de centre comerciale al acestor așezări². Argumentul lipsei unor piețe de tirg în mijlocul așezărilor dace nu are nici o putere. De fapt, din săpăturile

incomplete făcute pînă acum, noi nu putem ști nici dacă au existat, nici dacă nu au existat asemenea *agorai* sau *fora*, special amenajate în interiorul sau în afara acestor așezări, dar chiar dacă absența lor ar fi sigură nu ne-ar spune nimic. Principalul este că exista comerț și încă foarte intens.

În ce privește moneda, dacă nu ar fi avut la daci o funcțiune prin excelență comercială, ci ar fi fost apreciată doar pentru valoarea metalului sau brut, așa cum spune M. Macrea³, ne întrebăm: de ce ar fi avut nevoie dacii să bată monede de o anumită greutate, de o anumită formă și cu anumite efegii imitate după acelea ale pieselor sudice cu circulația cea mai răspîndită? Tezaurizarea pe care o practicau daco-geții și care nu era un obicei exclusiv al lor, ci se întîlnește în toate locurile și în toate vremurile, nu exclude rolul comercial al monedei. De altfel, în așezările daco-getice se găsesc în mod frecvent monede izolate, care au fost deci utilizate ca mijloc curent de schimb. Afirmația autorului că la daci tezaurile monetare se îngropau numai în afara marilor așezări și la mari depărțări de acestea nu corespunde realității; la Poiana s-au găsit tezauri monetare din secolul I e.n. chiar în interiorul stațiunii.

Recunoscînd „viguroasa și originala dezvoltare a producției meșteșugărești” la daci, autorul găsește, totuși, că această dezvoltare nu depășește limitele și caracterul unei culturi primitive⁴. O simplă chestiune de apreciere subiectivă. Ceea ce ne interesează este dacă această dezvoltare a influențat progresul așezărilor geto-dace. D-sa declară că nicăieri „nu s-a putut sesiza concentrarea mai puternică a acestei producții meșteșugărești” și că urme sigure de ateliere meșteșugărești nu ar fi fost constatate în nici una din așezările cercetate. Este o aserțiune pe care rezultatele cercetărilor de la Popești ori de la Poiana, de exemplu fără a mai vorbi de Grădiștea Muncelului, o contrazic copios.

De altfel, lipsa de cunoaștere a acestor rezultate, scuzabilă prin caracterul lor în mare parte încă inedit, l-a determinat pe M. Macrea să subestimeze importanța așezării de la Poiana. Această așezare, ale cărei urme sînt răspîndite intens și pe o mare suprafață și în care s-au găsit o

¹ Studii și referate privind istoria României, Ed. Acad. R.P.R., 1954, partea a II-a, p. 1897.

² Ibidem, p. 130.

³ Studii și referate privind istoria României, Ed. Acad. R.P.R., 1954, partea a II-a, p. 130.

⁴ Ibidem, p. 129.

imensă cantitate de obiecte de import și de factură locală și numeroase resturi de ateliere metalurgice și ceramice, reprezentând unul din cele mai remarcabile centre economice ale Daciei, datînd tocmai din epoca de dezvoltare a culturii daco-gelice, între secolul al II-lea î.e.n., și secolul al II-lea e.n. Precum s-a spus în dezbateri¹, lipsesc doar construcțiile de zid și monumentele scrise pentru a compara așezarea de acolo cu un oraș greco-roman din aceeași vreme.

În legătură cu centrele geto-dace mai avem de făcut și cîteva observații secundare. Astfel, la Sîncrăieni (r. Miercurea Ciucului) nu putem vorbi de o așezare limitată și intensă, care să fie luată în considerație în raport cu problema orașelor geto-dace, ca Poiana, Popești, Piscul Crasaniilor, Sighișoara etc.², ci avem a face cu grupuri de locuințe, în adevăr satești, risipite pe mulți kilometri pe toate marginile de terase din valea superioară a Oltului. Centrul lor era în sistemul de înălțimi fortificate de la Jigodin. În alt loc³, autorul își însușește părerea lui Gr. Florescu⁴, după care în *vicus Ramid* (...) dintr-o inscripție de la Gîrliciu din Dobrogea ar fi vorba de *Ramidava* de la poalele Carpaților, de pe lângă Drajna. Această identificare, ca și întregirea numelui din inscripția dobrogeană, este însă departe de a fi sigură. În textul epigrafic de la Gîrliciu este vorba, mult mai probabil, de o altă localitate decît aceea din Muntenia, poate chiar cu un alt nume, încă necunoscut, referitor eventual la o persoană, ca *Ramidius* sau *Ramidianus*. În sfîrșit, nu numai așezarea de la Zimnicea își oprește existența la sfîrșitul secolului I î.e.n. (p. 126), ci la fel se întîmplă și cu celelalte centre getice din cîmpia Dunării, cercetate pînă acum, ca Piscul Crasaniilor și Popești, fapt care, probabil, trebuie să fie pus în legătură cu stabilirea graniței romane la Dunăre în acea vreme.

Dintre problemele generale discutate în comunicare, aceea care a suscitat cel mai acut interes a fost problema statului dac. Poziția negativă a autorului în această chestiune a format obiectul unor critici numeroase și justificate. Într-adevăr, din tot ceea ce știm despre daci în secolele I î.e.n. și I e.n. rezultă că uniunile lor de triburi se prefăcuseră în formațiuni întinse, dura-

bile și organizate, care conțineau elementele caracteristice ale statului. După cum s-a afirmat în dezbateri⁵, uriașa formațiune politică alcătuită prin cuceririle lui Burebista nu se desface, după moartea lui, decît în patru părți, ceea ce dovedește ca pe mari porțiuni teritoriale existau societăți solid încheiate, capabile de a rezista cu succes momentelor de criză. Rolul important pe care îl au ulterior în istorie unele din cele patru părți, de pildă aceea a lui Cotiso ori a lui Dicoes, confirmă această concluzie. Iar în vremea lui Decebal, nu mai incupe îndoiială că exista un stat dac cu o strînsă unitate, cel puțin în interiorul arcului carpatic, și cu o organizare eficace din care nu lipseau ierarhia, disciplina, autoritatea. Fără asemenea elemente, pe care numai un adevărat stat le poate garanta, nu ar fi fost posibilă rezistența uimitoare, atît de îndelungată și atît de activă, a lui Decebal în fața forțelor puternice ale imperiului roman. Construcțiile impunătoare din munții Orăștiei, organizate într-un sistem vast și efectuate după exigențele celei mai înaintate tehnice militare de atunci, puteau fi realizate numai în cadrul unei organizații statale. De altfel, factorii decisivi pentru existența unui stat sînt atestați chiar pentru vremea lui Burebista, care nu poate fi privit ca un simplu condottiere pornit în aventuri prădalnice. Fără un nucleu teritorial solid constituit, fără o organizare temeinică a forțelor dace, fără coeziunea morală realizată pe cale religioasă cu ajutorul lui Deceneu, într-un cuvînt fără ceea ce reprezintă puterea unui stat, acțiunile atît de întinse ale lui Burebista nu ar fi fost cu putință. Că rezultatele acestor acțiuni nu au fost durabile nu reprezintă o dovadă împotriva existenței statului dac în acea vreme. Nici cuceririle lui Alexandru Macedon nu au dus la o formație trainică, dar nimeni nu poate contesta caracterul statal al Macedoniei din acel timp. Această comparație ar putea merge și mai adînc, dacă ne gîndim că statul macedonean de bază, cu tot gradul înaintat al civilizației sale elenice, păstra în structura sa covîrșitoare tradiții ale orînduirii gentilice în forma democrației militare, întocmai ca și Dacia lui Burebista și a lui Decebal. Comparația este mai potrivită decît aceea pe care o face autorul între cuceririle lui Burebista și concentrarea triburilor germane

¹ Studii și referate privind istoria Romîniei, Ed. Academiei R.P.R., 1954, partea I-a, p. 1860.

² Ibidem, p. 125.

³ Ibidem.

⁴ S.C.I.V., II, 1951, 2, p. 125.

⁵ Studii și referate privind istoria Romîniei, Ed. Acad. R.P.R., 1954, partea a II-a, p. 1859.

sub Arioivist ori a celor galle sub Vercingetorix¹. Nici cuceritorul sueb, nici căpetenia arvernă nu porneau de pe o bază socială și teritorială care să prezinte solidaritatea organică a Daciei lui Burebista. Pe cînd Arioivist și Vercingetorix erau șefii unor coaliții improvizate în vederea unor scopuri momentane (migrație pentru germani, apărare supremă pentru galli), Burebista era exponentul unei organizații sociale mai vechi și statornice. Cît despre Decebal, comparația cu Vercingetorix e și mai puțin adecvată. Rezistența sa este rezultatul unei îndelungate pregătiri pe baza unei coeziuni permanente a triburilor geto-dace, iar nu al unei înfiripări în pripă sub presiunea unui dușman deja stăpîn pe pozițiile principale din interiorul țării.

O altă problemă discutată în comunicare este aceea a proprietății private la daci, pe care autorul de asemenea o contestă. Dar versurile lui Horațiu, pe care d-sa le consideră peremptorii în sensul dăinuirii proprietății comune a pămîntului la daci pînă la începutul erei noastre, sînt de parte de a fi indiscutabile. În primul rînd nu este de loc sigur că știrea cuprinsă în acele versuri ar reprezenta mai mult decît o generalizare a unor constatări referitoare la alte popoare. Apoi, chiar dacă am avea această siguranță, nu putem ști dacă Horațiu se raportează la stări de lucruri din vremea lui, sau dacă nu cumva reproduce informații mult mai vechi, luate din cărți. Știrile date de un poet nu pot fi totdeauna acceptate *ad litteram*, fără sprijinul altor izvoare care, în cazul de față, lipsesc. În sfîrșit, trecînd peste toate dificultățile și admițînd principial persistența formelor de proprietate obștească la daci pînă la începutul erei noastre, nu este un motiv ca să excludem cu totul proprietatea privată. Într-o epocă de tranziție ca aceea de care este vorba, e natural ca tradițiile să coexiste cu elementele noi. Fr. Engels, în lucrarea sa despre „Marca germană“, a arătat cu cîtă ușurință se poate trece de la proprietatea agricolă obștească la proprietatea privată. Este suficient ca, prin accentuarea tendințelor individualiste inerente unui anumit stadiu de la sfîrșitul orînduirii gentilice, loturile împărțite anual să fie atribuite mereu aceluiași familii sau indivizi și ca împărțirile să devină o simplă formalitate, adesea amînată pe mai mulți ani, pentru

ca distribuirea să rămînă de fapt definitivă și să dea naștere proprietății particulare. La daci, această evoluție a putut avea loc foarte bine în intervalul de un secol și jumătate dintre Burebista și Decebal, caracterizat printr-un ritm atît de rapid al progreselor vieții economice și sociale locale. În lumina acestor considerații, afirmația lui Criton despre nobilii daci lasași de Decebal, în cursul războiului cu romanii, să se ocupe cu agricultura, nu mai poate fi considerată ca străină de problema proprietății private și nici ca referindu-se numai la o efemeră măsură administrativă în legătura cu necesitățile războiului, așa cum spune autorul².

În rezumat, comunicarea lui M. Macrea a izbutit să demonstreze că cultura geto-dacă nu a ajuns la nivelul civilizației greco-romane, o banalitate pe care nimeni nu s-a gîndit să o conteste vreodată. Dar scopul special al comunicării, de a dovedi că daco-geții nu au avut orașe, nici stat, nici sclavagism, nici proprietate privată, nici dezvoltare economică proprie, a ramas neatins. Insuși autorul, prin contradicția la care realitatea faptelor l-a constrins, nu a putut evita de a recunoaște existența „unui început“ pentru fiecare din aceste fenomene în societatea geto-daca. Dar din moment ce trebuie să admitem asemenea „începuturi“, precizarea gradului pînă la care ele s-au dezvoltat înainte de curmarea unei vieți independente a populațiilor daco-getice nu mai este decît o chestiune de apreciere, după izvoarele de care dispunem și după criteriul pe care îl alegem. M. Macrea s-a lasat dominat de criteriul comparației cu civilizația greco-romană contemporană, greșeala fundamentală care l-a dus la o atitudine negativă față de problemele tratate. Ceea ce avem de reținut din toată discuția e că dezvoltarea societății daco-getice, atît în ce privește orașele și statul, cît și în privința celorlalte chestiuni dezbătute, a ajuns la un stadiu mult mai ridicat decît acelea pe care a vrut să ni-l înfațișeze autorul.

IUDITA WINKLER, *Expansiunea economică a Romei în Dacia înainte de cucerirea ei*, p. 147—158.

Acest referat constituie o încercare meritatorie de a reconsidera raporturile econo-

¹ Studii și referate privind istoria României, Ed. Acad. R.P.R., 1954, partea I-a, p. 141.

² Studii și referate privind istoria României, Ed. Acad. R.P.R., 1954, partea I-a, p. 140.

mice dintre Dacia și Roma înainte de Decebal, în lumina ideologiei marxiste. Autoarea se declară categoric pentru existența unui „puternic stat” dac în sec. I î.e.n., cu un sclavagism incipient. Formația acestui stat, pe vremea lui Burebista, reprezintă rezultatul unei contradicții sociale din vechea orînduire gentilică în destrămare și al dezvoltării vieții economice. Spre deosebire de secolele III—II î.e.n., în secolele I î.e.n. și I e.n., forțele de producție în societatea dacă iau un avînt remarcabil. Autoarea explică acest fenomen prin stabilirea unei concordanțe temporare a relațiilor de producție cu caracterul forțelor de producție, concordanța care la Roma nu mai exista. În vreme ce societatea dacă realiza progrese rapide datorită trecerii la o orînduire sclavagistă, pe care abia o începea, Roma, dimpotrivă, tocmai din cauza sclavagismului, ajuns într-o etapă culminantă, se zbătea în crize neîntrerupte, iar progresul producției ei intrase într-un ritm lent. După instalarea dominației romane la Dunăre, negustorii romani depun toate eforturile pentru a-și întinde activitatea în ținuturile geto-dace din nordul fluviului. Denarul roman a cucerit repede piața Daciei, răspîndindu-se chiar mult mai departe, spre răsărit, în partea europeană a teritoriului de azi al U.R.S.S. Fabricarea de către băștinași a monedelor de imitație după piesele macedonene și thasiene a încetat. Autoarea face o statistică a numeroaselor descoperiri de monede romane din secolele I î.e.n. și I e.n. pe teritoriul Daciei, urmărind și distribuția lor cartografică. Cele mai vechi tezaure cu asemenea monede au fost îngropate între anii 78—72 î.e.n. După frecvența lor în timp, tezaurele din deceniile următoare ar dovedi că înflorirea cea mai mare a activității economice ar fi fost pe vremea lui Burebista. Marea circulație de monede și de marfuri romane, constatată în Dacia, arată o adîncă transformare în viața economică locală, producția de marfuri pentru schimb devenind o preocupare a unei părți a populației. Urmarea firească era îmbogațirea clasei dominante a dacilor și săracirea maselor. Strînsa colaborare economică dintre daci și romani a evoluat paralel cu adîncirea rivalității lor politice. Interesul de a acapara bogății îi îndemna pe daci să atace în continuu provinciile romane și același interes îi determina pe romani să rîvnescă la cucerirea Daciei. În cele din urmă, statul roman biruind, dintr-un partener eco-

nomnic va deveni stăpînul și exploataatorul acestei țări.

În general, autoarea aplică legile de dezvoltare economico-socială la istoria statului dac într-un mod just, dar pe alocuri cu o prea mare rigiditate. Astfel avîntul vieții economice a triburilor dace este mai vechi decît epoca lui Burebista, iar orientarea economică a Daciei spre Roma a fost precedată de o perioadă de legături intense, de schimburi cu lumea elenistică. De altfel, chiar relațiile cu Roma nu reprezintă decît o continuare a acestor legături, fiindcă între timp vechiile state elenistice deveniseră provincii romane. Autoarea nu ține seama de acest lucru cînd vede un contrast brusc între situația forțelor de producție dace din secolele III—II î.e.n. și aceea din secolul I î.e.n. Desigur, statul dac din vremea lui Burebista reprezintă o fază de eflorescență economică și politică, dar la aceasta s-a ajuns prin acumulări treptate în cursul veacurilor precedente.

Mai departe, I. Wankler consideră înțetarea emisiunilor dace de imitații după monedele grecești ca o capitulare în fața denarului roman, la care clasa dominantă a dacilor ar fi consimțit în mod voit și interesat, fără să-și fi dat seama că făceau în acest chip „primul pas spre pierderea independenței”. Precum s-a arătat în dezbaterile Sesiunii¹, trecerea de la moneda „proprie” la circulația masivă a monedelor romane nu reprezintă un simptom de scădere a puterii dace, ci, dimpotrivă, corespunde etapei de tranziție de la forma uniunilor de triburi la viața de stat. Adăugăm că imitațiile erau destinate să împlinescă lipsa numerarului, care, începînd cu secolul I e.n., grație intensificării schimburilor economice, devine abundent sub forma denarilor romani. La sfîrșitul comunicării se afirmă că s-ar fi creat în Dacia o categorie filo-romană, legată prin interese economice de Roma și care în opoziție cu păturile largi ale societății dace conduse de Decebal, ar fi privit cu interes și cu simpatie pierderea independenței țării. În principiu, existența unei grupări defecționiste e posibilă în orice ioc și oriunde, dar pentru a o formula într-un mod atît de categoric este nevoie de indicații documentare, macar cît de vagi, care totuși în acest caz lipsesc cu desăvîrșire. Dimpotrivă, toate ști-

¹ Cf. Studii și referate privind istoria României, Ed. Acad. R.P.R., 1954, partea a II-a, p. 1909.

rile despre războaiele cu romanii din vremea lui Decebal ni-i arată pe dacii din toate păturile sociale rezistînd aprig în fața cötropitorilor. Chiar aceia care sînt prezenți pe Columna Traiană în atitudinile de supunere, o fac după ce au luptat.

În ce privește rezultatele statisticii pe care o face tezaurele de denari romani din Dacia, autoarea nu le dă peste tot interpretarea cea mai potrivită. Astfel, de exemplu, numărul mai mic de comori în secolul I e.n. decît în veacul precedent, în măsura în care o asemenea comparație statistică poate fi riguros corespunzătoare realității, nu poate constitui neapărat un indiciu că în perioada dintre Burebista și Decebal evoluția economică a Daciei ar fi fost „mult mai lentă”¹. O activitate economică nu se dovedește numai prin tezaurizări, iar îngropările de comori nu sînt necesare în toate epocile, așa încît frecvența ori lipsa lor să reprezinte semne sigure ale intensității sau ale stagnării vieții economice. După un pasaj din Karl Marx, utilizat și de M. Macrea („Studii și reviste, privind istoria Romîniei”, p.130) și Em. Condurachi (ibidem, p. 1873), raportul dintre tezaurizări și dezvoltarea unei vieți economice este invers proporțional.

Pe de altă parte, concluzia autoarei, atît de subred sprijinită, despre o încetinire a progreselor economice la daci în epoca dintre Burebista și Decebal este în contradicție cu ceea ce d-sa însași spusese cu cîteva pagini mai înainte² despre o creștere simțitoare a forțelor de producție nu numai în secolul I î.e.n., dar și în secolul I e.n. De altfel, unele din precizările pe care d-sa le prezintă³ ca indiciu de progrese sociale și economice în vremea lui Burebista sînt atestate de fapt pentru epoca lui Decebal. Chiar dacă avem dreptul, incontestabil, de a le valorifica retrospectiv, nu trebuie să uităm totuși că, în textele autorilor antici sau în stratigrafia stațiunilor arheologice, aceste precizări poartă pecetea secolului I al erei noastre.

Într-un alt loc⁴, autoarea, utilizînd un citat referitor la alte regiuni și la alte împrejurări, lasă a se înțelege că dacii, debitorii culturii romane, ar fi influențați și ei, la rîndul lor, pe romani. Mărturisim

că nu cunoaștem nici un indiciu în această privința și autoarea ne-ar fi făcut un serviciu dacă ar fi cautat să-și susțină părerea prin vreun argument direct, oricît de slab.

C. DAICOVICIU, *Poziția antiștiințifică a istoriografiei burgheze romine cu privire la daci*, p. 159—179.

Este o încercare de revizuire critică a atitudinilor istoricilor noștri din trecut față de problema dacia. Revizuirea se referă la cinci reprezentanți de frunte ai istoriografiei romine dinaintea de 1944: Gr. Tocilescu, A. D. Xenopol, N. Iorga, V. Pârvan și I. Andrieșescu, care, în lucrările lor au tratat în total sau în parte această problemă. Autorul renunța din capul locului la critici de ordin pur profesional, privitoare la erorile ori insuficiențele documentare, propunîndu-și să se ocupe numai de „poziția principială, de concepție și de ideologie” a celor cinci istorici⁵, cu scopul de a reda lucrărilor lor „valoarea relativă de documentare” și „de a limpezi, în același timp, calea cercetărilor și interpretărilor istorice, înlesnind astfel alcătuirea unei istorii adevărate a poporului și patriei noastre, ca o istorie a maselor ce au muncit și au luptat pentru un viitor mai bun în decursul veacurilor”⁶. După ce caută să caracterizeze în mod fugitiv concepțiile generale despre istorie ale fiecăruia din cercetătorii menționați, trece la analiza opiniilor lor despre principalele aspecte ale problemei dace: autohtonismul dacilor, identitatea dacilor cu geții, înruderile lor cu alte popoare, stulul dac, influențele străine asupra populației dace, raporturile dacilor cu Roma. În concluzie afirmă că istoriografia romină dinaintea de 1944, aflîndu-se în slujba burgheziei, a fost îndrumată, în ce privește problema dacilor, pe căi rătăcite, „într-o direcție opusă științei adevărate”.

Oricît de necesară este în principiu o reconsiderare critică a unei activități științifice trecute și oricît de laudabile au fost intențiile de la care a pornit autorul, sîntem siliți să considerăm încercarea sa ca neizbutită. Comunicarea este departe de a reprezenta un model al genului. În locul unui studiu profund cumpănit, susținut printr-o documentare precisă și convin-

¹ Studii și referate privind istoria Romîniei, Ed. Acad. R.P.R., 1954, partea I-a, p. 157.

² Ibidem, p. 150.

³ Ibidem, p. 149.

⁴ Studii și referate privind istoria Romîniei, Ed. Acad. R.P.R., 1954, partea I-a, p. 158.

⁵ Studii și referate privind istoria Romîniei, Ed. Acad. R.P.R., 1954, partea I-a, p. 160.

⁶ Ibidem.

gatoare, într-un spirit obiectiv, ni se prezintă o diatribă cu aserțiuni exagerate și chiar cu totul inexacte. Istoricii citați sînt prezentați în bloc, fără a se ține seama de marile deosebiri de concepții, de competențe și chiar de epoca ce îi separă. Greșelile reale ori propuse ale unuia sînt trecute fără discriminare asupra tuturor. Personalități de valoare care, cu toate defectele formațiunii lor idealiste, inerente epocii în care au trăit, au totuși merite incontestabile în crearea și consolidarea științei noastre istorice, sînt minimizezate la extrem, prin considerații pripite, prin generalizări forțate, prin interpretări injuste. A spune despre acești istorici că nu ar fi avut „scrupule de conștiință științifică”¹ este excesiv. A le atribui intenția de a falsifica voit realitatea cu privire la daci² reprezintă o injurie gratuită. Este firesc și util ca să-i cernem prin sîta criticii, respingînd ceea ce se dovedește greșit în ideile lor de bază și în diferitele lor concluzii, dar nu avem dreptul de a le pune la îndoială în mod aprioric buna credință. Rastalmăcirea intențiilor acestor istorici nu poate fi atenuată nici chiar prin autocritica pe care autorul și-o administrea în legătură cu unele păreri susținute de d-sa însuși în trecut și tot de d-sa combătute azi. Comunicarea lui C. Daicoviciu păstrează în mod covârșitor, de la început pînă la sfîrșit, un ton negativist. Recunoașterea contribuției pozitive a înaintașilor apare foarte rar în expunerea sa. Promisiunea sa de a reda lucrurilor istoricilor critici „valoarea relativă de documentare” rămîne, astfel, în mare parte neîmplinită. Nu este de mirare că, în ședința în care a fost ținută, această comunicare a întîmpinat categorice dezaprobări din partea cercetătorilor care au intervenit în dezbateri³. Cu deosebire a fost criticată atitudinea constant ostilă, pasională și neștiințifică a autorului față de V. Pârvan, pe care d-sa îl prezintă într-o lumină falsă, judecîndu-l unilateral, deformînd realitatea și trecînd sub tacere contribuția considerabilă și reală pe care acest învățat a adus-o la cunoașterea geto-dacilor. Autocritica pe care C. Daicoviciu și-a făcut-o în această privință cu prilejul dezbaterilor⁴, nu a fost pentru

d-sa decît o ocazie de noi insinuări nedrepte pe bază de amintiri personale interpretate tendențios. În comunicare, căuțind să caracterizeze atitudinea lui V. Pârvan față de faptele istorice, îi atribuie acestuia „o doză puternică de romantism amestecat cu concepții teologice”⁵, ceea ce nu corespunde adevărului. Se poate vorbi de influențele filozofiei idealiste hegeliene asupra gîndirii acestui istoric, dar opera sa științifică, prin excelență rațională, chiar dacă în mod idealist acordă un primat culturii asupra structurii materiale, este departe de atitudini romantice și cu totul străină de teologie. Este concluzia oricui a citit direct lucrările științifice ale lui V. Pârvan și nu s-a limitat la simple citate trunchiate prinse din scrieri de a doua mînă, cum face C. Daicoviciu care, pentru a-și susține spusele despre Pârvan, trimite la o recenzie a lui I. Andrieșescu, definită tot de d-sa ca „bombastica”, „deseori confuză”, cu interpretări de „fapte arbitrare răsălmăcite”. Procedul nefericit de-a aduce critici pe baza unor citate indirecte se repeta de mai multe ori în comunicare. Astfel, la pagini 170⁶, pentru părerea lui Pârvan despre influențele celice în Dacia este citat... tot I. Andrieșescu. La pagina 177⁷, unde Pârvan și Xenopol sînt ținuți de rău pentru aprecierile lor față de incursiunile dacilor liberi, nu vedem citat decît pe Xenopol. La pagina 165⁸, procedul la chiar forme total inadmisibile: vorbindu-se nefavorabil și destul de neclar despre rolul pe care Pârvan, Andrieșescu, Iorga și D. Onciul îl atribuiau dacilor în formarea poporului român, se reproduc citate din lucrările unuia singur dintre ei, I. Andrieșescu, ale cărui formulări, în buna parte compromise prin veleități beletristice nereușite, sînt departe de a se potrivi cu felul de a gîndi și de a se exprima al celorlalți.

Din comunicare, în afară de afirmații pur verbale cu privire la concepția materialistă a istoriei, nu se desprind clar liniile unui fel de a vedea problema dacă deosebit de ideile istoricilor critici. Astfel, în chestiunea vechimii dacilor la nord de Dunăre, autorul nu vine cu o soluție

¹ Studii și referate privind istoria Romniei, Ed. Acad. R.P.R., 1954, partea I-a, p. 170.

² Ibidem, p. 162.

³ Cf. Studii și referate privind istoria Romniei, Ed. Acad. R.P.R., 1954, partea a II-a, p. 1844—1845, 1860—1863, 1884.

⁴ Ibidem, p. 1895—1896.

⁵ Ibidem, partea I-a, p. 160.

⁶ Studii și referate privind istoria Romniei, Ed. Acad. R.P.R., 1954, partea I-a, p. 160.

⁷ Ibidem.

⁸ Ibidem.

nouă, ci aderă, fără nici un argument propriu, la o teză a lui I. Andrieșescu. Dar tocmai această teză, după care populația traco-dacă ar fi în țara noastră mai veche decât milenul al doilea î.e.n., adică ar fi reprezentat și cultura neolitică, este cea mai puțin probabilă, fiindcă neglijează complet fundamentalele transformări pe care arheologia le arată în răsăritul Europei la trecerea dintre neolitic și epoca bronzului și care, de sigur, corespund decisiivelor răspândiri ale populațiilor indo-europene și statornicirii triburilor trace în regiunile carpa-to-balkanice. În ce privește discriminarea pe care V. Pârvan o făcea între daci, ca traci nord-danubieni, și traci balcanici, C. Daicoviciu încearcă zadarnic să o respingă, după ce într-o vreme o adoptase. O asemenea discriminare între cele două grupuri de triburi înrudi e nu porcede dintr-o „teorie rasistă”, ci este justificată prin baze științifice și se explică prin vastitatea teritoriului de răspândire a triburilor trace, prin condițiile deosebite ale evoluției lor, prin influențele diferite pe care le-au primit. Cu deosebire uită d-sa că pătrunderile scite care s-au produs în mod intens la nord de Dunăre, manifestându-se prea puțin în Balcani, au avut ca efect reale și evidente diferențe de mentalitate și de obiceiuri între daci și tracii din sud.

Cu o impetuoașă verbozi ate, C. Daicoviciu se socotea dator să combată un „pandacism” pe care l-ar vedea la Pîrvan și la Andrieșescu. Dar acești doi istorici n-au făcut, în lucrările înscrinate, decât să pună problema răspândirii elementelor dace pe baza mărturiilor antice și n-au exagerat cu nimic constatînd că Ptolemeu pomenește o *Setidava* (cu sufixul — dava, caracteristic dac) prin Poznanian ori o *Thermidava* (cu același sufix) în apropiere de Adriatică sau că, în acord cu alte izvoare, pomenește triburi dace la nord de Carpați ori la sud de Dunăre. În loc să-i acuze pentru aceasta pe cei doi istorici romîni, fără nici un temei, de concepții antiștiințifice și de tendințe imperialiste, căzînd deopotrivă în paca'ul modernizării și în acela al defăimării, d-sa ar fi procedat mult mai științific discutînd argumentele lor, ceea ce, însă, refuză să facă. Atunci cînd se spun vorbe grele, oricît de scurt ar fi spațiul discuției, e neapărată nevoie de un minimum de dovezi.

În problema caracterului etnic al dacilor și, în general, al tracilor, C. Daicoviciu, apărînd înrudirea lor cu halto-slavii

și cu slavii, nu face decît să se înverșuneze împotriva unor adversari imaginari; această înrudire figurează de multă vreme ca un loc comun în tratatele de lingvistică indo-europeană, și nu a rămas necunoscută nici învățăților noștri din trecut.

Părerile vechilor istorici romîni în problema statului dac sînt criticate numai din punctul de vedere al terminologiei, care dovedește, desigur, o ignorare a învățăturii marxiste din partea acelor istorici, dar C. Daicoviciu procedează d-sa însuși nemarxist atunci cînd le impută o asemenea lipsa fara să o explice prin împrejurările specifice epocii respective, care i-au împiedicat să aibă contact cu concepția materialistă. În plus ne-am fi așteptat ca d-sa să judece și fondul problemei, prezențindu-ne propriile d-sale soluții, ceea ce nici măcar nu încearcă.

În problema influențelor străine care s-au produs asupra dacilor, autorul se așează pe o poziție exagerat negativă. Pe nedrept caută d-sa să minimalizeze rolul orașelor grecești pontice în dezvoltarea culturii getice; acest rol, după cît rezultă din abundența material arheologic cunoscut pînă acum, a fost considerabil. În ce privește influențele celtice, susținute în adevăr în mod excesiv de istoricii romîni din trecut printre care, pînă la un punct, și de V. Pârvan — nu le putem totuși nega cu totul importanța, cum lînde a face azi C. Daicoviciu, care altădată mersese pînă la a considera aceste influențe ca hotărîtoare în evoluția societății dace. Pe de altă parte, influențele scitice în Dacia nu au fost diminuate de V. Pârvan, cum i se pare d-sale. Dacă acest istoric spune că „venirea sciților nu aduce nimic hotărîtor în cultura Daciei”, o face numai cînd e vorba de materialul arheologic — și nu fără temei — dar tot el, vorbind de alte aspecte ale culturii dace, ca mentalitatea religioasă, toponimia, strategia etc., recunoaște ca pătrunderea sciților a lăsat urme trainice în lumea tracilor de la nord de Dunăre.

Tratînd despre altitudinea istoricilor romîni în problema raporturilor dacilor cu Roma, autorul, contrariu sentimentelor sale din trecut, manifestă acum o temperamentală repulsie față de tot ce este roman în Dacia. De la o extrema a trecut la alta. Istoricilor examinați, pe lângă imputări juste pentru exaltările latiniste ale unora din ei, le aduce și învinuiri cu totul nefundate chiar pentru afirmații bine susținute din punct de vedere științific. De exemplu, cucerirea romană a Daciei a

fost incontestabil precedată de multe și vechi pătrunderi comerciale și culturale romane. Este un fenomen firesc și dialectic necesar. Totuși, pentru că a încercat să scoată în evidență acest lucru, C. Daicoviciu îl acuza pe Pîrvan de „mesianism”. De asemenea, i se pare „îndrăzneală” parerea lui Pîrvan că, pe vremea lui Augustus, romanii ar fi ocupat fîșii de teritoriu pe malul stîng al Dunării din fața Moesicii, deși, atît în lumina izvoarelor scrise, cît și a constatarilor arheologice, crearea unei zone romane de siguranță în Oltenia, Muntenia și Moldova de Jos, în cursul secolului I e.n., apare ca un fapt evident. Pe de altă parte, nu vedem, ca C. Daicoviciu, ce ar putea fi grav în „teza” lui Xenopol, după care civilizația dacă din vremea lui Decebal ar fi suferit o însemnată înfriurire romană și nici ce ar fi neconvenabil în întrebarea pe care tot acest istoric și-o punea cu privire la eventualitatea dezvoltării deosebite a acestei civilizații în cazul că nu ar fi fost distrusă prin biruința lui Traian. Sînt constatări și preocupări normale și comune, total străine de „mesianismul” pe care li-l atribuie fără nici o dovadă C. Daicoviciu.

Istoricii romîni din trecut sînt învinuiți că ar fi ignorat luptele de clasă la daci nu din „lipsa de informație”, ci din cauza poziției lor burgheze de clasă¹. Fără îndoială că istoricii din trecut au avut lipsuri. Nu trebuie însă, să aruncăm tot ce era bun la ei, ci să înlăturăm ceea ce era negativ.

Autorului i-au scăpat și unele inadvertențe de exprimare marxistă. Astfel, la pagina 168 („Studii și referate privind istoria Romîniei”) vorbește de dezvoltarea treptată a societății omenești „de la gînta matriarhală la tribul patriarhal”, ca și cînd gînta ar fi existat, ca formă de organizare socială primitivă, numai în matriarhat, iar tribul ar fi propriu numai patriarhatului, ceea ce, firește, este cu totul greșit². La pagina 161 („Studii și referate privind istoria Romîniei”) combate veleitatea de „știința pură” a istoricilor de clasă, „de la Tucicide pînă la Iorga”, lăsînd să se înțeleagă ca ar fi putut exista și istorici care să nu reflecte,

voit sau nevoit, punctul de vedere al unei clase. La paginile 161 și 165 (op. cit), remarcam o contradicție din punct de vedere marxist: într-un loc lucrările lui I. Andrieșescu sînt caracterizate ca avînd o expunere „întotdeauna mistică și idealistă”, pentru ca în celălalt să declare că același cercetător „just formulează” ideea sa despre vechimea neolitică a tracilor în Carpați, de a cărei improbabilitate, de altfel, am vorbit mai sus. Sau acel istoric este „întotdeauna” mistic și idealist și atunci nu mai poate avea nimic „just”, sau are și lucruri „juste”, dar în acest caz, „misticismul și idealismul” său nu se manifestă „întotdeauna”.

În general, comunicarea nu reușește să ne convingă că istoricii noștri din trecut ar fi avut o poziție „antiștiințifică” în problema dacă. Greșelile și exagerările lor, care nu totdeauna coincid cu cele pe care li le atribuie C. Daicoviciu, nu depășesc, în această problemă, cadrul dibuirilor inerente oricărei cercetări științifice. Autorul nu a putut să dovedească nicăieri, fără puțină de tăgadă, că asemenea greșeli ar oglindi și preocupări de clasă. Trebuie, însă, să recunoaștem că problema dacă, atît de depărtată de interesele burgheziei, nici nu era cea mai indicată pentru a priiejiu atari dovezi. Astfel, C. Daicoviciu a luat asupra sa o sarcină ingrată, căreia nu i-a putut face față. Un alt defect grav al comunicării sale este de a nu fi încercat să arate, în legătură cu problema dacă, în ce constă „știința istorică adevărată” de care vorbește în mod repetat, fără a formula vreo definiție. O asemenea definiție nu ar putea fi suplinită prin simpla contestare a părerilor istoricilor pe care autorul îi critică. O definiție nu poate fi decît pozitivă. Și C. Daicoviciu nu a căutat să evite de a-și trata tema pe o cale negativă, hiper-critică.

V. CANARACHE, *Atelierele monetare d'n antichitate și rolul lor în dezvoltarea vieții economice din spațiul carpato-dunărean*, p. 181—193.

Referatul lui V. Canarache reprezintă o interesantă încercare de a clasifica diferitele monede bătute în antichitate pe teritoriul țării noastre, în scopul de a distinge atelierele în care au fost produse. În introducere se arată, cu bune argu-

¹ Studii și referate privind istoria Romîniei, Ed. Acad. R.P.R., 1954, partea I-a, p. 172.

² Cf. Fr. Engels, Origina familiei a proprietății private și a statului etc., Ed. P.M.R., 1950, p. 86 și urm.

mente, că încă din cele mai vechi timpuri ale societății gentilice, pe măsura dezvoltării producției și a schimburilor interribale, s-a simțit nevoia unor echivalente generale ale valorii, care în epocile metalelor erau reprezentate prin diferite obiecte sau prin bucăți de metal brut: de aur, de arginți, de aramă ori de bronz, tezaurizate în depozite ascunse. Unei etape intermediare între asemenea echivalente valorice improvizate și moneda propriu-zisă, cu greutate și valoare fixa și cu rol special de mijloc de schimb, îi corespund micile lingouri de bronz în formă de virfuri de sageți, lipsite de orice caracter practic, răspândite în secolul al VI-lea î.e.n. în Dobrogea și analoge, ca funcțiune, cu lingourile în formă de peștișori de la Olbia, din aceeași vreme. În aceeași serie de simboluri pre-monetare se numără și micile inele de aur din tezaurul de la Turnu-Măgurele. Primele monede propriu-zise apar pe teritoriul de azi al R.P.R. în Dobrogea, în secolul al VI-lea î.e.n., fiind reprezentate prin monedele grele (*aes grave*) de la Olbia, piese de import. Dar, în același secol, autorul situează, cu sorți de probabilitate, și primele monede bătute de orașul Histria: piesele de bronz cu efigia unei roți. Am avea, astfel, identificat și primul atelier monetar din cuprinsul patriei noastre. În stînga Dunării, pe teritoriul triburilor geto-dace, moneda nu a pătruns decît două veacuri mai tîrziu, în secolul al IV-lea î.e.n. Autorul formulează de aci concluzia judicioasă că nu banul grecesc s-a dus să cucerească piața carpato-danubiană, încă închisă în cadrul orînduirii gentilice, ci dezvoltarea producției de pe această piață și extinderea relațiilor economice au atras banul. Odată cunoscut acest mijloc practic de schimb, geto-dacii îl vor adopta repede și vor trece chiar la o producție monetară proprie. În general, autorul stabilește șase grupe de ateliere monetare care au existat la noi în antichitate: 1) două ateliere la Histria; 2) atelierele populației locale din Dobrogea care imitau monedele grecești pontice; 3) un atelier la Callatis; 4) atelierele regilor scîți din Dobrogea, din secolele IV—II î.e.n.; 5) un atelier la Tomis; 6) atelierele geto-dace din stînga Dunării, în număr de peste 12, care bat imitații după monedele lui Filip al II-lea. Aceste ultime ateliere ar fi existat încă din secolul al IV-lea î.e.n., cînd au apărut originalele macedonene pe care le reproduceau deapăce

dacă emisiunile imitațiilor ar fi început mai tîrziu ar fi imitat monedele grecești sau macedonene ulterioare. Argumentul nu ni se pare valabil. Monedele lui Filip s-au bucurat de o circulație vastă și îndelungată și tocmai de aceea au fost imitate de daco-geți, cum au fost imitate și de celi; dar în acest caz imitarea lor a putut începe mult timp după data emiterii originalelor. Parerile curente după care imitațiile daco-gețice și cele celtice după monedele lui Filip al II-lea ar fi început cel mai de vreme în secolul al III-lea î.e.n., rămîn tot cele mai plauzibile.

Din comunicarea lui V. Canarache sînt de reținut unele observații și sugestii utile, în orice caz putînd servi ca baze de discuții fructuoase. În ce privește atelierele monetare menționate, au.orul nu precizează metoda și criteriile pe baza carora le-a identificat.

Comunicarea nu este lipsită și de unele conjecturi total imposibile, cum e ipoteza că orașul grecesc Histria ar fi existat la începutul său în alt loc decît acela pe care îl cunoaștem, pe malul lacului actual Sinoe, sau presupunerea că anepigrafia imitațiilor daco-gețice după monedele macedonene ar fi fost intenționată, monetarii băștinași urmărind prin aceasta să marcheze deosebirea față de originale și să-și dovedească buna credință, ca străină de ideea de falsificare! Aceste păreri hazarde au fost respinse în mod argumentat cu prilejul dezbaterilor Sesiunii¹.

I. BARNEA, *Elemente de cultură materială veche rusească și orientală în așezarea feudală (secolele X—XII) de la Dinogetia (regiunea Galați)*, p. 195—227.

E vorba de analiza a două probleme puse de rezultatele săpăturilor arheologice care au fost efectuate în ultimii ani în așezarea de epocă feudală timpurie de la suprafața ruinelor cetății antice *Dinogetia*, situată în insula Bisericuța din bălțile Dunării, pe teritoriul comunei Garvăn, în colțul de N.V. al Dobrogei. Prima problema se referă la resturile de cultură materială veche rusească din această așezare, iar a doua la resturile de cultură orientală.

¹ Cf. Studii și referate privind istoria României, Ed. Acad. R.P.R., 1954, partea a II-a, p. 185 și 187.

În ceea ce privește prima problemă, autorul relevă fusaiiolele de piatră roșie de Ovruci, ovoidele de lut ars smălțuite, brăările de sticlă de proveniență kieviană, inelele și mărelele de sticlă analoge acestora care se întâlnesc frecvent în așezările de tip slav, două capete de buzdușane, micile pandantive semilunare, pandantivele de bronz în formă de clopoței globulari, două brațari de argint, o gardă de sabie, de bronz, o limbă de curea, de bronz aurit. Aceste elemente au ajuns la Garvăn prin comerțul kievian, unele fiind chiar lucrate la Kiev. Pe baza celor două brăări de argint menționate, autorul concludă că la Garvăn, încă din secolele X—XII, au existat diferențieri sociale cu caracter feudal, părere în sine foarte plauzibilă, dar pentru evidențierea căreia o singură pereche de giuvaere nu este suficientă. Concluzia cea mai importantă a autorului este, însă, că „așezarea feudală de la Dinogetia-Garvăn, deși se afla sub stăpânirea imperiului bizantin, traia totuși sub influența directă a centrelor culturale de pe teritoriul vecin al marelui stat feudal rus, în frunte cu Kievul”¹.

Aceeași direcție de orientare culturală reiese și din constatările referitoare la problema elementelor orientale descoperite la Dinogetia-Garvăn. Aceste elemente constau dintr-un mic vas pentru mercur, care poate să fi ajuns aici, fie pe cale comercială, fie prin intermediul triburilor turce în migrație, mai multe obiecte mărunte care par a-și avea originea în centrul statului bulgar de pe Volga (două capete de mînere de bronz, un cap de mînă din vîrf de corn de animal, un lacăt de bronz în forma de animal), cîteva fragmente de vase de lut cu smalț verde-măsliniu conținînd tradiția unor tipuri sarmate, cîteva piese de harnașament (o garnitură de căpăstru în formă de cruce, alta în formă de nasture, o zăbală de bronz două psalii din corn de animal, două fragmente de scări de șea, de fier), o rotiță cu trei spițe turnată în bronz, cîteva medalioane de bronz.

Concluzia comunicării este că elementele de cultură materială veche rusească și orientală au ajuns la Dinogetia-Garvăn datorită atât evoluției societății locale, care întreținea întinse relații comerciale cu regiunile din răsăritul Europei, cît și contactului său cu popoarele nomade în

migrație, ca pecenegii, uzii, cumanii. De asemenea, autorul afirmă că, pe la mijlocul secolului al XI-lea, sub influența statului din Kiev, la Dinogetia-Garvăn meșteșugurile și comerțul tindeau să se separe de agricultură².

Mărturiile arheologice de caracter vechi rus și oriental sînt descrise amănunțit, analogiile lor sînt urmărite pe un întins teritoriu, la popoare diferite, pe baza unui bogat material bibliografic. De asemenea sînt folosite judicios izvoarele istorice de caracter literar. Observăm, la pagina 205³, unde se vorbește de legăturile vechii Rusii cu scandinavii-varegi, că autorul, situîndu-se în mod just pe poziția concluziilor științei sovietice și reproducînd părerea lui B. A. Ribakov, combate teoria normană despre originea varegă a statului kievian și a culturii vechi ruse, intrînd însă brusc în miezul problemei, fără a fi arătat în prealabil că a existat o asemenea teorie și că susținătorii ei au fost numai cercetătorii burghezi.

I. VLADUȚIU, *Probleme de cercetare în domeniul etnografiei*, p. 229—284.

În această lucrare se tratează problemele următoare: I. Scurtă privire asupra principiilor și rezultatelor mai importante ale etnografiei sovietice; II. Realizări ale etnografiei românești; concepția despre etnografie a citorva etnografi romîni; III. Despre culegerea materialului etnografic; IV. Etnografia romînească și problema națională, antisemită și rasială; V. Concluzii.

În primul capitol autorul arată, pe scurt, marile avînt pe care l-a primit etnografia sovietică după Marea Revoluție Socialistă din Octombrie. El descrie lupta etnografilor sovietici pentru însușirea învățaturii marxist-leniniste, pentru ridicarea nivelului teoretic al științei etnografice, pentru desăvîrșirea școlii sovietice de etnografie, precum și rezultatele deosebite obținute în această perioadă.

În capitolul al doilea se scoate în evidență interesul din ce în ce mai mare pentru viața și cultura poporului, ce se dezvoltă mai ales spre sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea în masa micii intelectualități progresiste

¹ Ibidem, p. 226.

² Studii și referate privind istoria Romîniei, Ed. Acad. R.P.R., 1954, partea I-a, p. 206.

³ Studii și referate privind istoria Romîniei, Ed. Acad. R.P.R., 1954, partea I-a, p. 226.

de la sate și se oprește mai pe larg asupra rezultatelor din secolul al XIX-lea, când apar acele lucrări de mare valoare în etnografie ale lui V. Picală, Tudor Pamfile și alții. Autorul arată realizările importante obținute de G. Vilsan și R. Vuia în lupta grea pentru afirmarea etnografiei ca știință de sine stătătoare, într-o vreme când era inclusă în alte științe, ca geografia, sociologia etc. Deși autorul își mărginește tema la „școala” etnografică de la Cluj, totuși ar fi fost bine să se oprească și asupra realizărilor de pe tărîmul etnografic din Moldova, Oltenia și celelalte regiuni ale țării, unde activitatea etnografică a fost deosebit de rodnică, și, în general, să insiste mai mult asupra tradițiilor progresiste, înaintate, pe care le-a moștenit etnografia românească.

Mai departe, autorul analizează concepția lui R. Vuia, I. Chelcea, despre etnografie, precum și influențele școlilor etnografice din apus asupra lor. De asemenea se ocupă de concepția etnografică a școlii de sociologie de la București.

Din capitolul III aflăm că a fost adunat un bogat material etnografic direct de pe teren, prin achiziționări, prin chestionare, anchete etc., însă în culegerea materialului s-a stăruit mai mult asupra arhaismelor și asupra obiceiurilor. Se combate înțelegerea tradiției ca avînd numai o esență religioasă, cum o vede, de pildă, I. Chelcea. De asemenea este arătat caracterul de clasă al propagării unei astfel de interpretări a obiceiurilor și a tradiției, care tindea să rupă tineretul de la sate de tineretul muncitoresc de la orașe.

În capitolul IV autorul se ocupă pe larg de felul cum a privit etnografia românească problema națională. Este scoasă în relief latura naționalistă din activitatea lui N. Iorga, precum și influența acestuia asupra etnografilor romîni, mai ales în problemele continuității și unității Transilvaniei, în care etnografia burgheză romînească a jucat un rol important.

În mod amănunțit autorul analizează lucrările lui I. Chelcea și demască viguros naționalismul, antisemitismul și mai ales rasismul cu care erau îmbibate aceste lucrări, și arată, pe baza exemplului popoarelor din U.R.S.S., care este rezolvarea justă, marxistă, a acestor probleme.

În concluzie, autorul descrie perspectivele mari de dezvoltare ce se deschid în fața etnografiei romînești și constată că sînt destule cadre care pot

contribuie valoroasă în acest domeniu al științei, punînd bazele etnografiei romînești ca știință ce se călăuzește după învățatura marxist-leninistă.

Comunicarea arată direcțiile ce au dominat în etnografia romînească, mai ales în cel de-al doilea pătrar din prima jumătate a secolului al XX-lea, influențele școlilor burgheze din apus, suferite de etnografii romîni și critică direcția șovinist-rasista reprezentată de I. Chelcea. Din păcate, autorul se ocupă mai mult de etnografin din Cluj lasînd nelămurită activitatea etnografică de la București, unde aceasta a avut mulți reprezentanți. De asemenea, nu s-au scos în evidență cu destulă tarie și într-o măsură mai mare prețioasele tradiții etnografice pe care le-a moștenit etnografia romînească. Analizînd activitatea etnografică a lui R. Vuia, nu s-a oprit asupra tuturor lucrărilor care ar fi dat o imagine completă a activității acestui învățat, iar în ceea ce privește atitudinea lui R. Vuia în problema națională a analizat-o doar prin prisma aprecierii acestuia relativ la preocupările etnografice ale lui N. Iorga, în loc ca ea să fie analizată pe baza tuturor lucrărilor sale.

Șantierul arheologic București, p. 285 — 538: Introducere (p. 285—289); B. MITREA, Un tezaur cu monede dacice descoperit la București de o echipă de muncitori a întreprinderilor Sfatului popular (p. 290—302); E. COMȘA, Săpăturile arheologice din sectorul Giulești (p. 303—309); VL. ZIRRA și MARGARETA TUDOR, Crîngăși (p. 309—322); S. MORINTZ, GH. CANTACUZINO și studenți, Săpăturile arheologice din sectorul Mihai Vodă (p. 322—409); I. IONAȘCU, VL. ZIRRA, D. BERCIU, MARGARETA TUDOR și studenți, Săpăturile din sectorul Radu Vodă (p. 409—460); L. LAZARESCU-IONESCU, D. V. ROSETTI, GH. IONESCU, GH. ASTANCAI, arhit. H. TEODORU și studenți, Săpăturile arheologice din sectorul Curtea Veche (p. 461—538).

În cele 253 pagini pe care le însușmează toate aceste rapoarte, se prezintă, în mod amplu și cu documentarea istorică necesară, rezultatele primei campanii de săpături (1953) organizată de Academia R.P.R. pentru cercetarea arheologică a orașului București. Aceste rezultate re-

diul istoriei capitalei Republicii Populare Române pe alte baze decât acelea care au fost folosite anterior. De unde mai înainte aceste cercetări se limitau la izvoarele scrise, acum urmează a fi urmărite cu ajutorul resturilor culturii materiale a veacurilor trecute. Rolul principal în lămurirea problemei începuturilor oraşului Bucureşti şi în cunoaşterea reală a dezvoltării saie în perioadele cu documente scrise, rare sau chiar cu totul inexistente, revine arheologiei.

Cercetările arheologice efectuate în anul 1953 în Bucureşti au dovedit prezenţa aşezărilor omeneşti pe vatra acestui oraş încă din epoca neolitică şi au dat chiar prilejul unor descoperiri neaşteptate cu privire la perioada migraţiilor şi la epoca feudală timpurie. În ce priveşte epoca feudală propriu-zisă, rapoartele de care ne ocupăm aci nu s-au mărginit la o simplă prezentare a descoperirilor rezultate din săpături, ci au stăruit şi asupra informaţiilor oferite de documentele scrise, stabilind acordul dintre cele două categorii de izvoare, pentru a reconstitui o imagine cât mai întregă a evoluţiei societăţii omeneşti din acest principal centru politic şi economic al patriei noastre.

Săpăturile au fost executate de un colectiv compus din arheologi şi studenţi, în diferite puncte, care, cu excepţia cercetărilor periferice referitoare la epoca orînduirii comunei primitive şi la perioada migraţiilor, de la Giuleşti şi Crîngăşi, se grupează în trei sectoare din centrul oraşului, avînd ca principal obiectiv resturile epocii feudale, cînd a luat fiinţa şi s-a dezvoltat actualul oraş Bucureşti, capitală a Ţării Româneşti, apoi a întregii noastre patrii. În cadrul acestor sectoare, centrate în jurul bisericilor celor mai vechi ale oraşului: Mihai Voda, Radu Voda şi Curtea Veche, pe lângă punctele de lazá, s-au efectuat săpături şi în puncte secundare vecine cu ele, ca biserica Gorgan, biserica Bucur, str. Aurora, biserica Dobroleaşa, piaţeta Nicolae-Şelari, hanul Manuc, etc.

În introducere se arată importanţa arheologiei pentru lărgirea şi aprofundarea studiului istoriei, se face un scurt istoric al interesului pentru monumentele arheologice ale oraşului Bucureşti, scoţîndu-se în evidenţă vitregia regimului burghez faţa de aceste preţioase vestigii materiale ale trecutului şi dezvoltarea unilaterală a preocupărilor arheologice, care au fost îndeplinite numai asupra orînduirii comu-

nei primitive şi asupra orînduirii sclavagiste, neglijîndu-se aproape cu desăvîrşire epoca orînduirii feudale. Se descriu, cu date impresionante, importante condiţii realizate în ultimii ani de regimul democraţiei populare pentru lichidarea acestor grave lipsuri ale trecutului, precizîndu-se cu deosebire munca depusă de şantierul arheologic Bucureşti în 1953. S-au întrebuiinat în total peste 9 000 zile de lucru, reprezentînd, numai în acest oraş, o depaşire cu 225% faţă de totalul săpăturilor arheologice anuale care se executau înainte de 1944 pe întregul cuprins al ţării. Rezultatele ştiinţifice expuse în rapoarte sînt la înălţimea acestor eforturi.

Primul raport, al lui B. Mitrea¹, se referă la o descoperire monetară întimplătoare, care a avut loc tot în 1953, în marginea de sud a teritoriului capitalei, între satele Bragadiru şi Vîrteju, cu prilejul unor lucrări pentru îngroparea unei borne de hotar. E vorba de un tezaur constînd din circa 300 de monede dace de argint conţinute într-un vas de lut cenuşiu de tehnică superioară. Pieseile monetare, uşor scyphate şi reprezentînd imitaţii degenerare după tetradrahmele macedonene din vremea lui Filip al II-lea, aparţin tipului V din clasificarea monedelor dace stabilită de C. Moisil sau tipului „cu capul lui Lysimah” din clasificarea încercată de Pink. Acest tip caracterizează teritoriul de şes al Munteniei. În ce priveşte data tipului, autorul se referă la părerea lui C. Moisil care, în 1920, propunea intervalul dintre a doua jumătate a secolului I î.e.n. şi secolul I e.n. dar atrage totuşi atenţia că în acel interval moneda de mare circulaţie în Dacia era denarul roman republican, monedele dace imitate după piesele macedonene ne mai reprezintă decît slabe supravieţuiri. Am fi dorit însă, în această problemă de seamă pe care o aduce în discuţie tezaurul de la Bragadiru-Vîrteju, o concluzie mai precisă, pe care din nefericire autorul o evita.

Al doilea raport² (p. 303—309) conţine rezultatele săpăturilor din cartierul Giuleşti, în marginea de vest a capitalei, unde, pe o terasă din stînga Dîmboviţei, s-a descoperit resturile unei staţiuni neolitice cu urme de bordeie, cu un inventar

¹ Studii şi referate privind istoria Romîniei, Ed. Acad. R.P.R., 1954, partea I-a, p. 290—302.

² Studii şi referate privind istoria Romîniei, Ed. Acad. R.P.R., 1954, partea I-a, p. 303—309.

ceramic decorat cu excizii și cu incizii, cu resturi de oase de animale, unelte de silex și de piatra lustruita. Deosebit de interesantă este ceramica, reprezentată prin fragmente de vase de lut amestecat cu pleavă, ornate prin tehnica exciziei, a inciziei și a încrustației cu o substanță alba, într-un stil înrudit cu acela al ceramicii culturii Boian din cîmpia Dunării, dar cu caractere proprii. Motivele cele mai caracteristice ale decorului ceramic de la Giulești sînt liniile excise largi, paralele, formînd meandre, alternanța patratelelor excise și rezervate amintind tabla jocului de șah, seriile de mici triunghiuri excise. Decorul e completat adesea prin pliseuri fine. Stilul ceramicii de la Giulești era cunoscut pînă acum numai în partea de nord a Munteniei, la poalele Carpaților, în Transilvania de sud și de est și în Moldova, și era considerat ca un facies regional („de deal”) al culturii Boian, contemporan cu faciesul din cîmpie al acestei culturi, așa cum este cunoscut, de exemplu, la Vidra. Acum însă, apariția sa chiar în cuprinsul orașului București, în centrul ariei caracterizate prin ceramica Boian „de șes” schimbă datele problemei, impunînd concluzia ca este vorba de un facies *cronologic*, pe care autorul îl definește sub numele de „faza Giulești” a culturii Boian. Pe baza unor judicioase considerații tipologice, constatările stratigrafice comparative lipsind deocamdată, dă-se concluzie ca această fază este mai veche decît faciesul de șes al culturii Boian, pe care îl numește „faza Vidra”, dar mai nouă decît „faza Bolintineanu”. Prin aceste încheieri, raportul lui E. Comșa despre Giulești reprezintă o contribuție din cele mai importante la lamurirea problemelor de baza ale neoliticului din țara noastră și, în general, din tot sud-estul Europei. În trecut semnalam o contradicție de exprimare¹, unde, într-un loc, se spune în mod just ca pînă în prezent încă nu au fost găsite elementele fazelor Giulești și Boian în straturi suprapuse, pentru ca ceva mai jos să se vorbească, totuși, de „nivelul inferior al stratului Boian de la Glina”, prin care s-ar putea înțelege eventual faciesul Giulești, ceea ce nici nu ar corespunde realității și, desigur, nici nu ar fi putut fi în intenția autorului să afirme. Dar în acest caz ar fi

trebuit să ni se precizeze ce reprezintă acel „nivel inferior”.

Al treilea raport² ne prezintă rezultatele săpăturilor din cartierul Crîngași, în apropiere de Giulești. Pe un platou relativ mic și plan, care constituie un marior de eroziune al vechii terase din stînga Dimboviței, s-au găsit fragmente ceramice din secolul al IV-lea e.n., precum și altele de factură slavă, dintr-o etapă mai tîrzie, aparținînd perioadei de trecere spre feudalism. Materialele din secolul al IV-lea, referitoare la cultura Cerneahov, sînt răspindite pe întreaga terasă, indicînd o locuire de scurtă durată. Săpăturile au degajat urmele unei locuințe care apare sub forma unei mase de cenușă. În umplutura de cenușă s-au găsit fragmente de chirpic ars, lemn carbonizat, fragmente ceramice și oase de animale domestice (bou, oaie, porc). În partea de vest a locuinței s-au găsit resturile unei sobe de mici dimensiuni cu vatra circulară și cu acoperiș în forma de cupola.

În ceramica din secolul al IV-lea din așezarea de la Crîngași se disting două categorii: ceramica de pasta poroasă amestecată cu pietricele și lucrata la roata și ceramica cenușie fină, de tehnica superioară. Ceramica a fost lucrată pe loc. Pe latura de sud-est a terasei s-a descoperit un cuptor de ars oale, săpat în stratul pămîntului viu și compus din trei părți principale: camera de foc, o placă gaurită deasupra acesteia și cupola care încheie camera de ardere a vaselor. Cuptorul de la Crîngași este al treilea element de acest fel, din secolul al IV-lea e.n., descoperit, în întregime, pe teritoriul R.P.R., după acelea de la Ileana, reg. București, și de la Glavanesti, reg. Iași. Descoperirea unei monede de bronz din vremea împăratului Valentinian I (364—375) a îndaduit autorilor raportului să dateze așezarea în a doua jumătate a secolului al IV-lea e.n.

A doua așezare de la Crîngași, datînd din secolele VI—VII, a fost constatată mai ales în partea de vest a terasei, unde a ieșit la iveală fundul unui bordei. În această locuință s-au descoperit resturile unui alt cuptor, cu bolta prevăzută cu coș pentru tiraj. Ceramica, conștină din fragmente de oale cu corpul sferoidal, prezintă caractere slave. Împreună cu aceste ciouuri s-au găsit și câteva obiecte de fier. Ceramica de caracter slav asema-

¹ Studii și referate privind istoria Romîniei, Ed. Acad. R.P.R., 1954, partea I-a, p. 307.

² Ibidem, p. 309—322.

natoare aceleia de la Crîngăși s-a mai constatat pe teritoriul orașului București la Jilava, la lacul Tei și la Damaroia. Autorii raportului afirmă ca în acest ultim cartier s-ar fi descoperit, într-un boricăi la fel cu cel de la Crîngăși, o monedă de la Iustinian, din anul 539 e.n.¹ Cel puțin în ce privește moneda, putem preciza ca este vorba de o inadvertență, deoarece aceasta pică a nu s-a găsit la Damaroia, ci la Colentina. E de altfel un amanunt secundar, fiindcă datarea culturii respective în secolul al VI-lea rămâne destul de sigură.

În raportul al patrulea² se expun rezultatele sapaturilor efectuate în 1953 pe dealul bisericii Mihai Voda (Arhivele Statului) și la biserica Ilie Gorgan.

Izvoarele istorice literare arată ca la poalele dealului, numit mai târziu Mihai Voda, exista în secolul al XVI-lea o biserică cu hramul Sf. Nicolae, înființată de jupineasa Caplea. Ulterior, izvoarele scrise amintesc ca Mihai Viteazul a ridicat o manastire pe creștetul dealului. Autorii raportului reușesc sa precizeze, pe baza unui document folosit pentru prima dată, ca aceasta manastire a fost înființată în 1591, iar nu în 1594 așa cum se crezuse mai înainte. E vorba de un act al patriarhului Ieremia al II-lea al Constantinopolului, în care se arată că acesta, făcând o calatorie la București, i-a autorizat pe calugarii sa recladeasca vechea biserică Sf. Nicolae, ceea ce s-a îndeplinit din temelii cu grija și cu cheltuiala banului Mihai, înainte de venirea lui la domnie. În 1595, după batalia de la Călugăreni, manastirca lui Mihai Voda a folosit drept garnizoana turcească, apoi, după retragerea lui Sinan-Pașa din București, a adăpostit pe calugarii manastirii Sf. Troiță, distrusa de turci. În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea manastirea a servit vremelnice ca reședința domnească. În 1821, dealul Mihai Voda a fost ocupat, ca punct strategic în marginea Bucureștilor de atunci, de oastea lui Tudor Vladimirescu. În 1863 manastirea intră în patrimoniul statului și, la scurt timp după aceea, în 1866, în clădirea vechilor chilii au fost instalate Arhivele Statului.

Cele mai vechi urme de locuire de pe dealul Mihai Vodă, constând din frag-

mente ceramice de caracter primitiv, datează din epoca neolitică. Ulterior, la începutul epocii bronzului, dealul a fost locuit de purtătorii culturii Ghina III. Cel mai bogat material arheologic descoperit în curtea Arhivelor statului aparține culturii geto-dace din a doua epocă a fierului. Din aceasta vreme datează resturile unei locuințe, constând din mase de chirpic ars, având la mijloc o vatră patrata, ornata cu un chenar închis. Autorii raportului atribuie acestei vetre o întrebuițar casnică. Ținând seama însă de grija cu care a fost lucrata vatra și de faptul ca exemplare similare se găsesc destul de rar în așezările daco-getice (până acum numai la Poiana și la Popești, socotim ca nu poate fi vorba decât de un element de cult.

O importanță descoperire din curtea Arhivelor Statului o reprezintă fragmentele ceramice de la începutul epocii feudale, din secolele XII—XIII. E vorba de o epocă din care nu avem pînă acum nici o informație asupra vreunei așezări omenești pe vatra de mai târziu a orașului București. Acum e dovedit că o asemenea așezare, desigur de caracter rural, a existat, cel puțin pe malul drept al Dimboviței.

În concluzia raportului se afirma ca: „ulterior, centrul principal de locuire s-a deplasat din partea dreaptă în partea stîngă a Dimboviței. Aceasta s-a împliat în secolele XIV și XV în legătura cu expansiunea comerțului de-a lungul unor drumuri care, pornind din Carpați prin Curtea de Argeș și Tirgoviște, urmau vaile Ialomiței și Dimboviței trecînd prin București”³. Afirmatia nu se poate menține, mai întii pentru ca la Mihai Voda nu este atestată o așezare continuă, care să fi durat din secolul al XII-lea pînă în secolele XIV—XV, cînd, după autorii raportului, „centrul principal” al unei asemenea așezări s-ar fi mutat în stînga Dimboviței, apoi, fiindcă și în stînga rîului, în sectorul Curtea Veche, s-au găsit urme de locuire din secolele XII—XIII, cu prilejul săpăturilor din anul următor, 1954. Deci nu mai poate fi vorba de o mutare dintr-o parte în alta a rîului în secolele XIV—XV.

Sub actuala clădire a Arhivelor Statului se pastrează pînă azi, în vechea sa formă, o parte din construcția pivniții manastirii Mihai Vodă, constituind un mo-

¹ Studii și referate privind istoria Romîniei, Ed. Acad. R.P.R., 1954, partea I-a, p. 320.

² Ibidem, p. 322—403.

³ Ibidem, p. 405—406.

nument de seama al arhitecturii medievale românești.

Sapaturile făcute în partea de vest a dealului Mihai Vodă au dat la iveală fragmente din scocul construit în secolul al XVII-lea, care descria moara de pământ malul Dimboviței, menționată în documente încă din secolul al XVI-lea.

În partea de est a dealului, în apropiere de intrarea principală, care trecea pe sub turnul clopotniței mănăstirii, s-au găsit resturile unei construcții octogonale, refăcută în secolul al XIX-lea pe temelii din secolul al XVIII-lea. Fiind situată într-un punct din care se vede tot orașul, aparținea probabil unui foisor de foc.

În partea de nord a clădirii Arhivelor Statului, în exteriorul acesteia, pe panta dealului dinspre str. Izvor, au fost dezvelite resturile unei construcții cu arcade, din secolul al XVIII-lea. Aceasta a servit ca pivniță pentru depozitarea vinurilor mănăstirii. Calugarii de aici erau vestiți pentru comerțul lor cu vinuri.

Numeroasele resturi de ziduri și de pavaje de caramizi, descoperite în partea de vest a dealului, dovedesc existența unui mare ansamblu arhitectural în acest loc, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea.

Sapaturile din sectorul Mihai Vodă au fost completate cu cercetări în partea opusă a Dimboviței, în vale, pe movila care susține biserica Ilie-Gorgan, în apropiere de bulevardul 6 Martie. Izvoarele istorice scrise arată că în secolul al XVII-lea a existat pe această movilă o biserică închinată ca metoc mănăstirii Cotroceni. Biserica s-a darînat în timpul lui Alexandru Ipsilanti (1774—1782). Pe locul ei a fost zidită biserica actuală, sub domnia lui Ion Gheorghe Caragea. Construcția a început în 1813, iar pisană a fost scrisă și așezată în 1819, sub domnia lui Alexandru Nicolae Suțu. Sapaturile din 1953 au înlăturat presupunerile mai vechi după care movila Gorgan ar fi reprezentat un monument primitiv făcut de mână omenească, dovedind că nu e vorba decât de un element geografic natural, un martor de eroziune.

Cu prilejul sapaturilor de aici au fost găsite ruinele primei biserici care a fost construită din zid, iar nu din lemn cum susținea G. I. Ionescu-Gion, autorul „Istoriei Bucureștilor“.

Raportul privitor la explorările din sectorul Radu Vodă¹ expune rezultatele cer-

cetărilor făcute pe cele două ridicături de teren izolate dar vecine, pe care se afla bisericile Radu Vodă și Bucur, precum și sondajele din punctele str. Aurora și Dobroteasa.

Sapaturile de pe înălțimea Radu Vodă au arătat ca cele mai vechi urme de locuire de aici datează de la începutul epocii bronzului și apar în culturii GI na III. Dealul a mai fost locuit apoi în a doua epocă a fierului. Pe toată suprafața sa s-au găsit materiale arheologice le caracter dacogetic din secolul al III-lea î.e.n. După autorii raportului, „logajia materialului ne arată ca așezarea a avut un caracter stabil și, probabil, de o durată mai lungă“². Alte urme de locuire constatate datează din secolele X—XI. Din perioada cuprinsă între secolele XII—XV nu s-a găsit pe dealul Radu Vodă nici o urmă de locuire.

Referindu-se la documentul în care e vorba de „Cetatea Dimboviței“, o așezare înălțată unde pîrcalabul Dragomir, dragător al lui Vlaicu Vodă a respins, în 1368, un atac al armatei ungurești³, autorii își însușesc părerea mai veche după care această cetate ar fi existat în București, la Radu Vodă. În această privință ni se pare hotărîtor rezultatul negativ al sapaturilor de la Radu Vodă, care nu au dat la lumină nici o urmă din secolul al XIV-lea. Cetatea Dimboviței trebuie căutată în susul râului, către munți, fie la Stoienești, cum s-a mai presupus, fie în alt loc.

Primele urme arheologice din vremea dezvoltării Țării Românești, care s-au găsit prin sapaturile din 1953 pe dealul Radu Vodă, se referă la secolul al XVI-lea. Indiciile privitoare la o locuire a înălțimii, chiar în prima jumătate a acestui veac, sînt încă foarte slabe și discutabile, în schimb din a doua jumătate au fost scoase la iveală resturi arheologice bogate și concludente. E vremea cînd, după documentele scrise, pe acest deal, Alexandru al II-lea Mircea, prin anul 1575—

1577, a început zidirea mănăstirii Sf. Troița, desăvîrșită de fiul sau Mihai Turcitul. Printre resturile acestei mănăstiri din secolul al XVI-lea a fost descoperit, la baza contrafortului stîng al urnului clopotniței actuale, un pilon ca să fie afun

¹ Studii și referate privind istoria României, Ed. Acad. R.P.R., 1954, partea I, p. 413.

² Ibidem, p. 413.

³ Ibidem, p. 415.

da adînc în pămîntul viu. Pe acest pilon se pastrează zgriata în tencuială figura unui șap alergînd, pe care autorii raportului o interpretează ca „o tradiție a desenelor rupestre ale paleoliticului superior... apariție anacronica dar neașteptată”¹. Evident, interpretarea e hazardată și lipsită de orice temei. Nu poate fi științifică metoda de a face apropieri, nici chiar ipotetice, între epoci atît de îndepărtate și fara nici o legătură între ele, numai pe baza unor vagi asemănări de caracter general. Ar urma să atribuim unei tradiții paleolitice orice desen zoomorf din trecut, din prezent sau viitor numai fiindcă reprezintă figuri de animale.

În 1595, turcii au ocupat Bucureștii și au întarît dealul Radu Vodă cu fortificații de lemn și pămînt, pentru ca în scurt timp după aceea, sub presiunea armatelor conduse de Mihai Viteazul și Sigismund Bathory, să se retraga, nu însă înainte de a fi distrus mănăstirea Radu Vodă și toate fortificațiile pe care le construiseră. În săpăturile din 1953, au aparut resturile arse ale acestor fortificații. Refacerea mănăstirii a avut loc prin anii 1613-1627, sub Radu Mihnea și sub Alexandru Coconul. Săpăturile din 1953 au reușit să precizeze planul ansamblului de cladiri al mănăstirii, care au un caracter arhitectonic unitar, prezentînd forma unui pentagon. În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, aceste construcții au fost darimate. În săpăturile de la Radu Vodă s-au găsit numeroase vase, plăci ceramice ornamentate, monede și alte materiale datînd din secolele XVI—XVIII. Majoritatea monedelor din secolul al XVI-lea constau din denari austro-germani de argint, pe cînd în secolul al XVIII-lea predomina monedele turcești.

În săpăturile de pe ridicatura pe care se afla biserica Bucur s-au găsit materiale geto-dace din secolele III—II î.e.n., destul de multe fragmente ceramice din secolul al IV-lea e.n. și cîteva din secolele IX—X. O locuire intensă a înălțimii este atestată arheologic în secolul al XVI-lea. Din această vreme s-au descoperit urme de bordeie construite din lemn și pămînt. Viața istorică, desfășurată pe dealul bisericii Bucur, este strîns legată de aceea de pe înălțimea vecină de la Radu Vodă. Biserica Bucur a fost construită în secolul al XVIII-lea.

Cercetările din str. Aurora, pe malul sting al Dimboviței, în vale, la sud-est de Radu Vodă, reduse la cîteva sondaje, au dus la identificarea unei pivnițe din secolul trecut. Fragmentele din epoca mi-grațiilor gasite la suprafață aparțin unui sol de umplutura, adus din alta parte a orașului.

În apropiere de acest punct, în spațiile bisericii Dobroteasa, pe fostul „maidan al Dobroteșii”, s-au făcut sondaje, prin care s-au constatat fragmente ceramice din secolele XV—XVI și resturi de zidărie din secolul al XVIII-lea.

Ultimul raport din serie, privind săpăturile din sectorul Curtea Veche², expune rezultatele săpăturilor executate în centrul orașului, în curtea bisericii Sf. Anton, în str. Soarelui, în piața Sf. Nicolae-Selari, în pasajul Francez, în str. Gabroveni și în curtea fostului han Manuc (Hotel Dacia) din str. 30 Decembrie. Punctele în care s-au făcut săpăturile sînt cuprinse în suprafața pe care a ocupat-o vechea curte domnească din București. Autorii susțin că această suprafață a fost locuită începînd încă din epoca neolitică. Credem că e vorba mai curînd de răs-pîndiri neolitice izolate și foarte rare decît de o așezare propriu-zisă. În schimb, o locuire intensă în acest loc a existat în secolele IV și VI e.n. În raport se arată că materialele din secolul al VI-lea oglindesc pătrunderea slavilor, care au avut o parte importantă în „determinarea vieții social-economice a haștinașilor”³. Afirmarea este adevărată. Se poate însă spune mai mult: slavii au jucat un rol de seama și în procesul formării poporului român și al limbii romîne.

Mai departe autorii afirmă că „prin veacul al VI-lea începe să se dezvolte la noi epoca numită de I. V. Stalin «semi-feudală», în care se pregătesc condițiile apariției feudalismului și care constituie faza de trecere spre feudalism”³. Prin aceasta I. V. Stalin a înțeles perioada tulbure, puțin cunoscută, în care au aparut elementele societății feudale alături de elemente ale orînduirii anterioare care continuau să existe. Începuturile sale nu pot fi atribuite în mod arbitrar secolului al VI-lea, ci pot fi considerate mai vechi.

¹ Studii și referate privind istoria Romîniei, Ed. Acad. R.P.R., 1954, partea I-a, p. 421—422.

² Ibidem, p. 461—538.

³ Ibidem, p. 463.

Din această perioadă (secolele IV—VI) s-au găsit în curtea bisericii Sf. Anton urmele unor gropi de bordei, vetre, cupatoare de uz caznic. Ceramica din secolul al IV-lea pastrează tradiția epocii geto-dace, în timp ce aceea din secolul al VI-lea este deosebită și denotă caractere slave.

Materialele arheologice din epoca feudală confirmă tradiția după care Curtea domnească din București ar fi fost întemeiată pe vremea lui Mircea Ciobanu. Biserica, cu hramul Buna Vestire, cuprinsă în incinta Curții Vechi, a fost ridicată, după tradiția care se mai păstra în secolul al XVIII-lea, tot de un Mircea. Biserica a fost refăcută odată în 1715, apoi a doua oară, după incendiul care o distrusese în 1847. Această biserică e numită astăzi Sf. Anton. Însă acest nume a fost preluat de la o altă biserică, vecină, din actuala Piață de Flori, construită în 1735 și darimata din temelii după ruina ei cu prilejul incendiului din 1847.

Palatul domnesc, situat în incinta Curții Vechi, este amintit de călătorii care au trecut prin București în a doua jumătate a secolului al XVI-lea. În 1585, Jacques Bongars menționează frumusețea bisericilor, mănăstirilor și castelului din București. În 1632, Paul Strasbourg, îl găsește darăpanat. Palatul este reparat radical în timpul domniei lui Matei Basarab, ceea ce l-a făcut pe Paul din Alep să afirme că e frumos și cu aspect încântător. Curtea domnească este înfrumusețată cu noi construcții în timpul lui Constantin Brîncoveanu. Autorii raportului arată că în secolul al XVIII-lea nu se cunoșc reparații mai mari făcute palatului domnesc, care se ruinează mai ales în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, „ceea ce face pe Constantin Hangerliu să hotărească vinderea la mezat a locului curții domnești, iar cu banii luați să se facă o nouă curte, curtea domnească de lângă Mihai Vodă”¹. Este aci o mică eroare cronologică. Noua curte domnească de pe dealul Spirii, numită ulterior „Curtea Arsă”, a fost construită în anii 1775—1776, în timpul domniei lui Alexandru Ipsilanti, iar nu în vremea lui Constantin Hangerliu, care a domnit ceva mai târziu, între anii 1797 și 1799.

Cercetările de la Curtea Veche au adus informații prețioase asupra arhitecturii medievale românești și asupra tehnicii de con-

struire. Una din cele mai interesante descoperiri făcute în acest sector este un complex de canalizare care alimenta palatul domnesc cu apă potabilă.

În săpăturile din sectorul Curtea Veche au apărut numeroase fragmente de vase românești datînd din secolele XV—XIX și un număr mai mic de fragmente de vase de fabricație străină: turcă, persană și occidentală. S-au găsit, apoi, desul de multe monede austriace, turcești și rusești. Bogăția materialului arheologic de aci se explică și prin faptul că în apropierea palatului domnesc se afla bazarul.

MARIA CHIȘVAȘI, *Cum se lucrează pe șantierul arheologic Novgorod* (U.R.S.S.), p. 539—550.

Această comunicare reprezintă o expunere foarte utilă cu privire la metodele de săpături folosite de arheologii sovietici pentru scoaterea la lumină a resturilor orașului medieval Novgorod. Autoarea începe cu o scurta descriere a situației topografice și a evoluției acestui important centru al vechii Rusii, bogat în monumente istorice și păstrînd în subsolul său urmele excepțional de bine conservate ale ulițelor și cladirilor de lemn dintre secolele X și XVIII. Mai departe ni se descriu sapaturile desfășurate în anii 1951—1953, sub conducere prof. A. V. Arțihovski, pe șantierul descris în partea de NV a orașului, în vechiul cartier „Nerevski” de pe dreapta râului Volhov. Lucrările, sprijinite din plin de partidul comunist și de guvernul U.R.S.S., sînt impresionante prin amploarea mijloacelor puse la dispoziția cercetătorilor și prin excelența organizare a activității acestora. Stratul de cultură care se explorează prezintă o adîncime de 7 m, iar suprafața săpată în primii trei ani de lucru este de 2000 m². Săpăturile se fac în suprafață, explorările prin tranșee în cazul respectiv nefiînd indicate. Pe șantier lucrează 145 de cercetători științifici cu 500 pînă la 600 de lucratori. Personalul științific, în afară de arheologi calificați și de studenți practicanți, este compus din diferiți specialiști tehnici, ca: arhitecți, chimiști, desenatori fotografi, etc. În plus există un personal administrativ, un farmacist pentru asistență urgentă în caz de accidente de muncă, un magazioner pentru păstrarea rechizitelor, un mecanic pentru îngrijirea diferitelor mașini întrebuintate la evacuarea țărînii cercetate, cum sînt cele opt

¹ Studii și referate privind istoria României, Ed. Acad. R.P.R., 1954, partea I-a, p. 478.

transportatoare electrice, numeroasele vagonete sau diferitele macarale care scot aceste vagonete din spațiul excavat. Apa adunata la fundul săpăturii din cauza umidității terenului este pompată în permanență. Cercetarea se face cu o deosebita minuțiozitate, observațiile fiind înregistrate sistematic și prin toate mijloacele. Săpăturile au dus până acum la dezvelirea a două din principalele ulițe ale Novgorodului medieval, pavate cu birne de lemn, și a bazelor locuințelor adiacente, facute de asemenea din lemn. Resturile diferitelor faze din evoluția orașului s-au păstrat stratificate. S-a putut constata, astfel, că pavajul lemnos al străzilor descoperite a fost reconstruit de 25 de ori între secolele X și XVI. Umiditatea terenului, care a conservat atât de bine materialul lemnos, a favorizat și păstrarea a numeroase documente scrise pe coji de mesteacan, foarte prețioase pentru cunoașterea istoriei vechii Rusii. Celelalte obiecte găsite în săpături, foarte variate și

numeroase, ne permit să cunoaștem, de asemenea, cultura de un grad foarte înaintat la care ajunsese Novgorodul la începutul perioadei feudale. Darea de seama prezentată de M. Chișvași ne dă prilejul să administrăm o operă de explorare arheologică din cele mai grandioase, un model de organizare științifică și tehnica, pe care arheologia noastră va trebui să-l aiba ca o calauză a progreselor sale.

*Recenziile sînt prezentate de colecți-
vul · Radu Vulpe, I. Vlăduțiu și Sebas-
tian Morintz.*

N. B. Recenzia la comunicarea tov. acad. C. Daicoviciu, „Poziția antiștiințifică a istoriografiei burgheze romine cu privire la daci”, conține afirmații pe care redacția revistei „Studii” nu și le însușește. Recenzentul (tov. R. Vulpe) a prezentat un punct de vedere personal asupra lucrării respective.

NOTE BIBLIOGRAFICE

«REVISTA DE REFERATE» ASUPRA MATERIALELOR
SOVIETICE SOSITE ÎN INSTITUTUL DE STUDII
ROMÎNO-SOVIETIC — ISTORIE nr. 1—2/1955

Trebuie să consemnăm cu deplină satisfacție faptul că Institutul de studii romîno-sovietic continuînd seria începută, a editat de curînd o nouă „Revistă de referate”, ce cuprinde rezumatele materialelor sovietice de istorie, sosite în Institut în anul 1954 și parte în 1955.

„Revista de referate”, realizată în condiții superioare atît din punct de vedere tehnic cît și redacțional, față de ediția anterioară, vine să completeze munca de informare științifică în ce privește documentarea sovietică referitoare la istorie. De data aceasta, spre deosebire de ediția din 1954, „Revista de Referate” pe 1955, ne este prezentată ca o revistă propriu-zisă, în genul celorlalte publicații ale Institutului de Studii Romîno-Sovietic, traduceri revistelor: „Kommunist” Voprosi filozofii”, „Voprosi istorii” etc.

„Revista de referate” ce a apărut în 1955 în două fascicule — numărul 1 și 2 pastrează ca și în ediția din 1954 aceeași împărțire a materialelor prezentate, pe capitole și subdiviziuni: *societatea primitivă, istorie veche, istorie medie, istorie modernă și contemporană, metoda predării istoriei*, iar pentru capitolul istorie modernă și contemporană, spre pildă, sînt date subdiviziuni ca: *istoria generală modernă și contemporană, istoria modernă a U.R.S.S. și istoria contemporană a U.R.S.S.*

De asemenea, revista face și o enumerare a izvoarelor din care sînt extrase materialele prezentate în rezumat aci: „Istoričeskie zapiski”, „Kommunist”, „Voprosi istorii”, etc.

Am cautat să subliniez acest lucru pentru a putea face cunoscută cititorilor grija I.S.R.S. de a pune la dispoziția cercetătorilor din domeniul istoriei, un material bibliografic documentar și informativ, sistematizat, din care lectorul sa poata desprinde cu ușurință problemele ce-l interesează mai mult, fără sa fie nevoit a parcurge zeci sau sute de file pentru a găsi articolul dorit. E de la sine înțeles că toate materialele cuprinse în această revistă, sub formă de referate, de prezentări, rezumate, se găsesc traduse în întregime din limba rusa în limba romîna, la biblioteca I.S.R.S.

Parcurend referatele cuprinse în revistă, am socotit necesar să mă opresc asupra unora din acestea, care — după părerea mea — ar trebui citite în întregime sau chiar studiate de către lucrătorii din domeniul istoriei, din învățămînt sau din institute. Astfel, la capitolul *societatea primitivă*, ne este prezentat articolul: „Situația actuală a științei arheologice în China”, publicat în „Vestnik drevnei istorii”, nr. 4 1954, în care autorul ne înfățișează realizările activității arheologice desfășurate în R. P. Chineză în ultimii patru ani, deci după eliberare și importanțele rezultate aduse prin noi descoperiri în legătură nemijlocită cu istoria vechii culturi chineze și a evoluției omului (f. 1, p. 6—7).

În revista „Kratkie soobscenia Instituta istorii materialnoi kulturi“, nr. 56 954, a fost publicat articolul: „Bilanțul lucrărilor din Moldova în domeniul arheologiei primitive“, în care se analizează activitatea desfășurată de detașamentul de explorări în domeniul arheologiei primitive care a cercetat regiunea de silvostepa a Moldovei. Astfel, pe teritoriul Moldovei au fost identificate peste 50 de așezări gentile, aparținând celor trei perioade de dezvoltare a culturii tripolie, așezările fiind situate pe prima și a doua terasă a Nistrului și pe platoul de lângă mal. Într-una din așezări — o locuință de chirpic — s-au găsit rișnițe, figurine de lut tricolore, vase cu ornament adâncit și un cuțit forjat în formă de brici, asemănător cu cel din stratul superior Cucuteni B. din țara noastră. Articolul semnalează de asemenea, pe lângă alte descoperiri interesante, descoperirea unei figurine de os aparținând tipului bulgaro-valah, ce se aseamăna cu figurile antropomorfie găsite pe teritoriul R. P. Bulgaria și în țara noastră (f. 2, p. 7—8). În ce privește istoria generală veche, în „Vestnik drevnei istorii“, nr. 4/954, A. Kajdan recenzează lucrarea lui A. Robertson: „The origins of christianity“, aparută la Londra, în care printre altele arată că: „Meritul deosebit al autorului constă în aceea că, urmînd indicațiile clasiciiilor marxismului, la lucrările carora se refera de cîteva ori în mod direct, el caută să înțeleagă bazele sociale ale creștinismului timpuriu, precum și condițiile sociale în care acesta a apărut“. Lucrarea cuprinde însă și unele teze controversabile sau false, iar autorul nu a folosit lucrările istoricilor sovietici A. B. Ranovici, R. I. Vipper, S. I. Kovalev „...care i-ar fi putut fi de folos în cercetările sale“. În încheiere, recenzentul arată că „Cu toate acestea, cartea merită în general o apreciere pozitivă, deoarece ea constituie un aport prețios în lupta împotriva clericalismului“ (f. 1, p. 25—26).

Un articol care pune în discuție cîteva probleme teoretice generale privitoare la una din categoriile de monumente arheologice și anume, la cele arhitectonice, este: „Monumentul arhitectonic ca izvor istoric“, semnat de N. N. Voronin. În acest articol este aratăta „valoarea științifică a diverselor categorii de monumente arheologice“ și în primul rînd a construcțiilor „de tot felul: locuințe, construcții gospodărești, de apărare etc.“ (f. 2, p. 16—17).

Pentru studierea istoriei vechi a U.R.S.S., în „Sovetskaia etnografiia“ nr. 3 954 a fost publicat articolul intitulat: „Literatura etnografică despre moldoveni“, în care se arată că „În România burhezo-moșiereasca aveau mare circulație teorii false ca cea despre origina moldovenilor și romînilor direct din coloniștii romani care au ocupat Dacia, sau cea despre origina directă din tracii. Aceste teorii treceau sub tăcere imensa contribuție a slavilor, atît în etnogeneză, cît și în formarea popoarelor moldoveane și romîni“ și „în a caror alcatuire au intrat și alte componente etnice“. Apoi se trec în revista teoriile emise în aceasta problema de R. Rössier, D. Cantemir, Al. Philipide și alții. B. Hașdeu și I. Bogdan însă, „au susținut în lucrările lor influența exercitată de popoarele vecine, în special de cele slave asupra etnogenezei și culturii valahilor și moldovenilor“. Se arată în sfîrșit, lucrările mai însemnate ale unor cercetători sovietici care au abordat aceasta importantă problema (f. 1, p. 44).

Deosebit de interesante sînt articolele: „Bilanțul lucrărilor de trei ani în Moldova în domeniul arheologiei slavo-ruse“, „Recunoașteri arheologice de la așezarea de lângă satul Tahnauți“, „Rezultatele sapaturilor din doua așezări în timpul sciților în Moldova“ și „Cercetările arheologice în vechiul Orhei“, care aduc o însemnată contribuție la rezolvarea unor probleme de arheologie de pe teritoriul vecin țării noastre și care pot fi de un neprețuit folos practic și pentru cercetătorii noștri (f. 2, p. 25—31).

În cadrul subdiviziunii de *arheologie medievală* semnalăm articolul: „Monumente arhitecturale din Moldova în secolele XIV—XVIII“, în care autorul, V. A. Volșehovski, apreciază originalitatea și deosebitele calități artistice ale arhitecturii și artei medievale din Moldova exprimate prin: Cetatea Hotinului, Cetatea Soroca, Cetatea Bender, Cetatea Alba, biserica de la Radauți, biserica Trei-Ierarhi și altele (f. 2, p. 37—38).

La subdiviziunea *istorie generală medie*, se acorda o atenție deosebită recenzării unor materiale privind Bizanțul și îndeosebi istoriei cuceririi Constantinopolului de către turci în anul 1453 și urmarilor acestui eveniment (f. 1, p. 50—73).

În capitolul istorie modernă și contemporană, subdiviziunea istorie generală modernă și contemporană, este prezentat articolul „Internaționala I-a“ care a apărut

în „Propodovanie istorii v škole”, nr. 6 954 în care au orul, F. A. Molok, arata premisele politice ale înființării Internaționalei I-a, activitatea acesteia și formele sale organizatorice cât și condițiile istorice în care Internaționala I-a a fost dizolvată, aceasta neînsemnând o înfrângere, ci un rezultat al îndeplinirii sarcinii istorice fixate, de a pune bazele dezvoltării partidelor muncitorești în țările Europei și ale Americii (f. 2, p. 78—79). Acest capitol acordă o importanță deosebită studiilor în legătură cu istoria popoarelor din India în epoca precapitalistă și a capitalismului monopolist. Aceste studii se referă de asemenea la situația mizera a clasei muncitoare și începuturile mișcării comuniste din India și perspectivele ei (f. 1, p. 82—100).

Pentru cei ce studiază Istoria Partidului Comunist din Uniunea Sovietică, poate servi ca material bibliografic, studiul: „Apariția primei organizații proletare „Uniunea muncitorilor din sudul Rusiei”, ce ne este prezentat la subdiviziunea istoria moderna a U.R.S.S. În acest studiu, autorul, R. S. Itenberg arată că „Apariția primei organizații proletare este un rezultat al proceselor social-economice din Rusia, care au dus la o dezvoltare destul de rapida a capitalismului industrial”. Mai departe, studiul analizează formele de activitate revoluționară ale „Uniunii muncitorilor din sudul Rusiei” acordînd o atenție deosebită caracterizării concepțiilor lui E. O. Zaslavski, conducătorul Uniunii, care „deși nu poate fi considerat social-democrat... face parte din pleiada strălucită a revoluționarilor ruși din deceniul al 8-lea al secolului al XIX-lea” (f. 1, p. 119—121). De asemenea, au însemnătate deosebită pentru largirea materialului bibliografic necesar celor ce studiază Istoria P.C.U.S. articolele: „Marșuri oculare despre 9 ianuarie 1905 la Petersburg”, „A. M. Gorki și evenimentele din 9 ianuarie 1905 la Petersburg”, „Contribuții la istoria mișcării revoluționare în Rusia (octombrie-noiembrie 1905)”, „Manifeste bolșevice în anul 1905”, „Mișcarea revoluționară în țările baltice (noiembrie-decembrie 1905)” și altele, publicate toate în „Istoriceskii arhiv”, nr. 1 955, în „Kommunist” nr. 2/955 sau „Voprosi istorii” nr. 2 955 (f. 2, p. 100—108).

În cadrul subdiviziunii istoria contemporana a U.R.S.S. semnalăm articolul lui F. A. Alexandrov cu titlul: „Victoria orînduirii colhoznice a U.R.S.S.” din revista „Prepodovanie istorii v škole”, nr. 1 955, care tratează despre însemnătatea istorică a Decretului asupra pămîntului și despre politica Partidului și Guvernului Sovietic pentru organizarea formelor colective de munca a pămîntului (f. 2, p. 109—110).

Pentru a veni în ajutorul cadrelor didactice care predau istoria în școlile medii sau chiar în facultăți, „Revista de referate”, în ultimul său capitol — *Metodica predării istoriei* — publică o serie de referate asupra unor materiale instructive — de metodă — dintre care țin să atrag atenția cititorilor asupra unora dintre ele. Astfel, în două articole, M. I. Krugleak și A. M. Ilinski referindu-se la articolul lui V. G. Karțov: „Cu privire la sarcinile și conținutul metodice de a predare a istoriei”, publicat în nr. 4 954 al revistei „Prepodovanie istorii v škole”, discută unele probleme enunțate de acesta din urmă subliniind totodată actualitatea lor în legătură cu metoda istoriei ca știința. Cei doi autori, discutînd problemele enunțate de V. G. Karțov, iau poziție critica față de unele teze enunțate de acesta în legătură cu definirea și conținutul metodice de a predare a istoriei, cu principiile didacticii generale și altele. În general, autorii acestor două articole critica proiectul lui V. G. Karțov pe considerentul principal că acesta „ignorează problema moștenirii metodice în domeniul metodicii predării istoriei” (f. 1, p. 135—137; f. 2, p. 112—114).

Într-un alt articol, N. G. Dairi împărtășește cititorilor experiența sa în legătură cu explicarea materialista a religiei la lecțiile de istorie moderna. În acest sens, autorul pornește de la următoarele probleme fundamentale: 1) În perioada în care orînduirea capitalistă lua locul celei feudale, biserica și religia — s-au manifestat ca o forță profund reacționară, ca reazim al feudalismului, ca dușman al revoluției burgheze. 2) În perioada luptei dintre burghezie și feudalism, atitudinea burgheziei ca clasă, față de biserică și religie, a avut doua laturi. Burghezia lupta împotriva bisericii, întrucît aceasta reprezenta reazimul feudalismului. Pe de altă parte, burgheziei îi era necesară religia și biserica în vederea menținerii dominației și venind la putere, s-a aliat cu biserica și a susținut-o. 3) În capitalism religia și biserica se manifesta ca slugă credincioasă ale exploatorilor, ca mijloace de înrobire a clasei muncitoare, ca dușmani ai mișcării muncitorești revoluționare, ai comunismului. Un rol deosebit de reacționar îl joacă Vaticanul și biserica catolică. 4) Intemeietorii comunismului științific Marx și Engels, au fost dușmani înverșu-

nați ai religiei și au învațat clasa muncitoare să lupte împotriva religiei. Ei au explicat pentru prima oară științific originea religiei, rolul ei reacționar în societate și au aratat că în comunism religia va dispărea în mod inevitabil. (f. 2, p. 115—118).

Instructivă și interesantă, lucrare de valoare documentară-bibliografică imediată, „Revista de referate” — istorie, editată de Institutul de studii romîno-sovietic, se dovedește și de aceea dată a fi prezentată la nivelul științific corespunzător. Ea trebuie să pătrundă cât mai adînc în cercurile cercetătorilor de istorie iar lectura ei să nu fie un scop în sine ci un prețios mijloc de informare generală în domeniul publicațiilor sovietice de istorie.

Ar. Pagu

DIN PARTEA REDACȚIEI

Redacția revistei „Studii“ aduce la cunoștință că stă la dispoziția colaboratorilor și cititorilor revistei, în toate zilele lucrătoare, între orele 7,30 și 15,30.

Sediul redacției se află în București, Bulevardul Generalissimul Stalin nr. 1, telefon 1.50.81.

INTREPRINDEREA
POLIGRAFICĂ nr. 4
BUCUREȘTI

---

4)